

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANABİLİMDALI**

**VERİ GAZETECİLİĞİNİN NESNELLİK
İDDİASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: HABER
ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

RUKEN ALIŞKAN

İZMİR-2022

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ANABİLİMDALI**

**VERİ GAZETECİLİĞİNİN NESNELLİK
İDDİASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: HABER
ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

RUKEN ALIŞKAN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ELİF KORAP ÖZEL

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Veri Gazeteciliğinin Nesnellik İddiasına Eleştirel Bir Bakış: Haber Örnekleri Üzerinden Bir inceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.01.2022
Ruken ALIŞKAN

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans Tezi

VERİ GAZETECİLİĞİNİN NESNELLİK İDDİASINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: HABER ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

RUKEN ALIŞKAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Medya ve İletişim Çalışmaları

Anabilim Dalı

Veri gazeteciliği son zamanlarda gazetecilik alanında sıkça duyulan konuların başında gelmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler gazetecilik pratiklerini etkilemiş, yeni araçlar habercilikte verilerle daha yoğun çalışılmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum iletişim alanında veri gazeteciliği üzerine yapılan çalışmaların da artmasına yol açmıştır. Literatür incelendiğinde çoğunlukla veri gazeteciliğinin yeni bir tür veya geleneksel gazeteciliğin devamı olduğu yönündeki tartışmalar ile veri gazeteciliğinin tanımına, tarihçesine ve teknik araç ve süreçlerin bilgisine dair çalışmalar bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada veri gazeteciliğinin haberin nesnel olabileceği yönündeki iddiası, haberde nesnellik tartışmaları ile birlikte ve eleştirel bir perspektiften ele alınacaktır. Veri gazeteciliğini eleştirel bir yaklaşımla ele alan çalışmaların yabancı ve yerli literatürde sınırlı olması nedeniyle, çalışmanın konuyla ilgili literatür boşluğunu doldurmaya katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın kuramsal dayanağını eleştirel paradigma içindeki nesnellik tartışmaları oluşturmaktadır. İkinci bölümde haber ve nesnellik ilişkisine yer verilmiş, liberal ve eleştirel çalışmaların nesnellik olgusuna yaklaşımları ele alınmıştır. Veri gazeteciliğinin haberin nesnel olabileceğine dair kabulü, liberal yaklaşımlar içinde değerlendirilebileceğini göstermiştir. Liberal yaklaşımlar, haberin saydam bir ileten olduğunu kabul ederken veri gazeteciliği verilerle hazırlanmış haberin şeffaf olacağını ve böylece nesnelliğin sağlanacağını savunur. Çalışmada, verilerle hazırlanmış olsa da haberin, geleneksel gazetecilikteki ile benzer üretim sürecine sahip olduğu; bu süreci

etkileyen medyanın ekonomi-politik yapısının veri gazeteciliği süreçlerini de etkilediği düşüncesinden yola çıkılmıştır.

Tezin araştırma bölümünde veri gazeteciliği ile hazırlanmış haberlerin söylem analizine yer verilmiştir. Farklı mülkiyet yapısına ve siyasi çizgiye sahip 6 gazetenin, aynı sayısal verilerle ve tablo/grafiklerle hazırlanmış haberleri Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Burada amaçlanan, aynı veriler kullanılarak birbirinden farklı söylemler üretmenin mümkün olup olmadığını ortaya koymaktır. Böylece, medyanın ekonomi-politik yapısının, verilerle hazırlanmış haberlerin söylemini ve sunumunu etkileyip etkilemediği sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun işgücü ve büyüme oranlarını gösteren raporları ile ilgili, Sabah, Hürriyet, Yeni Şafak, Birgün, Duvar ve Sözcü gazetelerinin haberleri taranmış ve toplamda 25 habere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Veri gazeteciliği, haberde nesnellik, şeffaflık, tarafsızlık, manipülasyon, söylem analizi

ABSTRACT

Master's Thesis

A CRITICAL PERSPECTIVE ON THE OBJECTIVITY CLAIM OF DATA JOURNALISM: A REVIEW THROUGH NEWS SAMPLES

RUKEN ALIŞKAN

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Media and Communication Program

Recent developments in communication and information technologies have affected journalism practices, and the tools developed to work with big data and algorithms have started to offer convenience in terms of use, and this has led to the development of data journalism practices. This situation has led to an increase in studies on data journalism in the field of communication. In the literature, it is seen that studies on data journalism are mostly shaped around the debates that data journalism is a new genre or the continuation of traditional journalism, and the topics that include the definition, history and knowledge of technical tools and processes of data journalism. In this study, the claim of data journalism that the news can be objective will be discussed together with the discussion of objectivity in the news and from a critical perspective. Due to the limited number of critical studies on the objectivity of data journalism in domestic and foreign literature, it is aimed to contribute to filling the gap in the literature.

The theoretical basis of the study is the objectivity discussions within the critical paradigm. In the second part, the approaches of liberal and critical studies to the phenomenon of objectivity are discussed. The acceptance of data journalism that data news will be transparent and thus ensure objectivity has made it possible to evaluate data journalism within liberal approaches. The study is based on the idea that even though it is prepared with data, the news has a production process similar to that of traditional journalism, and the economic-political structure of the media, which affects this process, also affects data journalism processes.

In the research part of the thesis, the discourse analysis of the news prepared

with data journalismis included. The news of 6 news papers with different owner ship structures and political lines, prepared with the same numerical data and tables/graphics, were analyzed by Teun A. van Dijk's critical discourse analysis method. In the research, the news of Sabah, Hürriyet, Yeni Şafak, Birgün, Duvar and Sözcü newspapers about the reports of the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) showing the labor force and growth rates were scanned and a total of 25 news were reached. As a result of the analysis, it was found that it is possible to producedifferent discourses using the same data, and the economic-political structure of the media affects the discourse and presentation of the news prepared with the data.

Keywords: Data journalism, news objectivity, transparency, impartiality, manipulation, discourse analysis

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolarve GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. DİJİTALLEŞMENİN DOĞURDUĞU GAZETECİLİK TÜRLERİ VE VERİ GAZETECİLİĞİ.....	4
1.1. İNTERNETİN KISA TARİHİ VE WEB TEKNOLOJİLERİNİN GELİŞİMİ.....	4
1.1.2. İnternet Gazeteciliği.....	10
1.1.3. Dünyada ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliği	15
1.1.4. Dijitalleşme ve Sosyal Medya İle Ortaya Çıkmış Yeni Gazetecilik Türleri	18
1.2. VERİ GAZETECİLİĞİ.....	35
1.2.1. Veri Gazeteciliği İle İlişkili Kavramlar ve Veri Gazeteciliğinin Tanımı	35
1.2.2. Veri Gazeteciliğinin Tarihçesi ve İlk Örnekleri.....	45
1.2.3. Veri Gazeteciliğinin Bileşenleri ve Haber Üretim Süreci.....	49
1.2.4. Dünyada Veri Gazeteciliği.....	52
1.2.5. Türkiye’de Veri Gazeteciliği	58
2. GAZETECİLİKTE NESNELLİK TARTIŞMALARI.....	67
2.1. HABERDE NESNELLİK OLGUSU.....	67
2.1.1. Haber Toplama ve Yazma Yöntemleri ve Nesnelliğe Etkileri.....	69
2.2. LİBERAL YAKLAŞIMLARDA NESNELLİK	73
2.2.1. Gazetecilik Meslek Etik Kodlarında Nesnellik.....	76
2.2.2. Gazetecilik Meslek Etiğinin Eleştirisi.....	81
2.3. ELEŞTİREL YAKLAŞIMLARDA NESNELLİK	83
2.4. VERİ GAZETECİLİĞİNDE NESNELLİK.....	89
2.4.1. Tekniğın ve Verinin Aşırı Övgüsü.....	89
2.4.2. Şeffaflık Kavramı ve Nesnellik İddiası.....	93
2.4.3. Verilerin Yorumlanması ve Haberde Nesnelliğın İmkânı	96

3.VERİYLE HAZIRLANMIŞ HABERLERİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ.....	99
3.1. ARAŞTIRMA	99
3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	99
3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	100
3.1.3. Yöntem ve Örneklem	101
3.2. SABAH, HÜRRİYET, BİRGÜN VE DUVAR GAZETELERİNDEKİ HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİ.....	106
3.2.1. Makro Yapıya Bağlı Tematik Analiz.....	109
3.2.2. Makro Yapıya Bağlı Şematik Analiz	131
3.2.3. Mikro Yapıya Bağlı Analiz.....	141
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	167

GRAFİK VE TABLOLAR LİSTESİ

Grafik 1. Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (2019-2021) ve TÜİK ile İŞKUR Verilerinin Karşılaştırılması.....	169
Grafik 2. Dar ve Geniş Tanımlı İşsiz Sayıları (Ağustos 2021).....	170
Grafik 3. TÜİK ile İŞKUR'un Dar Tanımlı İşsiz Sayılarının Karşılaştırması.....	171
Grafik 4. Dar Tanımlı Ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranlarının Farklı Göstergelere Göre Oranları.....	172
Grafik 5. İşsizlik ve İstihdam Oranı (Eylül 2019-Eylül 2021).....	173
Grafik 6. İşsiz ve İstihdamda Olanlar (Eylül 2019-Eylül 2021)	173
Grafik 7. Mevsim Etkisinden Arındırılmış İşgücüne İlişkin Göstergeler (Eylül 2019-Eylül 2021).....	173
Grafik 8. Ülkelere Göre İşsizlik Oranları.....	175
Grafik 9. Dar Tanımlı Ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları Ve TÜİK İle İŞKUR İşsizlik Rakamları.....	176
Grafik 10. İşsizlik ve İstihdam Oranları ve İşsiz ve İstihdamda Olanları (Eylül 2019-Eylül 2021).....	177
Grafik 11. Mevsim Etkisinden Arındırılmış İşgücüne İlişkin Tamamlayıcı Göstergeler.....	178
Grafik 12. GSYH bileşenlerinin Gayrisafı Katma değer içerisindeki payları (Temmuz-Eylül 2021).....	179
Tablo 1. Söylem Analizinin Aşamaları.....	119
Tablo 2. İŞKUR ile TÜİK İşsizlik Verilerinin Karşılaştırılması (Ağustos 2021).....	171
Tablo 3. Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde Aylara Göre İstihdam Rakamları.....	176
Tablo 4. GSYH Sonuçları (2019-2021).....	179

KISALTMALAR

DİSK-Ar Merkezi	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma
EJC	: European Journalism Centre
GSYH	: Gayrisafi Yurt İçiHasıla
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
MOM	: Media Ownership Monitor
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, veri gazeteciliğinin haberde nesnelliğe yaklaşımının iletişim kuramları/çalışmaları içindeki yerini görmek ve veri haberciliğinde nesnelliğin imkânı üzerine tartışma başlatmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecindeki katkı ve desteklerinden dolayı danışmanım Doç. Dr. Elif Korap Özel'e, değerli yardımları için Doç. Dr. Şadiye Deniz'e ve Arş. Gör. Evren Doğan'a teşekkürlerimi sunarım.

Ruken ALIŞKAN

İzmir-2022

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlar ve çeşitli araçlar ile verilerle yapılan haberlerin kolaylaşması, veri gazeteciliğinin yaygınlaşmasına olanak sağlamış, bu durum alanda yapılan çalışmaların sayısını da arttırmıştır. Veri gazeteciliği literatürde genel olarak, veri gazeteciliğinin tarihsel süreci ve teknik aşamaları bağlamında ele alınmıştır. Veri gazeteciliğinin eleştirel perspektif ile ele alındığı çalışmaların ise yabancı ve yerli literatürde oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar büyük veri ve kişisel mahremiyet tartışmalarına odaklanmıştır. Bu tez kapsamında, veri gazeteciliğini nesnellik tartışmaları ile birlikte ele alıp, konuya eleştirel bakışla yaklaşarak literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Veri gazeteciliğinin de genel geçer gazetecilik süreçlerinden muaf olmadığı ve haberin bu süreçten aynı biçimlerde etkilendiği varsayımından hareketle farklı haber kurumları tarafından aynı verilerle hazırlanmış haberler karşılaştırmalı olarak analiz edilerek; aynı veri ile birbirinden farklı söylemler üretmenin mümkün olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Veri gazeteciliği, haberin hazırlanmasında veri gazeteciliğinin haber süreçlerinin izlenmesinin, haberin şeffaflığını sağlayacağı; sayısal verilerle ve tablo/grafik gibi gösterimlerle hazırlanmış haberlerin nesnel ve tarafsız olacağı iddiasındadır. Gazeteciliğin ve haber dili ile söyleminin nesnel/tarafsız/şeffaf olabileceğini varsaymak, pozitivist bir bakış açısının sonucudur. İletişim çalışmalarında eleştirel yaklaşımlar içinde ise gazetecinin objektifliği ve haberin nesnelliği konusunda dilin yapısı üzerine düşünülür. Haber dille kurulur, dilin tüm özelliklerinden etkilenir ve pozitivist anlayışın savunduğunun tersine dil şeffaf olamaz.¹ Bu nedenle veri gazeteciliğine dair çalışmaların iletişim çalışmalarında liberal yaklaşımlar içinde ele alındığı görülmektedir.

¹ Nilgün Tatal Cheviron, Haber-Yorumdan Seyir ve Gösteriye”, Metin Çözümlemeleri içinde, Ayrıntı Yayınları: İstanbul, 2009, s.206.

Veri gazeteciliği, haberde nesnelliğin mümkün olduğunu varsayması ve bu nesnelliğin haberin sayısal verilerle ve veri görselleştirme ile oluşturulması ile sağlanabileceğini savunması bakımından indirgemeci bir bakışa sahiptir. Çünkü veri gazeteciliği; hem medyanın mülkiyet yapısı ve yayın organının temsil ettiği/yakın olduğu siyasi çizgi/ideolojik fikirleri hem de haberin hazırlanması sürecinde insanın rolünü, nesnelliğe dair yaklaşımının dışında tutar. Böylece haberin nesnelliğini etkileyen önemli unsurları görmezden gelir. Bununla birlikte, verinin ne şekilde nereden toplandığı, toplanan verilerin hangi kriterlere göre filtrelendiği, verinin hangi bakışla yorumlandığı ve haber hikayesinin nasıl kurgulandığı soruları, veri gazeteciliğinin nesnellik iddiası üzerinde eleştirel tartışma başlatma açısından gereklidir. Bu düşüncelerden hareketle çalışma, veri gazeteciliğinin ve onun nesnellik iddiasının iletişim çalışmaları içindeki yerini görmek, haberde nesnelliğin imkânı üzerine tartışmak ve veri gazeteciliği içinde değerlendirilebilecek haberlerin dil ve söylemini nesnellik bağlamında analiz etmek üzerine planlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, veri gazeteciliğini doğuran gelişmelere bakmak amacıyla internetin gelişimi ve internet gazeteciliğinin doğuşuna; internet, dijitalleşme ve sosyal mecraların ortaya çıkardığı yeni gazetecilik türlerine yer verilmiştir. Bu bölümde veri gazeteciliğinin başlangıcı, tanımı ve dünyada ve Türkiye’de veri gazeteciliği çalışmaları ile örnekleri aktarılmıştır.

Tezin ikinci bölümü haberde nesnelliğin tartışıldığı bölümdür ve çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bölümün ilk kısmında, haberin tanımına ve nesnellik olgusuna, haber üretim süreçlerinin nesnelliğe etkilerine ve liberal yaklaşımlar ile eleştirel yaklaşımların haberde nesnelliği ele alış biçimlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde veri gazeteciliğinde haber üretim sürecinin tekniğine yapılan övgü ve veri gazeteciliğinin nesnellik olgusuna yaklaşımı tartışmaya açılmış, buna ilişkin eleştirel yaklaşımlar ele alınmıştır.

Çalışmanın temel soruları, verilerin yorumlama ve hikâyeleştirme süreçlerinde manipüle edilip edilmeyeceği; aynı verilerle hazırlanmış farklı gazetelerden haberlerin kurgusunun ve söyleminin farklılaşıp farklılaşmayacağıdır. Bu soruları yanıtlamak amacıyla çalışmanın üçüncü kısmı olan araştırma bölümünde aynı veri ile hazırlanmış haberler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Burada amaçlanan mülkiyet yapısı ve siyasi çizgisi yönüyle ayrışan gazetelerin, veri ile hazırlanmış haberlerin kurgusu,

sunumu ve söylemi üzerinde etkili olup olmadığının görülmesidir. Başka bir deyişle, veri gazeteciliğinin veri ile hazırlanmış haberlerin nesnel olacağı yönündeki iddiasının sorgulanmasıdır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, veri gazeteciliği kapsamında belirlenen örnekleme söylem analizi uygulanmıştır. Böylece aynı sayısal verilerle hazırlanmış ve verilerin tablo ya da grafiklerle gösterilmesine dayanan haberlerin farklı görüşteki gazetelerde birbirinden farklı ve hatta birbirlerine zıt söylem üretip üretmediklerinin görülmesi mümkün olmuştur. Bu amaçla, iktidara yakın olan Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri ile muhalif gazeteler içinde değerlendirilebilecek Birgün, Duvar ve Sözcü gazeteleri seçilmiştir. Söz konusu gazetelerde çıkan Türkiye İstatistik Kurumu'nun işgücü verilerini gösteren 11 Ekim 2021 tarihli raporu ile 10 Kasım 2021 tarihli raporu ve ekonomik büyüme oranlarını gösteren 30 Kasım 2021 tarihli raporla ilgili haberler analiz edilmiştir. Haberler bu 6 gazete içinde, raporların yayın tarihleri esas alınarak “işsizlik, işgücü, büyüme, TÜİK” gibi anahtar kelimelerle taranmış ve veri gazeteciliği kapsamında değerlendirmeye uygun bulunan toplamda 25 haber, Teun A. van Dijk'ın söylem analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Söylem analizi haberin başlıklar, giriş ve gövde halinde ayrı ayrı olarak ve sözcük ve cümle ölçeklerinde incelendiği, söylemin ardındaki ideolojik yapının anlaşılmasının ve deşifre edilmesinin amaçlandığı, metin yapılarında gizli olan yanlılığın açığa çıkarıldığı analiz yöntemidir. Yayın organlarının ekonomi-politiğinin ve haber üretim süreçlerinin veri haberlerinin dili ve söylemi üzerindeki etkisinin görülmesinin amaçlandığı araştırmada, söylem analizinin bu çalışma için en uygun yöntem olduğunu söylemek mümkündür.

Böylece çalışmada, medyanın sahiplik yapısı ile temsil edilen ideolojik farklılıkların, aynı verilerle hazırlanmış haberlerin söylemi üzerinden bir fark yaratıp yaratmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. DİJİTALLEŞMENİN DOĞURDUĞU GAZETECİLİK TÜRLERİ VE VERİ GAZETECİLİĞİ

1.1. İNTERNETİN KISA TARİHİ VE WEB TEKNOLOJİLERİNİN GELİŞİMİ

İnternet teknolojilerinin gelişmesi ile, haberler hem içerik hem de biçimsel olarak değişirken gazetecilik mesleği de dönüşümler yaşamıştır. Haber toplama yöntem ve araçları ve haberi iletme yolu değişmiş, tüm bunlar haber yazma biçimlerinde de etkisini göstermiştir.

İnternet teknolojilerinin gelişimine kısaca bakmak, günümüzün gazetecilik pratiklerini ve gazetecilik türlerini anlamamız açısından yardımcı olacaktır. Büyük ağlar topluluğuna işaret eden internetin temelleri, artık adına aşına olduğumuz ARPANET ismindeki ağa dayanmaktadır ve bu ağ 1969 yılında Amerikan Ulusal Savunma Bakanlığı tarafından oluşturulmuştur². 1972 yılında iletişim açısından oldukça önemli olan e-posta kullanımı başlamıştır. Bunu takip eden yılda, ARPANET'in bugünkü anlamıyla internete dönüşmesini sağlayacak olan ilk adım atılmış ve ilk kez yurtdışına bağlantı gerçekleştirilmiştir³. Askeri alanda daha güvenli ve kesintisiz bir iletişim sağlamak için oluşturulmuş olan ağ, zamanla üniversitelerin de eklenmesi ile ordu ile ilgili iletişim MILNET üzerinden gerçekleştirilmiş; bunun dışında kalan akademik ve diğer iletişim ARPANET ile devam etmiştir⁴.

1989 yılına gelindiğinde Tim Bernard tarafından, internetin akademik ve askeri alanların dışında da yaygın bir biçimde kullanılabilmesine imkân sağlayan world wide web (www) geliştirilmiştir. Metin ve multimedya öğelerin oluşturulması ve bunların

2 Zafer Özdemir, “Dijitalleşme Sürecinde İletişim ve Haberciliğin Evrimi”, Dijital Çağda Habercilik, (ed. Zafer Özdemir, Aysel Çetinkaya), İstanbul: Der Kitabevi, 2019, s. 5.

3Nejla Ataman, “Gazetecilik Ve İnternet” , Öneri Dergisi , Cilt 6, Sayı 24, (2005), 296. DOI: 10.14783/maruoneri.681019

4 E. Özgür Gönenç, “İnternet ve Türkiye’deki Gelişimi” İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi İstanbul University Faculty of Communication Journal, Sayı 16, (2012), 89. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22881/244683>

başkaları ile paylaşılmasını sağlayan www, zengin içerikli bu elektronik sayfaların link dediğimiz bağlantılarla birbirine bağlı olduğu bir sistemi ifade etmektedir.⁵

İnternetin askeri ve akademik alanın dışında kullanıma açılması/kullanılmaya başlanması ona kitle iletişim aracı olma özelliği vermiş, geniş kitlelerce kullanılması diğer kitle iletişim araçlarının yayılma hızından çarpıcı bir biçimde yüksek olmuştur. İlk kullanım amacı bilgi paylaşımı olan internet, kitle iletişim aracına dönüştükten sonra çok farklı amaçlarla kullanılmaya da başlamıştır. Bununla birlikte enformasyon iletme aracı olması, internetin gazetecilik alanında kullanılmasının doğal bir nedenidir. İnternet, gazetecilik için bir iletişim aracı ve içerik üretim mecrası olması bakımından büyük öneme ve etkiye sahiptir. İnternet gazeteciliğinin gelişimini ve özelliklerini anlayabilmek için öncelikle Web 1.0, Web 2.0 ve Web 3.0 kavramlarına bakmakta yarar vardır.

Web 1.0 ve Web 2.0 internetin gelişimindeki onar yıllık dönemleri belirtmek için kullanılan ve Web'in geçirdiği değişim ve dönüşümleri ifade eden terimlerdir. Web 1.0 internetin sıkça çevrimiçi kütüphane benzetmesi ile anlatıldığı, kullanıcılarının sadece içerikleri okuyabilme imkanına sahip olduğu ve internetin tek yönlü işlediği dönemi ifade etmektedir. Web 1.5 olarak ifade edilen dönemde satma, satın alma ve gerçekleştirilen alışveriş süreci ile ilgili yorum yapabilme imkânı elde edilmiştir. O'Reilly Media'dan Dale Dougherty tarafından ilk kez 2005 yılında anılan Web 2.0 ise kullanıcıların sadece içeriği okuma ile sınırlı olan internet ile ilişkisini, içerik üretme ve paylaşmayı kapsayan aktif bir iletişime taşımıştır.⁶ Bu anlamda Web araçlarının gelişimine işaret etmek için kullanılan ve yeni sürüm şeklinde sunulan "1.0" ve "2.0" gibi tanımlamalar, internet kullanıcısı ve internet arasındaki ilişkinin şeklini de anlatmaktadır. Kullanıcılar Web 1.0 döneminde yalnızca internete yüklenmiş olan içeriklere erişip görüntüleme imkanına sahipken Web 2.0 ile hem var olan içeriklerin başkaları ile paylaşılması hem de yeni bir içeriğin üretilip paylaşılması imkanına sahip olmuştur.

World Wide Web'in kurucusu olan Tim Berners-Lee, aslında Web 1.0 ve 2.0 şeklinde yapılan ayrıma gerek olmadığını, çünkü ikisinin aynı temel parçalara sahip

⁵ Ataman, a.g.m., s.296.

⁶ Bilge Narin, "İnternet Gazeteciliğinde Hipermetin Üretimi", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi / Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, Sayı 43, (2016) 121,122.

olduğunu ve birbirine benzediğini savunmuş olsa da Web'in yalnızca enformasyon ileten bir alan olmaktan çıkıp aynı zamanda enformasyonun oluşturulduğu, paylaşıldığı, kaydedilip değiştirildiği bir alan olmaya başlaması önemli sonuçlar doğuran bir değişiktir.⁷

Tim O'Reilly, Web 2.0'ın bazılarının savunduğu gibi gereksiz bir tanım mı yoksa yeniliği konusunda genel kabul gören bir değişim mi olduğunu açıklamak için kaleme aldığını belirttiği yazısında⁸ Web 2.0'ın, Web'in temel özellikleri kullanılarak, Web'e ait gerçek potansiyelin tam olarak ortaya çıkarılabildiği bir gelişme olduğunu açıklar. Web 2.0'ın özelliklerini sıralarken kollektif zekanın, daha geniş kullanıcı deneyiminin, katılımcılığın, kişinin veri oluşturmasının ve bu veriyi kontrol etmesinin önemini vurgular; Web 2.0'ı tüm bunlara ortam oluşturan platform olarak nitelendirir. O'Reilly Web 2.0'ın en önemli özellikleri arasında sayılan blog oluşturma, aslında uzun süredir kullanılıyorken yeni bir önem kazanmasının nedeni olarak, RSS teknolojisine işaret eder. Blogların başka sayfalara bağlantı verebilme özelliği, sadece bağlantılar arası geçiş açısından değil sayfalara abonelik sistemi oluşturma ve kullanıcı hareketlerinin takibi açısından da önemlidir. O'Reilly yazısında, Web 2.0'ı gelişiminin daha fazla kullanıcının katılımı ile bağlantılı olduğunu söyler ve kullanıcıların işbirliği ile web'in potansiyelinin artırılabilirliğini savunur.

Web 2.0'ın tanımlanması konusunda farklı düşünceler olsa da vurgulanan özellikleri esnek erişim ve etkileşim ve mobilitedir.⁹ Dan Laughhey¹⁰, Web 2.0'ı Web 1.0'dan ayıran temel farkın en başta ulaşılan kitle konusunda ortaya çıktığını söyler. Web 1.0'ın önemli bir okuma mecrası ve heyecan verici bir gelişme olmasıyla birlikte sadece teknoloji meraklılarının ve zengin kesimin ulaşabildiği bir yenilik olduğunu hatırlatır. 2000'de Web 2.0'ın doğuşu ise sıradan kullanıcı için de kullanışlı bir ortam sağlama ve kolay olması nedeniyle devrim olarak görülmüştür. Laughhey Web 2.0'ın kullanıcılara içerik oluşturma ve paylaşma fırsatı tanınması ve diğer kullanıcılarla etkileşime kolayca geçilmesi nedeniyle kendinden önceki platformlardan daha

⁷Yogesh Kumar Dwivedi vd. "Understanding advances in Web technologies: Evolution from Web 2.0 to WEB 3.0", 19th European Conference on Information Systems, ECIS, (2011)3.

⁸<https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html?page=1> (erişim tarihi: 27.01.2021).

⁹ Dwivedi, a.g.m., s.3.

¹⁰ Dan Laughhey, *Medya Çalışmaları Teoriler ve Yaklaşımlar*, (Çev. Ali Toprak), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010, s.162-165.

demokratik ve hareketli bir yapıda olduğunu söylemiştir. Laughey bu demokratik yapının tartışmalı olacağını hatırlatsa da kullanıcıların işbirliği ile oluşmuş iyi örneklerin varlığını da önemser. Dan Laughey gibi kullanıcıların aktif olmasının Web 2.0'ı demokratik bir ortam haline getirdiğini savunanlarla birlikte, bu fikre eleştirel yaklaşanlar da vardır. Fuchs'a göre¹¹ Web 2.0'ın önemli bir gelişme ve bir yenilik olarak sunulmasının nedeni 2000 yılında yaşanan ve pek çok internet sitesinin iflasına neden olan "internet ekonomik krizi" dir. Krizin ardından internet şirketlerini yatırım için ikna edebilmenin yolu, Web 2.0'ın yepyeni ekonomik potansiyellere sahip bir alan olduğunu ve daha demokratik bir ortam oluşturduğunu vurgulamaktır. Bu yönüyle Fuchs Web 2.0'ın ve beraberinde gelen sosyal medyanın kapitalist kriz ortamında doğmuş olduğunu söyler.

Web 2.0 kullanıcısının internet kullanım şekillerini açıklamaya girişen Chawner¹², kullanıcıların dört farklı rolü olduğundan bahseder: "İçerik oluşturucusu" rolünde olan kullanıcı, çeşitli biçimlerde aktiftir ve yeni içerik oluşturma konusunda pro-aktif bir rol benimser. "İçerik tüketicileri", diğer kullanıcıların oluşturduğu içerikleri sadece okuyarak daha pasif bir roldedir. "İçerik yorumcuları" yeni içerik oluşturma konusunda pasifken diğer kullanıcılar tarafından oluşturulmuş içerik hakkında yorum yapma konusunda aktiftirler. "İçerik toplayıcıları" ise kendileri için uygun tüm içerikleri yer işareti kullanarak veya ilgili Web sitelere abone olarak devamlı bir şekilde takip ederler. Chawner'ın Web kullanıcılarının tercihlerini ve rolünü açıklayan bu tanımlar, Web 2.0 teknolojisinin kullanıcılar için getirdiği imkanların bir okumasını da içermektedir.

Web 2.0 kullanıcılarına Facebook, Twitter, LinkedIn, Zynga, Google+, Flickr, Foursquare ve YouTube gibi sosyal medya sitelerini sunmuş; kullanıcılar için her türlü çevrim içi etkileşimi mümkün kılmıştır. Dünyanın çok farklı yerlerindeki insanlar internet ve özellikle sosyal medya sayesinde birbirine yakınlaşmış ve iletişim, önceleri hayal edilemeyecek bir hıza kavuşmuş; zaman ve mekân sınırları bu anlamda

¹¹ Christian Fuchs, *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*, (çev. Diyar Saraçoğlu ve İlker Kalaycı), İstanbul: NotaBene Yayınları, 2020, s.58.

¹² Brenda Chawner, "Spectators, not players: information managers' use of Web 2.0 in New Zealand", *The Electronic Library*, Cilt 26, Sayı 5, (2008), 631-632. doi:10.1108/02640470810910666.

kalkmıştır.¹³İletişim araçlarındaki teknolojik dönüşüm ve medya konularından hareketle dünyadaki gelişmeleri ve toplumların yaşayacağı değişimleri pek çok yönüyle ele aldıkları Global Köy adlı eserlerinde Marshall McLuhan ve Bruce R. Powers¹⁴ hız konusundaki düşüncelerine de yer vermişlerdir. Onlara göre hızla gelişen iletişim teknolojilerini kullanan insanlar “*bedensiz enformasyona*” dönüşürler. Bu ifade ile kullanıcının, bilgisayar karşısına geçtiğinde artık her yerde olabileceği ifade edilmektedir. Bu durumda tüm kullanıcılar her yerdedir ve ulusal sınırlar önemsizleşmiştir; artık önemli olan düşünce ve düşüncenin uluslararası etkileşimi/dolaşımıdır. Böylece insan, elektronik çağda bir üretici haline gelmiştir.

New York Times’ın ünlü gazetecilerinden John Markoff, 2006 yılında yayınlanan yazısında¹⁵ Web 3.0 kavramını kullanmış ve bunu en basit haliyle yazdığımız anahtar kelimeleri anlayan, birbirine yakın anlamlı kelimeleri ayırt edebilecek zekada olan ve arama sonuçlarını buna göre filtreleyen yeni bir Web çağı olarak açıklamıştır. Markoff aynı yazıda Web 3.0’ın aslında www’in kurucusu Tim Barners Lee tarafından ortaya atıldığını ve web’in şimdiden daha zeki bir hale geldiğini belirtmektedir. Bilim ve Teknoloji alanında ünlü bir girişimci olan Nova Spivack, web’in artık “daha akıllı” olduğunu, Web 2.0’den farklı bir şekilde anılmasının yerinde olduğunu ve Web 3.0 adlandırması konusunda Markoff’a katıldığını belirtmiştir. Spivack bugün semantik web olarak da anılan Web 3.0’ı ağ hesaplama, doğal dil işleme, açık teknoloji, açık kimlik ile öğrenen ve muhakeme eden makine özellikleri bulunan yeni nesil web tabanlı hizmetlerin tümü olarak tanımlamaktadır.¹⁶Web 3.0 semantik temelli olması nedeniyle kelimeler arasındaki bağlantıyı daha hızlı kurmakta ve ulaşmak istediğimiz sayfaları daha hızlı önermektedir. Kullanıcı için hız ve kolaylık sağlayan bu özelliği sayesinde günümüzde hala kullanılmaktadır. Web 3.0 sanal ortamda gerçek hayata ait uygulamalara

¹³Manishkumar R. Solanki, Abhijit Dongaonkar, “A Journey of Human Comfort: Web 1.0 to Web 4.0”, International Journal of Research and Scientific Innovation (IJRSI) Cilt3, Sayı9, (2016) 75. ISSN 2321–2705.

¹⁴ Marshall McLuhan, Bruce R. Powers, *Global Köy*, Scala Yayıncılık, İstanbul 2001 s.169, 187.

¹⁵<https://www.nytimes.com/2006/11/12/business/12web.html> (erişim tarihi 27.01.2021)

¹⁶https://lifeboat.com/ex/web.3.0#web_30 (erişim tarihi: 29.01.2021)

ulaşmamızı sağlarken, Web 4.0 ile tamamen sanal gerçekliğe geçeceğimizi ngren görüşler de mevcuttur.¹⁷

Fuchs ve arkadaşları kaleme aldıkları makalede¹⁸Web’in üç zelliğini/dönemini teknik anlamının dışında internetin sosyal dinamiklerini ve bilgi süreçlerini açıklamak için tanımlamaya girişmişlerdir. Bu tanımlarla birlikte Web 1.0’ın bilgi edinme sürecinde bir araç olduğunu; Web 2.0’ın insanların birbirleri ile iletişiminde bir araç olduğunu ve Web 3.0’ın insanların işbirliği yapabilmesini sağlayan diğital teknoloji olduğunu ortaya koyarlar. Fuchs web ağlarının  zelliği olarak tanımladıkları “biliş, iletişim, işbirliği” için “sosyalliğin  biçimi” adlandırmasını kullanır. Ona göre her bir Web ağı birbirini içermektedir ve bir sonraki için zemin oluşturmaktadır. Web ağını ve sosyal medyayı Emile Durkheim, Max Weber, Karl Marx ve Ferdinand Tönnies’in kuramları üzerinden yorumlamaya girişen Fuchs¹⁹, Web 1.0’ın yani biliş özelliğini Durkheimci kuramla; Web 2.0 dediğimiz iletişim özelliğini Weber’in kuramıyla ve Web 3.0’ın yani iş birliği özelliğini Marx ve Tönnies’in kuramları ile açıklar.

2020 yılında başladığı kabul edilen Web 4.0, web sitelerinin kullanıcılarını tanıdığı ve ara yüzünü kullanıcıya uygun hale getirdiği, yapay zekanın insan zekasına yakın bir şekilde hareket ettiği ve kendini geliştirebildiği, oldukça büyük verilerin bulutlarda depolanabildiği ve daha hızlı gönderildiği Web tabanlı ağı anlatmak için kullanılmaktadır²⁰.Hakkında ortak bir tanımın henüz olmadığı Web 4.0’ın, yapay zeka alanındaki ilerlemelerden etkilendiği ve ara yüzünün bununla paralel olarak gelişmeye devam ettiği bilinmektedir. Web 4.0 farklı makinelerin birbirleri ile iletişim halinde olmasını ve birbirlerine veri aktarmasını öngören teknolojilerin başlangıcını ifade etmektedir.²¹

Web 4.0, Web 2.0 ile Web 3.0’ın tüm özelliklerinin bir araya toplandığı, zamansal ve mekânsal sınırlılıklardan kurtulmuş, akıllı teknolojiler sayesinde

¹⁷ Işıl Çobanlı Erdönmez, “Diğital ağda Bilginin Aktarım Süreci”,*Diğital ağda Habercilik*, (ed. Zafer zdemir, Aysel etinkaya), İstanbul: Der Kitabevi, 2019, s. 29.

¹⁸ Christian Fuchs vd. “Theoretical Foundations of the Web: Cognition, Communication, and Co-Operation. Towards an Understanding of Web 1.0, 2.0, 3.0.” *Future Internet*, Cilt 2, Sayı 1, (2010), 43. doi:10.3390/fi2010041

¹⁹Fuchs, a.g.e., 73-76.

²⁰ Solanki, Dongaonkar, a.g.m., s.77.

²¹Betl Ersöz, “Yeni Nesil Web Paradigması-Web 4.0”, *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi* , Sayı 1, Cilt 2, (2020), s.62. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bibtcd/issue/57253/796030>

makineler arası iletişimi mümkün kılan gelişmeleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu teknolojinin, üretim aşamalarında kullanılarak daha verimli ve en önemlisi etkileşimli, dinamik ve aktif fabrikaların oluşturulmasında kullanılması beklenmektedir.²²

1.1.2. İnternet Gazeteciliği

Web'in her bir döneminde yaşanan gelişmeler gazetecilik faaliyetlerini de şekillendirmiş ve Web tabanlı yapılan gazetecilik faaliyetleri için pek çok farklı adlandırma yapılmıştır. "İnternet gazeteciliği" ve "dijital gazetecilik" daha yaygın kullanılmakla birlikte "elektronik gazetecilik", "çevrimiçi/online gazetecilik", "multimedya gazeteciliği" ve "gazetecilik 2.0" gibi adlandırmalar da Web tabanlı gazeteciliği anlatılırken kullanılmıştır.²³ Bu adlandırmalar gazetecilik faaliyetinin gerçekleştiği ortamın isim çeşitliliğinden kaynaklanmakla birlikte gazetecilik mesleği için yeni olan yönü de vurgulamaktadır.

Bilgisayar teknolojilerindeki gelişim ile şekillenen İnternet gazeteciliğinin gelişimi 1990'lı yıllarla birlikte ivme kazanmıştır. Uzun ve Korkmaz'a göre geleneksel gazeteciliğin internet kullanılarak yapılmasını ifade eden internet gazeteciliği, birçok açıdan geleneksel gazetecilikten farklılar da gösterir. En önemli fark internet gazeteciliğinde çoklu medya kullanılmasıdır. İnternette yer alan haberler metnin yanı sıra hareketli ve hareketsiz görüntü ve ses içermektedir. Fark yaratan bir diğer önemli nokta ise kullanıcıların etkileşime geçerek haberler hakkında yorum yapabilmesi, haberleri paylaşabilmesi ve kendi düşüncelerinin yer aldığı içeriğe ilgili haberin bağlantısını verebilmesidir. Ruhdan Uzun ve Korkmaz Alemdar²⁴, internet gazeteciliğinin geleneksel gazetecilik ile bağlarının olduğunu ama Web'in sağladığı imkanlardan yararlanması nedeniyle yeni bir tür olarak görülebileceğini söylemektedirler. Gazeteciler, dijitalleşmeyle birlikte okur ölçüm sistemleri aracılığıyla okurun haber tüketim davranışlarını ölçebilme imkânına kavuşmuş ve okur

²²Fernando Luis Almedia, "Concept and Dimensions of Web 4.0.", International Journal Of Computers & Technology, Cilt 16, Sayı 7, (2017), s.7040-7041.

²³Bilge Narin, Gazetecilik 2.0 İnternet Gazeteciliğinde Hipermetinsellik, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s.25.

²⁴ Korkmaz Alemdar ve Ruhdan Uzun, Herkes İçin Gazetecilik, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019, s. 271.

davranışları haber tercihleri ve eşik bekçilerinin haberle ilgili kararları üzerinde etkili olduğu bir döneme geçilmiştir. Şadiye Deniz ve Elif Korap Özel'in²⁵ internetin etkileşimlilik özelliğinin okurun haber içeriği üzerindeki etkisini ölçmek üzere yaptıkları çalışma, internet gazeteciliğinde editörün içerik seçimlerinin okurun tıklama ve okuma alışkanlıklarından etkilendiğini ortaya koymuştur. Çalışmaya göre, gazeteci dijitalleşmenin sağladığı imkanla okurun davranışlarını ölçebilmektedir ve habere ilişkin tercihlerinde bunu dikkate almaktadır.

Deuze,²⁶ internet gazeteciliğinin ilk dönemlerinde yayınladığı çalışmasında internet gazeteciliğinin, geleneksel gazetelerin “raporlanma” aracı olduğunu söylemiştir. İnternet gazeteciliğinin ilk örneklerinde basılı gazetelerin dijitalle aynen aktarılmasının bir ifadesi olan raporlanma aracı ile Deuze, internet gazeteciliğinin sadece gazetelerin dijital arşivi olarak kullanıldığı dönemi işaret etmektedir. Bununla birlikte o, farklı teknolojik bileşenler kullanılması bakımından diğer gazetecilik türlerinden işlevsel olarak farklı olabileceğini söylemektedir. Ayrıca çevrim içi gazetecilik yapan gazetecilerin, tüm bu teknolojik alt yapılardan haberin hikâyesine en uygun şekilde faydalanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Haberin hikâyesini desteklemek ve haber içeriğini zenginleştirmek için haber içinde köprüler kullanarak okuyucuyu farklı haber arşivlerine, makalelere ve çalışmalara yönlendirmenin öneminden bahsetmektedir. Tüm bu teknolojik imkanlar ve yeniliklerle birlikte internet gazeteciliğini “dördüncü tür” gazetecilik olarak nitelemektedir. Pavlik²⁷ de tıpkı Deuze gibi internet ortamındaki gazeteciliğin, haber hikâyesinin anlatımında önemli bir değişiklik yaptığını ve internetin sağladığı imkânlarla zengin bir anlatımın mümkün olabildiğini söyler. Pavlik internet ortamındaki haberi açıklamak için kullandığı “bağlamli gazetecilik” kavramının beş temel boyutu olduğunu belirtir. Bunlar “İletişim yöntemlerinin genişliği, hiper medya, yüksek okuyucu kitlesinin katılımı, dinamik içerik ve uyarlama” şeklindedir.

²⁵ Şadiye Deniz, Elif Korap Özel, Bana Okurunu Söyle, Sana Manşetini Söyleyeyim: Gazetecilerin, İçerik Hiyerarşisini ve Gündemi Belirlemede Okurun Değişen Rolüne Bakış, Gaziantep University Journal of Social Sciences, Cilt 17, Sayı 3, (2018), s. 920-939.

²⁶ Mark Deuze, “Online Journalism: Modelling the First Generation of News Media on the World Wide Web.” (2001), s.2,3. file:///C:/Users/HUAWEI/Downloads/2001DeuzeFMonlinejournalism.pdf

²⁷ John V. Pavlik, *Yeni Medya ve Gazetecilik*, (çev. Müge Demir, Berrin Kalsın), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013, s. 11.

İnternetin küresel ölçekte yaygınlaşması, Web teknolojilerinin gelişmesi ve kullanıcı sayılarının artması gazeteciliği de etkilemiş ve geleneksel gazeteler bu gelişmelere ilk tepkiyi basılı yayınlarını webe taşımayarak vermiştir. Dolayısıyla kâğıt gazete hala daha öncelikli alan olarak görülmüş Web sitesi basılı yayından seçilen haberlerin aktarıldığı ek bir mecra olarak düşünülmüştür. Hatta Websitelerinden kâğıt gazeteler için yeni okuyucular ve aboneler geleceği beklenmiştir.²⁸Oya Tokgöz,²⁹internet gazeteciliğinin haber üretim-dağıtım süreçlerinde ve uygulamalarda farklılık barındırması nedeniyle internet gazeteciliği açıklanırken dört farklı dönemden bahsetmenin mümkün olduğunu belirtir. Buna göre internet gazeteciliğinin birinci döneminde konvansiyonel basına ait haberlerin, gazetelerin Web sayfalarına aktarılması faaliyeti söz konusudur. Yani birinci dönemde internet gazeteciliği için ayrı bir haber içeriği üretilmez, basılı gazeteler için üretilen haberler Web’e aktarılır. 1996 yılında başlayan ikinci dönem internet gazeteciliğinde gazeteciler Webi için düzenledikleri haberlere etkileşim almayı sağlamaya çalışmışlardır. Bu yılı takip eden yıllarda artık gazetelerin Web sayfaları için özgün haber içerikleri oluşturulmuştur ve bu dönem üçüncü dönem olarak değerlendirilmektedir. Tokgöz, dördüncü dönem olarak ise sıradan vatandaşın içerik oluşturup paylaşması dönemini işaret eder. Bu dönem yurттаş haberciliğinin başlangıcını ifade etmektedir.

İnternet gazeteciliğinde geleneksel gazeteciliğe göre daha özgür bir ortamın varlığından bahsetmenin mümkün olduğunu söyleyen Tokgöz³⁰, yine de internet ortamında yürütülen gazetecilik faaliyetinde de geleneksel gazetecilikteki süreçlerin devam ettiğini ve kuruluşların yayın politikalarının haber içeriği üzerinde etkili olduğunu hatırlatmaktadır.

Yeni medya üzerine düşüncelerini dile getirdiği çalışmasında Laughey³¹ iki kavram üzerinde önemle durur: yakınsaklık ve iyileştirme. Ekonomik açıdan bakıldığında yakınsaklık yeni medyaya özgü değildir ve hatta geleneksel medyaya ait ekonomi-politik süreçler ve roller aynı şekilde devam etmektedir. Ancak teknolojik açıdan bakıldığında yakınsaklık kavramı, çoklu-ortam kavramına yakın bir

²⁸ Haluk Geray, *Medyanın Yeni Ekonomisinde Kurumsal İletişim*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2019, s.149.

²⁹ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2020, s. 103,104.

³⁰ Tokgöz, a.g.e., s. 105.

³¹ Laughey, a.g.e., s.158-162.

anlamdadır. İki kavram da, bilgisayar tabanlı teknolojilerin sahip olduğu karmaşık uygulamaları açıklamakta kullanılır. Ona göre internetin her yerden erişilebilir hale gelmesi medya dağıtımçıları harekete geçirmiş ve teknolojik yakınsaklık medya üretim, dağıtım ve tüketim aşamalarında ortaya çıkmıştır. Üzerinde durduğu bir diğer kavram olan iyileştirme ise yeni medyanın geleneksel olanı yeniden biçimlendirmesini ifade etmektedir. Jay David Bolter ve Richard Grusin'in iyileştirme kavramı üzerine olan düşüncelerinin de yer aldığı kitapta, bu biçimlendirmenin geleneksel medyanın tekniği ve formu üzerinde iyileştirme yapma ve eski medyanın sahip olduğu önemi gitgide elinden alma şeklinde gerçekleştiğini aktarmaktadır. Yazar, yeni medya dediğimiz şeyin aslında ortaya tamamen yeni bir şey koymadığını dile getirir. Bu düşüncelerini, Lev Manovich'in dijital teknolojilerin biçimsel olarak bir yenilik sunsa da içsel açıdan yeni bir şey getirmediği savıyla destekler. Bu durumda yeni medya yeni bir deneyimden çok yeni bir dildir.

Geleneksel gazetecilik ile internet gazeteciliğinin karşılaştırmalı bir tablosunda Boczkowski³² internet gazeteciliğinde okuyucuya özel haber algısının olduğunu ve okuyucu için daha kişiselleştirilmiş bir deneyim sunduğunu; geleneksel basında genel kitlenin ilgisine yönelik haberlerin yer aldığını göstermektedir. Ayrıca yazılı basında fiziksel ve mekânsal sınırlar söz konusuysa internette fizik ve mekân sınırı kalkmıştır. Basılı gazetelerde zaman konusunda bir sınırın olduğunu ancak internet gazeteciliğinde eski haberlere ulaşma imkânı ve haberde güncelleme yapma bakımlarından bu sınırın olmadığını belirtmiştir. İnternetin sağladığı çok-ortamlılık/multimedya sayesinde formatta sınırsızlık olduğunu ancak geleneksel basında formatın sınırlı olduğu yer almaktadır. Tabloda, geleneksel basında profesyonellerin ürettiği içeriğin kullanıldığına ancak internet gazeteciliğinde kullanıcının ürettiği içeriğin de kullanıldığına yer verilmiştir. Son olarak geleneksel basın genellikle durağan; dijital basın ise genellikle dinamik olarak nitelendirilmiştir

İnternetin getirdiği yenilikler ve taşıdığı özellikler gazetecilik yapma biçimini ve üretilen haberin içeriğini ve biçimini değiştirmiştir/dönüştürmüştür. İnternetin gazetecilik özelinde önemli olan özellikleri hipermetin, multimedya, içerikte

³²Pablo J. Boczkowski, *Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers*. Massachusetts: MIT Press. 2004, s.64-65 Aktaran: Aylin Aydoğan, *Basın Endüstrisinde Dönüşüm Ve İnternet Gazeteleri* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 24.

düzeltilme, zaman-mekân serbestisi, canlı aktarım, hız, dağıtım, atlatma haber, haber içinde link kullanma, ölçüm ve tespit, arşiv, haber seçme özgürlüğü, başkalarıyla haber paylaşımı ve yorum yazabilme/interaktiflik olarak sıralanmaktadır.³³

İnternet gazeteciliği ve dijitalleşmenin haber yazma konusunda sağladığı olumlu etkiler arasında verilerin hızlı bir biçimde aktarılması, haberin yazılı/işitsel/görsel formlarda kullanılmasının kolaylaşması, haber üretim maliyetlerinin düşmesi, haber üretim sürecindeki tüm araçların kullanma ve taşıma açısından daha kolay hale gelmesi, haberlere ilişkin hataların hızlıca düzeltilmesi, zamana ve mekana ilişkin engellerin ortadan kalkması sayılabilir. Bununla birlikte habercilik biçimini etkileyen nedenler de ortaya çıkmıştır. Tık odaklı habercilik yapmak, sosyal medyanın haber kaynağına dönüşmesi, haber kaynağıyla internet üzerinden görüşme gerçekleştirmek, veri odaklı gazetecilik yapmak habercilik yapma biçimlerini etkilemiştir. Tüm bunlar masabaşı haberciliğin yaygınlaşmasına yol açmıştır.³⁴

Mark Briggs “Journalism 2.0: How to Survive and Thrive” adlı kitabında Web 2.0 ile okuyucuların pasif birer alıcı olmaktan çıktıklarını, iletilen mesajlara yorum yapıp paylaştıklarını ve kendi içeriklerini yazıp bunu başkalarına ilettiklerini söyler. Bu durum medyanın sadece gönderme okuyucunun/izleyicinin sadece alma rollerini değiştirmiştir, “*haberler ders vermekten karşılıklı konuşmaya dönüşmüştür.*”³⁵ Web 2.0 çağında gazeteciliğin dönüşmesini sağlayan gelişmeler şöyle sıralanabilir: Kullanıcı türevli içerik artmıştır. Katılımcılar etkileşim şansı elde etmiştir. Haberde daha fazla video kullanılması anlamını içeren YouTubezation gerçekleşmiştir. Anlık bilgilendirme özelliği kullanılmaya başlanmıştır. Genişlemiş bağlanabilirlik özelliği ile haberlere, haberin yer aldığı siteden değil sosyal medyadan ulaşılması söz konusu olmuştur.³⁶

³³ Mustafa İnce, Haber Edinme Aracı Olarak İnternet ve İnternet Haberciliği, Konya: Eğitim Yayınevi, 2018, s. 42-49.

³⁴ Elif Korap Özel, Şadiye Deniz, “ “Tık” ve “Etik” Arasında Sıkışan Gazetecilik: İnternet Gazeteciliğinin Ortaya Çıkardığı Yeni Etik Sorunlar Ve Gazetecilerin Konuya Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma”, Erciyes İletişim Dergisi , Cilt 6, Sayı 1, (2019),463 . DOI: 10.17680/erciyesiletisim.426458

³⁵ Mark Briggs, *Journalism 2.0: How to Survive and Thrive*, USF Tampa Bay Open Access Textbooks Collection. Book 2., 2007, s.32. https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=oa_textbooks

³⁶ Narin, a.g.e., s. 54-60.

Tüm bu gelişmeler hem dünyada hem ülkemizde internet ortamında gazetecilik yapma pratiklerini dönüştürmüş ve haberin içeriğini ve biçimini bazı değişimlere zorlamıştır. Bu değişimler her zaman olumlu sonuçlar vermemiş, gazetecilik meslek etiği ilkelerine aykırı yayınların çoğalması ile hem okuyucular açısından hem de gazetecilik mesleğinin itibarı açısından olumsuz gelişmeler de yaşanmıştır. Daha çok ticari kaygılarla açılan ve haber sitesi görünümünde olan pek çok Web sitesi hem sahte haber yaymış hem de tık almak için oluşturulmuş yanıltıcı içerikler üretmiştir. Böylece internette çöp yığınları oluşmuş ve gerçek habere ulaşmak isteyen okuyucu bu tarz engellerle karşılaşmıştır. Bu durum okuyucunun/internet kullanıcısının gazeteciliğe olan güvenini de zedelemiştir.³⁷ Dijitalleşme ile birlikte geleneksel gazeteciliğin temel amaçlarından olan okuru bilgilendirme ve gazete tirajlarının yüksek olması durumu değişmiş ve internet gazeteciliğinde reklam görüntüleme sayısını artırma amacıyla temel amaç tıklanma olmuştur. Bu durum geleneksel gazeteciliğin hâlihazırda olan etik sorunlarına yenilerinin eklenmesine neden olmuştur. Daha fazla tıklanmayı doğuracağından arama motorunda üst sıralarda çıkmayı amaçlayan Search Engine Optimization (SEO) faaliyetleri, gazetecilik mesleği açısından önemli etik sorunlar doğurmuştur. Bunlar; haberin sorunun yanıtını içermemesi, anahtar kelimelerin haber içinde çok sık tekrarlanması ve okumayı zorlaştırması, dilin kullanımında özel dikkat gerektiren haberlerde tık almak uğruna sorunlu bir dil ile başlık kullanılması, haber içeriğinde soru cümleleri kullanarak okurun beklentisini yönlendirme, kamu yararının önemsizleşmesi, gazeteciyi robotlaştırma ve enformasyon kirliliği oluşturma şeklinde özetlenebilir.³⁸ İnternetin gazetecilik üzerindeki etkisini ve internet gazeteciliği pratiklerini daha iyi anlamak açısından, dünyada ve ülkemizde internet gazeteciliği örneklerine bakmak gerekmektedir.

1.1.3. Dünyada ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliği

³⁷ Umur Işık, Konur Alp Koz, “Çöp Yığınlarında Haber Aramak: İnternet Gazeteciliği Üzerine Bir Çalışma”, *Humanities Sciences*, Cilt 9, Sayı 2, (2014), 36. doi:10.12739/NWSA.2014.9.2.4C0178.

³⁸ Şadiye Deniz, Elif Korap Özel, “Google Gazeteciliği: Dijital Çağda Bir ‘Gerekli Kötü’ Olarak SEO Haberleri ve Haberin ‘Tık’ Uğruna Deformasyonu”, *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, Sayı 55, (2018), 81-89.

David Carlson, internet üzerindeki ilk ticari gazetecilik sitesinin 1994'te Palo Alto Weekly tarafından kurulduğunu ve gazetenin haftada iki kez basılı gazetesine ait tüm içeriği internet ortamına aktardığını belirtir. Carlson ayrıca, Web tabanlı teknolojiden önce Gopher adı verilen sistem üzerinden çevrimiçi gazeteciliğin yapıldığı ve ilk örneğinin Eylül 1993 yılında Middlesex News tarafından verildiğini söylemektedir.³⁹ Basılı gazetesi olmadan direkt olarak internetten yayın yapmaya başlayan gazete örnekleri 1990'lı yılların sonunda Amerika'da Atlantic Highlands Herald gazetesi ve İngiltere'de Southport Reporter gazetesi ile görülmüştür.⁴⁰ Daha önce basılı gazetesi bulunmayıp doğrudan dijitalde yayın hayatına başlayan gazeteler için dijital doğmuş gazeteler veya dijital yerli gazeteler kavramını kullanan Geray⁴¹ bu gazetelerin kâğıttan dijitale geçiş sürecinde yaşanan sıkıntılı süreci yaşamadıklarını belirtir. Bunu basılı ve dijital gazetede üretim süreçlerinin farklılığına bağlayan Geray, kağıt gazetelerden dijitale aktarım yapan gazetelerin öncelikli olarak kağıt gazeteye önem verdiklerini, dijital yerli gazetelerinse doğal olarak sadece dijital için iş yaptıklarını belirtir. Dijital yerli gazete olup bu sorunları yaşamayan gazete örneği olarak Huffington Post'u gösterir.

Web teknolojilerindeki gelişmeler, gazeteciliği de harekete geçirmiş ve 1995 yılında Amerika'da bazı gazeteler gazete yayınlarını internete aktarmaya başlamışlardır. Amerika'da The Washington Times ve The New York Times gibi gazetelerin ardından Avrupa'da Daily Mirror ve International Herald Tribune gibi gazeteler internet yayınlarına başlamıştır. Türkiye'de de aynı yılın temmuz ayında Aktüel Dergisi ekim ayında da Lemn Dergisi internet üzerinden yayın yapmaya başlamış; aralık ayında ise, 2016 yılında Fetullahçı Terör Örgütüne aidiyeti olması sebebiyle kapatılan Zaman Gazetesi, basılı gazetesindeki haber ve köşe yazılarına ait başlıkları internet sayfası üzerinden yayınlamıştır. Türkiye'de basılı gazetenin tamamını internete geçiren ilk gazete ise 27 Kasım 1996 yılında Milliyet gazetesi olmuştur. Ocak 1997'de ise Sabah ve Hürriyet gazeteleri internete geçmiştir. Bu yılları takip eden süreçte tüm ulusal ölçekli gazeteler ve hatta yerel basın kendi internet

³⁹ David Carlson "The Online Timeline: A Capsule History of Online News and Information Systems." Aktaran Aylin Aydoğan, a.g.e., s.80.

⁴⁰ Narin, a.g.e., s.28.

⁴¹ Geray, a.g.e., s.149.

sitesini kurmuş; televizyon ve radyolar internetten yayın yapmaya başlamıştır.⁴² Basılı bir yayını bulunmayan ve doğrudan internet üzerinden gazetecilik faaliyeti yürütmeye başlayan ilk Türk sitesi ise Xn olmuştur. Site Ocak 1996'da açıldığında farklı gazetelerin haberleri kaynak gösterilerek yayın yapmıştır ancak tüm basılı gazetelerin internete taşınması ile önemini kaybederek 1999'da kapanmıştır.⁴³

Basılı gazetelerin haberlerini internet ortamına aktarmasını dışarıda tutarsak Türkiye'de ilk ciddi internet haberciliği 1999-2000 yıllarından sonraya denk gelmektedir. Başlarda geleneksel medyanın yeni bir yayın alanı gibi görülen gazetelerin internet sayfaları için ayrı ve özel içerik oluşturulmamaktaydı. Ancak zamanla internet teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte daha zengin biçim ve içerikte yayınlar yapılmaya başlanmıştır.⁴⁴ Türkiye'de yaşanan 2001 ekonomik krizinin ardından pek çok gazetecinin işini kaybetmesi, bu gazetecileri internet siteleri üzerinden mesleklerini devam ettirmeye itmiştir. Böylece Türkiye için ciddi anlamda internet gazeteciliği faaliyetleri başlamıştır. Medyatava, Medyakafe, Medyafaresi, Medyaradar, Süperpoligon gibi sayfaların örnek verilebileceği bu siteleri özellikle CNN Türk, Habertürk ve CNBC-e gibi özel televizyonların kurduğu haber siteleri izlemiştir.⁴⁵ Televizyon kanallarına ait yayınların internette yayınlanması ise ilk kez 1997'de Kanal D'nin internete taşınması ile olmuştur. Diğer kanallarda zamanla internet üzerinden de yayın yapmaya başlamışlardır.⁴⁶

Türkiye'de, sadece sosyal medya üzerinden yayın yapan ve mikro gazetecilik olarak kabul edilen örnekler de mevcuttur. Örneğin 140journos, ilk olarak Ocak 2012 yılında Twitter üzerinden gazetecilik faaliyetine başlamıştır.⁴⁷

İnternet gazeteciliği haber içeriğinde yaptığı değişikliklerle birlikte gazeteciliğin ekonomik boyutunda da değişikliklere yol açmıştır. Bazılarına göre geleneksel gazetecilikte gazeteciliğin kamu yararı için olması ile ilgili rolü daha ön plandayken

⁴² Hamza Çakır, "Geleneksel Gazetecilik Karşısında İnternet Gazeteciliği", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 22, (2007), 138.

⁴³ Narin, a.g.e., s.33.

⁴⁴ İnce, a.g.e., s.35,36.

⁴⁵ Tokgöz, a.g.e., s.116,117.

⁴⁶ Halil İbrahim Güran, "Sanal Gazete ve Gazetecilik", Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi , Cilt 15, Sayı 15 (1998), 146. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekurgu/issue/16248/170377>

⁴⁷ Narin, a.g.e., s.34.

internet gazeteciliği ile ekonomik kaygılar üzerine düşünmek daha da önem kazanmıştır. Türkiye’den örneklerle baktığımızda entelektüel açıdan değerli görülmesi nedeniyle uzun yıllar kapanmayan ancak sonrasında yayın hayatına sadece internet üzerinden devam etme kararı alan Radikal Gazetesi, beklenildiği kadar kar edememesi sonucu kapanmak zorunda kalmıştır. Yeni medya ile birlikte gazeteciden de yeni yeterlilikler beklenmiş, gazeteci hem basılı gazeteye hem internet sitesine hem de mobil cihazlara uygun içerikler üretmeye başlamıştır.

İnternet teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkmış olan sosyal medyayı ve gazeteciliğin dijital ortamda yapılmasını sağlayan tüm faaliyetleri ifade etmek için kullanılan yeni medya ortamı, yukarıda açıklanan biçimlerde ve nedenlerle iletişimi ve gazeteciliği dönüştürmüş ve farklı isimlerle anılan gazetecilik türleri ortaya çıkmıştır. Yeni medyanın olumlu sonuçlarını açıklarken tedbirli olmayı da elden bırakmayan Pavlik⁴⁸ yeni medya araçlarının bilinçli ve sorumlulukla kullanılması durumunda doğru bir gazetecilik türünün hayata geçirilebileceğini söylemektedir. Dijitalleşmenin ortaya çıkardığı gazetecilik türlerine yakından bakmak, gazeteciliğin geçirdiği dönüşümleri daha iyi anlamak açısından önemlidir.

1.1.4. Dijitalleşme ve Sosyal Medya İle Ortaya Çıkmış Yeni Gazetecilik Türleri

Martin Lister ve arkadaşları “New Media A Critical Introduction” adlı çalışmalarında⁴⁹ yeni medyanın ne olduğunu ve özelliklerini tartışmaya açmıştır. Onlara göre yeni medya bir anlamda medya üretimi, dağıtımı ve kullanımında meydana gelen yenilikleri ifade etmektedir. Burada gelenekselden farklı işleyen üretim ve dağıtım süreci ile farklılaşmış kullanıcı pozisyonu söz konusudur. Değişim teknolojide, metinlerde ve kültürde yaşanmış ve buraları dönüştürmüştür. Yeni medya kavramının geçtiği söylemlere baktığımızda “dijital olma, etkileşim, hipermetinsellik, sanallık, ağ bağlantısı ve simülasyon/simüle edilmiş” gibi temel terimlerin kullanıldığını görürüz.

⁴⁸ Pavlik, a.g.e., 196.

⁴⁹ Martin Lister vd., *New Media: A Critical Introduction*, London: Routledge, 2003, s.9-13.

Dijitalleşme pek çok profesyonel alanı etkilemiştir ve gazetecilik mesleği de bunların başında gelmektedir. İnternet teknolojilerindeki gelişmeler, dijitalleşme ve mobilite haberin üretiminden yayınlanmasına pek çok şeyi değiştirmiş, böylece farklı gazetecilik türleri hayatımıza girmiştir.⁵⁰

Farklı gazetecilik türleri sadece internet teknolojilerinin ve dijitalleşmenin buna imkân vermesinden dolayı çıkmamış, her biri bir anlamda bazı ihtiyaçlara cevap vermek için de doğmuştur. Geleneksel medyanın haberi, internet kullanıcısının alıştığı hızda yaymaması; ana akım olarak ifade ettiğimiz medyanın çeşitli nedenlerle bazı haberleri yayınlamaması veya kısmen/tek taraflı yayınlaması, ana akım medyanın göremediği ya da görmezden geldiği şehirlerdeki yerel meselelerin duyurulması gibi ihtiyaçlara dijital teknolojilerin sağladığı imkânlarla bir nevi cevap oluşturulmuştur. Yeni medya içinde pek çok farklı gazetecilik türü sayılmakla birlikte çalışmada, sosyal medya ile birlikte şekillenen gazetecilik türleri olan yurttaş gazeteciliği, twitter gazeteciliği, Youtube gazeteciliği ile gazetecilikte sayısallaşma veya dijitalleşmenin ortaya çıkardığı robot gazetecilik ve sızıntı gazeteciliği türlerine yer verilecektir.

İlk olarak *yurttaş gazeteciliğine* bakılacaktır. Bugün mobil teknolojilerin sağladığı imkânlar ve tüm vatandaşlar anında haber yayma imkanına sahip olmuş ve bunları çoğunlukla sosyal medya üzerinden gerçekleştirmişlerdir.⁵¹ Bunun yanında YouTube, Twitter ve bugün gençler arasındaki popülerliği ve güvenilirliği tartışılır olsa da Facebook gibi sosyal mecraların çoğulcu ve dinamik yapısının, kitlelere ulaşma konusunda bir blogdan daha hızlı ve etkili olmaya zemin hazırladığını kolaylıkla söylemek mümkündür. Bilgi akışının hızlı ve etkileşimin oldukça fazla olduğu sosyal ağların, gazeteciliği etkilemesi şaşırtıcı değildir.

Sosyal medyanın Manuel Castells'in düşüncelerinden yola çıkılarak açıklanıp açıklanamayacağı sorusundan hareketle Fuchs⁵² Castells'in sosyal medyayı toplumsal bir iletişim biçimine alan açan sosyal dünya olarak gördüğünü aktarmaktadır. Castells,

⁵⁰ Suat Gezgin, "Geleneksel Basın ve İnternet Gazeteciliği", *İnternet Çağında Gazetecilik*, (derleyenler Serhan Yedig, Haşim Akman), İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 29-36.

⁵¹ Ali Murat Kırık, Ceren Yegen, "Değişen Habercilik Pratikleri Çerçevesinde Sosyal Medyada Yurttaş Gazeteciliği", *Tüm Boyutlarıyla İnternet Haberciliği*, (Ed. Berrin Kalsın), Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 106.

⁵² Fuchs, a.g.e., s. 167,168.

ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda güce sahip olan medya gücü biçimleri ile ekonominin, kültürel ve politik alanın alternatiflerini bulmaya/sürdürmeye çalışan medya karşı gücü biçimlerinin arasındaki ilişkinin iyi anlaşılması gerektiğine ve karşı gücün, merkezi siyasi gücün amacına uygun olarak geliştirilmesine dikkat çeker. Fuchs'a göre bu önemli bir hatırlatma olmakla birlikte sosyal medyanın ve toplumun eleştirel bir analizi için yeterli değildir. Castells'in teknolojik gelişmeler karşısında bir çeşit coşkuya sahip olduğunu ve toplumsal hareketler gibi gelişmeleri iyi bir toplum kuramıyla temellendirmeden sadece teknolojik gelişmeler çerçevesinde açıklamaya çalıştığını söylemektedir. Fuchs, sosyal medyanın yeni bir kamusal alan oluşturduğu ve özel alanın politikleşmesinin iktidar için tehdit oluşturduğu ve bu anlamda önemli olduğu düşüncesini eksik bulmaktadır. Ona göre fiziksel olarak bir araya gelmek ve kalabalık bir biçimde görünür tehdit oluşturmak, sosyal ağlar aracılığıyla yeri doldurulamayacak bir güçtür.⁵³

Sosyal medya geniş kitlelerin örgütlenebildiği, kendi sözünü üretebildiği bir alana dönüşmüştür. Gazetecilik de sosyal medyadan hem haber kaynağı olarak beslenmekte hem de sosyal medyadan haberlerini yayabileceği yeni bir mecra olarak faydalanmaktadır. Öte yandan yurttaşlar sosyal medya vasıtasıyla kendileri gazetecilik pratiğinin bir parçası olabilmekte ve yurttaş gazeteciliği gerçekleştirebilmektedir.

Yurttaş gazeteciliği kimilerine göre medyanın sorunlarına çözüm olmak için ortaya çıkmış kurtarıcı bir türken, kimilerine göreyse kendinden öncekiler gibi yeni olarak sunulmuş ama temelde sistemin kendi ürettiği başka bir gazeteciliktir. Kırık ve Yegen'in⁵⁴ çalışmalarında yer verdikleri şekli ile yurttaş gazeteciliği medya devlerinin neden olduğu sorunları aşmak amacıyla oluşturulmuş yeni bir gazetecilik anlayışıdır. Bununla birlikte Ruhdan Uzun⁵⁵ gazeteciliği kapitalizm sonucu ortaya çıkmış bir iletişim biçimi olarak değerlendirerek toplumun geçirdiği değişimlerden mesleğin kendisinin de etkileneceğini söylemektedir. Yaşanan bu değişimler basının kontrolünü elde tutan güçlerin ihtiyaçlarıyla paraleldir ve gazetecilik faaliyetleri bu ihtiyaçlara göre şekillenmektedir. Ortaya çıkan bu değişiklikler sistemin ihtiyacına cevap verse

⁵³ Fuchs, a.g.e., s. 331.

⁵⁴ Kırık, Yegen, a.g.e., s. 105.

⁵⁵ Ruhdan Uzun, "Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2006), s. 634.
<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/551>

de her defasında sisteme karşı yeni bir alternatif olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla yurttaş gazeteciliği de sorunlu medyanın alternatifi gibi gösterilmiş ve bu şekilde değerlendirilmiştir.

Chris Atton⁵⁶ alternatif medyanın ne olabileceği ile ilgili görüşlerine yer verdiği çalışmasında yurttaş gazeteciliğinin 1990'lı yıllarda başladığını ve daha duyarlı bir gazetecilik yaparak medyanın demokratikleşmesine katkıda bulunmayı amaçladığını söyler. Yurttaş gazeteciliği okuyucu ve içerik üretici için yeni bir deneyim önerisidir ve katılımcı doğası nedeniyle demokratiktir. Sevda Alankuş⁵⁷ yurttaş gazeteciliğinin 1990'lı yıllarda ABD'de doğduğunu ve medyanın o sıralar tüm dünyada yaşadığı itibarsızlaşma sorununa çözüm olarak oluştuğunu belirtir. Yurttaş gazeteciliğinde yurttaş, haberin pasif okuyucusu olmaktan çıkmakta ve haberin kaynağı olmanın ötesinde üreticisi de olmaktadır. Haberlin üreticisi olan yurttaş, kendi sorununun ne olduğunu söylemeye dair söz hakkı elde etmiş olmakta ve haber merkezinde yurttaş olan ve yurttaşlar arası iletişime zemin hazırlayan bir dönüşüm yaşamaktadır.

Yurttaş gazeteciliğinin demokratikleşmeye katkısının olup olmadığı üzerine düşünenler, Walter Lippmann ve John Dewey arasındaki demokrasi tartışmalarına değinirler ve düşüncelerini demokrasi üzerine olan bu iki farklı görüş bağlamında dile getirirler.⁵⁸ Lippman'a göre kamunun bilgili ve politik olduğunun kabulü, gerçeği yansıtmamaktadır, dolayısıyla kamuoyu tercihleri ve eğilimleri yönlendirmeye açık bireylerden oluşur ve tüm meselelerde görüşlerine güvenilecek bir tutumda olmazlar. Dewey ise ne kadar bilgisiz bir kamuoyundan bahsetsek de doğru bir siyasi ortam, eğitim ve iyi bir gazetecilik ile bu durumun değişebileceğine ve kamuoyunun bu potansiyeli taşıdığına inanır⁵⁹.

⁵⁶ Chris Atton, "What is 'alternative' journalism?", *Journalism Sage*, Cilt 4, Sayı 3, (2003), 268,269 doi.org/10.1177/14648849030043001.

⁵⁷ Sevda Alankuş, "Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği", *Gazeteciliğe Başlarken*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2013, s. 119,120.

⁵⁸ Uzun, a.g.m., s.637.

⁵⁹ Jay Rosen, "Imagining Public Journalism", *Assessing Public Journalism*, (ed. Edmund B. Philip Lambeth vd.), Colombia and London: University of Missouri Press, 1998, s. 50 Aktaran: Uzun, a.g.m., s. 638.

Thurman⁶⁰, yurttaş gazeteciliğinin bireyin kendi çabaları sonucu acemice hazırlanan haber içerikleri olmadığını; katılımcı faaliyetlerle ve iş birliği içinde hazırlanmış örneklerin olduğunu söyler, Wikinews platformunu bunun içinde değerlendirir. Ek olarak The Guardian gibi gazetelere ait, okuyucuların katkı sağladıklarını sağladıkları blogları da yurttaş gazeteciliği içinde değerlendirir. Literatürde yer alan pek çok çalışmaya göre sadece yurttaşların girişimleri ile hazırlanan gazetecilik faaliyetleri ile dijital gazetelerin vatandaşlardan gelen içeriklere alan açması faaliyetini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Joyce Y.M. Nip'e göre⁶¹ profesyonel gazetecilerin ve gazetecilik kuruluşlarının yurttaş katılımını desteklediği gazetecilik faaliyetleri için 'katılımcı gazetecilik' ifadesi kullanılmaktadır. Katılımcı gazetecilikte vatandaşlardan gelen içeriklerin yayınlanması meslek profesyonellerinin belirledikleri çerçeveye göre olmaktadır. Nip, katılımcı gazeteciliğin en bilinen örneği olarak Güney Kore merkezli OhmyNews'i göstermektedir. Türkiye'de katılımcı gazetecilik faaliyeti olarak vatandaşlara RadikalBlog'da alan açan Radikal Gazetesi örneği verilebilir. Radikal'in kapanması ile RadikalBlog'daki katılımcı gazetecilik faaliyeti son bulmuştur.⁶²

J.D. Lasica⁶³, katılımcı gazetecilik faaliyetleri konusunda dikkat edilmesi gereken noktaların olduğunu vurgulamaktadır. Lasica fazla sayıda vatandaşın gelen içerik, gazetecilik kurumu ve vatandaş arasındaki iletişimin kalitesini düşürebileceğini ve vatandaşın gelen her içeriğin yayınlanmasının gazetecilik açısından sorunlara yol açabileceğini söylemektedir. Ancak yurttaş gazeteciliğini olay merkezli haberlerin yerine, habercilikte yurttaşların sorunlarına odaklanmak açısından bir fırsat olarak değerlendirenler de mevcuttur. Alankuş⁶⁴ yurttaş gazeteciliğinin, genel geçer gazeteciliğin yalnızca haber değeri olan olayları haberleştirmesinin dışında yurttaşın hakları ile ilgili konuların da haberleştirilmesi anlayışı kazandıracağını belirtiyor.

⁶⁰Neil Thurman, "Forums for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media", New Media Society, Cilt 10, Sayı 1, s. 140.

⁶¹ Joyce Nip, "Citizen Journalism in China: The case of the Wenchuan Earthquake", *Citizen Journalism: Global Perspectives*, Peter Lang, 2009, s. 101,102.

⁶² Tirşe Erbaysal Filibeli, "Kullanıcı Türevli İçerik ve Yurttaş Medyası: Haberin Dönüşümü, Sınırlar ve Olanaklar", *Akdeniz İletişim Dergisi*, (2018), s. 458. DOI:10.31123/akil.456219

⁶³<https://www.jdlasica.com/journalism/what-is-participatory-journalism/> (erişim tarihi: 28.01.2021).

⁶⁴ Alankuş, a.g.e., s. 120.

Yurttaş gazeteciliği kavramı kullanılmadan önce de yurttaşların kayda aldığı görüntülerin ve çektiği fotoğrafların haberlerde kullanılması rastlanmış bir şeydir. Kennedy suikastına ait görüntülerin Abraham Zapruder tarafından çekildiğini bilen gazetecilerin onunla görüşerek anlaşma yapması ve bu görüntüleri satın alarak kullanılması buna örnek gösterilebilir.⁶⁵Bugün akıllı telefonlar sayesinde fotoğraf ve video çekmek ve bunu sosyal mecralarda yaymak konusundaki kolaylık ve hız düşünüldüğünde, yurttaş gazeteciliğinin günümüzde yaygın olması daha anlaşılır olmaktadır. Ayrıca televizyon kanalları WhatsApp numaralarını yurttaşların çektiği görüntü ve fotoğrafları yayınlamak üzere paylaşmaktadır.

Yukarıdaki görüşten farklı olarak yurttaş gazeteciliğinin editoryal süreçten yoksun haber metnini düzeltme yapmadan ham hali ile yaymaktan daha fazla, hatta bazen daha meşakkatli bir gazetecilik türü olduğunu savunanlar da vardır. Örneğin Ragıp Duran⁶⁶, yurttaşın kaynağa ulaşmada ve taraflarla görüşmede profesyonel bir gazeteciden daha zorlandığını ama gönüllü olarak bu zorlukla başa çıktığını belirtmektedir. Yurttaş gazeteciliği pratiklerinin bugünkü durumuna baktığımızda, rastgele bir vatandaşın çektiği tesadüfi görüntüden fazlası olduğunu, bu işi gönüllü olarak yapan yurttaşların bir araya gelerek amaca ulaşana kadar haberin peşinin bırakılmadığını belirtmektedir. Duran'a göre bu yönüyle neredeyse 'militan gazetecilik' özelliğine yaklaşmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında haberin oluşum sürecinin yurttaş için uzun ve zorlu olduğunu ve geleneksel gazetecilikte etik davranış olarak sunulan haberin içeriğine hiç müdahale edilmemesinin, yurttaş gazeteciliğinde yurttaşlardan yana ve yararlı bir müdahale ile gerçekleştiğini savunmaktadır.

Yurttaşların girişimi ile oluşturulmuş ve yurttaş gazeteciliği faaliyetinin yürütüldüğü platformların Türkiye'de en bilinen örneklerini 140 Journos, Ötekilerin Postası ve Dokuz8 Haber oluşturmaktadır.⁶⁷ Bugün özellikle 140 Journos, Youtube aracılığıyla yayınladıkları belgesel haberler ve araştırma videoları ile özgün bir dile

⁶⁵<https://www.jfk-assassination.net/dealey.htm#zapruder> (erişim tarihi: 29.01.2021).

⁶⁶ Ragıp Duran, "Yurttaş Gazeteciliği", Gazetecilik ve Habercilik (derleyen Sevda Alankuş), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005, s. 97-99.

⁶⁷Erbaysal Filibeli, a.g.m., s.458.

sahip ve yayın yaptığı platform nedeniyle daha çok genç kitleye hitap eden yurttaş gazeteciliği örneğidir.

Yurttaş gazeteciliğinin, geleneksel medya karşısında alternatif bir dil oluşturma çabası açıktır ancak bunun sınırlı bir şekilde gerçekleştirilebileceğini düşünenler de vardır. Uzun⁶⁸, yurttaş gazeteciliğinin geleneksel medya sahipliğini eleştirmede yeterli güce sahip olmadığı ve ayrıca çoğunlukla yerel habercilik örnekleri verildiği için toplumun tamamını büyük ölçüde ilgilendiren sorunlarla ilgili haberlerin yapılamayacağını belirtir. Ancak Uzun'un çalışması, yurttaş gazeteciliğinin oldukça yeni bir kavram olduğu döneme aittir ve günümüzde yurttaşın sosyal medyada siyasi konularda gündem oluşturabilme gücü ile önemli yurttaş gazeteciliği projelerinin kapsamlı çalışmaları düşünüldüğünde, yurttaş gazeteciliğinin önemli gelişmeler elde ettiği görülmektedir.

Dijitalleşmenin ve sosyal medyanın ortaya çıkardığı başka bir gazetecilik türü de *Twitter gazeteciliği*dir. Dünya çapında internet kullanımına dair ayrıntılı ve anlık istatistiklerin yer aldığı 'internetlivestats.com' da yer alan bilgiye göre ilk tweet Twitter'ın kurucusu Jack Dorsey tarafından Mart 2006'da atılmış ve üç yılın ardından milyarıncı tweet'e ulaşılmıştır. Bugün 1 milyar tweet'in iki günden az sürede gönderildiğini düşündüğümüzde bunun oldukça uzun bir zaman olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde ise günde 500 milyon ve yılda yaklaşık 200 milyar tweet atılmaktadır.⁶⁹ Gazeteciler için hem haber alma hem haber verme açısından önemli bulunan Twitter bu nedenle gazeteciliği etkileyen bir sosyal ağ olmuştur.

Twitter elbette sadece gazeteciler için değil, mesleği gazetecilik olmayan vatandaşlar için de içerik üretme ve yayma platformudur. Sıradan vatandaşın da haber üretimine dahil olduğu bu yapı sosyal medya gazeteciliği kavramının gelişmesini sağlamıştır. Akıllı telefonlar sayesinde artık aynı anda görüntü kaydetme ve metin oluşturma imkanına sahip olmamız ve sosyal mecralarda bunları paylaşabilmemiz, Twitter haberciliğinin önünü açmıştır. Twitter'ın fazla sayıda kullanıcısı ve hızlı akışı, sürekli yeni haberlerle karşılaşılmasını sağlar. Dolayısıyla Twitter, sürekli güncel

⁶⁸ Ruhdan Uzun, "Gazetecilikte Yenibir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16, (2006), 653.

⁶⁹internetlivestats.com adresinden canlı sosyal medya kullanımı verilerine ulaşabilmek mümkündür. (erişim tarihi: 03.02.2021).

haberlerin bulunduğu bir mecra olması ve hem mesleği gazetecilik olanları hem de yurttaş gazeteciliği yapanları kapsamı nedeniyle gazeteciliğin bir türü olarak tartışıla gelmiştir.⁷⁰

Twitter'ın yukarıda yer alan örnekte olduğu gibi akışa müdahalesinin dışında, içeriğin denetlenmesinin zor bir hal aldığını kabul etmek gerekmektedir. NewsLabTurkey'de yer alan makaleye göre⁷¹ geleneksel gazetecilikte işleyen içerik kontrolü süreci Twitter'daki gazetecilik faaliyetlerinde değişmektedir. Twitter'da içeriklerin yayılma zincirini takip etmenin zor olması, bir hesaptan kaldırılan içeriğin başka hesaplarca dolaşıma tekrar kazandırılması en önemli farklılıktır. Ancak Twitter'ın 'sansürsüz' bir platform olduğu düşüncesini değiştirecek bir gelişme Ağustos 2014'te gerçekleşmiştir. IŞID terör örgütü üyelerinin James Foley'in öldürüldüğü görüntülerin paylaşılmasının ardından Twitter Dick Costolo bir tweet atarak görüntü ile ilişkili tüm hesapların askıya alındığını ve bu işlemin devam edeceğini bildirmiştir. The Guardian, Twitter'ın akışa müdahale etmesini, gazetecilik ve haber alma anlamlarında önemli bir engel olduğunu; bir basın kurumunda içeriğe çeşitli müdahalelerinin tartışmalı da olsa denetim olarak değerlendirilebileceğini ama teknoloji devlerinin bunu yapmasının sansür olduğunu söylemiştir. Facebook ve Twitter'ın haber değerlerini kontrol etmesine izin verilemeyeceği vurgulanan yazıda The Guardian, sosyal medya yazılımcılarının hesap verebilirliği ve sosyal medyada etik konuları üzerine konuşmanın gerekliliğini vurgulamıştır.⁷²

Twitter'ın hem haber yayma hem haber alma aracı olarak kullanılması, onun gazetecilik pratiği ve tartışmaları içinde önemli olmasını sağlamıştır. Ancak haber akışını engelleme gücüne sahip olması haber yayma ve haber alma hakkını tehdit edici unsur olarak yorumlanabilmektedir.

YouTube da gazetecilik faaliyetleri için önemli bir mecra haline gelmiştir ve *YouTube gazeteciliği* diye ayrı bir adlandırmaya gidilmiştir. 2005 yılında kurulan ve pek çok sayıda kullanıcının ilgisini çeken YouTube, erişim yasağının getirildiği

⁷⁰ Mihalıs Kuyucu, "Çevresel Haber Ortamı Olarak Twitter Ve Twitter Gazeteciliği", Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2014, s. 160,161.

⁷¹ Ali İhsan Akbaş, Twitter ve Gazeteciliğin Dönüşümü, 2019. <https://www.newslabturkey.org/2019/11/05/twitter-ve-gazeteciligin-donusumu/> (erişim tarihi: 03.02.2021).

⁷² <https://www.theguardian.com/media/media-blog/2014/aug/31/tech-giants-facebook-twitter-algorithm-editorial-values> (erişim tarihi: 05.02.2021)

lkeler hariç, dünya çapında izler kitlesi ve içerik üreticisi olan video içerik paylaşma ve depolama mecrasıdır. Kısa sürede hızla büyüyen YouTube 2016 yılında Google’a satılmış ve reklam yayınlama ana kazanç modeli olarak şekillenmiştir. Bu dönemde YouTube’tan para kazanmanın yollarını anlatan ticari makaleler ve videolar yayınlanmıştır. YouTube’da fazla sayıda kanal olması ve pek çok kişinin bu mecraı bir iş fırsatı olarak görmesi, söz konusu makale videoların amacına ulaştığını göstermektedir. Ancak aslında YouTube kullanıcılar için eşit bir ortam sunmaz ve algoritmalarla başa çıkılması pek kolay değildir. YouTube görünürde herkesin video yayınlatabileceği bir alandır, ancak herkesin para kazanmasına izin verilmez. En fazla reklam yayınlatabilecek kanalların üste çıkarılması amacıyla işleyen algoritmalar ve teknikler sürekli yenilenir, bu durum reklam verenlerin ve yayıncıların kazanç sağlamak için sürekli aktif olmalarını gerektirir.⁷³ YouTube, algoritmaların kullanıcılarını sürekli içerik üretmeye zorlayan işleyişini devam ettirmek için, istikrarlı video paylaşmayan kanalları önerilenler arasından çıkarır ve kanalların reklam alamamalarına neden olur.

Eleştirilerin yanında YouTube’un herkese içerik üretme fırsatı sunması, canlı yayın açma özelliği ile herkesin ‘yayıncılık yapma’ya başlaması elbette medya çalışmalarının da dikkatini çekmiştir. YouTube’un ekonomi-politiğine ilişkin çalışmaları videoların içerikleri üzerinden tartışan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri⁷⁴, içeriklerin “aptallığına” yöneliktir ve çalışmada videoların aptalca olduğunu belirtmenin igsel bir tepkiden fazlası olduğu ve yaratıcı doğaya sahip olabilecek video paylaşım mecralarının, üretimde öznel olunmasının doğurdukları hakkında tartışmanın gerekli olduğu belirtilir. Bu tartışma “yeni medya aptallığı” kavramı etrafında yapılır ve dijital çağda aptallığın yeni boyutu üzerinden YouTube’un işleyişi de değerlendirilir.

Türkiye’de alternatif medyaya olan ihtiyaın artması, gazetecileri Youtube üzerinden kendi yayınlarını yapmaya veya yabancı ve yerli basın organlarının YouTube kanallarında yer almaya itmiştir. Kendisine alternatif yayın alanı oluşturmak için Medyascope platformunu kurarak podcastler ve YouTube üzerinden videolar

⁷³ Janet Wasko, Mary Erickson, “The Political Economy of YouTube”, *The YouTube Reader*, (ed. Pelle Snickars, Patrick Vonderau), National Library of Sweden, 2009, s. 378-382.

⁷⁴ İlker Erdoğan, “Yeni Medya Aptallığı: YouTube Videolarında Aptalca şeyler Yapmanın ve Söylemenin Ekonomi Politığı”, TRT Akademi, Cilt 5, Sayı 10, (2020), 744.

sunan Ruşen Çakır, kendi kanalını oluşturmuş gazetecilerden biridir. ‘Ruşen Çakır Medyascope’ isimli kanalın istatistik bölümünde yer alan bilgiye göre Çakır 3 Eylül 2012 tarihinde YouTube yayınına başlamıştır. Ocak 2021 itibariyle 125 bin aboneye sahiptir. Ruşen Çakır YouTube kanalı ile sadece kendine söylem alanı açmakla kalmamış aynı zamanda ana akım medyada temsil edilmeyen muhalif veya öteki grupların içinde yer aldığı söylenebilecek isimler için temsil alanı oluşturmuştur. Bu yönüyle sadece ana akımda yer almayan bir bilgiye ulaşma açısından bile alternatif bir yayıncılık yapmaktadır.

Kendi YouTube kanalına sahip olan bir diğer gazeteci Cüneyt Özdemir’dir. 13 Aralık 2010 tarihinde YouTube yayıncılığına başlayan Özdemir, yine Ocak 2021 itibariyle 1 milyon 130 bin aboneye sahiptir. Özdemir YouTube üzerinden kendisine gazeteci kimliği ile bir alan yaratmış ve yeni gelir modellerini denemeye girişmiştir. Youtube mecrasını kullanan bir diğer gazeteci de Nevşin Mengü’dür.

YouTube’da Almanya merkezli Deutsche Welle kuruluşunun DW Türkçe isimli YouTube kanalında Bire Bir isimli programın sunuculuğunu yapmaya başlamış ardından kendi Youtube kanalı için 22 Ocak 2013 tarihinde içerik üretmeye ve mesleğini oradan sürdürmeye devam etmiştir. DW Türkçe’nin Youtube kanalında sunuculuk yapan bir başka gazeteci de Mirgün Cabas’tır. Dolayısıyla profesyonel gazeteciler için hem basın kuruluşlarının Youtube kanalları hem de gazetecilerin şahsi kanalları alternatif bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlarla birlikte DW öncülüğünde kurulmuş olan ve BBC, F24 ve VOA isimli yayıncılarından içerik sağlayan+90 isimli YouTube haber kanalı, 11 Mart 2019’da kurulmuştur. Kanal açıklama kısmında amacını “*bağımsız, ön yargılardan uzak, saygılı, anlayışlı, objektif bir haber platformu yaratmak, herkesin haber alma ve ifade özgürlüğüne sahip olduğu tarafsız bir tartışma alanı oluşturmak*”⁷⁵ olarak açıklamıştır. Diken’de yer alan haberde⁷⁶neden Türkiye’de böyle bir kanal açtıkları ile ilgili soruyu DW, Türk pazarına sunacakları içeriğin daha fazla olduğu ve Almanya’nın ve Almanların Türkiye’ye ilgisinin iyi bir diyalog oluşturma çabasına dönüşebileceği şeklinde yanıtlamışlardır. Bugün +90 ana akım medyada kendine yer bulamayan veya görece

⁷⁵<https://www.youtube.com/c/plus90/about> (erişim tarihi: 07.02.2021)

⁷⁶<http://www.diken.com.tr/yabanci-medyadan-dortlu-koalisyon-90-turkce-youtube-kanali-yayinda/> (erişim tarihi: 07.02.2021)

az bulan gruplar/bireyler ve konular hakkında yayınlar yapmayı sürdürmektedir ve 418 bin aboneye sahiptir.

Sıralanan örneklerle birlikte profesyonel mesleği gazetecilik olmayan ancak YouTube üzerinden yayıncılık yaparak bir anlamda yurttaş gazeteciliği faaliyeti için video paylaşım ağı kullanan kanallar da mevcuttur. Yurttaş gazeteciliği başlığı altında aktarılan 140journos bu faaliyetin yürütüldüğü en önemli kanallardan biridir. Belgesel ve video ile hikâye anlatıcılığı yayını yapılan kanalın hakkında bölümünde yer alan bilgiye göre 140journos 19 Ocak 2012 yılında kurulmuş olup 5 Mayıs 2012’de Youtube yayıncılığına başlamıştır. Kanalın Ocak 2021 itibarıyla 961 bin abonesi bulunmaktadır.

Gazeteci ve akademisyenlerin bir araya gelmesi ile kurulmuş olan ve The Guardian Foundation ve İsveç Başkonsolosluğu tarafından fonlanan NewsLabTurkey’e ait YouTube kanalı da amacını “*Türkiye gazetecilik endüstrisindeki kurumsal ve bireysel aktörlere ve geleceğin gazetecilerine, gazetecilik pratikleri konusunda eğitim vermek ve onları alandaki gelişmelerden haberdar etmek*”⁷⁷ olarak açıklamaktadır. Dijital basınla ilgili her türlü gelişmeyi aktararak gazeteciler için yeni gelir modelleri ve alternatif iş yapma pratikleri hakkında bilgi akışı sağlamaktadır. Bu anlamda amacı, gündem ile ilgili haberlere dair yapmak olmasa da dijital medya faaliyetleri ve yeni gazetecilik türleri içerisinde platformun ismine yer vermek önem arz etmektedir.

Son olarak, YouTube bir yandan ekonomi-politik yapısından dolayı eleştirilmekte diğer yandan ise hem yurttaş gazeteciliği için hem de ana akımda çeşitli nedenlerle kendine yer bulamayan profesyonel gazeteciler için önemli bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda alternatif gazetecilik pratiğini mümkün kılmaktadır. Yurttaş gazeteciliği ile sosyal mecralarda yapılan gazetecilik bir arada düşünüldüğünde, kavramlar arası sınırların çok keskin olmadığı ve sosyal mecraların genel olarak gazetecilik anlamında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Dijital gazetecilik içinde hala yeni bir gazetecilik türü olan *robot gazetecilik*, yazılım teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Robot gazetecilik insansız haber üretmeyi ifade eden bir kavramdır. Haber içeriğini oluşturmak için

⁷⁷<https://www.youtube.com/c/NewsLabTurkey/about> (erişim tarihi: 07.02.2021)

yazılım kullanılmasını gerektiren robot gazetecilikte haber otomatik olarak üretilmiş olur. Bu otomatik süreç haber üretiminin tüm aşamalarını kapsamaktadır. Algoritmalar sayesinde içeriğin kişiselleştirilmesi, daha hızlı ve daha hatasız bir içerik oluşturulması mümkün olmaktadır.⁷⁸ Robot gazetecilik kavramı haber üretmek üzere kurulmuş yazılımların ve oluşturulmuş algoritmaların, otomatik içerik üretme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Powel ve Wilkör'e göre⁷⁹ bu durumda algoritmalar bağımsız olarak içerik üretmeleri yönüyle, basın kuruluşlarının yeni çalışanlarıdır. Robot gazetecilik yeni bir kavram olmakla birlikte yazılımlar ve algoritmalar sayesinde otomatik olarak yapılan işlemler gazetecilik mesleği içinde alışılmış bir teknolojinin parçasıdır. Ancak otomatik olarak yapılan işlemler gazetecilik faaliyetleri ile doğrudan ilgili bir alanı kapsamamaktadır. Bugün bizim için oldukça doğal olan arama motorlarının anahtar kelimelerle bizi istediğimiz içeriğe ulaştırması ve isteğimize yakın diğer içerikleri sunması, algoritmalar kullanılarak yapılan otomatik bir işlemdir. Yine de aşına olduğumuz bu teknolojinin gazetecilik meslek pratiklerinde bizimle iş birliği yapacak seviyeye gelmesi, yazılım teknolojilerinin geleceğinin gazetecilik geleceği açısından da heyecan uyandırıcı sonuçlar doğuracağını düşündürmüştü ve otomatik olarak yapılan bu faaliyet gazeteciliğin yeni bir türü olarak anılmaya başlanmıştır.⁸⁰

Robot gazeteciliğin gelişmesi için hizmet veren yazılım firmaları çoğunlukla Amerika ve İngiltere merkezlidir. Narrative Science, Automated Insights, Yseop, Arria, URBS gibi bilişim firmaları bu alanın önde gelen firmalarıdır.⁸¹ Robot gazeteciliğin kullanıldığı önemli basın kuruluşları ise Associated Press, Forbes, Los Angeles Times ve Pro-Publica olarak sayılabilir.⁸² İlk olarak 2006 yılında Reuters, haber içeriği oluştururken algoritmalarından faydalanacaklarını açıklamış ve böylece

⁷⁸ Berrin Kalsın "Robot Gazeteciliğinin Yükselişi: Haber Odalarının Yeni Çalışanları", *Tüm Boyutlarıyla İnternet Haberciliği*, (Ed. Berrin Kalsın), Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s.26.

⁷⁹ Anja Wölker, Tom Powell, "Algorithms in the newsroom? News readers' perceived credibility and selection of automated journalism: Theory, Practice & Criticism." *Journalism Dergisi*, (2018), s.2. doi:10.1177/1464884918757072

⁸⁰ Bilge Narin, "Uzman Görüşleri Bağlamında Haber Üretiminde Otomatikleşme: Robot Gazetecilik", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı 27,(2017),84. DOI: 10.16878/gsuilet.373242

⁸¹ H. A. J. Van der Kaa, E. J. Krahmer, "Journalist Versus News Consumer: The Perceived Credibility of Machine Written News", In *Proceedings of the Computation+Journalism Conference*, (2014) s.2.

⁸² Andreas Graefe, *Guide to Automated Journalism*, Tow Center for Digital Journalism, Columbia Journalism School, 2016, s.5.

robot gazetecilik üzerine konuşmalar başlamıştır. 2010'a gelindiğinde Statsheet adlı bir dijital medya şirketi, basketbol maçı ile ilgileri gelişmelerin 345 farklı Web sitesinden derlendiği bir ağ oluşturmuştur. 2014 yılında Associated Press finansal raporlarını robot gazetecilik ile oluşturacağını söylemiştir.⁸³Kimi iletişimcilere göre robot gazeteciliğin ilk örneği 2014 yılında Los Angeles Times tarafından yayınlanmış bir deprem haberidir. Haber, Ken Schwencke'in oluşturduğu yazılım sayesinde depremden sadece üç dakika sonra yayınlanmıştır.⁸⁴

Robot gazetecilik yazılımı, çoğunlukla nicel verilerden oluşan tablolardan ve sayısal verilerin yer aldığı veri tabanlarından yararlanarak nicel verilerin ağırlıkta olduğu haber içeriklerini oluşturmada yeteneklidir. Bu haber içerikleri ekonomi haberleri, hava durumu ve spor haberleri konularında oluşturulan rutin haber hikâyelerinden oluşmaktadır. Yazılımlar anlamlı cümleler kurabilir ve kullanacağı ifadeler şablon olarak programında mevcuttur.⁸⁵Robot gazetecilik teknolojisi ile hazırlanmış haberlere olan güvenin geliştirilmesi için, hazırlanmış içeriklerin editörler tarafından kontrol edilmesi ve karşılaşılan hataların yazılımcılara iletilerek hataların tekrarlanmasının önlenmesi düşünülmektedir. Üslupla ilgili sorunların çözümü için de algoritmalarla içeriğin altyapısına dair bilgi işlenmesi önerilmektedir.

Robot gazetecilikte okura bunun algoritmalarla hazırlanmış otomatik bir haber olup olmadığı bilgisinin verilip verilmemesi konusu da tartışılmaktadır. Genel eğilim habercilerin içeriğin robot gazetecilik ile hazırlandığını bildirmek konusunda okura karşı sorumlu olduğu yönündedir.⁸⁶Robot gazetecilikte algoritmaların haber içeriği üretebilmesi için yapılandırılmış veriye ihtiyacı vardır ve yapılandırılmış verinin büyüklüğü haber içeriğinin verimini arttırmaktadır. Algoritmaların içerik oluşturma süreci, yapılandırılmış verilerin çekilmesi, bu verilerin başka verilerle birleştirilmesi

⁸³ Kalsın, a.g.m., s. 26,27.

⁸⁴Will Oremus'un "The First News Report on the L.A. Earthquake Was Written by a Robot" başlıklı <https://slate.com/technology> adresindeki makalesinden alınmıştır. (erişim tarihi: 10.02.2021.)

⁸⁵ Patricia McCartney, "Robotic Journalism and Nursing", MCN, The American Journal of Maternal/Child Nursing, Cilt 40, Sayı 5, (2015), 330. doi:10. 1097/nmc.000000000000175.

⁸⁶ Kalsın, a.g.m., s. 28,29.

ve haber yazma kurallarına uygun bir biçimde metnin oluşturulması adımlarını kapsamaktadır.⁸⁷

Geleneksel haber üretim sürecinde yer alan veri toplama, bunları analiz etme ve öyküleştirekyayınlanmasüreçleri robot gazetecilik tarafından gerçekleştirildiğinde hem hız kazandırmakta hem de haberin ölçeğini arttırmaktadır. Daha kısa zaman aralığında daha fazla haber içeriği oluşturulup yayınlanması ekonomik açıdan karlı görünmekte ve basın kuruluşları bu nedenle robot gazeteciliğe ayrı bir önem göstermektedir. Ancak robot gazeteciliğin hazırlayabileceği haber konuları sınırlıdır. Ayrıca konular arasında nedensellik kuramadıkları için algoritmalar zengin bir haber içeriği sunamamaktadır. Anahtar kelimelerle ve kullanılan dille uyumlu içerik sunmakla birlikte bu içeriklerin hatalı olması da olasıdır. Robot gazetecilikte dilin kalitesi, kullandığımız dil kadar zengin olmamakla birlikte dil ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Gelecekte tüm bu sorunların, yazılımların geliştirilmesi ile en aza indirileceğine inanılmaktadır.⁸⁸ Robot gazetecilerin geleceği tam olarak bilinmese de yazılım teknolojilerindeki gelişmeler devam ettikçe gazetecilik mesleği içinde yeni kavramlar ve yeni tartışmaların olacağını öngörmek mümkündür.

Hack, hackleme ve hackerlik kavramları ile birlikte anılan *sızıntı haberciliği* dijital ve yazılım teknolojilerindeki gelişmelerle, tartışmalı bir gazetecilik yapma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Adını son zamanlarda sık duyduğumuz bir kavram olan hacktivizm aslında eski bir geçmişe sahiptir. 1980’li yılların sonunda ifade edilmeye başlanan kavram, teknolojik gelişmelerle birlikte daha fazla anılmaya başlanmıştır. PeaceNet’in 1980’lerde kurulması ‘bilgisayarlı aktivizm’ in ilk örneklerini görmemizi sağlamıştır. Bunlar dijital konularda destek sağlamak ve iletişim oluşturmak için yapılan aktivizm faaliyeti olarak görülmektedir. Ancak internetin küresel boyutlara ulaştığı 1990’lı yılların ortasına geldiğimizde, destek verme ve iletişim kurma amaçları değişmiş, aktivizm hacktivizm faaliyetine dönüşmüştür. Örneğin 1990’ların sonuna yaklaştığımızda, Electronic Disturbance Theater (EDT) adındaki hacker topluluk, Meksika ordusunun sivilleri öldürülmesine

⁸⁷ Ayşenur Akyazı, “Gazetecilikte Dijitalleşme ve Haber Üretimine Yansıması: Robot Gazeteciler”, Dijital Medya ve Gazetecilik, (ed. Olcay Uçak), Konya: Eğitim Yayınevi, 2018, s. 22.

⁸⁸Kalsın, a.g.m., s. 30-46.

tepki göstermek için FloodNet adını verdikleri yazılımla bilgisayarları ele geçirmiş ve ölen sivillerin fotoğraflarını kullanıcılara göstermiştir.⁸⁹

Kelime anlamlarından biri sızmak da olan hack, hackerların sistemlerin içine gizlice girişini anlatmaktadır. Sistemi yavaşlatan hackerlar, bir anlamda enformasyon akış hızını ve ‘*hızın ekonomi politigini*’ de yavaşlatmakta ve hatta geçici süreyle engellemektedir. Bu yolla elde ettiği veriler hackerı özgürleştiren bir simgedir. Bu bakışla hackleme özgürleştirici bir eylemdir. Hackerlar veri hırsızı ve online dolandırıcı olmadıkları gibi bir sistemin içine sızan her kişiye hacker denemez. Çünkü hackerlik sistemlere sızma, şifreleri kırma ve başka bilgisayarlara erişme faaliyetinden fazlasıdır.⁹⁰

Hacktivizm kavramıyla birlikte bahsedilmesi ve ayrımının yapılmaya çalışılması gereken bir diğer kavram online aktivizmdir. Dijital platformlarda aktivist bir çağrı düzenleyip yapılan eylemleri yine dijital platformlarda yayınlama online aktivizm kapsamına girmektedir. Yani sosyal ağları kullanarak interneti iletişim kurma ve duyuru yapma aracı kullanmak ve asıl eylemi sanal değil gerçek dünyada gerçekleştirmek online aktivizm olarak açıklanabilir. Hacktivizmde ise eylemin gerçekleştirildiği yer direkt olarak sanal dünyadır. Hacktivist gruplar arasında en çok bilineni Anonymus ve RedHack’tir. Hacktivizm bir siber terörist eyleme dönüşme potansiyeli taşısa da onu siber terörizmden ayıran şey sistemleri yok etmek üzerine değil geçici bir zaman diliminde erişilmez kılmak üzerine eyleme geçilmesidir. Hacktivizm eylemlerini her türlü güce çevirirler ve bunu yaparken mizahi bir üslup da kullanırlar. Politik bir eylemin parçasına dönüşen mizah kullanımları, hacktivistlerin zekasını ortaya koyar ve eylemlerin küçümsenmesini ve yok sayılmasını engeller.⁹¹ Uçkan’a göre dijital aktivizm konusunda sorulması gereken soru onun yararlı olup olmadığı değil, yaratıcı bir şekilde nasıl kullanacağı olmalıdır. Çünkü her konuda bir araya gelmenin, tartışmanın ve fikirler üretmenin en hızlı ve kolay yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir süre sonra dijital olduğunu söylemeye gerek duymadan

⁸⁹ Pınar Demirkıran, “Hacktivizm”, *Hack Kültürü ve Hactivizm*, (Der.Ali Rıza Keleş, Yetkin Sal), İstanbul: Alternatif Bilişim, 2013, s. 27.

⁹⁰ Özgür Uçkan, “Hacker’lar: Viral Kültürün ‘Semantik Gerillalar’ı mı, Enformasyon Toplumunun Veri Hırsızları mı?”, *Hack Kültürü ve Hactivizmi* içinde: s. 42-45.

⁹¹ Demirkıran, a.g.m., s.31,32.

sadece aktivizm olarak ifade etmek de mümkündür çünkü aktivist eylemlerin tümü zaten interneti ve dijital ortamları kullanacaktır.⁹²

Sistemlere sızma faaliyetine bağlı olarak sızıntı gazeteciliğini anlatırken hackerlik ve hacktivizm kavramlarına değinmek zorunlu olsa da sızıntı gazeteciliği bir hackerlik faaliyeti olarak görülmez. Bazı kaynaklara göre sızıntı gazeteciliği aslında zaten gazetecilik mesleğinin bir parçasıdır ve aslında basın özgürlüğü ile yakından ilgilidir. Şöyle ki, bilginin her türlü iktidarın baskısı altındayken ihlal edilen şey insan hakları ve basın özgürlüğüdür. Dolayısıyla baskı altındaki bilgiye erişme için her türlü çaba basın özgürlüğü ile ilgilidir ve bu gazeteciliğin temellerinde olması gereken bir niteliktir. Dijital teknolojiler sayesinde bugün, tahakküm altında olan bilgiye sızmak daha kolay hale gelmiştir ve gazeteciliğin temel niteliği üzerine daha fazla ve sızıntı gazeteciliği kavramı kullanılarak konuşulur olmuştur. Başka bir deyişle dijitalleşme sayesinde bilgiye erişmenin yolu kolaylaşınca iktidarın bilgi üzerinde kurduğu kontrol sarsılmıştır. Bugün devletler, sızıntı gazeteciliğinden her zamankinden daha fazla korkar hale gelmiştir. Bunun en çok yaşandığı örnek olarak WikiLeaks gösterilebilir. WikiLeaks hackerlik yapmak için oluşturulmuş bir grup değil, gazetecilik yapan bir sızıntı gazeteciliği platformudur.⁹³ Ekim 2006'da oluşturulan ve kurucusu olarak Julian Assange'ın gösterildiği WikiLeaks, devletler ve özel şirketler tarafından gizlenen ve kamuoyunu ilgilendiren bilgilerin sızdırılmasını sağlamayı amaçlayan gazetecilik platformudur. WikiLeaks tarafından siyasilere, özel şirketlere, bankalara dair sırlar, yolsuzluk dosyaları, özel mailler gibi pek çok farklı belge sızdırılmış; devasa veriler iş birliği sağlanmış olan gazetelerle paylaşılmıştır.⁹⁴ NewsLabTurkey'de yer alan habere göre⁹⁵ Julian Assange'ın ardından Edward Snowden da milyonlarca belge sızdırarak gizlenen politik ve iktisadi yapının açığa çıkarılmasını ve bu sızıntılarla haber üretilmesini sağlamış; bu durum veri, gözetleme ve gözetimi yıkma savaşları içinde olduğumuzu göstermiştir

⁹²<https://yesilgazete.org/dijital-aktivizm-mi-aktivizm-mi-ozgur-uckan/> (erişim tarihi: 10.02.2021)

⁹³ Uçkan, a.g.m. s. 60.

⁹⁴ Gül Esra Atalay, "Enformasyon Anarşisi Ve Gazeteciliğin Dönüşümü: Panama Belgeler", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 5, (2018), 147.

⁹⁵<https://www.newslabturkey.org/2018/10/22/sizinti-haberciligi-ve-arastirmaci-gazetecilik/> (erişim tarihi: 08.02.2021)

Mutlu Binark'ın ve Gamze Göker'in ünlü bir aktivist olan Mustafa Akgül ile gerçekleştirdikleri bir söyleşide⁹⁶ Akgül WikiLeaks ile ilgili sorulan soruyu “*Saydam olması gereken yönetimlerin saydam olmayan, kanuna aykırı biçimde vatandaştan sakladığı bilgileri bulup ortaya koyuyorlar, olması gereken bir davranış. O anki kanunlar buna aykırı olabilir, ama bunlar detay. Manning ne yaptığından onur duyarak yaptığını açıkladı.*” şeklinde yanıtlar ve WikiLeaks'in yürüttüğü faaliyetlerin doğru ve dahası gerekli olduğunu açıklar.

Bugün gözetim konusu panaptikona atıfla tartışılmakla birlikte aslında günümüz dünyasında Bentham'ın mimari tasarısındaki gözetleyicinin yeri, sayısız güç sahiplerinin sayısız dijital gözetleme aracıyla yer değiştirmiştir. Üstelik bugünkü gözetleyiciler Bentham'ın gözetleyicisinden çok daha fazla sayı ve büyüklükte kişisel veriye sahiptirler. Bu nedenle günümüz insanının onurunu korumak ve demokrasinin sağlıklı işlemesini sağlamak için şeffaflığa ihtiyaç artmıştır. Kişisel veriler ile ne yapıldığı, vatandaşların profilini oluşturma ve toplumu sınıflandırma bakımlarından ne şekilde kullanıldığı cevabını almaya hakkımızın olduğu sorulardır.⁹⁷ Bugün aslında, kişisel mahremiyetimizi ve özgürlüğümüzü yitirmiş olsak da yaşantımızın alıştığımız yönleri nedeniyle buna ses çıkarmıyoruz ve tepki vermiyoruz. Canımızı sıkça bile bunları hayatımızın doğal bir parçası olarak görüyoruz. Ancak gerçekleştirdikleri eylemleri düşündüğümüzde hackerlik engellenen dijital özgürlük için öfkeli bir tepki olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu tepkiler arasında yakın zamanda şahit olduğumuz ve devletleri en çok endişelendirmiş olan sızıntı gazetecilik faaliyetidir. Julian Assange ile anılan ve en çok Panama Belgeleri ile bilinen sızıntı gazeteciliği faaliyeti ile onlar; yargısız infazlar, savaş suçları, sivillerin ölümü gibi pek çok konuyu içeren büyük veri sızıntıları gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla sızıntı gazeteciliği her türlü gücün elinde olan veya o güçlerin kendisiyle ilgili olan verilerin sızdırılması eylemini kapsar ve bir *karşı-gözetim* faaliyeti olarak görülebilir.⁹⁸

⁹⁶ Mutlu Binark, “Mustafa Akgül: Aktivistlere şifreleme tekniklerini öğretmeliyiz!” *Hack Kültürü ve Hactivizm* içinde, s. 113.

⁹⁷ David Lyon, *Gözetim Çalışmaları*, (çev. Ali Toprak), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2013, s. 257-261.

⁹⁸ Barış Çoban, Bora Ataman, “Karşı-Gözetim ve Aktivist Yurttaş Gazetecilik”, *Panaptikon 2.0 Alternatif Medya ve Karşı Gözetim*, (Der. Barış Çoban, Bora Ataman), İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2018, s. 107-110.

Julian Assange Cypherpunks⁹⁹ adlı kitabın girişinde ele aldığı *Şifreleme Silahları İçin Bir Çağrı* başlıklı yazısında “*Tehlikeyi bildirmek zorundayız. Bu kitap bir gözcünün gece karanlığındaki haykırışıdır.*” diyerek hem bir karşı-gözetimci olarak rolüne hem de internetin insanlık için büyük tehlikeye dönüşmesine dikkat çeker. Assange’a göre internetin özgürleştirici olması beklenirken “*en tehlikeli totaliterlik kolaylaştırıcısına*” dönüşmüştür. İnsanlık, internetle birlikte devasa bir hale gelen kitle gözetim aygıtının büyük çaplı gözetim distopyası tehlikesiyle karşı karşıyadır. Küresel boyuttaki gözetleme konusunda tüm insanlığı uyaran bu yazıda Assange, yürütmüş oldukları faaliyetler sayesinde düşmanın ne denli korkutucu olduklarını gördüklerini ama veri sızıntıları ile birlikte onlarla savaşmaya ve insanı özgürleştirmeye devam edeceklerini bildirmiştir.

Bugün veri sızıntıları ve onlarla hazırlanmış haberler hala çok tartışmalı konular olarak görülse de, sızıntı veriler özellikle veri gazeteciliği alanında kullanılmakta ve literatürde de aktivist medyanın örnekleri olarak yer bulmaktadır.

1.2. VERİ GAZETECİLİĞİ

Bukısımda, tezde üzerinde daha detaylı olarak durulacak olan veri gazeteciliği türü incelenecektir. Veri gazeteciliği, veri ve veri ile ilgili ilişkili kavramlar çerçevesinde ele alınacak ve dünyadan ve Türkiye’den örneklerine yer verilecektir.

1.2.1. Veri Gazeteciliği İle İlişkili Kavramlar ve Veri Gazeteciliğinin Tanımı

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde veri “*Olgu, kavram ya da komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimsel ve uzlaşımsal bir gösterimi.*”olarak tanımlanmaktadır. Matematik Terimleri Sözlüğü’ne göre ise veri “*Bilgisayar için işlenebilir duruma getirilmiş sayısal ya da sayısal olmayan bilgi.*”dir.¹⁰⁰ İki tanım da veri, bir makine tarafından işlenebilir olması özelliği ile birlikte açıklanmıştır.

⁹⁹ Julian Assange, *Cypherpunks: Freedom and the Future of the Internet*, New York and London: OR Books, 2012, s.1,6.

¹⁰⁰ Bilişim Terimleri Sözlüğü (1981) ve Matematik Terimleri Sözlüğü (1983)’ne <https://sozluk.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır. (erişim tarihi: 10.02.2021).

Karl Kalthoff ve Sarah Cummings¹⁰¹ verinin işlenmeden önce bağlam ve yorum içermediğini dolayısıyla işlenmemiş halinin anlamsız olduğunu belirtirler. Onların tanımına göre veri; belirli bir bağlam içerisinde kategorilere ayrıldıktan sonra, birtakım hesaplama ve düzeltmelerle değer kazanan nesnel gerçeklerdir. Veriler bu işlemlerin ardından anlamlı bilgilere dönüşür. Buradan hareketle birbirinin yerine kullanıldığı durumlarla karşılaştığımız veri ve bilgi kavramlarının farklı anlamlara geldiğini söyleyebiliriz. Veri ve bilgi arasındaki fark üzerine Ali Akgün ve Halit Keskin verinin beynin ürünü olmadığını ve başka bir kaynaktan alınarak işlendiğini belirtirler. Ancak bilgi insan beyninin ürünüdür ve dışarıdan edinilen verilerin hafızada bulunan önceki veriler ile birleştirilmesi sonucu oluşur.¹⁰² Veri, enformasyon ve bilginin farkları konusunda John D. Kelleher ve Brendan Tierney de veriyi açıklarken dış kaynağa işaret ederler ve buna dünya derler. Veri dünyadan ölçümler kullanılarak edinilir. Verinin bağlam kazandırılmış anlamlı haline enformasyon; bu enformasyonun insanlar tarafından yorumlanmış ve anlaşılmış olmasına ise bilgi denir.¹⁰³

Bir bilgisayar sisteminde depolanan yapılandırılmış bilgi veya veri koleksiyonları ise *veri tabanı* olarak tanımlanır.¹⁰⁴ Veri tabanında tutulan elektronik veriler, kullanım amacına uygun bir şekilde bir araya getirilmiş ve düzenlenmiş olup mantıklı ve fiziksel olarak karşılığı olabilen büyük boyutlu veri içeren bilgiler depolanmaktadır.¹⁰⁵

Veri seti ve *veri kümesi* kavramları, literatürde aynı çalışma içerisinde birbirleri yerine veya farklı anlamlar taşıdığı düşünülecek şekilde kullanılsa da İngilizcede bu iki kavramı ifade eden tek kavram *dataset*'tir. Bu nedenle iki kavramın aynı anlama geldiği kabul edilerek tanımına yer vermek yerinde olacaktır. Veri seti ya da veri kümesi, satırında gözleme konu olan verinin ya da bireyin bilgisini içerirken;

¹⁰¹ Karl Kalthoff, Sarah Cummings, "Knowledge Management: development strategy or business strategy?", *Information Development*, Cilt 17, Sayı 3, (2001), s. 163-172 doi:10.1177/0266666014240917.

¹⁰² Ali Akgün, Halit Keskin, "Sosyal Bir Etkileşim Süreci Olarak Bilgi Yönetimi ve Bilgi Yönetimi Süreci", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, (2003), s. 175-188.

¹⁰³ John D. Kelleher, Brendan Tierney, *Veri Bilimi*, (Çev.Onur Öztürk), İstanbul, Tellekt, 2020, s. 48.

¹⁰⁴ Hasan Çelikyürek, Kadir Karakuş, Turgut Aygün, Abuzer Taş, "Database Usage and Its Importance in Livestock". *Manas Journal of Agriculture Veterinary and Life Sciences*, Cilt 9, Sayı 2, (2019) s. 117-121

¹⁰⁵ <http://web.firat.edu.tr/mbaykara/vtys.pdf> (erişim tarihi: 10. 02. 2021)

sütununda bu veri ya da bireyin taşıdığı değer ya da özelliğini içermesi ile oluşan iki boyutlu matrislerdir.¹⁰⁶ Veri setlerine ya da veri kümelerine farklı niteliklerde veri girişi yapılabilir ve verinin niteliği veri analiz yöntemini de etkilemektedir. Niteliğin veri türü sayısal, nominal (isme dair olan) ve sıralı şeklinde olabilir. Bunların analizinde istatistik biliminden ve algoritmalarından faydalanılmaktadır.¹⁰⁷

Verinin gazetecilik alanında kullanılması konusuna geçmeden önce veri gazeteciliği için de oldukça önemli olan açık veri ve büyük veri kavramlarına değinmemiz yerinde olacaktır. *Açık veri*, verinin herkesçe ulaşılabilir olması ve herkes tarafından özgürce kullanılabilmesi, paylaşılabilmesi ve değiştirilebilmesi anlamına gelmektedir. Açık veri anlayışına uygun olarak yalnızca bilginin kaynağını ve özgürlüğünü korumak için önlemler alınabilir, bunun dışında bilgi üzerinde telif hakkı gibi kısıtlamalar söz konusu değildir.¹⁰⁸ Açık Veri Beyannamesi'ne¹⁰⁹ göre verinin açık olması için dikkat edilmesi gereken ilkeler vardır. Bu ilkelere göre verinin gerçekten açık olması için çevrimiçi olarak yayınlanması gerekmektedir. Yayınlanan bu verilerin güncel olması oldukça önemlidir. Verilerin tamamına ücretsiz erişimin olması ve bu verilerin bilgisayar tarafından okunabilen ve tekrar kullanılabilen bir formatta olması şarttır. Hükümet verilerinin tüm vatandaşlara şeffaf bir şekilde sunulması ve bu verilerin ekonomik kalkınmadan küresel ısınmaya kadar pek çok farklı alan için kapsayıcı olması gerekmektedir.¹¹⁰

Devlet verilerinin açık hale gelmesi ile ilgili çabanın nedeni, vatandaşları ve kurumları yakından ilgilendiren konularda bilgi sahibi olmalarını ve buna göre hareket etmelerini sağlamaktır. Açık veriler vatandaşların günlük hayattaki tercihlerinden kurumların hizmet geliştirme stratejilerine kadar pek çok alanda kullanılabilir. Aynı zamanda devletin kendi kurumlarının politikalar geliştirmek için açık veriye ihtiyacı

¹⁰⁶ Duygu Furuncu, *Haber Üretim Pratikleri Bağlamında Veri Gazeteciliği: Türkiye'deki Gazetecilerin Veri Gazeteciliğine Yaklaşımı*, Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 90.

¹⁰⁷ John D. Kelleher, Brendan Tierney, *Veri Bilimi*, (Çev.Onur Öztürk), İstanbul, Tellekt, 2020, s. 41-43.

¹⁰⁸ Open Knowledge Foundation'ın açık veri ile ilgili yayınından edinilmiştir. <http://opendefinition.org/od/2.1/en/> (erişim tarihi: 11. 02.2021).

¹⁰⁹ Açık Veri Beyannamesi (Open Data Charter) verileri açık hale getirmek için belirli ilkeler çerçevesinde bir araya gelmiş 150'den fazla ülkenin iş birliğini ifade eder.

¹¹⁰ *Open Data Barometer 4th Edition*, Global Report, The World Wide Web Foundation, 2017. ODB-4thEdition-GlobalReport.pdf (opendatabarometer.org) (erişim tarihi: 11. 02. 2021).

bulunmaktadır.¹¹¹ Açık veri gazetecilik mesleği açısından da büyük öneme sahiptir. Veriye ulaşmak teknolojinin sağladığı imkanlar nedeniyle daha hızlı ve kolayken, verinin ulaşılmaz olması bu teknolojilerden yeterince faydalanılmamasına yol açmaktadır. Çevre kirliliği, ekonomi, sağlık, politika, spor, tarım, eğitim ve daha pek çok farklı alanda verinin şeffaf hale gelmesi, gazeteciler için önemli kaynaklar yaratacaktır.

Hem tüm veri çalışmaları içerisinde hem de gazetecilik açısından önemli olan bir diğer kavram ise büyük veridir. Büyük veri bugün sağlık, eğitim, işletmecilik, spor, politika, bankacılık, reklamcılık ve medya alanlarını ilgilendirmekte ve söz konusu bu alanlarda adına veri bilimi denilen uygulamalardan yararlanılmaktadır. Büyük veri konusunda çalışmalar yapan ve bu alanda hizmetler veren araştırma şirketi Gartner'ın yayınladığı Bilgi Teknolojileri Sözlüğündeki tanıma göre *büyük veri* “*gelişmiş içgörü, karar verme ve süreç otomasyonu sağlayan uygun maliyetli, yenilikçi bilgi işleme biçimleri talep eden yüksek hacimli, yüksek hızlı ve / veya çok çeşitli bilgi varlıklarıdır.*”¹¹² Bu tanımda geçen hacim (volume), çeşitlilik (variety) ve hız (velocity), Dough Laney tarafından Gartner'e ait blogda yayınlanan makalede 3V modeli olarak açıklanmış¹¹³ ve büyük veriyi tanımlamak için kullanılmıştır. Büyük Veri Denizi isimli çalışmasında Ogan Özdoğan bu modele değer (value) özelliğinin de eklenerek modelin 4V şeklinde genişletilebileceği savunur. Buna göre hacim, hız ve çeşit adımlarının ardından ulaşılan veriden bir değer elde edilememesi durumunda tüm bu süreç anlamsız olacaktır çünkü izlenen tüm adımlar verinin sadece belirli bir düzende saklanmasına yarayacaktır.¹¹⁴

Büyük veri kavramında bahsedilen büyüklüğün ne olduğuna bakmamızda yarar var. Bu büyüklüğü B. Vinod yüzlerce terabayt veya petabayt olarak açıklamakta ve günlük olarak gerçekleştirdiğimiz sıradan işlerin bile bu veri yığınına büyüttüğünü

¹¹¹ <https://opendatahandbook.org/> (erişim tarihi: 11.02.2021).

¹¹² <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/big-data>

¹¹³ Orijinal metin Gartner'ın sayfasından kaldırıldığı için söz konusu makale yine Dough Laney tarafından başka bir blogda yeniden paylaşılmıştır. <https://community.aiim.org/blogs/dough-laney/2012/08/25/deja-vvvu-gartners-original-volume-velocity-variety-definition-of-big-data> (erişim tarihi: 12. 02.2021).

¹¹⁴ Ogan Özdoğan, *Büyük Veri Denizi Veri Yönetimi Hakkında Her Şey*, Ankara: Elma Yayınevi, 2016, s. 12-18.

belirtmektedir.¹¹⁵ Sadullah Çelik de benzer şekilde internetteki günlük hareketlerimizin büyük veriyi oluşturan parçalar olduğunu belirtmekte ve büyük veri ile uğraşanların paylaştığımız görsellerden ses dosyalarına, gönderdiğimiz elektronik postalardan sosyal medya hareketlerimize kadar her şeyi içeren veri yığınının işlenerek anlamlı hale getirilebilmesiyle ilgilendiklerini belirtir. Ancak Çelik büyük veri kavramının genellikle terabayt, petabayt ve exabayt büyüklüğünde olmasının yanında aslında kesin bir büyüklüğe sahip olmadığını ve kavramdaki büyük kelimesinin boyuttan çok miktarın bolluğuna işaret ettiğini söyler. Büyük kelimesinin “çok sayıda kaynaktan eş zamanlı olarak gelen bol miktarda veri”yi karşılamak için kullanıldığını belirtir. Yukarıda söz edilen 4V modelini ise 5V olarak ele alır ve hacim (volume), çeşitlilik (variety), hız (velocity) ve değer (value) maddelerine ek olarak doğruluk (veracity) ögesini de ekler. Doğruluk ögesinin verinin kaynağının güvenilir olup olmadığını ifade etmede kullanıldığını belirtir.¹¹⁶

Büyük veri tanımı yapılmaya çalışılırken söylenen ortak şeylerden biri de büyük verinin tanımını yapmanın zor olduğudur. Bunun nedeninin büyük verinin oldukça fazla alanda ve birbirinden farklı amaçlarla kullanılması olduğunu söylemek mümkün. Büyük verinin tanımı, uzmanların çalışma alanlarına göre değişiklik göstermekte ve ortak bir tanıma ulaşmak zorlaşmaktadır. Ancak yine de her bir kullanıcının internetteki ayak izlerinin büyük veriyi genişlettiği ve bu verilerin çeşitli amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. Bu amaçlar pek çok bakımdan endişe verici kabul edilmektedir. Verilerin kullanılmasının demokrasiyi yönlendiren ve ona zarar veren sonuçları olabileceği savunulmaktadır. Özellikle kişisel verilerle ve bunların Amerika seçimlerini etkilediği ile ilgili Facebook skandalının ardından, kişisel verilerin işlenmesinin demokrasi üzerindeki etkisi üzerine olan tartışmalar artmıştır. Bu tartışma sürerken ortaya “datakrasi” kavramı ortaya atılmıştır. Necmi Gürsakal’ın¹¹⁷ aktardığına göre veri uzmanı Ulrich Atz paylaşmış olduğu bir tweet’te* datakrasiyi “toplumun, verileri anlayanlar tarafından yönetilmesi” olarak tanımlamaktadır. Bu

¹¹⁵ B. Vinod, “Leveraging big data for competitive advantage in travel”, Journal Of Revenue And Pricing Management, Cilt 12, Sayı 1, (2013) 96-100.

¹¹⁶ Sadullah Çelik, *Büyük Veri*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018, s. 39-51.

¹¹⁷ Necmi Gürsakal, *Büyük Veri*, Bursa: Dora, 2017, s.27.

* Söz konusu tweet’in orijinaline ulaşılmadığı için Gürsakal’un eseri kaynak olarak gösterilmiştir.

tanım abartılı görünse de büyük verinin demokrasiye zarar verebileceği ile ilgili görüşlere kulak verildiğinde bazı açılardan gerçekleşmiş ve gerçekleşmesi mümkün olacak bir düşünceyi içerdiği görülmektedir. Sosyolog Derrick de Kerckhove büyük veri hakkında düşüncelerine yer verdiği bir röportajda¹¹⁸ datakrasinin bir abartı ve provokasyon olduğunu ancak bugün algoritmaların çalışma biçimlerinin datakrasinin gelecekte gerçekleşebileceğine dair işaretler taşıdığını belirtiyor. Bhaskar Chakravorti “2019 İçin Büyük Soru: Demokrasi Datakrasi’den Kurtulabilir mi?”¹¹⁹ başlıklı yazısına, datakrasinin demokrasi karşısında görünmez bir rejim olarak yükseldiğini söyleyerek başlamaktadır. Hepimizin sadece internete girip çıkarak datakrasinin katılımcısı olduğumuzu belirten Chakravorti, özellikle Facebook skandalı olmak üzere pek çok sosyal ağ platformlarında yaygın olan yanlış bilgilendirme kampanyalarının demokrasiyi zayıflatmayı amaçladığını savunmuştur. Aynı yazıda siyasi seçimlerin diğer ülkelerde de olduğu, verilerin kullanılmasıyla Amerika seçimlerinde olduğu gibi tüm dünyada demokrasinin tehdit edildiği vurgusu yapılmıştır. Sosyal medya şirketlerinin bugün veri sayesinde para kazandıkları ve bu şekilde sahip oldukları gücü özellikle sahte haberleri dolaşıma sokarak demokrasiye yön vermek için de kullandıkları belirtilmiştir. Gürsakal da bu konuda veri para kazanma konusunda bu kadar büyük öneme sahipken, veriye sahip olan ve veriyi işlemeyi bilenlerin maddi gelir elde etmenin yanında siyasi bir güç elde etmeyi de amaçlayacaklarını söylemiştir.¹²⁰

Tüm bunlarla birlikte, büyük veri pek çok farklı alanda yararlı amaçlarla da kullanılmaktadır. Bu alan ve amaçlardan bahsetmeden önce nasıl yapıldığını anlayabilmek için veri biliminin ne olduğuna bakmamız gerekmektedir. Veri bilimi, veri toplamadan veriyi belirli bir amaçla kullanmak için formülleştirme aşamasına kadarki tüm adımların gerçekleştirilmesini içeren ve diğer disiplinlerden yararlanan bir alandır.¹²¹ Veri bilimi büyük veri kümelerinden veri çekmeyi ve bu verileri kullanışlı hale getirmek için ayıklamayı içeren süreci kapsar. Yapılandırılmamış

¹¹⁸ <https://www.pucrs.br/en/blog/derrick-de-kerckhove-discusses-the-age-of-datacracy/> (erişim tarihi: 13.02.2021).

¹¹⁹ <https://www.forbes.com/sites/bhaskarchakravorti/2018/12/19/the-big-question-for-2019-can-democracy-be-saved-from-datacracy/?sh=136997b735d8> (erişim tarihi: 13.02.2021).

¹²⁰ Gürsakal, a.g.e., s. 28.

¹²¹ Fikri Akdeniz, İstatistikte, “Yeni Eğilimler ve Gelişmeler”, Social Sciences Research Journal, 4(4), s.5.

verilerin dönüştürülmesi, büyük verilerin saklanması ve işlenmesi ile verilerin sınıflandırılması işlemleri veri biliminin bir parçasıdır.¹²² Veri biliminin uygulandığı alanları işletmecilik, bankacılık, insan kaynakları yönetimi, politika, akıllı şehircilik, eğitim, sağlık, reklamcılık ve medya olarak sıralayabiliriz. Veri biliminin medya alanında kullanılması sosyal medya ve gazetecilik alanlarında kullanımını ifade eder. Medya alanındaki geçirgenlik nedeniyle önce sosyal medya ağlarının veriyi ne şekilde kullandığına kısaca değinerek asıl konumuz olan gazetecilik alanında veri biliminin etkilerine bakabiliriz. Sosyal medya ağlarının tümü, kullanıcıların herhangi bir konuda düşüncelerini ve bunların tercihlerini nasıl etkilediğini içeren veriler açısından oldukça zengin. Bu durum tüketicilerin davranışları hakkında bilgiye ihtiyaç duyan reklam verenlerin ilgisini çekiyor ve sosyal medya alanında veri bilimi daha çok bu amaçla kullanılıyor.¹²³

Gazetecilik alanında veri biliminden faydalanılmasını ifade eden veri gazeteciliği, veri bilimi uygulamalarından faydalanan en önemli alanlardandır. Gazetecilik mesleği de veriyi elde etmek ve haber içerisinde bu veriyi sunmak için veri biliminin veri toplama ve veri temizleme adımlarını takip eder, yine bu sürecin parçası olan veri görselleştirmeyi kullanır. Bu nedenle günümüzde gazetecilerin kodlama dilini bilen, verilerin analizinde ve görselleştirilmesinde kullanılan araçları kullanabilen yeterlilikte olması beklenir.¹²⁴ Veri toplama, veri temizleme, veri görselleştirme ve veri gazeteciliğinin diğer aşamaları veri gazeteciliği başlığı altında daha detaylı ele alınacaktır.

Veri gazeteciliği ile ilişkili kavramlardan sonra veri gazeteciliğinin tanımına daha yakından bakmak gerekmektedir. Birçok alanda olduğu gibi gazetecilik alanında da büyük veriden yararlanma, gazetecilikte yeni bir anlatım şekline imkan tanımıştır. Bu yeni anlatım şeklini ifade etmede kullandığımız veri gazeteciliği kavramı, veri biliminin gazetecilik alanında yaygın bir şekilde kullanılması sonucu daha sık duyduğumuz ve kullandığımız bir kavram haline gelmiştir. Ancak geçmişte sayısal verilerden yararlanılarak hazırlanmış bazı haberler de veri gazeteciliğinin ilk örnekleri kabul edilir ve veri gazeteciliği tarihinin 1800'lere dayandığı savunulur.

¹²² Kelleher ve Tierney, a.g.e. s.1

¹²³ Bernard Marr, *Büyük Veri İş Başında*, Media Cat, 2020, s. 264-265.

¹²⁴ Cem Sefa Sütçü, Çiğdem Aytekin, *Veri Bilimi*, Paloma Yayınevi, 2018, s. 126-127.

The Data Journalism Handbook¹²⁵ adlı çalışmada veri gazeteciliği için verilerle yapılmış gazetecilik dense de kitapta da belirtildiği gibi bu tanım veri gazeteciliğini anlatmada yeterli değildir çünkü tanımın işaret ettiği veri kavramı yeterince açık değildir. Dilimizde bilgi kelimesi yerine de kullanılabilen veri, bu anlamı ile düşünüldüğünde zaten haberin ana ögesi olarak karşımıza çıkar ve “veri gazeteciliği” diyerek ayrı bir gazetecilik pratiğinden bahsetmek lüzumsuz görünebilir. Veri kavramının sadece sayısal verileri işaret etmek için kullanıldığı kabul edildiğinde; gazetecilik meslek tarihi boyunca istatistiki verilerin zaten haber değeri taşıdığı ve içinde bulunulan dönemin el verdiği ölçüde verilerin görselleştirilerek sunulduğu söylenebilir ve veri gazeteciliği ayrımının yine lüzumsuz olduğu savunulabilir. Ancak veri gazeteciliği kavramının, istatistiki verilerin kullanıldığı haberlerin görselleştirilerek sunulmasından daha fazla anlam ifade ettiği, tanımlara değil ama veri gazeteciliği örneklerine bakılarak daha iyi görülebilmektedir. Tanımlara bakılarak görülememesinin nedeni, veri gazeteciliği yapan ve öğreten birçok ismin, kavramın ne anlama geldiği/kavramın gerekip gerekmediği tartışmalarını gereksiz bulmalarıdır. Bilgisayar tabanlı gazetecilik yapılması gerektiği fikrini savunan ve web geliştiricisi olan Adrian Holovaty, 2009 tarihli kısa bir blog yazısında¹²⁶ ham bir veri tabanının gazetecilik sayılıp sayılmayacağı tartışmaları üzerine bunun umursanmaması gereken bir soru olduğunu ve bu konuyu tartışmanın zaman kaybı olacağını söylemiştir. Veri gazeteciliği yapan Simon Rogers ise Guardian’daki bir yazısında¹²⁷ veri gazeteciliğinin ne olduğuna dair soruların, WikiLeaks sızıntıları ile ilgili yapılan haberlerin ardından “Veri gazeteciliğini nasıl yaparız?” sorusuna dönüştüğünü belirtmiştir. Bu durum, veri gazeteciliği yapanların ve yapılması gerektiğini savunanların, kavram ile ilgili doyurucu tanımlar yapmaya çalışmaktansa yapılmak istenilen gazeteciliğe dair örnekler ortaya koyduğunu göstermektedir. Dolayısıyla veri gazeteciliğini anlamak için akademisyenlerin tanımlarına elbette yer verilecek bununla birlikte ortaya konan önemli örneklerle de veri gazeteciliğinin anlaşılması için yer verilecektir.

¹²⁵ the-data-journalism-handbook-j-gray-et-al-oreilly-2012-bbs.pdf (erişim tarihi: 10.02.2021).

¹²⁶ <http://www.holovaty.com/writing/data-is-journalism/> (erişim tarihi: 11.02.2021).

¹²⁷ <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/jul/28/data-journalism> (erişim tarihi: 11.02.2021).

Liliana Bounegru da veri gazeteciliğinin tamamen yeni bir gazetecilik türü olup olmadığının tartışılması yerine internetin sağladığı ve hiç sahip olunmadığı kadar büyük verinin teknik imkânlarla birlikte gazetecilik için kullanılmasının öneminden bahseder. Bounegru'ya göre¹²⁸ veri gazeteciliği genel olarak gazetecilik mesleğinin hedef ve tekniklerine sahip olsa da işaret ettiği yeni şey verinin her zamankinden daha kolay erişilebilir ve kullanılabilir olması ile ilgilidir. Aynı yazısında Bounegru, veri gazeteciliğinin genel geçer gazetecilikten farklı olarak verileri sadece hikâyeleri geliştirmek için kullanmadığını ve çoğu zaman verinin kendisine daha fazla önem verdiğini belirtir. Buna örnek olarak Guardian Datablog'un ve Texas Tribune'ün hikâyeler dışında sadece veri kümesi yayınlamasını gösterir. Bounegru başka bir fark olarak muhabirlerin geçmişte yaşadığı bilgi yoksunluğu sorununu dile getirir. Bugün hala bazı konularda bilgiye erişim muhabirler için zor olsa da diğer tarafta oldukça büyük ve karmaşık bir veri yığını olduğunu söyler ve gazetecilerin bu veriyi nasıl kullanacaklarını bilmediklerini savunur. Veri gazeteciliğinin, bu veri yığınları ile başa çıkma ve verileri işleme sorunlarına yanıt verdiğini belirtir.

Veri gazeteciliği alanında yüksek lisans çalışması bulunan gazeteci Paul Bradshaw veri gazeteciliğini açıklarken, geleneksel gazetecilikten farklı olarak anlattığı hikâyeyi ilgi çekici kılmak için mevcut olan tüm dijital bilgi ölçeğinden yararlandığını ve gazetecilik mesleği için yeni olasılıklara imkân tanıdığını belirtir¹²⁹. Bradshaw'a göre¹³⁰ veri gazeteciliği geleneksel gazetecilikteki üretim yöntemlerinde farklılaşmaya yol açar ve hem ağ tabanlı hem disiplinler arası bir gazetecilik modelini beraberinde getirir. Görsel iletişim öğelerinin ön planda olduğu ve kullanıcılar için kişiselleştirme gibi imkânların sağlandığı etkileşimli bir hikâye anlatım formu kullanılmaktadır. Veri gazeteciliğinin yeni bir gazetecilik türü olduğunu düşünen isimlerden olan Bradshaw, veri gazeteciliğinin hikâyeyi doğru bir şekilde anlatmanın yolu olduğunu savunmaktadır.

¹²⁸ Liliana Bounegru, "Data Journalism In Perspective" Data Journalism Handbook, 2012, <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/data-journalism-in-perspective> (erişim tarihi: 10.02.2021).

¹²⁹ Paul Bradshaw, "What Is Data Journalism?" Data Journalism Handbook, 2012, What Is Data Journalism? | DataJournalism.com (erişim tarihi: 10.02.2021).

¹³⁰ Paul Bradshaw, *Data Journalism* içinde L. Zion ve D. Craig (Der.), "Ethics for Digital Journalists: Emerging Best Practices" 2014, NY: Routledge.

Diğer yandan, veri gazeteciliği kavramının kullanılmasının ne kadar gerekli olduğu ve veri gazeteciliğinin gazetecilik içinde yeni bir tür olup olmadığı üzerine tartışmayı önemli bulan isimler de mevcuttur. Florian Stalph günlük ve sıradan haberler konusunda veri gazeteciliğinin durumunun nasıl olduğu sorusundan hareketle yaptığı çalışma¹³¹ sonucunda, veri gazeteciliğinin yeni bir bütünsel gazetecilik türü olarak kabul edilemeyeceğini ancak hikâye anlatımını ve gazetecilerin kaynaklarını zenginleştirecek bir gazetecilik uygulaması olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla veri gazetecileri tarafından gazeteciliğin yeni ve birçok yönü ile en iyi yapma şekli olarak görülse de, veri gazeteciliğinin yeni bir tür olduğu üzerinde fikir ayrılıkları mevcuttur.

Mark Coddington veri gazeteciliği kavramının akademisyenler tarafından daha az tercih edildiğini ancak veri analizi ve bu analizlerin sunumuna dayanan gazetecilik faaliyetini sürdüren gazeteciler tarafından yaygın olarak kullanıldığını söylemektedir. Veriye dayalı gazetecilik (data-driven journalism) olarak da anılan veri gazeteciliği; “bilgisayar destekli habercilik” (computer-assisted reporting) ve “bilişimsel/hesaplamalı gazetecilik” (computational journalism) ile aynı mesleki kökenlere sahip olması nedeniyle bazı noktalarda kaçınılmaz olarak birbirleriyle örtüşmektedirler. Ancak veri gazeteciliği veri görselleştirmeye dayanan bir hikâye aktarımını benimsemekte ve karmaşık verileri okuyucusu için anlaşılır hale getirmeyi hedeflemekte; bu yönüyle diğer iki gazetecilik yapma şeklinden ayrılmaktadır.¹³² Benzer bir şekilde Bilge Narin de veri görselleştirmenin veri gazeteciliği içinde en çok kullanılan kavram olduğunu belirtir ve bunun büyük ve anlaşılması zor verinin daha kısa, yalın ve etkili bir şekilde aktarılmasını sağlayan önemli bir anlatı türü olarak karşımıza çıktığını savunur.¹³³

Veri gazeteciliği tanımının sınırlı ve getirdiği yeniliklerin tartışmalı olduğu görülmektedir. Bu konuda McBride¹³⁴ veri gazeteciliğinin geleceği ve etik etkileri hakkında akademide ve meslek profesyonellerinde ortak bir fikir olmasa da, veri

¹³¹ Florian Stalph, “Classifying Data Journalism”, *Journalism Practice*, Cilt: 12, Sayı: 10, (2018), 1332-1350, DOI: 10.1080/17512786.2017.1386583.

¹³² Mark Coddington, “Clarifying Journalism’s Quantitative Turn”, *Digital Journalism*, Cilt 3, Sayı 3, (2015), 331-348, DOI: 10.1080/21670811.2014.976400

¹³³ Bilge Narin vd., “Büyük Veri ve Gazetecilik İlişkisi Bağlamında Veri Gazeteciliği”. *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt 8, Sayı 30 (Ekim 2017), s.216.

¹³⁴ Rebekah E.D. McBride, “The Ethics Of Data Journalism”. *Professional Projects from the College of Journalism and Mass Communications*. Sayı 9, (2016), s. 18.

gazeteciliğinin haberciliğın önemli bir parçası olması için eğitimdeki eksikliklerin konuşulması ve açık etik ilkelerin belirlenmesi gerektiğini vurgular.

1.2.2. Veri Gazeteciliğinin Tarihçesi ve İlk Örnekleri

Genel olarak bilgi toplama ve bunları hızlı ve etkili bir şekilde okura aktarma işi olan gazetecilik mesleği doğal olarak verilerle her zaman ilgilenmiştir. Geleneksel gazetecilik içerisinde haber içeriğini zenginleştirmek ve kesin bilgiler paylaşmak amaçlarıyla kullanılan veriler, günümüzde veri biliminin de gelişimiyle gazetecilik için ayrı bir tür olabileceği tartışmalarını doğuracak kadar önemli hale gelmiştir.

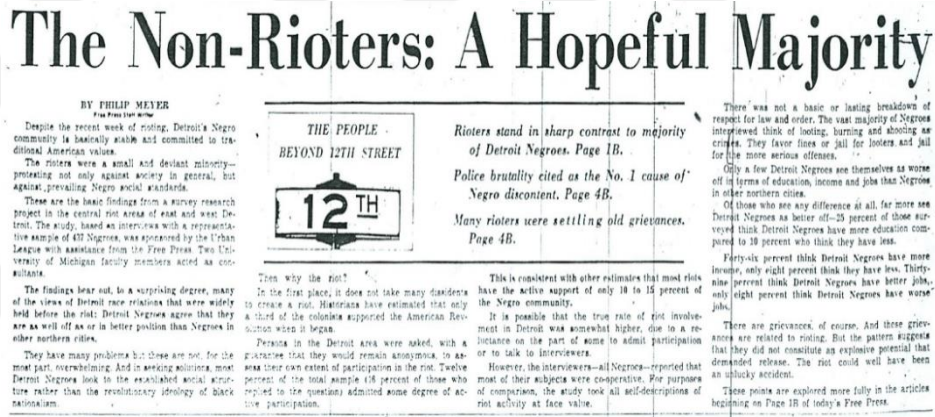
Veri gazeteciliğinin ne zaman başladığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun nedeni, veri gazeteciliğinin bilgisayar destekli gazetecilik ile ne şekilde ilişkilendirileceğine dair fikir ayrılıklarının olmasıdır. Kimilerine göre veri gazeteciliği bilgisayar destekli gazeteciliğın devamı olarak görülebilir ve veri gazeteciliği tarihçesi içerisinde bilgisayar destekli haberlere ait örnekler sayılabilir. Kimilerine göre ise veri gazeteciliği, bilgisayar destekli gazetecilikten sadece farklı bir tür gazetecilik değil aynı zamanda tamamen zıttır. Bu bölümde, literatürdeki bu görüş farklılarına bir arada yer vermek adına öncelikle bilgisayar destekli gazetecilikten ve onun ilk örneklerinden bahsedilecek ardından veri gazeteciliğinin ilk örnekleri kabul edilen rapor ve haberlere yer verilecektir.

Bilgisayar destekli gazetecilik (computer assisted reporting), Detroit Free Press gazetecilerinden Philip Meyer'in adıyla birlikte anılan ve 1967 yılında ortaya çıkan gazeteciliği ifade etmek için kullanılır. 1967'de Detroit İsyanlarını takip etmek için IBM 360 adı verilen bilgisayarları kullanan Meyer, elindeki veri setlerini inceleyerek isyancılar ile ilgili bir profil çıkarmıştır. Meyer'e Pulitzer ödülü kazandıran bu haber aynı zamanda analitik yöntemler kullanılarak ve bilgisayardan yararlanılarak hazırlanan ilk haber olmuştur.¹³⁵ Meyer bu gazeteciliği anlatmada "precision journalism" yani "hassas gazetecilik" adını kullansa da "The Precision Journalism" adlı kitabı dilimize "Bilimsel Gazetecilik" olarak çevrilmiştir. Bunun muhtemel

¹³⁵ Nicolas Kayser-Bril vd., "Transformation of Communication Processes: Data Journalism" (2016)
https://www.researchgate.net/publication/302381355_Transformation_of_Communication_Processes_Data_Journalism adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 24.04.2021)

nedeni Meyer'in kitapta gazetecilikten bilimin bir alanı gibi bahsetmesi ve gazetecilerin bir fizikçi gibi "uygun bir şekilde eğitim almış olması" gerektiğini söylemesidir. Meyer söz konusu kitapta bilimsel gazeteciliğin kusursuz gazetecilik olduğunu çünkü bilimsel gazetecilik ile bilimin tarafsızlığının ve ilkelerinin gazeteciliğe adapte edilebileceğini savunur.¹³⁶ Meyer bilimsel gazetecilik tanımını kullanarak içeriğini genişletmiş olsa da bilgisayar destekli gazetecilik adı verilen bu tür habercilik, veri gazeteciliğinin temelleri olarak görülür. Cindy Royal ve Dale Blasingame, henüz kesin ve kapsamlı bir tanım olmasa da veri gazeteciliğinin bilgisayar destekli gazeteciliğin 2000'lerde kullanılan yeni adı olduğunu savunurlar.¹³⁷

Görsel 1: Philip Meyer'e Pulitzer Ödülü Kazandıran Haberi

Kaynak: <https://suleymanirvan.blogspot.com/2017/08/veri-gazeteciligi.html>
(erişim tarihi: 16.05.2021)

Diğer yandan, başta da belirtildiği gibi bilgisayar destekli gazetecilik ile veri gazeteciliğini farklı pratik olarak yorumlayan görüşler de mevcuttur. Philip Hommer, veri gazeteciliğinin kökenlerinin aranmasına dair tüm çabaların, veri gazeteciliği pratiklerinin 'uygun' bir gazetecilik uygulaması olduğu fikrini destekleme arzusundan kaynaklanabileceğini savunur. Böylece güncel gazetecilik uygulamaları ile geçmişteki uygulamalar arasında ilişki kurulmaya çalışılmasını eleştiren Hommer, veri gazeteciliğinin bilgisayar destekli gazetecilik ile ilişkilendirilmesinin de eleştirisini

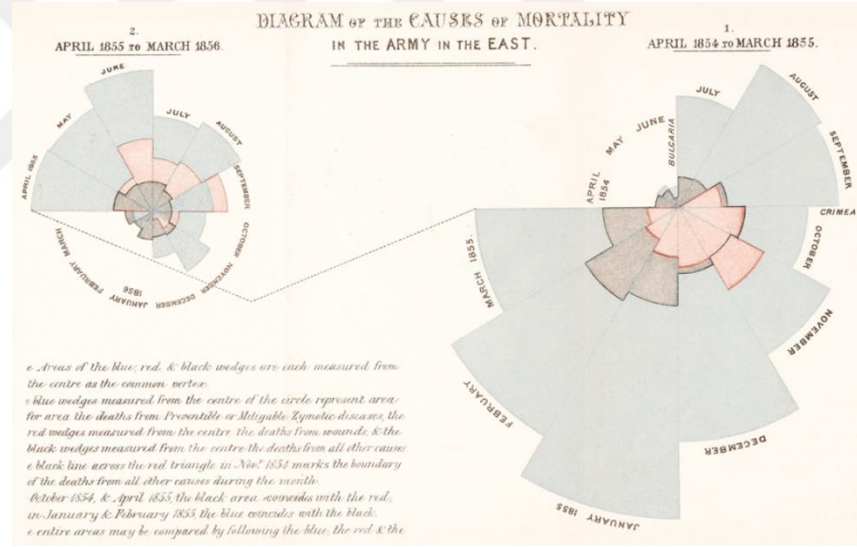
¹³⁶ Philip Meyer, *Bilimsel Gazetecilik*, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, (çev. Ali Atıf Bir, Serdar Sever), 1998, s. 8.

¹³⁷ . Cindy Royal, Dale Blasingame, "Data journalism: An explication", the official research journal of ISOJ, Cilt 6, Sayı 1, (2016)<https://isojournal.wordpress.com/2015/04/15/data-journalism-an-explication/> (Erişim Tarihi: 24. 04. 2021)

yapmış olur. Ona göre dikkatli bakıldığı zaman veri gazeteciliği, bilgisayar destekli gazetecilikten sadece farklı değil aynı zamanda onun antitezidir.¹³⁸

Veri gazeteciliğine geçecek olursak, yukarıda da belirtildiği gibi veri gazeteciliğinin tarihçesi 1800’li yıllara kadar dayandırılır. Modern hemşireliğin kurucusu kabul edilen ve çalışmalarından dolayı istatistikçi olarak da bilinen Florence Nightingale, savaş zamanında hemşire olarak çalıştığı sırada orduda ölen askerler ile ilgili çeşitli grafikler ve tablolar kullanılmıştır. Nightingale’in gül diyagramı adıyla bilinen ünlü grafik çizimi bugün veri gazeteciliğinin ilk örneği olarak gösterilmektedir. Bunun yanında parlamento için hazırladığı raporlarda verileri sunmak için en etkili olan yolun tablolar kullanmak olacağını düşünen hemşire, veri görselleştirme konusunda günümüze önemli örnekler bırakmıştır.¹³⁹

Görsel 2: İngiliz Askerlerin Ölüm Nedenlerini Gösteren Diyagram

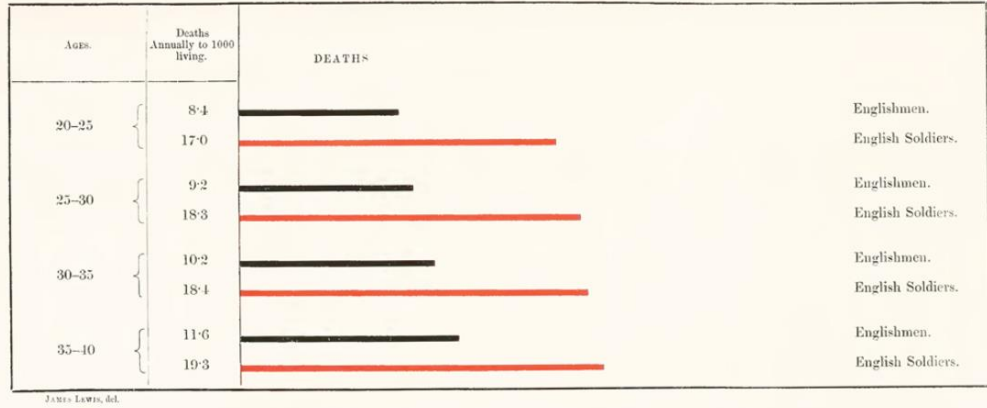
Kaynak: <https://www.sciencenews.org/article/florence-nightingale-birthday-power-visualizing-science> (erişim tarihi: 16.05.2021)

¹³⁸ Philip Hammond, "From Computer-Assisted to Data-Driven: Journalism and Big Data", Journalism, (2017), Cilt: 18 Sayı: s.408-424. DOI: 10.1177/1464884915620205

¹³⁹ <https://www.theguardian.com/news/datablog/2010/aug/13/florence-nightingale-graphics> adresinden alınmıştır. (Erişim tarihi 23.04.2021)

Görsel 3: Erkeklerin Savaş ve Barış Zamanlarında Ölüm Oranlarını Gösteren

Representing the Relative Mortality of the Army at Home and of the English Male Population at corresponding Ages.

Grafik

Kaynak: <https://www.sciencenews.org/article/florence-nightingale-birthday-power-visualizing-science> (erişim tarihi: 16.05.2021)

Görsel 4: The Guardian Gazetesi'nin İlk Veri Gazeteciliği Örneği (5 Mayıs 1821)

A page from The Guardian newspaper from May 5, 1821, showing a large table of data. The table is organized into several columns and rows, with headings for different categories of data. The data appears to be related to the mortality rates of the English male population and the army, as mentioned in the caption. The table is a complex grid of numbers and text, with some columns having sub-headings. The overall layout is typical of a newspaper page from that era, with a large table of data occupying most of the page.

Kaynak: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/sep/26/data-journalism-guardian> (erişim tarihi: 16.05.2021)

Veri gazeteciliğinin tarihçesi içinde sayılan ilk örneklerden biri de Görsel 4'te görülen The Guardian'ın 1821 yılında yayınlanmış Manchester ve Salford

şehirlerindeki okulların listesini, bu okullara kaç öğrencinin gittiği ve kaçının yoksul öğrencilerden oluştuğunu gösteren bir tablonun bulunduğu haberdır. İddia edildiğinden daha fazla yoksul öğrencinin bulunduğunu göstermesi bakımından dönemin ses getiren haberlerinden olan söz konusu haber, bugün veri gazeteciliği bakımından öncü çalışmaları ve haberleri bulunan The Guardian gazetesinin ilk veri gazeteciliği haberi örneği kabul edilmektedir.

Günümüzde veri gazeteciliği ise dijitalleşme çağının etkisinde gelişmiş, gerek kullandığı araçlar gerekse haber üretim süreçleri yönüyle oldukça farklıdır. Bu özelliklere ve süreçlere daha yakından bakmak gerekecektir.

1.2.3. Veri Gazeteciliğinin Bileşenleri ve Haber Üretim Süreci

Büyük veri kümelerindeki verileri kullanışlı hale getirmek için izlenmesi gereken adımları içeren veri bilimi konusundan bahsederken, veri gazeteciliğinin bileşenlerine detaylı değinileceği belirtilmişti. Veri bilimi izlenmesi gereken adımları şu şekilde sıralar: İlgilenilen soruyu tanımla, Veriyi elde et, Veriyi ayıkla, Veriyi kontrol et, İstatistiksel modeller uydur, Sonuçları duyur, Analizi yeniden oluştur.¹⁴⁰

Han ve arkadaşları Data Mining Concepts Techniques adlı çalışmalarında bilgiye ulaşmanın süreci olarak ifade ettikleri adımları aşağıdaki gibi açıklarlar:

1. Veri temizleme: Tutarsız verilerin giderilmesi.
2. Veri entegrasyonu: Birden fazla veri kaynağının birleştirilmesi.
3. Veri seçimi: Veri tabanından analiz için veri alınması.
4. Veri dönüşümü: Verilerin madencilik adımına uygun hale getirilmesi.
5. Veri madenciliği: veri modellerinin oluşturulması için gerekli yöntemlerin uygulanması.
6. Örüntü değerlendirmesi: bilgilerin ilginçlik ölçütlerine göre belirlenmesi.
7. Bilgi sunumu: Bilgilerin kullanıcıya görselleştirme ve diğer tekniklerle sunulması.¹⁴¹

¹⁴⁰ Fikri Akdeniz, Social Sciences Research Journal, Volume 4, Issue 4, 1-11 (December 2015), ISSN: 2147-5237.

¹⁴¹ Data mining : concepts and techniques / Jiawei Han, Micheline Kamber, Jian Pei. – 3rd ed. p. cm. ISBN 978-0-12-381479-1 -KİTAP, Kaynağı düzelt-

Veri biliminden faydalanan veri gazeteciliğinde de benzer adımların gazetecilikteki uygulanışını görürüz. Veri gazeteciliği haber üretim süreçlerinin aslında geleneksel gazetecilikten farklı olmadığını söyleyen Pınar Dağ, veri gazetecisinin karanlıkta olan verinin peşine düşme noktasında geleneksel gazetecilikten ayrıldığını belirtir. Dağ, veri gazetecisinin izlediği adımları; veri toplama, veri temizleme, bağlam kurma, birleştirme, iletişim, görselleştirme, yazarak ve sayısallaştırarak aktarma ve sosyalleştirme olarak sıralamaktadır. Veri temizlemeyi verinin hatalardan arındırılması; bağlam kurmayı verinin güvenli olup olmadığını öğrenmek için nereden hangi amaçla toplandığı ve ne zaman arşivlendiği gibi soruların sorulması; birleştirmeyi haberle ilişkili veri setlerinin birleştirilmesi; iletişimi verinin sorularımıza yanıt vermesi; görselleştirmeyi verinin grafik, harita ve infografiklerle sunulması; sosyalleştirmeyi ise verinin kamu yararı taşıyor olması olarak açıklamaktadır.¹⁴²

Veri gazeteciliği aşamalarına veya literatürdeki yaygın adıyla veri gazeteciliği bileşenlerine daha ayrıntılı bakmak ve söz konusu adımların uygulanmasında kullanılan araçları tanımak için, bu süreçleri tekrarlayacak olsak da maddeler halinde incelemek gerekmektedir.

1. Veri toplama: Veri gazetecisi ya veriye ihtiyaç duyan bir soruya sahiptir ya da sorgulanması gereken bir veri kümesi vardır. Her iki durumda da veri toplama, temel bir adımdır. Ayrıca, diğer adımlara geçildiğinde bile tekrardan veri toplama ihtiyacının doğabilmesi nedeniyle oldukça önemlidir. Veri toplama aşamasında veriler doğrudan bir kaynak tarafından gazeteciye ulaştırılabilir veya gazeteci devlet web sitelerinden, uygulama programlama ara-yüzlerinden veri çekebilir.

2. Veri temizleme: Verileri kaliteli hale getirmek için insan hatalarını gidermeyi ve verileri birbirleri ile anlamlı ve tutarlı olacak şekilde düzenlemeyi içeren adımdır.

3. Bağlamanın belirlenmesi ve düzenlenmesi: Verileri, herhangi bir haber kaynağı olarak görmek ve verilerin kendisine de sorular yöneltmek gerekmektedir.

¹⁴² Pınar Dağ, “Gazeteciliğin Geleceği: Veri Gazeteciliği”, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/16286677/GAZETEC%C4%B0L%C4%B0C%C4%9E%C4%B0N_GELECE%C4%9E%C4%B0_VER%C4%B0_GAZETEC%C4%B0L%C4%B0C%C4%9E%C4%B0_P%C4%B1nar_Da%C4%9F_Ekitap_

Verilerin kim tarafından, hangi amaçlarla ve nasıl toplandığı sorularına cevap arayarak verilerin hangi sınıflandırma içinde bir arada olduklarını anlamak önemlidir. Böylece verilerin haber içinde hangi bağlamda kullanılacağı da belirlenebilir.

4. **Verileri birleştirme:** Veriler bir hikâyeyi anlatmada kullanılmaktadır. Çoğu zaman iyi bir hikâyenin oluşturulması için farklı verilerin bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bir hikâyenin iki farklı yönüne odaklanmış verileri bir araya getirmek de bu adımda gerçekleştirilir.

5. **Bildirmek/Haberleştirmek:** Bu adım veri görselleştirmeyi de içinde barındıran, verilerin haberleştirilerek aktarılmasında uygulanabilecek her türlü aşamayı içerir.¹⁴³ Bu aşamaları Bradshaw, “veri gazeteciliğini iletmenin 6 yolu” adındaki aşağıda yer alan şema ile gösterir.

Şema 1: Veri Gazeteciliğini İletmenin Aşamaları

Kaynak: <https://onlinejournalismblog.com/2011/07/07/the-inverted-pyramid-of-data-journalism/> (erişim tarihi: 18.02.2021)

¹⁴³<https://onlinejournalismblog.com/2011/07/07/the-inverted-pyramid-of-data-journalism/> (erişim tarihi: 18.02.2021)

Veri gazeteciliğinin haber üretim süreçleri, geleneksel gazeteciliğin haber üretim süreçleri ile aynı amaç ve mantıkla işlemektedir. Ancak veri odaklı gazetecilik yapılması noktasında farklılaştığı için toplanan verilerin ayıklanması, sınıflandırılıp hangi bağlamda kullanılacaklarının belirlenmesi ve görselleştirilmesi aşamaları veri gazeteciliğinin ayırt edici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık daha sık karşılaştığımız veri gazeteciliğinin bugünkü durumuna bakmak için dünyadan ve Türkiye’den örnek ve uygulamalarını incelememiz gerekmektedir.

1.2.4. Dünyada Veri Gazeteciliği

Veri gazeteciliğinin dünyadaki örneklerine baktığımızda *Guardian Datablog* alanın önemli çalışmalarını ortaya koymuş olması nedeniyle ilk olarak bahsetmemiz gereken haber sitesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında doğrudan veri gazeteciliği yapmak amacıyla kurulmuş bir gazete yerine geleneksel gazetecilik yapan bir gazetenin veri odaklı gazetecilik yapan bir bloğu olsa da, bu anlamda ilk örnek olması bakımından önem taşımaktadır. Bir İngiliz gazetesi olan Guardian, Simon Rogers öncülüğünde Guardian Datablog adını verdikleri veri haberi odasını 2009’da kurmuştur. Yayınladıkları ilk yazıda¹⁴⁴ Guardian Datablog’un ortaya çıkış nedenini açıklarken, en basit istatistikî bilginin bile internette birbiriyle çelişen fazla sonucu olduğunu ve böylesi bir durumda haberlerinde kullandıkları güvenilir verileri okuyucuları ile paylaşmanın önemli olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca yazıda, okuyucu ile iletişim halinde olmak istediklerini; okuyucunun verilerle ilgili ne bildiklerini, ne bilmeyi amaçladıklarını öğrenmek istediklerini açıklamışlardır. Kuruculardan Simon Rogers Datablog’un kurulmasının verileri başkalarının daha kolay kullanabileceği şekilde paylaşma fikrinden ortaya çıktığını, böylece PDF gibi kullanışsız formatlardansa kullanışlı veri kümeleri paylaşmaya başladıklarını belirtmiştir. Rogers ayrıca Guardian Datablog’un yaygın medya içinde veri odaklı ilk blog olduğunu; gazeteciliğe güvenin azaldığı bir zamanda verilerin ne olduğundan bunu hangi araçlarla yaptıklarına kadar her şeyi anlatarak orada bulunduklarını söylemektedir. Guardian Datablog hala veri haberi yapmaya devam etmekte ve veri

¹⁴⁴<https://www.theguardian.com/news/datablog/2009/mar/10/blogpost1>
19.02.2021)

(erişim tarihi:

gazeteciliği konusunda ilgililerine ve gazetecilere çeşitli eğitimler ve atölyeler düzenlemektedir.

İngiltere’de veri gazeteciliği alanında haber yapmaya önem veren bir diğer kuruluş da BBC’dir. *BBC News* ekibinde veri gazeteciliği yapmak için yaklaşık 20 gazeteci ve tasarımcı bulunmakta; buradaki gazetecilerden Excel ve Google Dokümanlar gibi temel tablo uygulamaları konusunda yektin olmaları beklenmektedir. Ekip MySQL ve Access gibi veri tabanlarından faydalanmakta, çalıştıkları veri kümelerinden veri ayıklamak için ActionScript, Python veya Perl gibi programlama dillerini kullanmaktadır. Grafik ve veri görselleştirme için kullandıkları uygulamalar arasında JQuery ve JavaScript tabanlı Highcharts, Raphael ve D3 programları bulunmaktadır. BBC News, verileri kullanarak yaptıkları ilk haber örneği olarak 1999’daki okullara ait tabloları kullandıkları bir haberi gösterir ve bunu henüz kamuoyunun sorgulamasına açık resmi bir sitenin olmadığı zamanlarda Eğitim Bakanlığı’nın verilerine ulaşarak yaptıklarını belirtir.¹⁴⁵ Yine İngiltere’de yayınlanan gazetelerden The Independent gazetesi *Indy100* adıyla veri gazeteciliği yapan gazeteler arasında yer almaktadır. Sitede yer alan haberlerin tümü veri gazeteciliği odaklı hazırlanmamakla birlikte, sitede yer alan yazıda verilerin haberlerde harita veya çizelge olarak işlendiği ifade ediliyor.

The New York Times gazetesi de veri gazeteciliği yapmak için girişimde bulunmuş bir diğer önemli gazetedir. Gazete, ilk olarak Nate Silver’a ait Five Thirty Eight adlı blogun haklarını 2010’da satın almış, sözleşmelerinin ardından Five Thirty Eight 2013 yılında ESPN’ye satılmıştır. FiveThirtyEight.com’un ESPN’den bağımsız olacağı ama ana ağa ve Disney’e ait diğer sitelere bağlanabileceği belirtilmiştir.¹⁴⁶ *FiveThirty Eight*, siyaset, bilim ve spor kategorilerinde veri gazeteciliği yapan ve podcastler yayınlayan blog olarak yayın hayatına devam etmektedir. The New York Times ise 2014’te *The Up Shot* adıyla kurdukları blogda veri gazeteciliği yapmayı sürdüreceklerini duyurmuştur. The Up Shot hala veri gazeteciliği haberlerini aktif olarak yayınlamaktadır. Amerikan basınında veri

¹⁴⁵<https://datajournalism.com/read/handbook/one/in-the-newsroom/data-journalism-at-the-bbc>(erişim tarihi: 19.02.2021)

¹⁴⁶https://www.espn.com/espn/story/_/id/9499752/nate-silver-joins-espn-multifaceted-role(erişim tarihi: 19.02.2021)

gazeteciliği yapan bir diğer gazete The Washington Post'tur. *Wonkblog* adı ile pek çok farklı kategoride veri gazeteciliği yayıncılığını sürdürmektedir.

Alman gazetesi Die Zeit da veri gazeteciliği bloğu kurarak bu alana ilgisini göstermiştir. *Zeit Online* adı ile haber yayınlayan gazete, farklı ülkelerde yaşam standartlarını karşılaştırmalı olarak sunmak için hazırladığı haberle¹⁴⁷ veri gazeteciliği konusunda dikkat çekmeyi başarmıştır. Zein Online editörlerinden Sascha Venohr, veri gazeteciliğinde önemsedikleri şeyin şeffaflık, güvenilirlik ve kullanıcı katılımını desteklemesi olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁸

Batı ülkelerinde yapılan veri gazeteciliğine ek olarak diğer bölgelerdeki veri gazeteciliği faaliyetlerine bakmak, dünyada veri gazeteciliğinin durumunu görmemiz açısından önemlidir. Bu açıdan Hindistan, Çin, Mısır, Kenya ve İran gibi ülkelerde veri gazeteciliğinin durumuna ve faaliyetlerine de yer verilecektir. Bu ülkelerde veri gazeteciliği konusunda karşılaşılan ilk engel hükümet verilerinin açık olmaması/kısmen açık olması ve yayınlanan hükümet verilerine güven konusunda sorun yaşanmasıdır.

Hindistan'da veri gazeteciliği yapan gazeteler arasında ilk anılan gazete IndiaSpend'dir. Gazeteci Govindraj Ethiraj tarafından 2011 yılının sonlarında kurulan *IndiaSpend*, özellikle eğitim, sağlık ve ekonomi gibi alanlarda veri haberciliği yapmakta ve Hindistan'ın sosyal yaşam ve siyaset konularında kamuoyuyla veri paylaşmaktadır. IndiaSpend kuruluş amacını hükümeti şeffaflık ve hesap verebilirlik konusunda teşvik etmek olarak açıklamaktadır. Verilerin özellikle politik konularda kamusal söylemler açısından önemli olduğuna inanan IndiaSpend gazetecileri, ayrıca 2014'te FactChecker.in adında bir doğrulama sitesi ve 2019'da Hindistan halk sağlığı raporları yayınlayan HealthCheck.in adlı bir site kurmuşlardır.

Hükümetin verilerini açması konusunda sorun yaşayan ülkelere olan Çin'de, özellikle sivil toplum kuruluşlarının girişim ve çabalarıyla veri gazeteciliği faaliyetleri yürütülmektedir. Bu kuruluşlardan olan Qing Yue özellikle çevre konularında topladığı her düzeydeki hükümet verilerini toplayıp temizlemekte ve bunları kullanışlı

¹⁴⁷<https://veribulteni.voyd.org.tr/zeit-onlineda-veri-gazeteciligi/>(erişim tarihi: 19.02.2021)

148 <https://datajournalism.com/read/handbook/one/in-the-newsroom/data-journalism-at-the-zeit-online>(erişim tarihi: 19.02.2021)

formatlarla yayınlamaktadır. Çin’de veri gazeteciliği yapan gazeteler içinde Caixin ve Şangay Medya Grubu’na ait Rising Lab sayılabilir. Caixin özellikle, siyasetçi Zhou Yongkang’ın yolsuzluk yapması haberini infografiklerle ve herkese açık veri tabanı ile yayınlamasının ardından veri gazeteciliği konusunda adını duyuran bir gazete haline geldi. Bu haberle tıklanma konusunda rekor kırdı.¹⁴⁹ Çin’de bir diğer dikkat çeken veri gazetesi *Rising Lab* ise kentleşme, çevre krizi, adaletsizlik, halk sağlığı ve kara para aklama gibi konularda veri gazeteciliği faaliyetlerini yürütmektedir.

Info Times Uluslararası Gazeteciler Merkezi’nin düzenlediği eğitimlere katılan gazeteci Amr Eleraqi’nin girişimleriyle kurulan dijital gazetedir. 2013 yılında Kahire’de açılan gazete, Ortadoğu’da veri gazeteciliği yapma ve eğitimleri verme konusunda bir öncü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazırladıkları haberlerle Arap basınında ses getiren Info Times ekibi, 2015 ve 2016 yıllarında GEN Yılın En İyi Veri Görselleştirme Web Sitesi Ödülü’ne aday gösterilmiş, 2018’de GEN Veri Gazeteciliğinde En İyi Küçük Ekip Ödülü’nü kazanmıştır. Gazetecilik öğrencilerine staj imkânı sunan Info Times, gazetecilere yönelik veri gazeteciliği için gerekli temel becerileri kazandıran eğitimler vermektedir. Bununla birlikte Arap coğrafyasından veri gazetecileri ve ilgililerini bir araya getiren girişimlerde bulunmaktadır.

Kenya ve Tayland gibi medyanın bağımsızlığından ve medya imkânlarının yeterliliğinden şüphe duyulan ülkelerde veri gazeteciliği, kar amacı gütmeyen uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmekte; gazeteciler dijital gazetecilik konulu eğitimler almakta, medya kuruluşları faaliyetlerini sürdürebilmeleri için fonlanmaktadır. Bu kuruluşlardan biri olan *Internews* Amerika, İngiltere ve Fransa’daki genel merkezlerinin yanında Kenya, Tayland ve Ukrayna’da bölgesel merkezleri bulunmaktadır. Bu ülkelerde dijital gazeteciliğinin ve veri gazeteciliğinin sürdürülebilmesini desteklemektedir.¹⁵⁰

İran veri gazeteciliği çalışmalarına geç başlamış olan ve bugün sınırlı çalışmanın bulunduğu ülkelerden biridir. Veri gazeteciliği alanında ilk doktora tezi Maryam Salimi tarafından 2017’de yazılmıştır. Salimi tez çalışmasında 5 kıtada 30 ülkeden 103 veri gazeteci uzmanıyla görüşmüş ve tezinin İran’daki gazetecilerin temel

¹⁴⁹ Written by: Jinxin Ma <https://datajournalism.com/read/handbook/two>

¹⁵⁰ <https://internews.org/about/about-us/> (erişim tarihi: 19.02.2021)

sorularına cevap veren bir kaynak olmasını amaçlamıştır. Salimi, kurduğu kişisel blog sayfasından¹⁵¹ veri gazeteciliği faaliyetini yürütmekte; hem sağlık, politika ve sosyal hayat konularında haberler yayınlamakta hem de veri görselleştirme, grafik ve infografik tasarlama konularında bilgilendirici içerikler paylaşmaktadır.

Gazetelerin yanında dijital medya çalışmalarını destekleyen ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların ve uluslararası gazetecilik mesleği kuruluşlarının veri gazeteciliği alanında önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bunların başında Data Driven Journalism, Knight Foundation, Uluslararası Araştırmacı Gazeteciler Konsorsiyumu (ICIJ), School Of Data, Open Knowledge ve Uluslararası Gazeteciler Merkezi (ICFJ) gelmektedir.

Data Driven Journalism, Avrupa Gazetecilik Merkezi tarafından oluşturulmuş ve Google Haber Girişimi'nin desteklediği veri gazeteciliği çalışmaları olan bir program ve sitedir. Veri gazeteciliği çalışmalarında sıkça başvurulanan kaynak olan “Veri Gazeteciliği El Kitabı”nın 1. ve 2. sayısı ile “Verification Handbook”un 1., 2. ve 3. sayısını yayımlamışlardır. Web sitelerinde söz konusu kitapları kullanıcılara açıktır. Ayrıca veri gazeteciliğinin nasıl yapılacağına dair çeşitli bilgilendirici videolar ve podcastler de kullanıcıların kullanımına açık olarak paylaşılmaktadır. Bu anlamda veri gazeteciliği konusunda önemli bir kaynaktır. Data Driven Journalism, çevrimiçi kurs imkânlarıyla da veri gazeteciliğinin öğrenilmesi ve yayılması noktasında önemli bir girişimdir. Çevrimiçi kurslar yüz yüze buluşmalar ile de devam etmiş ve farklı ülkelerden veri gazetecilerinin iletişim kurmaları sağlanmıştır. Web sitelerinde 192 farklı veri gazetecisi ve uzmanının oluşturduğu farklı içerikler mevcuttur.¹⁵²

Knight Foundation, gazetecilik, sanat ve eğitim alanlarında çeşitli projeleri fonlayan kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Basın özgürlüğüne önem verdiklerini açıklayan Knight Foundation basının demokrasinin inşasında önemine inandıklarını belirtmiştir. Gazetecilikte teknolojik yeniliklerden doğan gelişmelerin takip edilmesini desteklemek ve hızla değişen medya yapısında güvenilir bilgiye erişimi artırmak için yatırımlar yapmaktadırlar. Gazetecilik alanında son zamanlardaki önemli teknolojik gelişmelerden olan veri gazeteciliğini de desteklemişlerdir. Bunlara örnek olarak DC

¹⁵¹ <http://maryam-salimi.blogfa.com/>(erişim tarihi: 19.02.2021)

¹⁵² <https://datajournalism.com/>(erişim tarihi: 19.02.2021)

Witness ve Carolina Public Press adlı veri gazeteciliği yapan haber siteleridir. DC Witness Washington'da meydana gelen cinayet ve her türlü şiddet olayını çözümlenene kadar veri toplayarak ve paylaşarak takip etmekte ve pek çok olayın aydınlanmasında önemli rol oynamaktadır. Carolina Public Press ise kar amacı gütmeyen ve araştırmacı gazetecilik yapan; ancak haberlerinde verilerden ve veri görselleştirmeden faydalanan haber sitesidir.

ICIJ, ABD merkezli kâr amacı gütmeyen uluslararası işbirliği yapan gazeteciler konsorsiyumudur. Hem gazeteciler oluşan kendi ekibiyle veri gazeteciliği ve araştırmacı gazetecilik faaliyetlerini yürüten, hem de 100 ülke ve bölgeden 267 araştırmacı muhabirle uluslararası çalışan bir kuruluştur. Tamamen bağışlarla finanse edilen ICIJ, editoryal yargılarının hiçbir bağışçı ve kurumdan etkilenmediğini belirtmektedir. Open Society Foundations, Hollywood Foreign Press Association ve Fund for Nonprofit News at The Miami Foundation medya ile doğrudan ilişkili bağışçılardan birkaçıdır. Ayrıca BBC, New York Times, Guardian ve Asahi Shimbun gibi tanınmış 100'den fazla medya kuruluşuyla ortaklık yapmaktadır. Bozuk politik sistemler, gücün kötüye kullanılması gibi konularda haber yapan ICIJ gerçeği açığa çıkarmak amaçlı ve adaletten yana bir tutumla haberler yaptıklarını ve bu haberleri desteklediklerini belirtmektedir. Pulitzer Ödüllü Panama Belgeleri haberi başta olmak üzere pek çok sızıntıyla da çalışmış ve çeşitli ödüller almış bir kuruluştur. Sitelerinde sadece gazetecilerden değil halktan da gelecek olan ihbarlara ve sızıntılara karşı teşvik edici olduklarını belirtmişlerdir. Bu şekilde dünyanın pek çok farklı yerinde sesini duyuramayan topluluklara da destek olabilmektedirler. Ayrıca sitelerinde, Panama Belgeleri, Offshore Sızıntıları, Bahamas Sızıntıları ve Paradise Belgeleri ile ilgili veri ve bilgilere ulaşılabilecek açık bir veri tabanı paylaşmaktadırlar. Söz konusu veri tabanı, veri gazetecilerini desteklemek için yazılımlar geliştiren Linkurious ile grafik görselleştirme platformu Neo4j tarafından desteklenmektedir. ICIJ, hem kendilerine ait hem de beraber çalıştığı uluslararası gazetecilerden gelen araştırma haberlerini yayınlamaya devam etmektedir.

School Of Data, sivil toplumda veri okuryazarlığını geliştirmek ve yaymak için çalışan küresel bir kuruluştur. Ortaklaşa çalıştıkları ülkelerde önemli veri okuryazarlığı programı uygulamaktadırlar. Programlar, hem gazetecilerin hem de vatandaşların verilerle daha eşitlikçi bir biçimde etkileşimde bulunmalarını sağlamayı

amaçlamaktadır. Son dört yılda Avrupa, Latin Amerika, Asya ve Afrika'da veri okuryazarlığı uygulayıcıları ağını geliştirmeyi ve sürdürmeyi başarmıştır. Türkiye’de School Of Data Turkey adı ile çalışmalarını yürüten kuruluşun yayınları Açık Veri ve Veri Gazeteciliği Derneği tarafından çevrilmekte ve yayınlanmaktadır.

Open Knowledge, İngiltere merkezli kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Kişisel olmayan tüm bilgilerin açık olması amacıyla kurulan Open Knowledge Foundation, açık verinin herkesin kullanımına ve geliştirip paylaşmasına uygun ücretsiz veriler olduğunu belirtir. Verilerin açık olmasının daha adil ve özgür bir dünya için gerekli olduğuna inanan kuruluş, veri okuryazarlığı ve veri gazeteciliği hakkındaki bilgi ve becerilerin geliştirilmesi amacıyla eğitimler vermekte ve yayınlar yapmaktadır. Veri ile uğraşanlara araçlar sağlamakta ve bu araçların nasıl kullanılacağı konusunda eğitim vermektedir. Yayınları akademik kaynak olarak da önem taşımaktadır.

ICFJ, yine kâr amacı gütmeyen uluslararası gazeteciler merkezidir. New York Merkezli kuruluşun dünya çapında 12 ofisi bulunmaktadır. Basın özgürlüğü ihlallerini takip etmek ve gazetecileri korumak amacıyla kurulmuş olan ICFJ, baskıcı ülkelerde ve çatışma bölgelerinde yaşanan ihlalleri raporlamaktadır. Basına yönelik saldırılar, öldürülen, hapsedilen ve kayıp gazeteciler hakkında yayınladıkları haber ve raporlarda verilerden ve veri görselleştirmeden yararlanırlar. Ancak veri gazeteciliği başlığı altında sayılmalarının asıl nedeni basının teknolojik gelişmelerin takibi konusunda desteklemeleri, veri gazeteciliği faaliyetlerini fonlamalarıdır. Fon sağladığı veri gazeteciliği projelerinin başında Info Amazonia¹⁵³ gelmektedir.

1.2.5. Türkiye’de Veri Gazeteciliği

Bugünkü anlamıyla olmasa da dünyada olduğu gibi Türkiye’de de verilerle hazırlanmış haber örnekleri eskiye dayanmaktadır. Veriler ekonomi ve spor alanlarındaki haberlerde kullanılmış; veri etrafında şekillenen haber örnekleri yerine haberi destekleyecek veri kullanımı örnekleri görülmüştür. Bunlar arasında literatürde Cumhuriyet gazetesinin 1930’da verem hastalığının neden olduğu ölümlerin

¹⁵³ Amazon bölgesinde doğal yaşamı korumak ve bölgeye dair raporlar yayınlamak, veri görselleştirme ve haritalar aracılığıyla bölgenin hikayesini anlatmak için oluşturulan projedir. <https://infoamazonia.org/sobre/>

ekonomik sonuçlarını gösteren haber¹⁵⁴ sıkça örnek olarak gösterilmektedir. Arşivlerden “veri” anahtar sözcüğü ve tarih bilgisi ile verilerle hazırlanmış, verilerin yıl bazında karşılaştırılarak sunulmuş olduğu birçok habere ulaşarak bu örnekleri artırmak mümkün görünmektedir. Ancak veri gazeteciliği alanında güncel çalışmalara ve tartışmalara yer vermek, Türkiye’de veri gazeteciliğinin bugününü anlamak açısından önemlidir.

Türkiye’de veri gazeteciliğinin güncel tartışmaları Pınar Dağ’ın alandaki çalışmaları ile birlikte gerçekleşmiştir. Pınar Dağ’ın kurduğu *Dağ Medya* adlı sitede hem batıdaki çalışmalara ait çevirilere hem de veri odaklı haberlere yer verilmiştir. Ayrıca Dağ Medya veri toplama, veri ayıklama ve veri görselleştirme araçları ile ilgili bilgilendirici yayınlar yapmış ve eğitimler düzenlenmesine öncülük etmiştir. Pınar Dağ dagmedya.wordpress.com üzerinden veri gazeteciliğine devam ederken, verigazeteciligi.com adresinde de veri gazeteciliğine dair dünyada ve Türkiye’deki gelişmeleri duyurmaya ekibiyle devam etmektedir. Dağ Medya’nın hazırladığı projelerden biri Türkiye’de din odaklı eğitimin 10 yılını inceleyen “İmam Hatip Liseleri (İHL)’nin son 10 yılı” projesidir. Veri odaklı hazırlanan proje, BBC Media Action tarafından Objective Programı kapsamında fonlanmıştır.¹⁵⁵

Pınar Dağ ayrıca, School Of Data Turkey’in fonlaması sayesinde projeler yürütmüş ve School Of Data Turkey ile bağlantılı kurucu üyesi olduğu Açık Veri ve Veri Gazeteciliği Derneği’nin Açık Veri ve Veri Okuryazarlığı adlı Türkiye’nin ilk kitlesel çevrim içi açık ders programını geliştirmiştir. School Of Data Turkey Türkiye’nin veri gazeteciliği konusundaki yerini değerlendiren¹⁵⁶ Dağ, yürütülen faaliyetler Türkiye’nin bazı ülkelerden ileride olduğunu düşündürse de pratikte önemli dönüşümlerin yaşanmadığını söylemektedir. Bunun nedenini sadece veri gazeteciliği pratiklerimize bakarak değil, açık veri politikalarının yetersizliği ve veriye erişimin güçlüğü üzerinden görmenin de mümkün olduğunu belirtmektedir.

¹⁵⁴Geçmiş Gazete - Haber - Verem: Senede 37.000 kişi ölüyor (gecmisgazete.com)(erişim tarihi: 19.02.2021)

¹⁵⁵<http://www.verigazeteciligi.com/son-10-yilda-din-eksenli-egitimin-degisimini-mercek-altina-alan-dagmedyanet-imamhatipliseleri-projesini-tamamladi/>(erişim tarihi: 19.02.2021)

¹⁵⁶<https://journio.com.tr/pinar-dag-veri-sizi-daha-iyi-bir-gazeteci-yapar>(erişim tarihi: 19.02.2021)

Türkiye’de doğrudan veri gazeteciliği yapmak için kurulmuş dijital gazeteler bulunmamakla birlikte, veri güdümlü haberlere, proje ve girişimlere örnek saymamız mümkündür. Çilek Ağacı adıyla kurulmuş platform bu girişime örnek olarak gösterilebilir. Mühendis, tasarımcı ve araştırmacıların oluşturduğu küçük bir ekibin kurduğu *Çilek Ağacı*, sosyoloji, politika, popüler kültür konularında veri toplayıp bunları görselleştirerek sunmuş ve veri haberciliğine katkı sağlamıştır. Yayınlarını Türkçe ve İngilizce olarak gerçekleştirmişler ve “Metallica on Stage” adlı haberleriyle “Information Is Beautiful”un veri gazeteciliği kategorisinde verdiği Bronz ödül ve Topluluk Ödülü’nü almışlardır.

Veri gazeteciliği konusuna katkı sağlayan bir diğer örnek The Guardian Foundation ve İsveç Başkonsolosluğu tarafından fonlanan NewsLabTurkey (NLTR)’dir. *NLTR*, dijital ve teknolojik gelişmelerin gazetecilikteki etkilerini haberleştirmekte ve bu gelişmeler konusunda gazetecilerin becerilerini artırmak amacıyla eğitimler düzenlemektedir. Sitede hem hazırlanan veri odaklı haberler sunulmakta hem de veri gazeteciliği konusunda eğitimler verilmektedir. Veri Okuryazarlığı Derneği ortaklığı ile hazırlanmış video eğitimler açık olarak sunulmaktadır.

Anadolu Ajansı veri odaklı habercilik ve infografik kullanımı konusunda önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Ajansı web sitesinde *İnfografik* kategorisinde veri haberciliği örnekleri sunmaktadır. Bunun yanında AA’nın veri gazeteciliği ekibi eğitimler de düzenlemektedir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ortaklığıyla; Karadağ, Özbekistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kırgızistan, Kuzey Makedonya, KKTC, Kosova, Lübnan, Kenya, Pakistan, Romanya, Tanzanya, Uganda ve Ukrayna gibi ülkelerden katılan 30 gazeteci için 2 gün süren çevrimiçi eğitim¹⁵⁷ düzenlemiştir. Yine Anadolu Ajansı ekibinden gazetecilerin, gazetecilere yönelik ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ortaklığıyla düzenlediği Yeni Nesil Medya Eğitimi¹⁵⁸ isimli programda veri gazeteciliği başlığına da yer verilmiştir.

¹⁵⁷<https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-ve-tika-is-birliginde-online-veri-gazeteciligi-egitim-programi-basladi/1972870>(erişim tarihi: 19.02.2021)

¹⁵⁸<https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/ytb-ile-aa-is-birliginde-turkiye-mezunlarına-yönelik-yeni-nesil-medya-egitim-programi-basladi/2176499>(erişim tarihi: 19.02.2021)

İnternette dolaşan yanlış bilgilerin ve manipölasyonların sosyal medya ile artması ve hızlanması durumu, doğrulanmış bilgiye olan ihtiyacı artırmıştır. Bu ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkan haber ve herhangi bir içeriği doğrulama siteleri, Türkiye’de de başarılı örneklerini gördüğümüz veri bilimi uygulamalarındandır. Ancak doğrulama siteleri, ortaya çıkma amacıyla zıtlık oluşturacak şekilde manipölasyon amacıyla da kullanılmaktadır. Bu manipölasyon, bazen sadece yanlış bilgi yayılmasına bilerek neden olmak bazen de propaganda amaçlı bilgi çarpıtmak şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte doğrulama sitelerinin tarafsızlığını ve güvenilirliğini anlamanın ve kontrol etmenin yolları bulunmaktadır. Doğrulama sitelerinin künyelerinde site sahibine ve editörlere ilişkin bilgilere yer verilmesi, editoryal süreçlerin, yararlanılan kaynakların ve finansal yapıların açık bir şekilde paylaşılması sitelere olan güvenin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca doğrulama sitelerinin güvenilirliğini onaylayan uluslararası bir kurum mevcuttur. Uluslararası Doğruluk Kontrol Ağı (IFCN), kar amacı gütmeyen gazetecilik okulu Poynter Enstitüsü tarafından, dünyada güvenli doğrulama sitelerini bir araya getiren ve artmasını teşvik etmek üzere kurulmuş önemli bir birimdir. Türkiye’de IFCN’ün ilkelerine uyan ve güvenilirliği onaylanmış doğrulama siteleri Teyit (teyit.org) ve Doğruluk Payı (dogrulukpayi.com) olarak karşımıza çıkar. Doğrulama sitelerine ayrıca malumatfuruş.org, yalansavar.org, bilimkazani.org, dogrula.org ve gununyalanlari.com adresleri de eklenebilir. Bu bölümde, veri gazeteciliğine katkıları ve uluslararası IFCN arması taşımaları nedeniyle önem taşıyan teyit.org ve dogrulukpayi.com sitelerine yer verilecektir. Doğrulama sitelerinin manipölasyon amacıyla kullanılmasına örnek oluşturmaları nedeniyle dogrula.org ve gununyalanlari.com siteleri ise, tezin konusuna olan paralelliği nedeniyle ayrıca incelenecektir. Söz konusu siteler, Türkiye’de doğrulama sitelerinin durumunu ve bilgiyi teyit etmek amacıyla verinin kullanımını örneklemesi açısından yeterli bulunduğu için ismi geçen diğer doğrulama sitelerine yer verilmeyecektir.

Teyit, gazeteci Mehmet Atakan Foça tarafından kurulmuş haber doğrulama sitesidir. Medya okuryazarlığını artırmak ve internette dolaşan veya genel olarak doğru olduğu varsayılan yalan/yanlış bilgi ve haberlerin doğrusunu yayınlamak amacıyla kurulmuştur ve kâr amacı gütmemektedir. Finansal kaynaklarını ve yayın ilkelerini açık bir şekilde paylaşan teyit.org, yaptıkları analizlere ilişkin aşamalara ve

yararlandıkları kaynaklara dair bilgi vermekte ve kanıt sunmaktadır. Pek çok farklı kuruluş ve sivil toplum örgütü tarafından finansal destek alan teyit.org, destek aldıkları projeye, bütçe ve fonlanma süresine dair bilgileri açıkça paylaşmaktadır.¹⁵⁹ Sitede analiz edilecek haber veya içerikler; kullanıcıların ürettiği içeriklerin kontrolsüzce yayılması, haber sitelerine ait içeriklerle çelişen bilgi ve delilin olması, gündemi kurcalayan şaibeli iddiaların bulunması, doğru bir içeriğin yanlış olarak gösterilmeye çalışılması durumlarına bakılarak seçilmektedir. İncelenen iddialar hakkındaki çıkarımlar “doğru”, “yanlış”, “karma” ve “sonuçlandırılmadı” başlıkları ile sunulmakta; bu çıkarımların nasıl elde edildiği ayrıntılı olarak verilmektedir. Teyit, yayın ilkeleri arasında yanlış bilginin hangi amaçlarla üretildiğine ilişkin yargıda bulunmanın öncelikleri olmadığını belirtmiş; bununla birlikte yanlış bilgiyi türlerine ayırmıştır. Bunlar şu şekildedir: hatalı ilişkilendirme, uydurma, parodi, taklit, çarpıtma, bağlamdan koparma ve manipülasyon. Teyit, bünyesindeki ekibin yanı sıra farklı disiplinlerden ekipleri de bir araya getirmek için Factory adıyla bir iş geliştirme programı yürütmektedir. Programın amacı yanlış bilgi sorununa farklı disiplinlerden gelecek yenilikçi çözümlerle bir iş modeli oluşturmak olarak belirlenmiştir. 2015 yılında Uluslararası Şeffaflık Derneği’nin Medya Özel Ödülü’nü alan Teyit, haber ve iddia doğrulama çalışmalarına aktif olarak devam etmektedir.

IFCN tarafından güvenilirliği onaylanmış bir diğer önemli doğrulama sitesi Doğruluk Payı, veri temelli yayıncılık faaliyetleri geliştirmek üzere kurulmuş olan İzlemedeyiz Derneği’nin doğrulama projesidir. Baybars Örsek derneğin yönetim kurulu başkanlığı görevindeyken, derneğin kuruluş amacını toplumu ilgilendiren konularda kutuplaştırıcı dile karşılık veri temelli içerikler sayesinde daha sağlıklı tartışma zemini oluşturmak olarak açıklamıştır.¹⁶⁰ Derneğin bir projesi olan Doğruluk Payı, siyaseti ilgilendiren iddiaların açık kaynaklardan yararlanarak doğruluk paylarını ölçmektedir. 2014 yılında yayına başlayan site, 2015’te Uluslararası Şeffaflık Derneği’nin Yurttaş Ödülü’nü kazanmıştır. Konuları arasında ekonomi, eğitim, mali politikalar, siyasi politikalar, çevre, sağlık ve tarım gibi önemli başlıkların olduğu sitede; siyasilerin iddialarının doğruluğunu kontrol eden analizler ile Türkiye ve dünya

¹⁵⁹<https://teyit.org/finansal-kaynaklar>(erişim tarihi: 19.02.2021)

¹⁶⁰<https://www.dogrulukpayi.com/video/izlemedeyiz-faaliyet-alanini-genisletiyor>(erişim tarihi: 19.02.2021)

gündeminde olan konularını verilere dayandıran incelemeler bulunmaktadır. Ayrıca sitede hükümetin vaatlerinin gerçekleştirilip gerçekleştirmediğini kontrol eden “hükümetre” analizleri de yer almaktadır. Doğruluk payı, iddiaları “yanlış”, “uzak”, “orta”, “yakın” ve “doğru” olarak belirledikleri bir skalada değerlendirmektedir. Değerlendirme kriterlerinin ne olduğu ve skalada yer alan seçeneklerden birinin nasıl seçildiği sitede açıkça paylaşılmaktadır. Doğruluk payı veri temelli çalışmalarına aktif olarak devam etmektedir.

Yukarıda yer verilen güvenilir doğrulama sitelerinin yanında, dogrula.org ve gununyalanlari.com adlı güvenilirliği şüpheli olan ve sitelerin manipülasyon amaçlı kurulmuş olduğunu düşündürecek içeriklerin üretildiği yanlış doğrulama siteleri de mevcuttur. Söz konusu sitelerin güvenli bulunmamasının ve yanlış olduğunun savunulmasının nedenlerini açıklamak için, Uluslararası Doğruluk Kontrol Ağı (IFCN)’nin doğrulama sitelerinin uyması gereken ilkelere ve Avrupa Gazetecilik Merkezi (European Journalism Centre, EJC)’nin yayınladığı Doğrulama El Kitabı içindeki dezenformasyon ve manipülasyonun anlaşılmasını sağlayacak önerilere bakılacaktır.

IFCN, dünyanın farklı yerlerinden haber ve içerik doğrulayıcılarının müzakereleri sonucunda ortaya konulduğunu belirttiği ilkeler yayınlamış ve vicdanlı uygulayıcıların bu ilkelere uyabileceklerini söylemiştir. Doğrulama işleminin tarafsız ve şeffaf bir şekilde yapılmasının gazeteciliği güçlendirecek bir öneme sahip olduğunu savunan IFCN, doğruluk kontrolünün kaynaksız ve yanlış yapılması durumunda ise medyaya ve gazetecilere olan güveni zedeleyeceğini ve kamuoyunda belirsizliğe yol açacağını vurgulamıştır. IFCN güvenilir doğruluk kontrolü için uyulması gereken ilkeleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. “Parti Taraftarlığı Yapmama ve Tarafsız Olma Konusunda Taahhüt

Her doğruluk kontrolünde aynı standartlar kullanılır ve doğruluk kontrolleri herhangi bir tarafa yoğunlaşmaz. Her doğru kontrolünde aynı süreç izlenir ve sonuçlar kanıtlarıyla birlikte verilir. Doğruluğu kontrol edilmiş konularda savunuculuk yapılmaz, bu konularda politik tutum takınılmaz.

2. Kaynakların Şeffaflığına İlişkin Taahhüt

Bir kaynağın kişisel güvenliğini tehlikeye atacak durumlar dışında, doğruluk kontrolünde kullanılan tüm kaynaklar yeterince ayrıntılı olarak paylaşılır. Böylece bulguların, okuyucuların kendileri tarafından da doğrulanması sağlanır.

3. Finansman ve Organizasyon Şeffaflığına İlişkin Taahhüt

Diğer kuruluşlardan fon alınmasının, raporların sonuçları üzerinde hiçbir etkiye olmaz. Finansman kaynakları şeffaf bir şekilde paylaşılır. Aynı şekilde doğruluk

kontrolü organizasyon yapısı ve organizasyondaki önemli figürlerin profesyonel geçmişi açıkça paylaşılır. Okurların, organizasyonla iletişim kurmaları için gerekli adresler paylaşılır.

4. Metodolojinin Şeffaflığı Konusunda Taahhüt

Doğruluk kontrolleri yaparken seçme, araştırma, yazma, düzenleme, doğrulama ve yayınlama için kullanılan metodoloji açıklanır. Okurların doğruluk kontrolü yapılması için iddialar göndermesi teşvik edilir. Bir iddianın neden ve nasıl kontrol edildiği konusunda şeffaf davranılır.

5. Doğrulamaların Açık ve Dürüst Olması Konusunda Taahhüt

Doğrulama politikaları açıkça yayınlanır ve bu politikalara uygun olarak doğrulamalar titizlikle yapılır.”¹⁶¹

Doğruluk kontrolünün güvenilir olarak yapılması için dünyada kabul edilen bu ilkelere bakarak, dogrula.org ve gununyalanlari.com sitelerinin ilkelere uygunluğunu kontrol etmek mümkündür. Söz konusu siteler yine maddeler halinde incelenebilir.

1. Dogrula.org ve gununyalanlari.com, doğruluk kontrolü yaparken hangi standartlara uyulduğuna ve doğrulama süreçlerine ilişkin okuyucuyla herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır. Her iki sitede de, iddia kontrollerinin sonucunda paylaşılan kanıtlar kimi zaman resmi olmayan twitter hesaplarına aittir; güvenilir olduğu konusunda ikna edici kanıtların sunulmadığı görülmektedir.

2. Dogrula.org, kaynakları arasında TÜİK verilerini, haber sitelerini ve twitter adreslerini gösterir. TÜİK gibi devlet kurumlarına ait resmi veriler başlıca güvenilir kaynaklar arasında yer alsa da, dogrula.org’ın birçok kaynağında devlet verileri bulunmaz ve bu bir eksiklik olarak karşımıza çıkar. Kaynak olarak gösterilen twitter kullanıcılarının hükümete yakın isimlerden oluşması dikkat çekmektedir. Gununyalanlari.com’un kaynak göstermeden hazırlamış olduğu iddia kontrollerinin yanında; bir iddianın asılsız olduğunun kanıtlanması için hükümete yakın kurumların basın bildirileri kaynak olarak gösterilmiştir.

3. Dogrula.org, hangi kurum/kurumlar ve kişiler tarafından fonlandığına dair herhangi bir bilgi paylaşmamaktadır. Aynı zamanda, doğruluk kontrolü yapan organizasyon yapısına ve ekibe ilişkin de bilgi bulunmamakta ve bu durum sitenin güvenilirliğini yitirmesine neden olmaktadır. Gununyalanlari.com sitesinde, okurla paylaşılan tek bilgi sitenin “Boğaziçi Küresel Projesi” olduğu ve Bosphorus Global’a ait olduğudur. Sitede, kurumun içeriklere etkisi olmadığına dair bir bilgi olmadığı gibi;

¹⁶¹ IFCN ‘nin Doğruluk Kontrolü İçin İlkeler <https://www.poynter.org/ifcn-fact-checkers-code-of-principles/> adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 13.05.2021.

sitenin hükümete yakın olan Bosphorus Global tarafından tasarlanması ile içeriklerin muhalefetten gelen iddiaları yalanlanması ve sadece hükümet lehinde doğrulamalar içermesi arasında paralellik görülmektedir.

4. Her iki sitede de, doğruluk kontrollerinin hangi metotlarla yapıldığına ilişkin hiçbir bilgi yer almamakta, iddiaların hangi amaçla seçildiği paylaşılmamaktadır. Okuyucunun iletişime geçmesini kolaylaştıracak veya okurun iddia kontrolü için başvuruda bulunmasını teşvik edecek adres/bilgi yer almamaktadır.

5. Dogrula.org ve gununyalanlari.com, doğrulama politikalarına ilişkin bilgiye yer verilmemiş ve doğrulamanın hangi ilkelere uyularak ne şekilde yapıldığı paylaşılmamıştır.

Dogrula.org ve gununyalanlari.com adreslerinin, IFCN'nin ilkelerini karşılamadığı ve güvenilir ve tarafsız olduklarına dair yeterli göstergenin olmadığı açıktır. Bu ilkelerin yanında dezenformasyon ve manipülasyona karşı hem gazetecilere hem okuyuculara öneriler sunan Doğrulama El Kitabı'nın üçüncüsüne baktığımızda, kitap genelinde vurgulanan unsur öncelikle sitelerin "hakkımızda" bölümlerinin kontrol edilmesi ve site sahibi ile siteye katkı sağlayan ekibin mesleki geçmişine bakılması önerilmektedir. Dogrula.org'da sitenin künyesine, politikalarına ve siteyi finanse eden kurum/kurumlara ilişkin bilgiye ulaşılamazken; gununyalanlari.com'un Boğaziçi Küresel projesi olduğu belirtilmiştir. Boğaziçi Küresel İlişkiler Merkezi adıyla 2015'te kurulan derneğin yönetim kurulu başkanı hükümete yakınlığı ile bilinen Sabah Gazetesi yazarı Hilal Kaplan'ın eşi Suheyb Öğüt'tür. Yönetim kurulu heyeti içinde Can Paker, Sadık Ünay ve Bünyamin Bezci'nin isimleri yer almaktadır. Doğrulama El Kitabı'nın önerdiği gibi kişilere ve ilişkilerine dair yapılacak küçük araştırmalar, söz konusu isimlerin Ak Parti hükümetine yakınlığını göstermektedir. Tüm bunlar doğrulama sitelerinin güvenilirliğini şüpheli duruma düşüren ve yanlış olduklarına dair izlenim oluşturan öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnternetteki yaygın bilgi kirliliği, sahte haberler, aldatıcı içerikler, yanlış bağlamda kullanılmış bilgi veya görseller doğru haber ve içeriğe olan ihtiyacı artırmış ve bu nedenle doğrulama/teyit siteleri hem gazetecilik mesleği hem de okuyucular için oldukça önem kazanmıştır. Ancak yanlış haber ve içerikle mücadele etmenin aracı olan doğrulama/teyit işlemi, yanlış bilgiyi ve manipüle amaçlı içeriği üreten veya yayanlar tarafından bu amaçlarını yerine getirecek bir silaha dönüşmüş durumdadır. Bu

güvenirliğini tazeleme fırsatı yakalamış gazetecilik mesleği ve okuyucular için bir tehdit oluşturmaktadır.

Manipölasyon amaçlı kurulmuş doğrulama sitelerinin zaman zaman devletin açık verilerinden yararlanması yanlış olmasa da yanlış içerik yayınlanmasını kolaylaştırmak ve aynı nedenle yanlışlığını gizlemek açısından fırsat oluşturmaktadır. Devlete ait sayısal verilerden oluşturulan içeriklerin manipölasyon amaçlı kurgulanabilir olması, tezin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu durum, gerçeğin kurgulanması ile oluşturulan haberlerde nesnelliğin imkanı üzerine tartışmayı gerekli kılmaktadır. sağlanıp sağlanamayacağı konusunda tartışmayı gerekli kılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü haberde nesnellik olgusuna iletişim çalışmalarındaki farklı yaklaşımlarla yer verilecek ve veri gazeteciliğinde nesnelliğin imkânı tartışmaya açılacaktır.

2. GAZETECİLİKTE NESNELLİK TARTIŞMALARI

2.1. HABERDE NESNELLİK OLGUSU

İletişim çalışmaları içinde haberde nesnellik olgusu ya da haberin nesnel olabilmesi üzerine tartışmalar önemli bir yer tutar. Bu bölümde veri gazeteciliğinin haberde nesnellik konusuna yaklaşımına, iletişim çalışmaları içindeki nesnellik tartışmaları ile birlikte yer verilecektir. Böylece veri gazeteciliğinin iletişim paradigmaları içinde nerede yer aldığına bakılacak ve veri haberlerinin nesnel olup olamayacağı tartışılacaktır.

Haber, gerçeğin kurgulanması ile oluşturulan metinlerdir ve kurgu gerçekliği etkiler/ etkileyebilir. Bu etkiyi anlatabilmek için haberin tanımına ve haberin ne şekilde oluşturulduğuna bakmak ve böylece haber metnini anlayabilmek gerekmektedir.

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve farklı gazetecilik türleri haber toplama sürecini değiştirmiş; bunlarla birlikte haberin nereden iletildiği de haberin formundan diline pek çok şeyi etkilemiştir ve bu nedenle haberin tanımını yapmak birçok kaynakta da tekrarlandığı gibi zor olmuştur. Genel bir çerçeveye için sözlüklere bakıldığında Türkçeye Arapçadan geçmiş olan haber kelimesinin Türk Dil Kurumu tarafından “*Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık*” ve “*İletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi*” olarak tanımlandığını görürüz. Yayıncılık ve Medya Sözlüğü¹⁶² nün tanımında ise haber “*Kamuoyunu bilgilendirme amacıyla ve nesnel bir bakış açısıyla izleyici ve dinleyicilere iletilen güncel, toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve benzeri olay, konu ve gelişmeler.*” ile “*Bir olay ya da durum hakkında edinilen her türlü bilgi.*” olarak yer alır. Tanımların ortak noktası bir bilginin edinilmesi, edinmek istenmesi ve iletilmek istenmesi üzerinedir ve bu bilginin nesnel bir şekilde verilebileceğine dair kabul, bir tanımın içine yerleştirilmiştir. Nesnelliğin

¹⁶²Yayıncılık ve Medya Sözlüğü, Ankara, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2020.

kabulüne ilişkin tartışmayı daha sonraya bırakmak üzere, edinilmek istenen bilgiye bakıldığında işaret edilenin “gerçekleşmiş bir olayın bilgisi” olduğu görülür. Wilbur Schramm “Haberin Doğası”¹⁶³ olarak çevirebilecek çalışmasında “*Haber insanın aklında olandır; olay değildir, olaydan sonra algılanan bir şeydir. Olayla özdeş değildir; olayı okuyucu için anlamlı kılmak amacıyla esas olayı yeniden inşa etme girişimidir.*” demektedir.

Oya Tokgöz haber için yapılan ilk tanımları “*olan her şey haberdir*”, “*dün bilmediğimiz haberdir*”, “*insanların üzerinde konuştukları haberdir*”, *haber okuyucuların öğrenmek istedikleridir*”¹⁶⁴olarak derlemiştir.

Atilla Girgin’in bir araya getirdiği farklı haber tanımlarından bazıları ise “*Beklenen ya da beklenmeyen gelişmelere ilişkin bilgilerdir*”, “*Belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşen çeşitli olayların, bilmeyenlere aktarılmasıdır.*”, “*Bir durum ya da olayın belirtilerinin yansıtılmasıdır.*” ve “*Bir olayın tarafsız biçimde anlamlandırılmasıdır.*”¹⁶⁵şeklindedir.

Tokgöz’ün ve Girgin’in derledikleri haber tanımları, sözlük tanımlarında olduğu gibi öğrenilmek veya aktarılmak istenen bilgiye işaret etmektedir. Girgin’den alıntılanan son tanımda olayın “tarafsız biçimde anlamlandırılması” ifadesi dahi, nesnelliğin mümkün olup olmadığı yönünde tartışma başlatabilir. Bir şeye anlam vererek onu açıklamaya çalışmak olarak tanımlanabilecek “anlamlandırmak” eylemi, kaçınılmaz olarak bir “yorum” içerecektir ve dolayısıyla bilgi tarafsızlığını yitirecektir. Şeyleri anlamlandırırken tercih edilen ve hatta edilmeyen her kelime, aktarılan açıklamayı/ bilgiyi taraflı yapacaktır. Bu noktada gündem koyma ve çerçeveleme kavramlarına da değinmek önemlidir. Gündem koyma, haberlerde öncelikli olarak yer verilen konunun medyanın gündemini dolayısıyla kamuoyunun gündemini belirlemesi olarak ifade edilebilir.¹⁶⁶ Bu yaklaşıma göre medya, kitleleri hangi meseleleri ne şekillerde düşünecekleri konusunda etkilemektedir.¹⁶⁷ Çerçeveleme ise daha çok

¹⁶³ Wilbur Schramm, “The Nature Of News”, Journalism Quarterly, September (1949), 259.

¹⁶⁴ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2020, s. 218.

¹⁶⁵ Atilla Girgin, *Haber Yazmak*, <https://www.scribd.com/document/356821283/Haber-Yazmak-3-2005-Atilla-Girgin> adresinden kitaba ulaşılmıştır.

¹⁶⁶ Oya Tokgöz, a.g.e., s.216.

¹⁶⁷ İlker Erdoğan, “Gündem Koyma Ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği Ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme”, Erciyes İletişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, (2011), 50.

haberlerin içeriği ve anlamı ile ilgilidir; haberde çerçeve hakim ideolojinin taşıyıcısı işlevindedir ve kitlelerin olayları anlamlandırmasında etkilidir.¹⁶⁸

Mark Fishman, haber toplama yöntemlerinin haberin ideolojik karakterini ne şekilde etkilediğini araştırdığı çalışmasında¹⁶⁹ haberin tanımını “Haber, haber çalışanlarının kullandığı yöntemlerin sonucudur.” şeklinde yapar. Fishman tanımın devamında, yukarıda yer verilen “anlamlandırmak” konusuna paralel düşüncelere dikkat çeker. Haberin sahip olduğu biçimin, dış dünyadaki olayların biçiminden değil; kişilerin/gazetecilerin dış dünyaya tutarlı bir biçim verme çabasından meydana geldiğini belirtir. Bu çabayı Fishman “belirli yöntemler kullanmak” olarak ifade eder. Fishman “*Farklı yöntemler kullanılsaydı, farklı haber biçimleri ortaya çıkar ve halk, doğrudan deneyimlerinin dışındaki dünyayı çok farklı bir şekilde tanır.*” diyerek gazetecinin dış dünyada olan olayları aktarırken kullandığı yöntemlerin kitlelerin olayları görme biçimlerini etkilediğini ve yöntemler değiştikçe iletilen anlamın da değişeceğini belirtir. Dolayısıyla Fishman, haber toplama ve haber yazma kuralları gibi yöntemlerin, haberin biçimini ve bunun da halkın olayları nasıl anlamlandıracağını doğrudan etkilediğini söylemektedir. Dolayısıyla, haberciliğin gereği olarak belirlenen yöntemlerin kendisi dahi, haber/ haber veren doğrudan bu amacı taşımasa da yönlendirici bir etkiye sahiptir. Bu yöntemlerin neler olduğuna ve haberin nesnelliğini ne şekilde daha yakından bakmak gerekmektedir.

2.1.1. Haber Toplama ve Yazma Yöntemleri ve Nesnelliğe Etkileri

Haber toplamanın hangi tekniklerle yapıldığı konusundan önce, neyin haber olarak sunulması için uygun görüldüğü mevzuu önemlidir. Gazeteci ya da editörün birçok olay içerisinden hangilerinin haberleştirileceğine ve hangi sıralama ile verileceğine dair kararlar, haber değeri kavramı ile açıklanmaktadır. Bazı kaynaklarda farklılık gösterse de haber değeri kriterleri arasında genel olarak önemlilik, belirginlik, güncellik, beklenmedik oluşu, görsel içermesi, çatışma içermesi özellikleri sayılmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Elif Küçük Durur, “İnşacı Yaklaşım İçinde Çerçeveleme Kuramı Ve Haberin Çerçevesi”, Atatürk İletişim Dergisi, Sayı 2, (2011), 29.

¹⁶⁹ Mark Fishman, *Manufacturing The News*, Austin, University Of Texas Press, 1980, s. 14.

¹⁷⁰ Joachim Friedrich Staab, “The Role of News Factors in News Selection: A Theoretical Reconsideration”, *European Journal Of Communication*, Cilt: 5, (1990), 424.

Tokgöz haberciliğin temelinde gazeteci ve kaynak arasındaki ilişki ve bu ilişkinin kapsamı ve sonuçları yer aldığını belirtir; haber toplamada kaynağın önemine dikkat çeker. Birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar olarak yaptığı ayrımında Tokgöz, olay yerinden haber toplamanın ve insanlarla konuşmanın gerçekleştirildiği durumları birinci el kaynaklardan haber toplama olarak açıklamaktadır. İkinci el kaynak kullanımını ise rapor, dosya, belge, ilan gibi yazılı kaynakların gazetecilerce okunması ve değerlendirilmesi olarak açıklamaktadır.¹⁷¹ Schramm', haber toplama ve yazımının baştan nesnel bir süreç olmadığını belirtir. Schramm, bir olaya ilişkin ilk haber raporunu oluşturan muhabirin görgü tanıklarının anlatımlarından, ikinci el anlatımlardan, yorum ve açıklamalardan ve kendi bilgi ve yatkınlıklarından yararlandığını ve bunlardan etkilendiğini söyler. Ona göre sonraki adımda haber raporu, gerçek olayla hiçbir bağlantısı olmayan kişiler tarafından iletilmek üzere kodlanır. Bu kodlama izleyicinin ihtiyaç ve tercihleri ile basın kuruluşunun yapısı düşünülerek yapılır ve haberin nasıl yorumlandığı, haberin vurgusu, uzunluğu ve biçimi bundan etkilenir.¹⁷²

Benzer şekilde Anne Dunn¹⁷³ da haberin gerçeğe ilişkin olmasına karşın doğrudan bir gerçeklik olmadığını ve görsel ve işitsel unsurlarının yanı sıra editoryal seçim süreçleriyle inşa edildiğini belirtir. Bu haberde yalan olduğu anlamına gelmez. Daha çok kültürel, tarihsel ve ekonomik faktörlerden etkilenen belirli bir gerçekliğin televizyon haberleri tarafından yaratıldığı ve normalleştirildiği anlamını doğurur. Dunn bu süreçte kaçınılmaz olarak bir ideolojinin üretilip ilan edildiğini belirtir.

Bazen haber toplarken yararlanılan kaynak gazeteciyi her zaman doğruya götürmez, dahası ideal olana uymasa da gazeteci her zaman doğruyu yayınlamayı seçmez. Ben H. Bagdikian bu konuyu, yayınlanmaya uygun görülen ve uygun görülmeyen haberler başlığı ile tartışır ve örneklendirir. Bagdikian'ın örneklerinden biri, Irak Savaşı öncesi Amerikan Başkanı Bush'un iç politikada yaşadığı problemler, ekonomik sorunlar, şirketlerin yolsuzluklarının gündemi meşgul etmesi ile ilgilidir. Bush yönetiminin gelecek seçimlerde düşmesi beklenirken, beklenmedik bir şekilde Saddam Hüseyin'in Irak'ta önemli kitle imha silahlarına sahip olduğu ve Amerika için

¹⁷¹ Tokgöz, *a.g.e.*, s.244-247.

¹⁷² Wilbur Schramm, *a.g.e.*, s.259,261.

¹⁷³ Anne Dunn, "Television news as narrative", *Narrative and Media*, (Editör Helen Fulton vd.), Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 141.

tehdit oluşturması nedeniyle bir savaş hazırlığında olduklarını açıklamış ve medyanın gündemi aniden değişmiştir. Irak işgali gerçekleşmiş, iddia edilen silahlar bulunamamış ve çok sayıda sivil insan hayatını kaybetmiştir. Olaydan aylar sonra, Başkan Bush'un söylediklerinin gerçeklerle çelişmesi ile ilgili haberler yapılmış ancak bu çelişkiler işgal gerçekleşmeden önce de ortadayken ve bilinirken medya bu bilgileri o zaman kullanmamıştır. Haber izleyicilerinin hiç olmadığı kadar gündemi takip ettiği döneme de rastlayan bu süreçte medya, belki de bir savaşı engelleyecek bilgileri paylaşmamıştır. Bu bilgilerden biri de Demokratlardan Senatör Robert Byrd'un iddia edilen kitle imha silahlara ilişkin detaylı kongre konuşmasıdır ve bu konuşma gazete ve televizyonlarda yer almamış, konuşmanın bazı bölümleri Byrd' artık yaşlanmış ve aciz halde resmedecek şekilde kesilerek verilmiştir. Bagdikian ayrıca savaş sırasında Amerikalı kadın asker Jessica Lynch hakkında, ordunun muhabirlere verdiği yanlış bilgi örneğine de yer vermektedir. Araba kazası sonucu yaralı halde Iraklı doktorlar tarafından bulunup tedavi edilen ve ordusuna tekrar teslim edilen Lynch'in hikayesi, Iraklı doktorlar tarafından dövüldükten sonra Amerikan askerlerince kurtarılıp Amerikalı doktorlara teslim edildiği şekli ile muhabirlerle paylaşılmış ve bu yalan bilginin yayılmasına izin verilmiştir. Ordu sonradan bilginin yalan olduğunu paylaşmak zorunda kalsa da, Bagdikian bugün hala Lynch'in doktorlar tarafından dvldğne inananların olduğunu söyler. Ona göre bu durum halkın dış dünyanın olaylarını yargılamak medyanın sunduğu çerçeveden çok etkilendiğini gösterir. Muhabir ve bilgi kaynağı ilişkisi, gizlenen ve verilen bilgilerin ne olduğu toplumun olaylara karşı geliştireceği refleksleri oldukça etkilemektedir.¹⁷⁴

Toplanan bilgilerin haberde ne sıralama ile yer alacağı da okuyucunun haberi anlamlandırması üzerinde etkilidir. Dolayısıyla haber yazma tekniklerinin kendisi de haberin nesnel sunulabilmesini kaçınılmaz olarak etkiler. Atilla Girgin haber yazma biçimlerinin zaman içinde değişse de günümüzde de yaygın kullanılan yöntemin ters piramit olduğunu belirtir. Bu, habere konu olan olayla ilgili önemli soruların (5N+1K) ilk paragrafta cevaplanması ve diğer bilgilerin azalan önemle sıralanması kuralını anlatır.¹⁷⁵ Haberde verilecek bilgilerden hangisinin en önemli olduğu belirlemek

¹⁷⁴ Ben H. Bagdikian, *Yeni Medya Tekeli*, eviren Emine Eminel, Ankara: Akılçelen Kitaplar, (2016) S. 87-96.

¹⁷⁵ Atilla Girgin, *Haber Yazmak*, <https://www.scribd.com/document/356821283/Haber-Yazmak-3-2005-Atilla-Girgin> adresinden kitaba ulaşılmıştır.

gazetecinin veya editörün tercihidir ve bu tercihi etkileyen her türlü unsur, haberin nesnel olabileceği düşüncesini irdelemeye değer kılar. Editör tercihi ifadesi haberin objektif olmasını engelleyen kişiye -yani gazeteciye- işaret etmeyi amaçlamaz, aksine medya-iktidar ilişkisi ve medyanın sahiplik yapısı unsurlarını hatırlatmak ister. Göktürk Yıldız'ın¹⁷⁶ barış haberciliğinin uygulanabilirliği üzerinden açtığı tartışmada belirttiği gibi, medya kuruluşları sahipleri tarafından birer işletme olarak değerlendirilir ve bu işletmenin çalışanı olarak gazeteci hangi haberin ve bilginin daha değerli olduğuna, kuruluşun siyasal iktidar ile ilişkisine bağlı olarak verecektir. Bu açıklama gazetecinin sorumluluğunu örtmek için değil, haberlerin yayınlanmasını etkileyen unsurların daha doğru görülmesi için yapılmaktadır. Bagdikian'a göre¹⁷⁷ üzerinde konuşulması gereken bir diğer nokta ise, yayın organlarının ilettikleri bilgilerin ne anlama geldiğini veya verilen bilginin hangi bilgi ile neden-sonuç ilişkisi içinde olduğunu okuyucu/izleyicisine aktarmamasıdır. Özellikle politika haberlerini düşündüğümüzde, siyasilerin yaptığı açıklamaların, ülkeler arası yapılan/yapılması beklenen anlaşmaların ve ziyaretlerin ne anlama geldiği ve olası sonuçları, toplumun önemli bir kesimi için açıklama gerektiren konular arasında olabilir.

Haber yazmanın en yaygın biçimi olan ters piramit kuralı ve en çok duyulan kurallarından 5N+1K kuralı konusunda Cecilia Friend ve Jane Singer'in¹⁷⁸ yorumuna yer vermek faydalı olacaktır. Friend ve Singer, cevaplanacak bu altı soru ve ters piramit kuralı ile haberde tarafsızlık ve denge sağlanabileceği ve haberin nesnel olabileceği iddia edilmiş olsa da bunun doğru olmadığını savunur. Onlara göre bu kurallara uygun hazırlanan haberde, öne çıkarılacak bilgi gazeteci seçimidir. Haber kaynakları çoğunlukla siyasal, ekonomik, askeri iktidar sahiplerinden oluştuğu için haberdeki önem sıralaması otoritenin lehine bir kurguya sahip olacaktır.

Haberin gerçeğin kurgusuyla oluşturulmuş bir metin olması ve bu metni kurgularken uyulan kuralların nesnelliği sağlamadığı gibi taraflı bir dili doğurması sorunu, belki de haberde nesnelliği sağlayacak olanı aramakla çözülmeyecektir. Çözüm için haberin nesnel ve tarafsız olmasının imkânsızlığını kabul etmek ve neyden

¹⁷⁶ Göktürk Yıldız, *Dünyada ve Türkiye'de Barış Gazeteciliği Olanaklar ve Eleştiriler*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2012, S. 213,214.

¹⁷⁷ Bagdikian, a.g.e., s.96.

¹⁷⁸ Cecilia Friend ve Jane Singer, *Online Journalism Ethics: Traditions and Transitions: Traditions and Transitions*, New York: Routledge, 2007, S. 6-10. DOI: 10.4324/9781315702025

tarafıta olmasının etik olacağını aramak gerekebilir. Bu savla hareket eden barış haberciliği, gazetecinin barıştan ve barış dilinden taraf olması gerektiğini; haberini, çatışmayı önleyecek her türlü soruya cevap arayarak ve habere taraf her kesimle görüşerek yazması gerektiğini belirtir.¹⁷⁹ Gazetecilikte etik tartışmalarının içine giren bu konuya, liberal yaklaşımlara değinilen bölümde yer verilecektir. Habercinin ve haberin belirli etik ilkelere uyularak nesnel olabileceğinin kabulü, liberal yaklaşımlar içinde şekillenmiştir. Meslek etik ilkeleri, bu kabul üzerine oluşturulmuştur. Dolayısıyla liberal yaklaşımlarda haberde nesnelliğin tartışıldığı bölüm içinde yer vermeye uygundur.

2.2. LİBERAL YAKLAşIMLARDA NESNELLİK

İletişim alanında yapılmış çalışmaları genel olarak liberal (ana akım, egemen) yaklaşımlar ve eleştirel yaklaşımlar olarak iki ayrı paradigmada açıklanır. İletişim çalışmalarında liberal yaklaşımlar, üzerinde çalışılan konunun ve toplumun belli bir mantığa ve kurala bağlı olarak değiştiğini kabul eder. Bu kabule göre söz konusu değişim dış müdahalelerden ve araştırmayı yapan kişilerden etkilenmez; araştırmacı konuya/topluma nesnel bir şekilde yaklaşabilir. Liberal alışmalar pozitivist bilim felsefesinden ve pragmatizmden oldukça etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak bu yaklaşım içerisinde, derinliği ve nitel sonuçları olan kuramlar geliştirilememiş; odağında nicel veri toplama olan çalışmalar ortaya koyularak birbirini tekrar eden bir yığın meydana gelmiştir. Amerika’da 1920 ve 1930 yılları arasında etki çalışmalarının yoğun yapıldığı dönemde Chicago Okulu’nda kentleşme sorunları üzerine araştırmalara odaklanılmıştır. Chicago Okulu üyeleri, toplumsal hayatı “*bir etkileşim sistemi olarak*” görmekte ve toplumsal ilişkilerde iletişimin önemine inanmaktadırlar. İletişim alanına olan ilgileri bu nedenledir ve iletişimin, toplumdaki çatışmaları engelleyip dönüştürebileceğine inanırlar. Etki araştırmasına örnek olan bu çalışma biçimleri, davranış psikolojine dayanmaktadır ve pragmatizmin bir sonucu olarak bu çalışmalar içerisinde deneysel yöntemler kullanılmaktadır. Bu durum toplumsal alana

¹⁷⁹ Sevda Alankuş, *Barış Gazeteciliği Elkitabı*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı, 2016, s.105.

dair çalışmaların; ekonomi, politika ve toplumu dikkate almayan bir tutum içerisinde yapılmasına neden olmuştur.¹⁸⁰

Liberal yaklaşımlar basının ve gazetecinin rolünü toplumsal sorumluluk kuramı ile açıklar ve bu kuramın en önem verdiği kavram nesnelliktir. Demokratik bir toplumda basın; vatandaşların, sorumluluklarını yerine getirebilmek için ihtiyaç duydukları dış dünyanın bilgisini nesnel bir şekilde iletme rolüne sahiptir. Pozitivizm ile pekiştirilen bu düşünceye göre gazeteci, bilimsel bir araştırmacının nesnelliği ile hareket edebilir ve olayları tamamen tarafsız aktarabilir. Liberal paradigma gazetecilik etiğini ve nesnelliğini bu düşünceye dayandırır. Liberal yaklaşımlarla ilgili Iggers'ten alıntılanan bu bilgiler hakkında kendisi, aslında Amerika'da basın tarihi boyunca etiğin odağındaki her konunun basının ekonomik çıkarları ile bir ilgisi olduğu yorumunu yapar. Dönemin ülke şartlarının, basının iktidarla ilişkisinin ve basının mülkiyet yapısının, etik hakkında ne üzerine konuşulacağını etkilediğini belirtir.¹⁸¹ Dolayısıyla etiğin gereği olarak görülen nesnelliğin, bir anlamda dönemin basın yapısının şartları ile ilgisi de vardır.

John Fiske, liberal paradigmayı ve eleştirel paradigmayı iki ayrı ve temel okul olarak görür; birincisine “*süreç okulu*” ikincisine ise “*göstergebilim*” okulu adlandırmasını yapar. Fiske'nin yorumuyla süreç okulu, iletişimi “iletilerin aktarılması” olarak açıklamakta, etki ve doğruluk konularıyla ilgilenmektedir. Daha açık ifadeyle iletişim kavramı, aktarılan iletilerle kişinin davranış ve düşüncelerini etkileme sürecini anlatır. Bu düşünceyi savunanlara göre etkinin gerçekleşmemesi, beklenenden farklı gerçekleşmesi iletişimin başarısız olduğunu gösterir. Bu okul, anlamların üretilme sürecine dair düşünmeyi ıskalar; iletilerin taşıdığı anlam, iletilerin içinde üretilen anlam ve farklı toplumsal kesimlerde, kültürlerde iletilenin ne şekilde anlamlandırılacağı onların çalışmalarında yer bulmaz.¹⁸² Liberal çalışmalar içerisinde haber metninin nesnel olabileceği düşüncesinin bir diğer nedeni de, Fiske'den aktarıldığı gibi metinde anlam üzerine düşünülmemiş olmasıdır.

¹⁸⁰ Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2019, s.23-26.

¹⁸¹ Iggers, a.g.e., s.54-62.

¹⁸² John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Çeviren Süleyman İrvan, Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2014, s. 72.

Liberal çalışmalar içerisinde nesnellik vurgusu, sosyal bilimlerin tarihsel süreci ile birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı olmaktadır. Doğa bilimlerinin etkisi altında doğan sosyal bilimler, felsefe alanından ziyade deneysel çalışmalara yaklaşmak ve bu alan içerisinde çalışmalarını yürütmek gayesindedir. Gerçek olana, düşünce kuramlarıyla ve çıkarımlarda bulunmaya çalışarak ulaşamayacağını; nesnel bilimsel yöntem ve süreçlerin izlenmesi gerektiğini savunan sosyal bilimler pozitivizmle birlikte bu düşüncesini kesinleştirmiştir.¹⁸³ İletişimde liberal çalışmalar da aynı düşünceyi savunarak benzer bir süreci kendi çalışmalarında gerçekleştirmek istemişlerdir. Ancak insanların iletişim süreci karmaşıktır ve ölçülmesi zor ve bazı durumlarda imkansız olgular vardır. Bir kurgusal metin olduğunu yeniden hatırlanmasında fayda olan haber metninin bir ileti olması, onun nesnelliğini ve nesnelliği için belli kıstasların yeterliliğini -yeniden- tartışmalı hale getirir.

Armand Mattelart ve Michèle Mattelart, iletişim çalışmalarını ve kuramlarını tarihsel arka planıyla birlikte anlattıkları İletişim Kuramları Tarihi¹⁸⁴ adlı çalışmalarında, medya araştırmalarında yapılmış etki çalışmalarının, izleyicileri “*kişisiz bir hedef*” olarak gördüğünü hatırlatırlar. Buna göre izleyiciler, gelen uyarılara verilmesi beklenen tepkiyi verirler. İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken iletişim araçlarının konumu, medyanın ne denli güçlü olduğu düşüncesini pekiştirir. Böylece *görevselci medya toplumbilimi* fikrinsel bir çerçeve kazanır. Bu çerçeveye dayandırılan çalışmalarda araştırmacının nesnel kalmasının sağlanabilmesi için araştırmalarda içerik çözümlemesi yapılır. Ortaya çıkan çalışmaların nesnel ve niceliksel olarak betimlenmiş olması beklenir. Medya içeriklerinin nesnel kalmasının yolu da, kitleleri bu denli etkileyen medyanın toplumsal yükümlülüklerini unutmamasıdır. Colombia Üniversitesi’nde ders veren Lazarsfeld,¹⁸⁵ toplumu herhangi bir krizden kurtaracak olan medya düşüncesi yerine bir süre sonra, medya yöneticilerine fayda sağlayacak çalışmalara yönelir. Ona göre medya yöneticileri tarafsızdır; iletişim süreçlerinin

¹⁸³ Burak Özçetin, *Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar ve Modeller*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 35.

¹⁸⁴ Mattelart ve Mattelart, Çeviren Merih Zıllıoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s.29-32.

¹⁸⁵ Paul Lazarsfeld, “Remarks on Administrative and Critical Communications Research”, *Studies in Philosophy and Social Sciences*, Cilt 9, Sayı 1, (1941) Aktaran: Mattelart, a.g.e., s. 35, 36.

politik ve ekonomik güçlerle olan ilişkisini görmezden gelir, medyanı tarafsız olabileceğini savunur.

Liberal yaklaşımlar, haberin nesnel olabileceğini kabul eder ve başta haberde nesnelliğin sağlanması olmak üzere, habercilikte karşılaşılan sorunlara çözüm olabilmesi için etik bir çerçeve belirler. Gazetecinin uyması beklenen etik ilkeler sayesinde haberde nesnelliğin mümkün olabileceği düşünülür. Haberde nesnellik olgusunun bu etik çerçevede ne şekilde yer aldığına daha yakından bakmak için, gazetecilik meslek etik ilkelerine, basın konseylerinin işeyiş ve ombudsmanın çalışma biçimlerine bakmak gerekmektedir.

2.2.1. Gazetecilik Meslek Etik Kodlarında Nesnellik

Felsefe içerisinde etik üzerine tartışmalar önemli bir yere sahiptir ve etik kavramı oldukça eskidir ancak meslek etiği üzerine sistemli tartışmaların tarihi yakın bir zamana dayanır.¹⁸⁶ Korkmaz Alemdar ve Ruhdan Uzun ortak bir çalışmalarında¹⁸⁷ iletişim etiğinin, bu alanda çalışan kişilerin meslek yaşamlarında uymayı kabul ettikleri normlar olduğunu ve bu normların aslında gazeteciliğin güvenilir olması için oluşturulduğunu belirtirler. İletişimde etik kurallara uymamanın kınama dışında bir yaptırımı olmadığını ve toplumsal sorumluluk anlayışına sahip olanlar için önemli olduğunu söylerler. Onlara göre etik, insanın sorumluluk anlayışının sonucu olarak geliştirilmiştir ve bir işi düzgün yapma, güven kazanma ve işi güvence altına alma amacıyla ortaya çıkmıştır. Elbette Alemdar ve Korkmaz burada meslek etiğinden bahsetmektedir. Jeremy Iggers ise gazetecilik etiği hakkındaki tartışmaların aslında kamu yararı ve yurttaşlara karşı sorumluluk konularındaki önemli meseleleri görmezden geldiğini savunur. Bunun nedenini haber medyasının sahiplik yapısı ile açıklayan Iggers, medya sahiplerinin piyasada kar etme odaklı iş yapmaya çalışmasının kamusal çıkar odaklı gazetecilik yapılması sürecine zarar verdiğini belirtir.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Ruhdan Uzun, *İletişim Etiği: Sorunlar ve Sorumluluklar*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2016, s. 26.

¹⁸⁷ Korkmaz Alemdar, Ruhdan Uzun, *Herkes İçin Gazetecilik*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019, s.199.

¹⁸⁸ Jeremy Iggers, *Good News, Bad News: Journalism Ethics and the Public Interest*, New York: Routledge, 1999, s.62, 177-178.

Kamuya yönelik sorumluluk taşıdığına ve hak ve özgürlük alanlarında önemli rolleri olduğuna inanılan gazetecilik mesleğinin, sorumluluklarını ve yükümlülüklerini belirten birtakım kurallar vardır. Birçok ülke basın ahlak anlayışını sürdürmek ve korumak üzerine girişimlerde bulunmuştur. Dünyada kamu yetkililerin belirlediği, meslekten olanların cemiyet ve sendikalar aracılığıyla bir araya gelerek belirledikleri, medya sahiplerinin belirlediği meslek etik ilkeleri/kuralları örnekleri mevcuttur.¹⁸⁹ İletişim alanında etik kurallar genel olarak üç şekilde gelişmiştir: meslek ilkeleri, basın konseyi, ombudsman.¹⁹⁰ Bunları ayrı ayrı inceleyerek basının ahlaki sorun ve sorunlarla başa çıkmada izlediği adımları görmek mümkündür.

Mesleği gerçekleştirirken karşılaşılan ve iş yapma pratiklerinden doğan sorunlara çözüm olabilmesi amacıyla genel bir çerçeve oluşturacak kurallar belirlenmiştir. Ülkemizde Basın Konseyi tarafından yayınlanmış olan meslek ilkeleri şu şekildedir:

1. “Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez. Gazeteci halkın haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkını gözetir.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymiş gibi kamuoyuna sunulamaz. Yayınlarda intihale başvurulamaz..
9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.

¹⁸⁹ Tokgöz, a.g.e., s.138-145.

¹⁹⁰ Alemdar ve Uzun, a.g.e., s. 200.

11. *Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.*

12. *Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.*

13. *Gazeteci, şiddet, nefret, zorbalık ve ayrımcılığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapamaz.*

14. *İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.*

15. *Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.*

16. *Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.*"¹⁹¹

1961 yılında 195 sayılı Kanun ile kurulan Basın İlan Kurumu, kamu yararını sağlamak amacıyla kurulmuş tüzel kişi özelliğinde bir örgüttür ve Basın Ahlak Esaslar başlıklı yazılı kuralları bulunmaktadır:

"a) Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve Cumhuriyetin insan haklarına dayalı, demokratik, lâik, hukuk devleti niteliği, Atatürk ilke ve inkılâpları ve Anayasa'nın 174'üncü maddesinde yazılı "İnkılâp Kanunları" aleyhine yayın yapılamaz.

b) Haberler hukuka aykırı yollardan elde edilemez ve yayınlanamaz.

c) Hiç kimse, suçlu olduğu kesin yargı kararıyla belirtilmedikçe suçlu olarak ilân edilemez; cezai soruşturma aşamasında veya devam eden davaların konusu olan olaylarla ilgili haber veya yorumlarda "Suçsuzluk" ilkesi ihlâl edilemez; soruşturma ve yargılamanın doğal ve yasal akışını, özellikle hâkimlerin kararını etkileyecek beyan ve yorumlarda bulunulamaz.

ç) Suça tahrik veya teşvik edecek ve suç ile mücadeleleyi etkisiz kılacak yayın yapılamaz.

d) Şiddet ve terörü özendirecek; uyuşturucu maddeler ve her türlü örgüt suçları ile mücadeleleyi etkisiz kılacak yayın yapılamaz.

e) Küçüklerin ve gençlerin toplum içinde, kişiliklerinin gelişmesini ve korunmasını olumsuz etkileyecek veya onlara yönelik cinsel tacize teşvik eden ve şiddeti özendiren yayın yapılamaz.

f) Kadınların, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlardaki bütün hak ve yetkilerden eşit olarak yararlanmasını engellemeye özendiren, kadın-erkek ayrımcılığını öngören, kadını sadece bir "cinsel nesne" olarak gösteren yayınlar yapılamaz.

g) Gazete ve dergiler, verdikleri gerçeğe aykırı bilgilerden dolayı, yollanacak, yayın organına ve üçüncü kişilere hakaret ve suç unsuru içermeyen cevap ve düzeltme metinlerini; bunların gönderilmesine sebep olan yazının etkisini bütünüyle giderecek şekilde, günlük süreli yayınlarda cevap ve düzeltme metinlerinin alındığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda ise cevap ve düzeltme metinlerinin alındığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlar.

¹⁹¹<https://www.basinkonseysi.org.tr/basin-meslek-ilkeleleri/> (erişim tarihi: 29.02.2021)

ğ) Gazete veya dergiler kadro, baskı, dağıtım veya fiilî satış miktarı konusunda yanlış veya yanıltıcı bilgi veremez.

h) Ahlâka aykırı yayın yapılamaz.

i) Kişi, kurum ve toplum katmanlarına yönelik yayınlarda, eleştiri sınırlarını aşan aşağılayıcı sözcükler kullanılamaz; hakaret edilemez, sövülemez iftira ve haksız isnat yapılamaz.

i) Kamu yararını ilgilendirmeyen durumlarda bireylerin özel hayatlarının gizliliği ihlâl edilemez.

j) Din istismar edilemez.

k) Yayınlarda hiç kimse ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dini inançları sebebiyle kınanamaz, aşağılanamaz. Vicdan, düşünce ve anlatım özgürlüklerini hukuka aykırı şekilde sınırlayıcı, sarsıcı veya incitici yayın yapılamaz.

l) Haber başlıklarında, haberin içeriği saptırılamaz ve çelişki yaratılamaz.

m) Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur, kendisine verilen sırları ve kaynağını açıklayamaz.

n) İlân veya reklâm niteliğindeki haber, resim ve yazıların, tereddüte yer bırakmayacak şekilde ilân veya reklâm olduğu belirtilir.

o) 05.10.2016 tarihli ve 29848 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Resmi İlân ve Reklamlar ile Bunları Yayınlayacak Süreli Yayınlar Yönetmeliğinin 73 üncü maddesinin birinci fıkrasının (g) ve (ğ) bentleri ile 82 nci maddesinin birinci fıkrasının (ç) bendine göre ek gösterge uygulamasından yararlanan gazeteler, kendilerine ait internet sitelerinde yayınlanan bir içerik hakkında 04.05.2007 tarihli ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla

Mücadele Edilmesi Hakkında Kanuna göre içeriğin çıkarılmasına veya erişimin engellenmesine ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararı bulunması halinde ilgili içeriği yayından kaldırır.”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nden sadece konuyla ilişkili olduğu düşünülen ve gazetecinin tarafsız ve nesnel kalmasını sağlayabilmesi amacıyla oluşturulmuş hak ve sorumluluklarına da yer verilmiştir.

“Gazeteci; basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüstçe kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele eder. Gazeteci, önce halka ve gerçeğe karşı sorumludur. Bu sorumluluk kamu otoriteleri ve işverenine olan sorumluluklarından önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal nitelik taşır. Gazeteci, ilettiği haber ve bilginin sorumluluğunu üstlenir. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

...

Gazeteci; doğruluğuna, tarafsızlığına ve nesnelliğine inanmadığı bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelerine aykırı bir iş yapmaya zorlanmamalıdır.

...

Gazeteci; halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüğünü kullanırken kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçekleri çarpıtmadan aktarmak zorundadır.

...

Gazeteci; bilgiyi yok edemez, görmezlikten gelemaz, metinler ve belgeleri değiştirez.

...

Gazeteci; mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz.

...

Haber ile yorum:

Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seğebilmesi sağlanmalıdır.

...

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf olmaları halinde bu konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca yorum ile haber olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır. ”

Gazetecinin tarafsız ve haberin nesnel olması ile ilgili ilkeler, genel olarak gazetecinin yanlı olmaya zorlanamayacağı ve gazetecinin de nesnelliği engelleyen unsurlarla mücadele etmesi gerektiğini içermektedir. Ancak sansürle başa çıkmak her zaman kolay değildir. Üstelik karşılaşılan otoriteler değiştikçe olaylar biricik olma özelliği kazanır; genelleme içeren ilkeler özel sorunlarla mücadele etmede yetersiz kalabilir.

Meslek etik ilkelerinin uygulanmasını denetlemek ve güvenceye almak amacıyla yapılan girişimlerden bir diğeri, basın konseyi kurmaktır. Basın konseyleri kanunla kurulmazlar ve önemli bir özdenetim yöntemi olarak karşımıza çıkarlar. Bu özelliği sayesinde siyasi baskılardan korunabilmektedirler. Kurulan ilk basın konseyi 1916 yılındaki İsveç Basın Konseyi iken bunu 1953’te İngiliz Basın Konseyi, 1956’da Federal Almanya Basın Konseyi ve 1961’de Avustralya gibi ülkeler izlemiştir. Ülkemizde 1986’da basın konseyleri kurulmuştur.¹⁹² Bugünkü Basın Konseyi’nin internet adresinde, 1967’de Basın Şeref Divanı çalışmalarının fiilen sona erdiği ve uzun süre siyasal alanda yaşanan zorluklar, darbeler ve demokraside yaşanan sorunlar nedeniyle basın konseyi kurma girişimlerinde başarısızlık yaşandığı ve nihayetinde 1986 yılında kurulduğu bilgisi yer almaktadır.¹⁹³ Siyasi alandan bağımsız olmakla birlikte Türkiye örneğinde görüldüğü üzere basın konseylerinin kuruluş ve faaliyetleri siyasi atmosferden etkilenmektedir. Unutulmamalı ki, basın konseylerinin saygınlık kazanabilmesi ve bağımsız olabilmesi için, kamuoyunun desteğini almış olmaları ve

¹⁹² Uzun, a.g.e., s.57,58.

¹⁹³ <https://www.basinkonseyi.org.tr/tarihce/> (erişim tarihi: 19.02.2021)

basın organlarının tümü tarafından kabul edilmeleri ve konseyin kurucu ve üyelerinin güvenilir kişilerden olmaları gerekmektedir.¹⁹⁴ Bu, basının kendi kendini denetlemesinin bir sansür aracına dönüşmemesi açısından önemlidir ve kamuoyunun bilgi alma hakkını da güvenceye almaktadır.

Aslında “kamu denetçisi” anlamında kullanılan ombudsman, basında da benzer sorumluluklar taşıması nedeniyle okur temsilcisi yerine sıklıkla ombudsman veya medya ombudsmanı kavramları kullanılmıştır. Kamu denetçisi olarak ombudsmanın görevleri arasında insan haklarını korumak, devlet-toplum ilişkisini iyileştirmek, yönetimi denetlemek ve bireyleri korumak bulunmaktadır.¹⁹⁵ Basının kendi kendini denetleme konusunda akla ilk gelen yöntemlerden olan ombudsmanın ilk örneği yine İsveç’te görülmüştür. İsveç’teki modele göre ombudsman okuyuculardan gelen şikayetleri değerlendiren kişidir. Ombudsman olan kişinin devlet ile bağlantısı bulunmamakta ve İsveç Yayıncılar Derneği’nin parçası olarak görev sürdürmektedir.¹⁹⁶ Basın ombudsmanlarının gazetecilik geçmişleri vardır ancak ombudsman olarak gazetelerle bir ilişkisi yoktur ve gazetelerden ücret almazlar.¹⁹⁷ Bu durum, ombudsmanın tarafsız ve güvenilir olması açısından önem arz etmektedir. Böylece hem kamuoyunun hem de gazetelerin sorunlarına çözüm odaklı yaklaşması mümkün olacaktır.

Meslek etik ilkeleri genel olarak, etiğe uygun davranmanın ve etik üzerine düşünmenin ilkelerle belirlenemeyeceği eleştirisini almaktadır. Gazetecilik meslek etik ilkeleri de benzer eleştiriler çerçevesinde değerlendirilir; etik kavramı üzerine düşünerek ele alınır. Bu tartışmalar, çalışmadaki nesnellik üzerine tartışma ile paralellik taşımaktadır ve bu nedenle yer vermek önemlidir.

2.2.2. Gazetecilik Meslek Etiğinin Eleştirisi

Meslek etik ilkeleri, sorun olması muhtemel konular hakkında nasıl davranılacağına dair tek bir çözüm önerisinin, sorunu çözmede ve ahlaka uygun

¹⁹⁴ Uzun, a.g.e., s.58.

¹⁹⁵ Hasan Tahsin Fendoğlu, “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Ombudsman Denetimi: İdarenin Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Denetlenmesi”, Ombudsman Akademik Dergisi, Sayı 5, S. 13-36. DOI: 10.32002/ombudsmanakademik.440007

¹⁹⁶ Tokgöz, a.g.e., s.148.

¹⁹⁷ Uzun, a.g.e., s.55.

davranmada yeterli olacağının kabulünü taşımaktadır. Dahası, meslek etik ilkeleri bir soruna çözüm getirirken söz konusu soruna ilişkin her türlü düşünmeyi ve tartışmayı engeller. “Gazeteci iyi ile kötü arasından, iyi olanı seçmelidir.” diyen farazi bir ilke; kötünün ne olduğuna, iyiyi seçmeyi engelleyen her türlü iktidarın ne amaçla nasıl işlediğine dair tüm soru ve tartışmaları engellemektedir. İlke daha baştan bir kabul ve tanım içerir. Bu konuda Theodore L. Glasser ve James S. Ettema, gazetecilikte etik sorunun gazetecinin doğruyu ve yanlış görememeleri değil bunun üzerine açıkça konuşamamaları olduğunu belirtirler. Onlara göre gazetecilikte etik üzerine düşünmenin zor yanı ahlak yasaları belirlemek değil, karşılaşılan ahlaki çelişkiler hakkında konuşabilmektir. Etiğe uygun olan da tartışmanın kendisidir.¹⁹⁸

İoanna Kuçuradi bugün etik kavramının “*moda*” olduğunu ve etik diyerek bahsedilenin aslında meslek etiği olduğunu söyler. Ona göre felsefedeki etik ve etiğe dair sorular ile günlük hayatta ve meslek yaşantısında nasıl davranılması gerektiğine ilişkin sorular aynı değildir ve felsefedeki etiği anlamadan meslekler için sıralanmış kurallar gerektiği öneme sahip olamayacaktır. Çünkü felsefi etik kişiyi karşılaşılan etik ikilemler üzerine düşünmeye iterken, yazılı etik ilkelere uygun davranmaya çalışmak, kişileri meselelerin içselleştirilmediği bir noktaya vardırır.¹⁹⁹ Harun Tepe bu konuda, meslek etik ilkelerinin her duruma uygun davranış kuralları belirlemesinin zaten mümkün olmadığını ancak belirli durumlar için de hangi davranışın doğru ya da yanlış olacağının normlarla düzenlenemeyeceğini belirtir.²⁰⁰ Çünkü kişilerin karşılaşacağı durumlar ve yaşayacakları ahlaki çıkmaz veya ikilemler, benzersiz ve tektir; yazılı kuralları bu *biricik* durumlarda kullanmaya çalışmak doğru olmayacaktır. Doğru olan, durumun bütünlükle ele alınması, doğru anlaşılması ve değerlendirilmeye çalışılması olabilir, kimi zaman normların dışında çözüm geliştirmek etik açıdan daha doğru olabilir.²⁰¹

Meslek etik ilkelerini tümünden sorunlu gören eleştirilere de rastlamak mümkündür. Örneğin James Carey, devletin “istilacı zorbalığı” olarak yorumladığı

¹⁹⁸ Theodore L. Glasser, James S. Ettema, “Ethics And Eloquence In Journalism An Approach To Press Accountability”,

¹⁹⁹ İoanna Kuçuradi, Etik ve “Etikler”, Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı: 423, 2003, s.7-8.

²⁰⁰ Harun Tepe, “Basın Etiği ya da Basının Etik Sorunları Üzerine”, Etik ve Meslek Etikleri, Ed. Harun Tepe, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2000, s.

²⁰¹ Hülya Yetişken, “Meslek Normlarının Etik İmkan ve Sınırlar”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2005, s. 73-78

etiğin bir kontrol ve düzeltme biçimi olduğunu söyler. Ona göre gazetecilik etiği ise gazeteciler için bir maske veya bir sığınak işlevindedir. Carey'nin “*gazeteciliğin daha derin soruşturulmasından kaçınmanın bir aracı*” yorumu,²⁰² yukarıdakilerle paralellik göstermekte ve anlaşılabilir olmakla birlikte, kimilerince abartılı bir eleştiri olarak görülebilir. Ek olarak tezde etik ilkelerin eleştirisine yer verilmesinin nedeni; tartışmayı, hem eleştirinin hem de övmenin “*aşırı biçimine*” kaçmadan, gazetecilikte nesnelliğin imkanına dair düşünmeye taşımaktır. Aşırı biçim ifadesi tesadüfi olarak seçilmemiştir ve Eric Maigret'in Medya ve İletişim Sosyoloji adlı çalışmasından alınmıştır. Maigret'e göre medya çalışmalarında eleştirinin ve övgünün aşırı biçimleriyle karşılaşırsınız ve iki türlü de neredeyse “*mistik*” bir düşünme biçimine varır.²⁰³ Maigret övgü ve eleştiriler derken elbette iletişim kuramlarına, liberal ve eleştirel yaklaşımlara gönderme yapar.

Liberal çalışmalar içindeki pek çok konuya itirazları bulunan eleştirel çalışmaların, nesnellik konusuna yaklaşımı da bu çalışmalarda savunulandan farklıdır. İletişim çalışmalarında nesnelliğin yerine bütün olarak bakmak için, çalışmanın kuramsal temelini de oluşturacak olan eleştirel yaklaşımlara ve onların medyayı-haberi nasıl ele aldığına da yakından bakmak gerekmektedir.

2.3. ELEŞTİREL YAKLAŞIMLARDA NESNELLİK

İletişim araştırmalarının bilimsel açıdan değerli sayılması için deneysel çalışmalar yapan liberal yaklaşımlar, eleştirel yaklaşımları bilimsel olmamakla suçlar. Eleştirel yaklaşımlar ise iletişimi etkileyen güç ve iktidar yapılarını görmezden gelen; üretim süreçlerinin ve ilişkilerinin, toplumsal ve kültürel yapıların çalışılan olgunun üzerindeki etkisini dikkate almayan liberal yaklaşımların yetersiz olduğunu belirtir. Liberal yaklaşımların sıkça kullandığı “bilimsel araştırma”nın da iktidarın bir parçası olduğunu, sorunlu yapıların irdelenmesi ve değiştirilmesi gerektiğini belirtirler. Eleştirel yaklaşıma göre liberal yaklaşım içinde yer alanlar, kendi çalışmalarını

²⁰²James Carey, “Journalist just leave: the ethics of an Anomalous Profession” The Media and Morality, (ed. Rober M. Baird vd.), USA: Promethues Books, 1999 Aktaran Uzun, a.g.e., s.190.

²⁰³ Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.34,36.

sürdürebilmek için varlıklarını pekiştirecek olan bu sorunlu yapıları tartışmaya açmamaktadır.²⁰⁴

İletişim araştırmalarını eleştirel bir tutumla ele alan ve eleştirel kuramın gelişmesini sağlayan Frankfurt Okulu çalışmaları, birçoğu Frankfurt Üniversitesi'nden muhalif ve entelektüel bir grubun bir araya gelerek aslında Sosyal Araştırmalar Enstitüsü adını verdikleri okulu kurması ile başlamaktadır. Farklı Marksist eğilimleri bir araya getirmeyi amaçlayan 1922 yılında düzenlenen bir sempozyum ile, 1923'te açılmış olan enstitünün temeli atılmıştır. Frankfurt Okulu 19. Yüzyılın bilimsel paradigması olan pozitivistten bağlarını koparmak ve yeni bir bilimsel/felsefi anlayışı inşa etmek amacı taşımaktadır. Frankfurt Okulu üyeleri için yeni bir bilimsel yaklaşım sunmak yalnızca bilime ait bir mesele değil politiktir de.²⁰⁵ 1. Dünya Savaşının ardından Batı Avrupa'da yaşanan işçi sınıfı hareketleri yenilgisi ve faşizmin yükselişi, Frankfurt Okulu'nun doğmasında etkili olmuş ve okul politik ve ekonomik atmosferden etkilenmeye devam etmiştir. Farklı dönemlere ayrılmakla birlikte genel olarak varoluşçuluk ve psikanalizle, Marksist toplum teorisini tamamlamaya girişmişlerdir.²⁰⁶

Öncelikle liberalizmde nesnelliğe dayanak olma işlevi de gören pozitivist eleştirisine yer vermek; ardından da haber metni üzerine yapılan çalışmalar ve eleştirilerden bahsetmek anlamlı olacaktır. Okulun önemli isimlerinden Max Horkheimer'a göre pozitivist, olgular arasındaki bağlantıyı ve olguları var eden yapıları görmez, her şeyi olgular içerisinde yok eder. Olgular ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılarla meydana gelir ve olguları inceleyen bir çalışma, bu yapılara yer vermek zorundadır. Horkheimer eleştirel kuramın, genellikle eşitsiz olan ve sömürüye dayalı toplumsal ilişkileri tümünden tartıştığını ve hatta yerinden ettiğini; pozitivist ya da geleneksel kuramın ise, bütündeki tek küçük parçaya takıldığını ve onu gözlemlele yetindiğini belirtir.²⁰⁷

²⁰⁴ Yaylagül, a.g.e., s. 26,32.

²⁰⁵ Özçetin, a.g.e., s. 162,164.

²⁰⁶ Şermin Tekinalp, Ruhdan Uzun, İletişim Araştırmaları ve Kuramları, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2019, s. 171.

²⁰⁷ Göran Therborn, "Frankfurt Okulu", *Frankfurt Okulu*, (der. H. Emre Bağce), İstanbul: Doğu Batı Aktaran: Özçetin, a.g.e., s.165.

Fiske'nin yukarıda yer verilen liberal yaklaşımlar için yaptığı tanımlar ve sunduğu genel çerçeve gibi, "göstergebilim okulu" diye adlandırdığı eleştirel yaklaşımlar* için yaptığı tanım ve düşünceler de önemlidir. Fiske'ye göre eleştirel yaklaşımlar içerisinde iletişim, "*anlamların üretimi ve değişimi*" olarak ele alınır. İletiler ve metinler anlamların üretildiği yerdir ve bunların insanlarla etkileşimini anlamak için, toplumlar ve kültürler incelenmelidir. Liberal yaklaşımlarda iletişimi başarısızlığa uğrattığı düşünülen faktörler, eleştirel yaklaşımlara göre başarısız bir iletişimin göstergesi değildir; üzerinde düşünölmeye değerdir ve iletişimi gerçekleştirenlerin kültürel farklılıklarından kaynaklanıyor olabilir. Temel araştırma yöntemi göstergeler ve anlamlar bilimi olan bu yaklaşımlar için iletişimi araştırmak metin ve kültürü araştırmaktır.²⁰⁸ Haber metni üzerine tartışmaya gitmemiş liberal yaklaşımların aksine eleştirel yaklaşımlar, anlam üretilen ve bu üretim sürecini etkileyen tüm yapılardan etkilenen haber metinlerinin, nesnel olduğu/olabileceğı fikrine karşı çıkmaktadır. Yeniden değinilecek olan iktidar-güç yapılarını ve bunların iletişim süreçlerine ve metinlerin üretim sürecine etkisini anlamak, haber metninin neden nesnel olamayacağını göstermektedir.

Yine dilbilim ve göstergebilim çalışmalardan devam edilecek olursa, Ferdinand de Saussure'ün²⁰⁹ çalışmalarını anmak gerekecektir. Bir dilbilimci olan Saussure, sözün bireysel bir eylem ancak dilin *toplumsal bir kurum* olduğunu belirtir. Öyle ki toplumsal kurum olan dil, "*düşünceleri anlatan örgütlenmiş bir göstergeler sistemidir; dilin kodlanmış yönünü temsil eder.*". Felsefeci ve göstergebilimci Roland Barthes²¹⁰ da, göstergebilimin öğelerini şu şekilde sıralar: "*1) Dil ve söz, 2) Gösteren ve gösterilen, 3) Sistem ve dizin, 4) Düz anlam ve yan anlam.*"²¹¹ Armand ve Michèle Mattelart, söz konusu olan medya söyleminin incelemesi olduğunda özellikle gösteren ve gösterilen ile düz anlam ve yan anlam çiftlilerinin önemli olduğunu, bunların çözümlenmesinin medya metinlerinin taşıdığı anlamın ve bu anlamın altındaki yapının

*Eleştirel Yaklaşımlar kavramı, Dilbilimsel ve Göstergebilimsel Yaklaşımlar ile Frankfurt Okulu ve Kültür Endüstrisi Çalışmalarını ifade etmek üzere kullanılmakta, alıntılanan düşünceler ait olduğu yaklaşımlarla birlikte ayrıca verilmektedir.

²⁰⁸ Fiske, a.g.e., 72.

²⁰⁹Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique generale*, Paris: Payot, 1962, Aktaran: Mattelart, a.g.e., s.69.

²¹⁰Roland Barthes, *Mythologies*, Paris: Le Seuil, 1957 Aktaran Mattelart, a.g.e., s.69.

²¹¹ Saussure a.g.e. ve Barthes a.g.e. Aktaran Mattelart, a.g.e., s.69,70.

çözümlemesi anlamına geldiğini belirtirler. Göstergebilim içinde ileti alıcıyla etkileşime girer ve bunun sonucunda iletinin kendisi anlamlar üreten bir gösterge inşasına dönüşür. Göstergebilim içerisinde göndericiden çok metin ve alıcının metni okuma şekli önemlidir. Farklı okuma şekilleri, alıcıların farklı kültürel deneyimlerinin sonucudur. Birbirinden farklı ideolojiye sahip yayınlar, kitlelerinin anlayışlarına uygun haber metinleri oluşturmak için, aynı olaya farklı biçimler verirler.²¹² Haberin nesnel olmadığını böylesi sade bir örnekle açıklayabilmek önemlidir. Haberin nesnel olduğu iddiasının doğru olduğu durumda, birbirinden farklı ideolojileri temsil eden gazetelerin, aynı gerçek olayı herhangi ideolojiyi aktarmadan aynı söylemle aktarması mümkün olurdu.

Eleştirel yaklaşım okulları ana akım yaklaşımlardan farklı olarak teknik yenilikleri sevinçle karşılamaz ve demokrasinin bu yeniliklerden kârlı çıktığı fikrini sorgular; yeni kültürel üretim ve dağıtım araçlarının doğurduğu sonuçlar üzerine düşünür.²¹³ Lois Althusser, iletişim araçlarını devletin ideolojik aygıtları arasında sayar. Althusser'in iletişim çalışmalarına kazandırdığı önemli bir kavram olan devletin ideolojik aygıtları, devletin toplumsal denetiminin bir biçimidir. Devletin ideolojik aygıtları aile, toplum, gelenekler, din ve kitle iletişim araçlarından oluşur ve bu aygıtlar yaşam pratikleri içinde önemli yere sahiptir; kişilerin tutum ve davranışlarını oldukça etkilemektedir. Bunun yanında, devletin baskı aygıtları kavramıyla Althusser, devletin baskı ve güç uyguladığı araçlara işaret eder. Ancak devlet iktidarının sürekli olması, ideolojik aygıtların kullanılmasına bağlıdır; sadece baskı aygıtlarının kullanan devletler iktidarını elinde tutamaz. Althusser ideolojik aygıtların kapitalist sömürü ilişkilerini yeniden üretmeyi amaçladığını belirtir. Haber aygıtları açısından bu yeniden üretim, topluma basın aracılığıyla milliyetçilik, ahlakçılık, şovenizm ve liberalizm aktarılması ile gerçekleştirilir. Ona göre kültürel aygıtlar da topluma aynı ideolojileri aşılamaktadır. Gelişmiş kapitalist toplumlarda ise bu görevi eğitim yerine getirir. Althusser'in ideolojinin toplumun her katmanında olduğu düşüncesi, toplumsal oluşumlara bir savaşım alanı bırakmaması sebebiyle eleştirilmişse de ideoloji ve kitle iletişim araçlarına ilişkin düşünceleri oldukça önemlidir.²¹⁴

²¹² Fiske, a.g.e., s.74.

²¹³ Mattelart, a.g.e., s. 58.

²¹⁴ Tekinalp, Uzun, a.g.e., s.188,189.

Medyanın toplumun düşüncelerine yön vermesi, topluma belli bir düşünce aşılması konularında Chomsky'nin düşüncelerine de bakmak gerekmektedir. Chomsky'e göre devlet, toplumun geniş bir kesimini kendi amaçları doğrultusunda şekillendirmek ister. Devletin tezahüründeki bu kitlenin özellikleri sinik ve tepki göstermeyen, kendisine verileni kabul eden olmasıdır. Chomsky'e göre böyle bir kitle yaratmanın en kolay yolu medyadan geçmektedir. O, bu kitlenin belirgin özelliği arasında tüketim çılgınlığını da sayar; sadece tüketmeye odaklanan halkın bencil ve düşünmeyen olacağını belirtir. Medya bu kitleyi eğlence kültürü aşılayarak yaratır. Medyanın bir diğer yaptığı da, yoğun bir enformasyon akışı sağlayarak bilgi almayı önemsizleştirir. Asıl aktarılması gereken bilgiyi de ya saklar ya da çarpıtarak verir. Chomsky yaptığı çalışmalarda aslında sivil halkın medyayı ve onun oluşturduğu yapay gündemi pek umursamadığını da ortaya koyduklarını belirtir. Yine de toplumda neyin tartışılacağını medyanın belirlediği açıktır. Medya hükümet, şirketler ve halkla ilişkiler endüstrisiyle yakın ilişkiler kurarak gücün ve denetimin nesnesi haline gelir.²¹⁵ Chomsky propagandanın, medyanın ana görevlerinden olduğunu ve medyanın sistemli bir propaganda gerçekleştirdiğini belirtir. Chomsky'nin çalışmalarında önemli yeri olan propaganda kuramı, devletler ile şirketlerin sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu ve medyada onların ayrıcalıklı olmasını sağlayan bir haber dilinin ve çatısının bulunduğunu anlatmaktadır. Bu haber dili ve çatısı, devlet ve şirketlerin çıkarlarını korumakta ve onlara uygun hareket etmektedir. Haberler, ekonomik ve siyasal güçlerin amaçlarıyla çatışmayacak şekilde seçilir, uygun görülenler belli kriterleri yerine getirecek şekilde yayınlanır. Chomsky medyanın, fikir pazarına sahip olan üst ve orta sınıfların yarattığı bir kurum ve araç olduğunu söyler. Haberlerin dilbilimsel çözümlemelerini yapan Chomsky, bir çalışmada Amerikan medyasının propaganda işlevini nasıl yerine getirdiğini ortaya koymuştur. Buna göre bir gündemi oluştururken ve bir düşünceyi empoze etmek isterken medya *“rıza oluşturma, cezalandırma, çarpıtma, otosansür, marjinalleştirme, temel sorunlardan uzaklaştırma, kasıtlı göz yumma, unutulmaya terk etme”* yöntemlerini kullanır.²¹⁶

²¹⁵ Derya Gülsoy, “Chomsky”, Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar, (HazırlayanlarNurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan, Barış Çoban), İstanbul: Su Yayınevi, s. 187-190.

²¹⁶ Tekinalp, Uzun, a.g.e. s. 183-185.

Liberal iletişim kuramlarının ve medyanın eleştirisini yapan bir diğer ekol İngiliz Kültürel Çalışmaları'dır. Bu çalışmaların önemli isimlerinden Stuart Hall'ün anaakım yaklaşımların eleştirisine yer vermek, İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın araştırmalarını ve amaçlarını anlamak konusunda yardımcı olacaktır. Buna göre liberal yaklaşımların kısıtlılıklarını Hall şu şekilde maddeler:

"1) Anaakım yaklaşıma hâkim olan katı bireycilik, yaklaşımın az gelişmiş bir çerçeve arz etmesine sebep olmaktadır. İletişim dil ve simgeleştirmelerle ilgilidir. Davranışçılar ise bu konuları bilimcilik adına, kaba saba davranışı göstergelere dönüştürme eğilimindedir.

2) Kendi ayakları üstünde duran bir iletişim bilimi oluşturma iddiası, anaakım yaklaşımı toplum bilimlerinin tarihsel ve kavramsal birikiminden soyutlamış ve yoksun bırakmıştır. Yani, anaakım kuramcılar sosyoloji, antropoloji, iktisat, siyaset bilimi, dil bilim, felsefe gibi sosyal ve beşeri bilimlerle diyalog hâlinde olmayan bir iletişim disiplini inşa etmeye uğraşmışlardır.

*3) Üçüncüsü ise anaakım yaklaşım, iletişimle ilgili süreçleri, kurumları ve etkileri, modern iletişim sistemlerinin ayrılmaz derecede gömülü olduğu daha geniş toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılardan ayırarak tanımlamaya çalışmıştır."*²¹⁷

Özçetin, sıralanan bu maddelerin aynı zamanda Kültürel Çalışmalar'ın kuramsalını oluşturan temel eleştiri dayanaklarını oluşturduğunu belirtir. Hall eleştirel yaklaşımların medyanın ideolojik rolünü açıklayan bir çerçeve oluşturduğunu ve medya metinlerini çözümleyerek dilsel ve ideolojik yapılarının tartışıldığı bir alan açtığını anlatır. Medyanın dilinin anaakım çalışmaların iddia ettiği gibi açık olmadığını, egemen ideolojilerin temsilinin bu dil içerisinde yer aldığını belirtir.²¹⁸

Eleştirel kuramlar, bir haber metninin nesnel olamayacağının nedeni olarak hem ideoloji ve dil-söylem arasındaki ilişkiyi hem de basının iktidar yapıları ile olan yakın ilişkisini göstermektedir. Bununla birlikte insanın, insan ilişkilerinin ve iletişim süreçlerinin karmaşık bir yapıda ve topluma dair her türlü olgunun birbirini etkiler durumunda olması nedeniyle, süreç ve olgulardan etkilenmemiş nicel olarak ifade edilebilecek bir ürünün ortaya çıkması iletişimin, iletişim çalışmalarının ve basının doğasına uygun değildir.

²¹⁷Stuart Hall, "İdeoloji ve İletişim Kuramı", *Medya, Kültür, Siyaset*, (der. Süleyman İrvan vd.) Ankara: 1997, s. 79 Aktaran Özçetin, a.g.e., s.184,185.

²¹⁸Stuart Hall, "Introduction to Media Studies at the Centre", *Culture, Media, Language*, (der. Stuart Hall vd.) Londra ve New York: Routledge, 2005, Aktaran: Özçetin, a.g.e., s.184,185.

Gazetecilik mesleğinin güvenilirliğini ispatlama ve bunu koruma çabası, her “yeni” gazetecilik türünün nesnellğe ilişkin bir iddia ile doğmasına neden olmaktadır. Aynı şey veri gazeteciliği için de geçerlidir ve bu iddia tartışmaya değerdir.

2.4. VERİ GAZETECİLİĞİNDE NESNELLİK

İletişimdeki yeni teknolojilerden yoğun bir şekilde yararlanarak ve sayısal veri, tablo, grafik, harita ve şema kullanarak gazetecilik yapan veri gazeteciliğinin nesnellik iddiası şaşırtıcı değildir ancak şüphe yok ki tartışmayı gerektirir. Veri gazeteciliğinin nicel verilerle yoğun çalışması ve olayları nicel karşılığı olacak şekilde haberleştirmesi, liberal yaklaşımların “bilimsel açıdan değerli” bulacağı bir araştırma ve üretme sürecine örnektir. Ayrıca veri gazeteciliği, bu süreçte yararlanılan tekniğin övgüsünü yapar, sayısal verileri yüceltir ve nihayetinde veri gazeteciliğinin bu sebeplerle nesnel olduğu iddiasını dile getirir. Bunlar, veri gazeteciliğinin düşünsel kuramının liberal paradigmalara dayandığının göstergesidir. Tıpkı liberal yaklaşımların yaptığı gibi veri gazeteciliği savunucuları, basının iktidar yapıları ile olan ilişkisini düşünme alanlarının dışında tutar; haber dilinin ve söyleminin bu ilişkiden etkilenebileceğini ve haber metninin politik söylemin taşıyıcısına dönüşebileceğini görmezden gelirler.

Bu bölümde, veri gazeteciliğinin, liberal paradigma içerisinde değerlendirilmesine neden olan tekniğin övgüsüne ve haberin nesnel olduğu düşüncesine yakından bakılacaktır. Ardından haber ve yorum ilişkisine ve verilerin yorumlanabilir olmasına; verilerin bilerek ya da bilmeyerek hatalı yorumlanmasının doğuracağı sonuçlar üzerinden nesnellik iddiasının imkânına yeniden yer verilecektir.

2.4.1. Tekniğin ve Verinin Aşırı Övgüsü

Büyük veri üzerine yapılan çalışmalarda karşılaşılan verinin hiç olmadığı kadar büyük olduğunu ve bugün onları parçalara ayıracak teknolojilere sahip olduğunu söyleme tutkusu, veri gazeteciliği çalışmalarında da mevcuttur. Bunun gerçekte neden bu kadar heyecan verici olduğu veri gazeteciliği yapanların bloglarında cevaplanan bir soru değildir. Veri gazeteciliği bloglarında verilerle hazırlanmış haberlerden bile daha fazla sayıda büyük veri övgüsü, veri kazma, ayıklama ve görselleştirme programlarına

dair övgüler ve veri sanatı olarak adlandırılmış renkli grafikler, haritalar ve tablolara dair güzellemeler yer almaktadır. Veri gazeteciliği yapanlar ile veri gazeteciliği üzerine çalışan akademisyenlerin ortak yayınlarında da genel olarak bu tutku ve övgüyle karşılaşılır; verinin kapitalist dünyada doğuracağı sorunlar, verinin yurttaşlar için doğuracağı tehlikeler, büyük veriyi ellerinde bulunduranların iktidar yapıları ile olan ilişkileri ve bu ilişkilerin doğurduğu/doğuracağı etkiler -eleştirel çalışmalar dışında- kendine yer bulamamıştır. Mayer-Schönberger, Viktor ve Kenneth Cukier’in²¹⁹ belirttiğine göre eleştirel olmayan veri çalışmalarında teknolojinin önemi bilgisayarların depolama alanları ve günde kaç kentilyon byte veri üretildiği gibi bilgilerle teknolojik olarak açıklanır.

Veri gazeteciliğine dair çalışmalar dünyada da ülkemizde de veri eğitimi verme amacıyla yaygınlaşmıştır. Bu eğitimlerin kapsamında verilerle çalışmayı mümkün kılan programlar ve araçların tanıtımı ve öğretilmesi ile veri okuryazarlığı yer almaktadır. Bu amaçla yapılmış yayınların en önemlilerinden Veri Gazeteciliği El Kitabı 1 ve 2, tekniğin övüldüğü çalışmalara iyi bir örnek oluşturabilir.²²⁰ Veri gazeteciliğini tanıtmaya ve öğretmeye amacı, eleştirel soruların görmezden gelinmesi sonucunu doğurmuş olabilir. Ancak tekniğin bu denli övgüsü, iletişim kuramları içinde karşılaşılan bir şeydir. Maigret’e göre insanın her yeni icat karşısında, bu “yeni tekniğin” toplumsal olguları açıklamada ve tarihe yön vermede etkili olacağı şeklindeki determinist inancı kendini tekrar eder. Maigret tekniğin katkılarını küçümsemez veya toplumsal sonuçlar doğurduğunu reddetmez ancak kullanılan aygıtlar incelendiğinde övüldüğü kadar büyük bir devrimle karşı karşıya olunmadığının görüleceğini belirtir. Buna örnek olarak McLuhan’ın zamanında televizyonu “*evrensel bir kabile oluşturacak bir devrim platformu*” olarak gördüğünü hatırlatır. Teknolojiler olağanüstü gelişmeler sunarak daha hızlı, daha etkili, daha yaratıcı olunmasını sağlayabilirler; ancak üstün bir erdem sunmazlar.²²¹ Bu gazetecilik için düşünüldüğünde, teknolojik gelişmelerin gazeteciye işini yapmada birçok fırsat

²¹⁹Mayer-Schönberger, Viktor-Kenneth Cukier, Big Data: A revolution that will transform how we live, work and think. Londra: John Murray, 2013, s. 7-9 Aktaran: Christian Fuchs, *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*, (Çeviren Diyar Saraçoğlu, İlker Kalaycı), İstanbul: NotaBene Yayınları, 2020, s. 82.

²²⁰ The Data Journalism Handbook adlı kitaplara <https://datajournalism.com/read/handbook/one> ve <https://datajournalism.com/read/handbook/two> adreslerinden ulaşılabilir.

²²¹ Maigret, a.g.e., s.331, 332.

sunabileceği ancak haberin etik açıdan daha iyi bir yere gelmesinde hala başka etkenler söz konusu olacağı söylenebiliriz.

Veri gazeteciliği yapanların ve veri gazeteciliği savunucuların yaklaşımlarını daha iyi anlamak için, teknolojik gelişmeler karşısındaki tutumu göstermekte kullanılan “tekno-taraftar” ve “tekno-eleştirel” ayrımına bakılabilir. Tekno-taraftarlar teknolojik gelişmelerin faydalarına odaklanarak olay ve olguları teknik özellikler üzerinden anlamaya çalışırlar.²²²Burada veri gazeteciliğinin tekniği haberlerin daha ses getirmesini sağlamak, görünmez olan bazı olayları çarpıcı hale getirmek, şema/grafik/tablo/harita/ ile verinin daha anlaşılır olmasını sağlamak amaçlarıyla övdüğü itirazı gelebilir; ancak hem beklenen bu etkinin okur için sağlanmış olup olmadığı tartışmalıdır hem de önemle vurgulanan yer haberin içeriğine değil teknik sayesinde ortaya konan fonksiyonel çıktılarıdır.

Liberal çalışmalarda olan bilimselleşme hedefinin devamı olarak bugün veri gazeteciliğinde nicel olanın/nicel olarak ifade edilebilenin değerli olması görüşü mevcuttur. Christian Fuchs, beşeri ve sosyal bilimlerde dijital yöntemler geliştirme çabalarının, nicel olma ve büyük veri takıntısını doğurduğunu belirtmektedir. Fuchs bu takıntının, yapılan araştırmaların “*insan anlayışları, yorumlar, deneyimler, tutumlar, ahlaki değerler, etik ikilemler, kullanımlar, çelişkiler*” ile ilişki kurmaksızın sonuçlandırılmasına neden olduğunu belirtir. Bu felsefi tartışmaların ve nitel araştırmaların önemsizleştirilmesi tehlikesini taşır. Ek olarak Fuchs’un dikkat çektiği başka bir problem de “*bilgisayarlı sosyal bilimlerin, bir bilgisayar bilimi emperyalizmi olarak hareket etmesidir*”. Ona göre sosyal bilim öğrencilerinin programlama öğrenmeye zaman harcamalarının sonucunda eleştirel kuramlarla ve felsefeyle ilgilenmeye, araştırmaları nitel yöntemlerle yapmaya gereken önem verilmeyecektir.²²³

²²² Akan Yanık, Mikail Batu, “Yeni medyada aktivizm hareketleri üzerine zengin medya kısır aktivizm tartışmaları”, Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences, 56, 179-208. <https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2019-0011>

⁵⁷ Christian Fuchs, *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*, (Çeviren Diyar Saraçoğlu, İlker Kalaycı), İstanbul: NotaBene Yayınları, 2020, s. 88,89.

Veri gazeteciliğinde teknikle beraber verinin de aşırı övgüsüyle karşılaşılır. New York Times köşe yazarı David Brooks, 2013 yılında yayınlanan *The Philosophy of Data* (Veri Felsefesi) başlıklı yazısında veriden günümüzün önem kazanan felsefesi olarak bahsetmiş ve veri devriminin bugünü ve geleceği anlamada bir araç olduğunu söylemiştir. Bugün sahip olunan veri toplama imkanını öven Brooks, ölçülebilen her şeyin ölçülmesi ile duygusal ve ideolojik yargılardan kurtulmanın mümkün olduğunu duyurur. Verilerin duygulardan ve ideolojilerden ayrılmış bu hali için şeffaflık ve güvenilirlik kavramlarını kullanır.²²⁴ Kültür kuramcısı Byung-Chul Han, Brooks'un söz konusu yazısının “peygambervari” olduğunu günümüzde sayılar ve verilerin sadece mutlaklaştırılmadığını aynı zamanda fetiş hale getirildiğini belirtir. Yuval Noah Harari'nin geleceğin dini olarak nitelendirdiği dataizmden “*siyasetçilere, iş dünyasına ve tüketicilere çığır açan teknolojiler ve inanılmaz yeni güçler sağlarken akademisyenlere ve entelektüellereyse yüzlerce yıldır kayıp olan bilimin kutsal kasesini geri vermeyi vaat ediyor.*” diye bahsetmektedir.²²⁵ Dataizmi verinin aşırı övülmesi anlamında kullanan Byung-Chul ise bu övgünün neredeyse pornografik özellikler kazanmış durumda olduğunu belirtmektedir.²²⁶ Harari, müzikolojinin, ekonominin ve biyolojinin dataizm için aynı kavramsal çerçeveye ele alınıp aynı araçlarla analiz edilebilecek veri akışları olduğunu söylemektedir; bu yeni bir dildir ve bu disiplinler birbirini anlayabilir hale gelmiştir. Byung-Chul ise “*sayma anlama değildir.*” der. Hayatın tamamının ölçülebilir ve her şeyin nicel olarak ifade edilebilir olduğu inancını reddeder. Ona göre dataizm, bir anlamda “*dijital Dadaizm*”dir ve Dadaizm gibi o da dili anlamdan ayırır, bütünüyle vazgeçer. İşlemsel olan veriler, anlatisalın yerini almaya çalışır.

Kendisi de veri ile çalışan gazeteci Tanveer Ali, “The pitfalls of data journalism” (Veri Gazeteciliğinin Tuzakları) başlıklı yazısında, veri gazeteciliğinde sayıların hikayelerin yerini aldığı tehlikesine dikkat çeker. Ali verinin, güçlü bir hikaye anlatma aracı olduğunu ve bundan daha fazlası olmadığını dile getirir. Ona göre bazı konular nicel verilerle anlatmaya uygun olabilir ancak birçok konuda insanlara ve

²²⁴<https://www.nytimes.com/2013/02/05/opinion/brooks-the-philosophy-of-data.html> adresinden 7.11.2021 (erişim tarihi: 05.10.2021)

²²⁵Yuval Noah Harari, a.g.e., s.383,384.

²²⁶ Byung-Chul Han, a.g.e., s.64-66.

onların hikayelerine başvurmak gerekir; insan sayısına ilişkin bilgi anlamı ve hikayeyi aktarma konusunda gazeteciliğe yardımcı olamaz. Verilerin pek çok konuda gerçeği ortaya çıkarmaya yaradığını kabul ettiğini belirten Ali, bu durumun sadece veri genel gazeteciliğe ikincil olarak yerleştirilirse geçerli olacağını vurgular. Bilge Narin de benzer bir konuya dikkat çeker. İzlemedeyiz Derneği'nin Açık Veri Zirvesi paneline konuşmacı olarak katılan Narin, nicel veriye yapılan vurgunun gazetecinin insandan uzaklaşmasına yol açtığını belirtir.²²⁷ David Chandler veri analitiğinde, insanın sürece geç dahil edildiğini ve hatta çoğu zaman hiç dahil edilmediğini söyler. Verilerin başrole sahip olduğu bu süreç karşısında bu alanın “acil bir eleştirel çalışmaya” ihtiyaç duyduğunu vurgular.²²⁸

Bugün okuyucunun veri haberleri ve onların sayısal verileri ile ilişkisi çoğunlukla, bir savaş bölgesinde ölenlerin yerini ve sayısını gösteren haritalarla karşılaştığında, fare imlecini haritada gezdirerek hızlıca sayılar görmek ve bu sayıların bir zamanlar bir isimleri ve hikayeleri olduğunu unutmak üzerinedir. Hikâyeleri aktarılarak medyada görünürlüğü artırılmaya çalışılan insanlar, sayılarla ifade edilerek görünmez olma riskiyle karşılaşmaktadır.

2.4.2. Şeffaflık Kavramı ve Nesnellik İddiası

Veri gazeteciliği nesnellik olgusuna yaklaşımını belirlerken şeffaflık kavramını özellikle kullanmıştır ve nesnellik iddiası içinde yer verilmesi gerekmektedir. Veri ve büyük veriye eleştirilerin çoğu, kişisel verilerin çalınması ve pazarlanması ile gözetimin artıp mahremiyetin tehlikeye girmesi üzerine olmuştur. Veri ve büyük veri çalışmalarında anılan “şeffaflık” kavramı, öncelikle bu eleştirilerle başa çıkma yöntemi olarak kullanılmıştır. Büyük ve küçük şirketler, müşterilerine şeffaf olma sözü ile yaklaşmış, şeffaflık güven oluşturma gayesi ile kullanılmıştır. Ardından, açık verinin demokratik topluma katkısı üzerine düşünceler, devlet verilerinde şeffaflık konusunu gündeme getirmiş; veri gazetecileri de güvenilir kaynaklara dayandırılmış nesnel haberciliğin şeffaf devlet politikaları ve verileri ile sağlanacağını savunmuştur.

²²⁷ <https://www.marmarahaberajansi.com/doc-bilge-narin-gazeteciler-insana-uzaklasiyor/> (erişim tarihi: 05.10.2021)

²²⁸ David Chandler, “A World without Causation: Big Data and the Coming of Age of Posthumanism”, *Millennium: Journal of International Studies* 2015, Vol. 43(3) 833–851

Bugün ise şeffaflık tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır ve literatürde farklı tanım ve anlamları mevcuttur. Michael Karlsson şeffaflığı haberin nasıl yapıldığını okuyucu ile paylaşmak olarak açıklıyor ve bunun alınan kaynaklara bağlantı eklenerek, editoryal kararları okuyucuya bildirerek, okuyucuları sosyal medya ve yorumlarla haber yapma sürecine dahil ederek gerçekleştirilebileceğini söylemektedir.²²⁹ Tim Vos ve Ryan Thomas’a göre ise şeffaflık, gazetecilik otoritesini korumak üzere inşa edilmiş stratejik bir araçtır. Nesnelliği ve güvenilirliği tehlikede olan gazetecilik, bunları yeniden sağlamak veya yeni bir değer yaratmak için şeffaflığı yaratmıştır. Böylece bu alanda kaybettiği otoriteyi yeniden elde edebilecektir.²³⁰

Şeffaflık kavramını farklı bir yaklaşımla açıklayan Byung-Chul’un²³¹ öncelikle Aydınlanma üzerine analizlerine bakmak gerekmektedir. Voltaire’in²³² Aydınlanma Çağı üzerine düşüncelerine atıfla açıkladığı bu fikre göre, “*istatistik Voltaire için aydınlanma demektir. Aydınlanma mitolojik anlatının karşısına nesnel, sayılarla temellendirilmiş, sayılarla işleyen bir bilgi*” koymaktadır. Byung-Chul dataizmle yaşanan İkinci Aydınlanma’nın ise şeffaflık anahtar kelimesini kullandığını belirtmektedir. Buna göre veriler şeffaf bir ortamın ifadesidir, her şeyin veriden oluşturulması şeffaflığın sağlayıcısıdır. Byung-Chul bu düşüncenin veri totalitarizminden veya fetişizminden kaynaklandığını söylemektedir. Birinci Aydınlanma’nın mitleri yok etmek isterken kendisinin bir mite dönüştüğünü belirtir ve Adorno’nun “*Sahte açıklık mitin öteki adıdır.*” düşüncesini şeffaflık için uyarlar: *Şeffaflık mitin öteki adıdır.*²³³

Veri gazeteciliğinde şeffaflık, söylendiği gibi haberdeki kaynakların okuyucu ile açıkça paylaşılması amacının dışında, nesnellik tartışmalarının dışında durmak için de bir yol gibi görülür. Halihazırda tartışmalı bir kavram olan nesnellikten çok ona daha iyi bir alternatif gibi görülen şeffaflık daha sık ve vurgulu kullanılır. Akademisyen ve veri gazetecisi Paul Bradshaw, nesnelliğin tartışmalı bir yerde olduğunu söyler ancak

²²⁹ Michael Karlsson, Rituals Of Transparency, Journalism Studies, Cilt11, Sayı 4,(2010) 535-545, DOI: 10.1080/14616701003638400

²³⁰Tim P. Vos & Ryan J. Thomas (2018): The discursive construction of journalistic authority in a post-truth age, Journalism Studies, DOI: 10.1080/1461670X.2018.1492879

²³¹Byung-Chul, a.g.e., s. 65.

²³² Rüdiger Campe, Das Spiel der Wahrscheinlichkeit. Literatur und Berechnung zwischen Pascal und Kleist, Göttingen, 2002 Aktaran Byung-Chul, a.g.e., s. 65.

²³³ Thedor Adorno, Max Horkheimer, Dialektik Der Aufklärung, Frankfurt a.M., 1969 aktaran Byung-Chul, a.g.e., s. 66.

bunu nesnelliğin imkânı üzerine tartışmaktan ziyade şeffaflığın önemine dikkat çekmek için kullanır. “*Şeffaflık, zaten çökmekte olan gazetecilik nesnelliği kavramının ölümünü hızlandırıyor; ama aynı zamanda gazetecilik bütünlüğü için en iyi umudu temsil ediyor - ve nihayetinde birçok gazeteci için nesnellik arayışı bununla ilgiliydi.*” diyen Bradshaw, nesnelliğin öldüğünü söylerken gazetecilikte nesnelliğin olamayacağını kabul etmez; sadece aynı amaçla kullanacağı ve savunacağı yeni bir kavram olan şeffaflığı getirir. Bir nesnellik eleştirisi gibi başlayan yazısını David Weinberger’den alıntılıdığı “*Şeffaflık nesnelliği kapsar*” cümlesiyle bitirir.²³⁴ Bu, veri gazeteciliğinin nesnelliği mümkün kıldığını, nesnellik kelimesini kullanmadan söylemenin oyunlu bir yoludur. David Weingberger “Transparency is the new objectivity” (Şeffaflık Yeni Nesnelliktir) başlıklı yazısında şeffaflığın, nesnelliğin bilgi ekolojisindeki eski rolünün bir bölümünü yerine getirdiğini söylemektedir. Weingberger’a göre eskiden gazetecinin nesnel olduğunu düşünerek inanılan habere şimdi kaynakların ve değerlerin açıkça paylaşılması nedeniyle inanılıyor ve böylece şeffaflık eskiden nesnelliğin yaptığı gibi okuyucuyu güvenilirliğe getirmektedir.²³⁵ Eleştirel bir bakışla aynı cümleler, şeffaflığın nesnellik gibi imkânsızlığını savunmak ve şeffaflığın reddi için de kullanılabilir. Ancak Weingberger bunu heyecanla “çığır açıcı” olarak nitelendirmekte ve yazının başında “eski zamanlara ait” bir değer gibi anlattığı nesnelliğin aslında şeffaflık tarafından kapsandığını eklemektedir. Ona göre tarafsızlık iddiasının kanıtlanması için, yararlanılan kaynakların değinilen görüşlerin paylaşılması gerekmektedir.

Veri gazeteciliği yapan ve bu alanda çalışan akademisyenler de, şeffaflığı ya nesnellik yerine kullanmakta ya doğrudan nesnellik kavramını kullanmakta ya da şeffaflık ve nesnelliği birbirinin tamamlayıcısı olarak görmektedir. Veri gazeteciliğinin devlet kurumlarının şeffaflaşması için baskı oluşturacağını, uygunsuz uygulamaları ortaya çıkararak kamu yararı sağlayacağını ve verilere dayandırılmış haberlerin nesnelliği arttıracığı²³⁶ düşüncesi yaygın savunular arasındadır.

Veri gazeteciliğindeki şeffaflık, medya metinlerinin anlamı taşımada “saydam” olduklarını savunan anaakım iletişim çalışmalarını anımsatmaktadır. Hall, liberal

²³⁴<https://onlinejournalismblog.com/2009/09/29/the-end-of-objectivity-web-2-0-version/>

²³⁵<https://www.hyperorg.com/blogger/2009/07/19/transparency-is-the-new-objectivity/>

²³⁶ Özlem Erkmen

kuramcılara göre haber metninin, iletilmek istenen anlamın yalnızca taşıyıcısı olduğunu ve saydam olmaları nedeniyle anlam üzerinde herhangi bir etkileri olmadığını söyler. Hall, Kültürel Çalışmaları içinde bu anlayışı yok ederek haberin dil çözümlemesini ve ideolojik yapı çözümlemesini yaptıklarını anlatır.²³⁷

Veri gazeteciliği işçi ölümleri, savaşlar, kadın cinayetleri, hayvan hakları, çevre kirliliği gibi konularda veriler ve veri haberciliğinin getirdiği yeni haber sunumu sayesinde ilgi çekebileceğini söyler (bu anlamda başarılı haber örnekleri de gösterir) ve veri gazeteciliği geleneksel gazetecilik karşısında alternatif bir örnek olarak görülür. Ancak tekniğe ve teknolojiye övgü, verinin araç olmaktan amaca dönüşmesi, haberde nesnelliğin olabileceğinin savunulması, haberde insanın ve olayların nicel veriye indirgenmesi ve veri haberlerinin üretim süreçlerinin geleneksel gazetecilikteki süreçlerden farklı olmadığını ve aynı iktidar yapılarından etkilendiğinin görülmemesi sebepleri ile kuramsal olarak liberal paradigmaya yaklaşmaktadır. Bu bağlamda veri gazeteciliği çalışmaları eleştirel bir perspektife ihtiyaç duymaktadır.

2.4.3. Verilerin Yorumlanması ve Haberde Nesnelliğin İmkânı

Haberde yorum konusu, nesnellik ile birlikte tartışılan ve haberin nesnelliğine zarar vermemek için haber ve yorum ayrımının ne şekilde olacağı sorularına cevap arayan bir konu olmuştur. Veri gazeteciliğinde de verilerin sunulurken yorumlanması söz konusudur ve bunun veri gazeteciliğini nasıl etkileyeceği tartışılması gereken bir konudur. Haberde yorum, halkın politika gibi karmaşık konularda olayı, tarafları ve ilişkileri daha iyi anlayabilmesi için ihtiyaç sonucu doğmuş; farklı ideolojilerin temsil edildiği fikir yazıları haline gelmiştir. Ancak bir olayı aktarma gayesinde olan haber metinlerinde nesnellik gereği yorumda bulunmaması kuralı getirilmiş; haber ve yorum ayrımına gidilmiştir.²³⁸

Haber yazım kurallarından ters piramit kuralı, belirli sorulara önem sırasına göre cevap verilmesini içerir ve yorumdan kaçınmak için bir yol olarak görülebilmektir. Ancak haber yazma yöntemlerine ilişkin bölümde bahsedildiği gibi bu kural haberin yorumdan arınması için yeterli değildir. Bradshaw, veri gazeteciliği için yeniden

²³⁷ Stuart Hall, "Introduction to Media Studies at the Centre", *Culture, Media, Language*, (der. Stuart Hall vd.) Londra ve New York: Routledge, 2005, Aktaran: Özçetin, a.g.e., s.185.

²³⁸ Tokgöz, a.g.e., s.375-378.

düzenlediği bir ters piramit kuralını önerir*, fakat bu kural veri habercisinin veri ile ne yapacağını sıralamakta ve haberin içeriğine dair -nesnellik anlamında- bir öneri içermemektedir. Bradshaw'ın sıraladığı bu adımlardan veri bağlama ve veri birleştirme aşamaları, verinin gazeteci tarafından anlaşılması ve verilerin birbiri ile ilişkilendirilerek bir araya getirilmesini içerir. Bu aşamaları gerçekleştiren gazeteci veya veri bilimcinin, haberleştirilen konuya dair sahip olduğu bilgi, veriler arasında ilişki kurma becerisi, bir araya gelecek verileri neye göre tercih ettiği ile hangi verilerin bu tercihin dışında kaldığı ve verilerin hangi bağlamda sunulduğu verinin yorumlanmasını etkileyen unsurlar olarak görülebilir. Veri gazeteciliğine eleştirel yaklaşmamakla birlikte gazeteci Allison Schrager,²³⁹ veriye dayalı gazeteciliği bir fikir gazeteciliği olarak görmek ve elde edilen verilerin ne şekilde okunacağına dikkat etmek gerektiğini söylemektedir. Schrager, verilerin hangi haberde kullanılırsa kullanılsın, gazetecinin sahip olduğu yargılara tabi olacağını ve belli bir fikri dayatmak için manipüle edilebileceğini vurgular. Schrager verilerin kendi kendini açıklamadığını, onları yorumlamak ve sunmak gerektiğini ve bunun da hatalara açık bir süreç olduğunu belirtir.

Veri gazeteciliği, nicel veri kullanarak gazeteciliği nesnellik ve şeffaflıkla müjdelir; haber üretme sürecindeki kusursuz programlama dillerinin ve veri toplama, kazıma, ayıklama ve görselleştirme araçlarının yansız, manipüle edilmemiş habere ulaşmayı mümkün kıldığını anlatır. Ancak tüm bu süreci yürüten insan ve insanın hata yapma faktörünü tartışma dışında tutar. Veri gazeteciliğinde nesnelliğin imkânsızlığına dair nadir bir çalışma olan *The Inapplicability of Objectivity: Understanding the Work of Data Journalism* (Nesnelliğin Uygulanamazlığı: Veri Gazeteciliği Çalışmalarını Anlamak) başlıklı makalelerinde Jingrong Tong ve Landong Zuo²⁴⁰ veri gazeteciliğinde tarafsızlığın olamayacağını savunur ve bunu üç probleme bağlar: *"Verilerin doğrulanmasındaki zorluk, veri ve veri erişimindeki dengesizlik, veri gazetecilerinin veri bağlamları ve algoritmalar hakkında yeterli bilgiyi ne ölçüde edinebilecekleri konusundaki belirsizlik."* Bu problemler karşısında gazeteci haberin nesnelliğini etkileyen öznel seçimler yapacaktır. Burada dikkat

* Bunlara tezin 1. Bölümünde ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

²³⁹<https://qz.com/189703/the-problem-with-data-journalism/>

²⁴⁰ Jingrong Tong & Landong Zuo (2019): *The Inapplicability of Objectivity: Understanding the Work of Data Journalism*, Journalism Practice, DOI: 10.1080/17512786.2019.1698974

çekilen, veri gazeteciliği sürecinin zorluğunun, gazeteciye tercihler yapmak zorunda bırakacak olması ve bunların haberin nesnelliğini etkileyeceğidir. Ek olarak, mesleki eğitiminde bu teknik süreçler üzerine çalışmamış gazetecilerin, veriler ve algoritmalar karşısında zorluk yaşayacak olması, nesnelliği engelleyecek bir sorun olarak görülmektedir. Tong ve Zuo'nun sıraladığı veri gazeteciliğinin nesnelliğini etkileyen faktörler, hem teknik/veri ile ilgili sorunlardan, hem de iletişimin ve gazeteciliğin doğasından kaynaklanmaktadır. Bu sorunları iki başlıkta incelemek mümkündür ve nesnellik imkânı üzerine tartışmayı daha kapsamlı kılacaktır:

1) Veri ve veri algoritmalarının yaygın kullanımı: Bu madde, veri haberciliği aşamasında tekniğin yoğun kullanımı ve bunların önemli bir yetenek ve birikim gerektirmesi ile ilgilidir. Gazetecilerin bu alanda yetkinlik kazanabilmeleri ve tam anlamıyla yeterli olup olmadıkları sorunu, sürece gölge düşürebilir ve haberin nesnelliği bundan etkilenir.

2) Veri İşleme Sürecinde Seçim Yapma: Veri gazetecilerinin seçim yapmak zorunda kaldığı aşamalar şöyle özetlenir: veri toplama, veri temizleme, depolama, analiz ve görselleştirme. Veri gazeteciliğinin her bir süreci, geleneksel gazetecilikten farksız bir şekilde gazeteci ve editör tercihleri ile ilgilidir. Tercihler teknik imkândan ve başka dış faktörlerden etkilenebilir. Ancak tarafsızlık ile ilgili gerçek mesele, veri analizinin tekrarlanması gibi sorunlarla ilgili değildir veya veri analizlerini arttırmak tarafsızlığa yaklaşmak demek değildir.

Veri gazeteciliğinde nesnellığe ilişkin tartışmaların nedeni açıkça gazeteciliğin nesnel olamayacak olması ile ilgili tartışmalara dayanmaktadır. İletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin, haberciliğe ve habere sağladığı katkılar ile gazeteciye sunduğu imkanlar ortadadır. Ancak, iletişim çalışmaları tarihi içinde liberal yaklaşımların teknolojiye, bilimselliğe ve nicel olana övgüsü ve nesnelliği mümkün olarak görmesinin eleştirel yaklaşımlarca yerinden edilmesi gibi; veri gazeteciliği için de nesnelliğin mümkün olup olmadığına dair yeni tartışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışma ile birlikte de hem veri gazeteciliğinin nesnellik yaklaşımı ile ilgili literatürdeki eleştirel çalışma boşluğunu doldurmaya katkı sağlamak hem de veri gazeteciliğinin pratikte karşı karşıya kaldığı, verilerin yanlış ya da taraflı bir şekilde yorumlanması ve görselleştirilmesi ile oluşturulan yanlış haberlerin varlığına dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

3. VERİYLE HAZIRLANMIŞ HABERLERİN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMA

3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Veri gazeteciliği, haberde nesnelliğin mümkün olduğunu varsayar ve sayısal veri kullanımı ile verilerin görselleştirilerek tablo ya da grafiklerle sunumunun haberin nesnel olmasını sağlayacağını belirtir. Haberin nesnelliğini etkileyen üretim sürecini veri gazeteciliği haberlerinin dışında düşünür. Oysa, veri gazeteciliği de, genel geçer gazetecilik süreçlerinden muaf değildir. Gazeteciliğe ilişkin eleştirel çalışmalarda gazetecinin objektifliği ve haberin nesnelliği sorgulanır; çoğunlukla nesnellik olgusunun kendisi sorunlu görülür. Buradan hareketle, veri gazeteciliğinde haberin nesnel olduğuna dair düşüncenin eleştirel yaklaşımdan uzak olduğu söylenebilir. Bu düşünce aynı zamanda, veri gazeteciliğine ilişkin tüm süreçlerde “insan rolü”nü ve medyanın ekonomi-politiğini yok sayması yönüyle indirgemeci bir bakış açısı taşımaktadır. Veri gazeteciliğinin temel bileşenlerinden olan veri kazıma/ayıklama, veri toplama, veri filtreleme, veri görselleştirme, veriyi yorumlama ve hikâyeleştirme süreçleri; teknik bir sürecin parçası olarak ele alınır ve insan unsuru göz ardı edilir. Oysa ki tüm bu süreçlerde eylemi yapan insandır ve bu durum sürecin nesnelliğine gölge düşürür. Elbette daha önemlisi medyanın mülkiyet yapısı ile siyasal iklim bu süreci ve haber dediğimiz ürünü etkiler; sürecin yoğun teknik bilgi ile ilerlemesi ve haberin nicel verilerle oluşturulması bu durumu değiştirmez. Verinin ne şekilde nereden toplandığı, toplanan verilerin hangi kritere göre filtrelendiği, verinin hangi bakışla yorumlandığı ve haber hikâyesinin nasıl kurgulandığı soruları, veri gazeteciliğinin nesnellik iddiasını zayıflatacak niteliktedir ve bu soruları sormak veri gazeteciliği üzerine eleştirel tartışma başlatma açısından gereklidir.

Çalışma, amaca uygun olarak nitel araştırma desenine sahiptir. Araştırma kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 11.10.2021 ve 10.11.2021 tarihli iş gücü istatistikleri ağustos ve eylül raporları ile 30.11.2021 tarihli ekonomik büyüme raporuyla ilgili haberler incelenmiştir. Haberde nesnelliğin, medya mülkiyet yapısından ve yayın politikasından ne şekilde etkilendiğini görebilmek için farklı mülkiyet yapılarına ve ideolojilere sahip gazetelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, siyasi iktidara yakınlıkları ile bilinen²⁴¹ ve muhafazakâr çizgideki Kalyon Holding ve Albayrak Medya Grubu'na ait medya grupları bünyesindeki gazetelerden Sabah Gazetesi ve Yeni Şafak Gazetesi ile yine iktidara yakın Demirören Holding bünyesindeki ana akım medyanın temsilcilerinden Hürriyet, muhalif çizgideki imtiyaz sahibi Birgün Yayıncılık ve İletişim Ticaret A.Ş. adına İbrahim Aydın olan ve sol görüşü temsil eden Birgün Gazetesi; imtiyaz sahibi AND Gazetecilik ve Yayıncılık, San. ve Tic. A.Ş. adına Vedat Zencir olan Gazete Duvar ve ulusalcı çizgideki İsviçre kuruluşlu BEME Media AG'ye devredilen Sözcü Gazetesi incelenmiştir.

Araştırma kapsamında yanıtlarına ulaşılmak istenen sorular şu şekildedir:

- Haberlerde sayısal veri ve tablo/grafiklerin kullanımı, haberde nesnelliği sağlamakta mıdır?
- Aynı verileri kullanarak farklı haber söylemleri üretmek mümkün müdür?
- Gazetelerin ekonomi-politik yapısı veri ve tablo/grafiklerle hazırlanmış haberlerin nesnelliği üzerinde etkili midir?

Bu sorularla, haberin nesnelliğini etkileyen haber üretim süreci, medya sahiplik yapısı ve siyasi ilişkilerin verilerle hazırlanmış haberler üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek amaçlanmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

²⁴¹ Gazetelere ilişkin iktidara yakın ve muhalif şeklindeki nitelendirmeler, Media Ownership Monitor Türkiye adlı proje kapsamında gazetelerin siyasi ilişkilerini gösteren rapor ile medya gruplarının sermaye yapılarını gösteren raporun sonuçlarından alınmıştır. Media Owner Monitor Türkiye, basın özgürlüğünü savunan uluslararası sivil toplum kuruluşu sınır tanımayan gazeteciler ile bianet'in ortak projesidir. İlgili raporlara <https://turkey.mom-rsf.org/tr/medya-sahipleri/sirketler/> ile <https://turkey.mom-rsf.org/tr/bulgular/siyasi-iliskiler/> adreslerinden ulaşmak mümkündür. (Erişim Tarihi: 17. 11. 2021.)

İletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlar ve çeşitli araçlar ile verilerle haber yapmanın kolaylaşması, veri gazeteciliğinin yaygınlaşmasına ve alanda veri gazeteciliğine yönelik çalışmaların artmasına yol açmıştır. Son zamanlarda sıkça çalışılan konuların başında olan veri gazeteciliği ile ilgili literatür taraması yapan Cindy Royal ve Dale Blasingame, çalışmaları konularına göre şu şekilde ayırmışlardır: 1. Veri gazeteciliğinin süreçlerini ve gelişimini inceleyen çalışmalar, 2. Veri gazeteciliğinin yeni bir tür değil geleneksel gazeteciliğin bir devamı olduğunu savunan çalışmalar, 3. Veri gazeteciliği yapılarak elde edilen ürün hakkındaki çalışmalar, 4. Veri gazeteciliğini istatistik ve bilgisayar bilimleri ile birlikte çalışan çalışmalar, 5. Veri gazeteciliği yapan gazetecilerin bilgi ve yeterlilikleri ile ilgili çalışmalar, 6. Veri gazeteciliğinin dış etkilerine odaklanan çalışmalar ve 7. Veri gazeteciliğinin ilişkili olduğu alanlara yönelik çalışmalar.²⁴² Benzer durum Türkçe literatür için de geçerlidir ve ülkemizde veri gazeteciliği alanındaki akademik çalışmalar çoğunlukla veri gazeteciliğinin tanımı, süreçleri ve teknik aşamalarının hangi araçlarla ve biçimlerde yapılacağını anlatan öğreticiliğe dayanmakta ve eleştirel bakış göz ardı edilmektedir. European Journalism Centre Foundation (Avrupa Gazetecilik Merkezi Vakfı) tarafından basılmış “*Doğrulama El Kitabı Dezenformasyon ve Medya Manipülasyonu*” ile “*Data Journalism Handbook 2 Towards a Critical Data Practice*” gibi çalışmalar*, ise veri gazetecisinin -çoğunlukla teknik anlamda- dikkat etmesi gereken noktalara odaklanmaktadır. Dolayısıyla, veri gazeteciliği ile ilgili çalışmaların dikkat çektiği sorunların veri gazeteciliğinin kendisi ile ilgili değil, daha çok teknik yeterlilikler üzerine olduğu belirtilmelidir.

Bu tezde amaçlanan, veri gazeteciliğinin nesnellik iddiasını haber örnekleri üzerinden tartışmaya açıp konuyu eleştirel bir yaklaşımla ele alarak, literatürde konuya ilişkin boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmaktır.

3.1.3. Yöntem ve Örneklem

²⁴² Royal ve Blasingame

* Söz konusu kitaplara <https://datajournalism.com/> adresinden ulaşmak mümkündür.

Araştırmada, veriler ile hazırlanmış haberler söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmanın soruları doğrultusunda çalışmanın araştırma bölümünde aynı veri ile hazırlanmış haberler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Burada amaçlanan, aynı veriler kullanılarak birbirinden farklı söylemleri üretmenin mümkün olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu amaca uygun olan araştırma yöntemi, haberde tercih edilen sözcük ve cümleleri incelemeyi, haberin dilinin nasıl oluşturulduğunu ve haber söyleminin içerdiği/ürettiği anlamı görmeyi mümkün kılan söylem analizi olarak karşımıza çıkmaktadır. Haberin söylemine ve ürettiği anlama bakılarak, verilerin haberin nesnellğine katkı sağlayıp sağlamadığının sınanması amaçlanmıştır.

Türkiye’de veri gazeteciliği alanındaki çalışmaların son yıllarda artması, açık veri kaynaklarının yeterli olmaması ve veri gazeteciliğinin gerektirdiği teknik bilgi ve beceriler konusundaki yetersizlikler nedenleriyle, veri gazeteciliği içinde değerlendirilebilecek haber örneklerine sık rastlanmamaktadır. Bu da çalışmanın sınırlılıklarındandır. Sayısal verilerin ve verilerin tablo ve grafiklerle gösteriminin en sık rastlandığı ve dolayısıyla veri gazeteciliği içinde değerlendirmeye en uygun haberler ekonomi haberleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomi haberleri içinde açık veri kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmış haberlere ulaşmak açısından en elverişli alan TÜİK raporları ile ilgili haberlerdir. Bu kısıtlılıklar nedeniyle haber örnekleme, söz konusu TÜİK raporlarının yayınlandığı tarihi izleyen haftalarda farklı mülkiyet ve ideolojik yapıdaki gazeteyi temsil edecek 6 gazete seçilmiş ve veri gazeteciliği içinde değerlendirmeye uygun 25 habere ulaşılmıştır.

Örneklem için uygun bulunan haberler, Teun A. Van Dijk’ın eleştirel söylem analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Van Dijk’ın yöntemi, söylemin ardındaki ideolojinin anlaşılmasına ve deşifre edilmesine, metin yapılarında gizli olan yanlılığın açığa çıkarılmasına dayanır. Dolayısıyla Van Dijk’ın eleştirel söylem analizi yönteminin tezin amacıyla örtüşen en uygun yöntem olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.3.1. Van Dijk’ın Eleştirel Söylem Analizi

TÜİK tarafından paylaşılan aynı verilerle hazırlanmış haberler karşılaştırmalı olarak analiz edilerek, aynı veri ile birbirinden farklı söylemler üretilip üretilmediği ortaya konmuştur. Buna uygun olarak araştırmada, farklı mülkiyet yapıları, farklı

ideolojileri ve yayın politikalarını temsil eden gazeteler incelenmiş ve haberlerin dil ve söylemi arasındaki benzerlikler ile farklılıklar saptanmıştır.

Eleştirel söylem analizi ile tanınan Van Dijk, haber üzerine yapılan çalışmaların başlangıçta haber toplama rutinleri ve gazeteciliği icra etme şekilleri gibi konulara odaklandığını ve gazete organizasyon yapılarının habere etkisi ve metinlerin söylem açısından incelenmesi konularının göz ardı edildiğini belirtir. Van Dijk haber çalışmalarının ideoloji çalışmaları ile paralellik gösterdiğini savunur ve haber üzerine çalışmalarında ideolojiye dair tartışmalara da yer verir. Haberin yapısına ve üretimine dair söylem çalışmalarının 1980’lerde sistematik hale geldiğini söyler.²⁴³

Temel olarak söylem analizi, bir metnin içindeki gizli anlamları görmek amacıyla söylemin karmaşık yapısının dile ait özellikler göz önünde bulundurularak farklı boyutlarda incelenmesidir. Söylem analizi sözlü, yazılı ve görüntülü iletiler için yapılabilir; anlam-bilimsel, söz-dizimsel ve göstergebilim çözümlerler gerçekleştirilebilir.²⁴⁴ Aslında söylem analizi, medya ile toplum ilişkisinin liberal yaklaşımlarca kabul edildiği gibi çizgisel ve basit bir biçimde gerçekleşmediğinin eleştirisi ile ortaya çıkmıştır ve göndericinin ilettiği mesajın taşıdığı anlam ve ideolojilerin çözümlenmesi gerektiği savunulmuştur. Kültürel Çalışmalar içinde şekillenen bu anlayışı anlatırken Hall, mesajın üretim süreçlerinin ve tüketim süreçlerinin bir problem olarak ele alınmasının ve basit çizgisel iletişim süreci yerine “*üretim, dolaşım, dağıtım/tüketim, yeniden üretim*” süreçlerinin dikkate alınmasının gerekliliğini vurgular. İletişim sürecini bu haliyle ele almak, haber metninin -ürünün- taşıdığı anlamın hangi yapılardan etkilendiğini ve hangi yapılarca yeniden oluşturulduğunu görmemizi sağlayacaktır. Hall bunun gerçekleştirileceği çalışmayı kodlama/kodaçımı olarak adlandırır.²⁴⁵ Bunlar haber metninde anlamın ve söylemin çalışıldığı önemli çalışmalardır.

Haber metni üzerine çalışmalarını ideoloji tartışmaları ile gerçekleştiren Van Dijk ideolojilerin, toplumsal yapılar ve hatta toplumun üyelerinin zihin yapılarında yer aldığını ve eylem ve söylemlerin bu ideolojilerin temsilleri olduğunu savunur. Başka

²⁴³ News, Discourse, and Ideology makalesine Van Dijk’a ait <http://www.discourses.org/> adresinden ulaşılmıştır.

²⁴⁴ Aysel Aziz, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, Ankara: Nobel Yayın, (2013), s.147,148).

²⁴⁵ Hall’dan aktaran Özçetin, a.g.e., s.189.

bir deyişle ideolojiler, insanların hem metin hem de konuşma yapılarını ne şekilde planladıkları; bu metin ve konuşmalardan ne şekilde anlamlar çıkardıkları ve sosyal pratiklerini nasıl şekillendirdikleri üzerinde etkilidir. İdeolojiler böylece sadece eylem ve konuşmalar üzerinde bir kontrole sahip değildir aynı zamanda onların nasıl anlaşılacağını da belirlerler. Van Dijk’a göre metin içine gizlenmiş bu yapıların anlaşılması için, dil ve anlama bakmak gerekmektedir.²⁴⁶ Söylem analizi modeli ile Van Dijk haberin makro ve mikro düzeyde ele alınarak incelenmesi gerektiğini gösterir. Bu yapıyı temel almakla birlikte literatürdeki çalışmalar, çalışma konularına ve uygunluğa bağlı olarak eleştirel söylem analizlerinde farklılıklara gidilebileceğini göstermiştir.*

Van Dijk’ın haber metni analizinin nasıl gerçekleştirileceğine dair makro yapı ve mikro yapı modelini sadeleştirerek aşağıdaki tabloda²⁴⁷ bir araya getirmek mümkündür:

Tablo 1: Söylem Analizinin Aşamaları

²⁴⁶Teun A. Van Dijk, Discourse Analysis as Ideology Analysis, <http://www.discourses.org/>.

* Örneğin Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nebahat Akgün Çomak, *Metin Çözümlemeleri* kitabının “Teun A. Van Dijk” bölümünde eleştirel söylem analizi yöntemi ile inceledikleri metinleri makro ve mikro yapının tümünü kapsayacak şekilde ele almamışlar; belirli ölçütleri içermeyecek şekilde rastgele seçilmiş sözcük ve sözcük öbeklerini incelemişlerdir.

²⁴⁷ Tablo, Van Dijk’ın Discourse Analysis as Ideology Analysis adlı makalesi ile Şadiye Deniz’in Türkiye’de Demokrasi Ve Yurttaşlık Düşüncesi Perspektifinden Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili: Kadın Politikacılar Üzerine Bir İnceleme adlı doktora tezi çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuştur.

A. Makro Yapı 1. Tematik Yapılar 2. Şematik Yapı	1. Haberin başlıkları ve girişi incelenir. 2. Ana olayın nasıl sunulduğu, ardaan ve bağlam bilgisinin nasıl kurulduğu incelenir; haber kaynakları ve olayın taraflarına ilişkin analiz yapılır.
B. Mikro Yapı 1. Söz Dizimi 2. Sözcük seçimleri 3. Haber retoriği	1. Cümle yapıları aktiflik/pasiflik ve basitlik/karmaşıklık durumu incelenir. 2. Seçilen sözcüklerin aslında hangi düşüncüyü temsil ettiği analiz edilir. 3. Habere yerleştirilen tabloların, istatistiki verilerin ve çeşitli görüşlerin haberdeki işlevi analiz edilir.

Çalışmanın konusu ve amacına uygun olacak inceleme planı oluşturulduğunda, makro yapıya bağlı şematik analiz içinde, ana olay ve sunum ile ardaan ve bağlam bilgisinin analiz edilebileceği ancak olay taraflarının analizinin incelenen ekonomik haberler için uygun olmaması nedeniyle gerçekleştirilemeyeceği görülmektedir. Bu adım haricinde, makro yapı ve mikro yapının analiz adımları tabloya uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Nicel çalışmalar içinde veri toplama araçlarının ve araştırma ölçümlerinin geçerliği ve güvenilirliği, çalışmada rapor edilmesi gereken önemli bir aşamadır. Ancak nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik aynı şekillerde gösterilemez.²⁴⁸ Nitel araştırma literatüründe kullanılan inanılrlık, nakledilebilirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik kavramları, nicel araştırmalardaki iç geçerlik, dış geçerlik, güvenilirlik ve nesnellik kavramlarına karşılık gelmektedir.²⁴⁹ Araştırmanın inanılrlık ve tutarlılığı uzman incelemesinden geçirilerek sağlanmıştır. Nakledilebilirlik ise, örneklemin araştırmanın amacına uygun ve araştırmanın sorularını yanıtlar nitelikte olacak şekilde çeşitlendirilmesi ile sağlanmıştır; literatürdeki veri gazeteciliği tanımlarına uyan haberler seçilmiş ve haberlerin farklı medya yapılarına ait gazetelerden alınmasına dikkat edilmiştir. Nitel araştırmalarda üçgenleme adı verilen yöntemle, araştırma

²⁴⁸ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 255-258

²⁴⁹ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırmal Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Çev. Selahattin Turan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 201

verilerinin birden fazla kişi tarafından değerlendirilmesi sağlanmaktadır.²⁵⁰ Çalışma örnekleminin ve bulgularının uzman değerlendirilmesinden geğmesiyle, bu anlamda da güvenirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

3.2. SABAH, HÜRRİYET, BİRĞN VE DUVAR GAZETELERİNDEKİ HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİ

Araştırma kapsamında incelenmiş olan haberlere ilişkin tarama TÜİK’in ağustos ayı işğc istatistiği raporunu yayınladığı 11 Ekim 2021 tarihini, eylül ayı işğc istatistiği raporunu yayınladığı 10 Kasım 2021 tarihini ve büyüme oranlarını yayınladığı 30 Kasım 2021 tarihini izleyen haftalarda; Sabah, Hürriyet, Yeni şafak, Birğn, Duvar ve Sözcü gazetelerinin internet sitelerinde yapılmıştır. Tarama “işsizlik”, “işğc verileri”, “tüik”, “ağustos”, “eylül” “büyüme” ve “nc çeyrek” anahtar kelimeleri ile gerçekleştirilmiştir. Taramanın işğc istatistiği ile büyüme raporlarını içermesi ve bu tarihleri kapsamasının nedeni, veri gazeteciliği kapsamında değerlendirilebilecek haberlerin çoğunlukla ekonomi haberleri kategorisinde yer almasıdır. Pınar Daę²⁵¹ veri gazeteciliğini “*sayılarla haber anlatmak/sayılardan haber bulmak ve veriye kaynak olarak yaklaşmak*” olarak açıklar ve haberde veri araçları kullanılarak yapılmış veri grselleştirmelerinin kullanılması gerektiğini belirtir. Buradan yola çıkarak, TÜİK raporlarının haberin esas kaynağı olarak alındığı ve buradaki sayısal verilerin ve tablo/şemaların kullanıldığı haberler, analiz edilmeye uygun bulunmuştur.

Yapılan taramada, raporların yayınlanmasını izleyen iki/üç gün konuyla ilgili haber yapılmaya devam edildiği ancak az sayıda haberin veri gazeteciliği kapsamında değerlendirilebilecek özelliklere sahip olduğu görülmüştür. 11 Ekim 2021 tarihli ağustos ayı raporu için Sabah Gazetesi’nde 1 haber, Hürriyet Gazetesi’nde 2 haber, Yeni şafak Gazetesi’nde 2 haber, Birğn Gazetesi’nde 2 haber, Duvar Gazetesi’nde 3 haber ve Sözcü Gazetesi’nde 2 haber bulunmuş; bunlardan veri gazeteciliği içinde değerlendirmeye uygun toplamda 8 haber çıkmıştır. 10 Kasım 2021 tarihli eylül ayı

²⁵⁰ Merriam, a.g.e., s. 206.

²⁵¹ Pınar Dağ, Gazeteciliğin Geleceği Veri Gazeteciliği, (PDF) GAZETECİLİğİN GELECEğİ: VERİ GAZETECİLİğİ* -Pınar Dağ (Ekitap) | pinar dag - Academia.edu (erişim tarihi: 16.01.2021).

raporu için Sabah Gazetesi'nde 3, Hürriyet Gazetesi'nde 3, Yeni Şafak Gazetesi'nde 3, Birgün Gazetesi'nde 4, Duvar Gazetesi'nde 2 ve Sözcü Gazetesi'nde 1 habere ulaşılmış; bunlardan 9'u veri gazeteciliği içinde değerlendirmeye uygun bulunmuştur. Son olarak 30 Kasım 2021 büyüme verileri ile ilgili rapor hakkında Sabah Gazetesi'nde 1, Hürriyet Gazetesi'nde 2, Yeni Şafak Gazetesi'nde 2, Birgün Gazetesi'nde 3, Duvar Gazetesi'nde 1 ve Sözcü Gazetesi'nde 1 haber bulunmuş; bunlardan toplamda 8 haberin veri gazeteciliği kapsamında incelenebileceği görülmüştür. Ağustos ve eylül ayı işgücü raporları ile üçüncü çeyrek büyüme raporu hakkında 6 gazeteden toplamda 25 haber örneklem olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamına dahil edilen gazeteler, gazetelerin ekonomi-polik yapılarının veri haberlerinin sunumu ve nesnelliği üzerindeki etkilerininigörebilmek açısından, farklı mülkiyet yapılarına ve siyasi çizgilere örnek oluşturacak biçimde seçilmiştir. Analizlere geçmeden gazetelerin sınıflandırılmasını etkileyen unsurlara göz atmakta fayda vardır. Gazeteler siyasi iktidar ve iktidar figürü ile ilişki kurma biçimlerine göre ayrıldığında, bağımsız bir proje olan Media Ownership Monitor Turkey'in (MOM-TR) raporuna²⁵² göre en çok okunan 10 gazeteden 8'inin bağlı olduğu holdingler hükümet ile ilişki içindedir. Bu 8 holding içinden Demirören Holding bünyesindeki Hürriyet, Kalyon Holding bünyesindeki Sabah ve Albayrak Holding bünyesindeki Yeni Şafak; siyasi iktidar ile ilişkileri benzer ilişkilere sahip olması nedeniyle aynı gruba alınmıştır. Aynı gazeteler ticari ilişkiler yönüyle incelendiğinde, Demirören, Kalyon, Albayrak holdinglerinin inşaat, enerji, maden ve turizm sektörlerinde aktif olarak iş yaptıkları görülmektedir. Demirören Grubu'nun kentsel dönüşüm projesi/inşaat sektöründe; Kalyon'un metro hatları, HES projeleri ve inşaat sektöründe ve Albayrak'ın metro hattı, inşaat sektörü ve liman işletme işlerinde ihaleler aldıkları, MOM-TR'nin raporundan ve ayrıca yine bağımsız bir proje olan Türkiye Medya Sahipleri Ağı projesinden²⁵³ görülebilmektedir.

MOM-TR'nin en çok okunan 10 gazeteden hükümet ile ilişki içinde olmayan gazetelerden biri Sözcü Gazetesi'dir. Sözcü Gazetesi'nin bağlı olduğu Estetik Yayıncılık, 2019'da İsviçre BEME Media AG adlı şirkete satılmıştır.²⁵⁴ Estetik

²⁵²<https://turkey.mom-rsf.org/tr/> (erişim tarihi 20.11.2021).

²⁵³<https://graphcommons.com/graphs/09426282-c311-4b39-be2c-1bd4f93b5771> (erişim tarihi 20.11.2021).

²⁵⁴<https://turkey.mom-rsf.org/tr/> (erişim tarihi 20.11.2021).

Yayıncılık'ın yönetim kurulu başkanı Burak Akbay, yeni şirketin yönetim kurulu üyesi olmuş ve yönetim kurulu başkanlığına Boyd Zachery Brannon gelmiştir. Sözcü ulusalcı bir çizgiye sahiptir ve hem medya sahiplik yapısı hem de siyasi çizgisi nedeniyle muhalif gazete örneği olarak seçilmiştir. Farklı siyasi çizgilerden gazetelerin örneklerine yer verilmesi için sol ideolojideki Birgün Gazetesi ve alternatif medya örneğine yer vermek açısından Duvar Gazetesi, araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Analizlerden önce raporlar ve rapordaki verilerle ilgi yapılan haberler konusunda söz edilmesi gereken önemli konu, geniş tanımlı işsizlik ve dar tanımlı işsizlik kavramlarıdır. İşsizlik haberlerine yönelik eleştirilerde sıklıkla anılan bu kavramlara göz atmak, haber analizlerinin doğru şekilde yapılabilmesi için gereklidir. Dar tanımlı işsizliğe dair verileri paylaşması nedeniyle eleştirilen TÜİK, kendi sitesinde “İş gücüne dahil olmama nedenleri” adlı dosyada işsiz kapsamına giren kişileri açıklamaktadır. Buna göre çalışmıyor olan kişilerden bir ay içerisinde herhangi bir iş bulma kanalına başvurmuş ve iki hafta içinde çalışmaya müsait durumda olan 15 yaş ve üstü kişileri işsiz olarak kabul etmektedir.²⁵⁵ Bu dar tanımlı işsizlik içerisinde yer alan işsiz sayısına ek olarak; iş aramayan/iş başvurusunda bulunmamış olsa da çalışmak isteyen, iş bulamadığı için ümidini kaybeden, mevsim ve dönem etkisiyle çalışamayan işsizleri de kapsayan hesaplamalar ise geniş tanımlı işsizlik olarak tanımlanmaktadır.²⁵⁶ TÜİK'in sitesi incelendiğinde raporlarda dar tanımlı işsizlik rakamlarının ön plana çıkarıldığı ancak mevsim etkisinden arındırılmış temel işgücü göstergelerine de ek olarak yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte iş başvurusunda bulunmayan ancak iş arayanlar, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, ümidini kaybetmiş olanlar hesaplamaya dahil edilmemektedir. İncelenen haberlerde dar tanımlı işsizlik ve geniş tanımlı işsizlik tartışmalarına yer verilip verilmemesi ve haberlerin hangi veriyi ön plana çıkarmayı tercih ettiği, haberlerin analizi sırasında dikkat gerektiren noktalardır.

İncelenen üçüncü çeyrek büyüme raporu hakkında verilmesi gereken ön bilgi ise, söz konusu raporda gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) oranlarının Temmuz-Eylül

²⁵⁵ TÜİK: <https://www.tuik.gov.tr/> (erişim tarihi: 21.11.2021).

²⁵⁶ DİSK Raporu, <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/DISK-AR-istihdam-is%CC%A7sizlik-raporu-Ekim-2017.pdf> sayfa 7

2021 dönemini kapsamaktadır. Büyüme rakamları açıklanmadan önce ekonomistler büyüme oranı ile ilgili beklentilerini açıklamakta ve raporun ardından veriler bu beklentilerle karşılaştırılarak değerlendirilmektedir. Haberlerin analizinde ekonomistlerin tahminleri ve değerlendirmelerinin haberde yer alıp almadığı veya nasıl yer aldığı, haber kurgusunun ne şekilde oluşturulduğunu görmek açısından incelenmiştir. Ek olarak, GSYH oranları ile birlikte işgücü ödemeleri/emeğin payı oranlarına bakmak, ekonomideki büyümeden çalışanların payını görmek açısından gereklidir. İki verinin birlikte verilip verilmediği, haberin mesajını etkileyeceğinden analiz sırasında değerlendirmeye alınmıştır.

3.2.1. Makro Yapıya Bağlı Tematik Analiz

Makro yapının ilk aşaması olan tematik analizde, haber başlığı ve girişleri analiz edilir. Haber başlıkları ve girişleri, haberde hangi unsurun ön plana çıkarıldığı ve olay/olgunun haberin ilk aşamalarında nasıl sunulduğu tematik analizde incelenir.

3.2.1.1. Başlıklar

Tematik analiz Sabah, Hürriyet, Yeni Şafak, Birgün, Duvar ve Sözcü sıralaması ile yapılmıştır. İlk olarak 11 Ekim 2021 raporunun farklı gazetelerin başlıklarında ne şekilde yer bulduğuna bakılmıştır ve tümü karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ardından aynı karşılaştırma 10 Kasım 2021 raporu için gerçekleştirilmiştir. Son olarak 30 Kasım 2021 raporu için aynı sıralama takip edilmiştir.

11 Ekim 2021 TÜİK raporuna göre ağustos ayında dar tanımlı işsizlik yüzde 12,1 geniş tanımlı işsizlik oranı yüzde 22 seviyesindedir. Ağustos ayında işsiz sayısı 11 bin kişi artmış ve 3 milyon 965 bine ulaşmıştır.

Sabah Gazetesi'nin internet sitesinde, ağustos ayı işsizlik verileri ile ilgili yalnızca 1 video haber yer aldığı görülmektedir. Video haberin başlığı şu şekildedir:

- “Ağustos ayı işsizlik rakamları belli oldu” (11.10.2021)

Haber başlığı, rapora ilişkin herhangi sayısal veri ve raporun içeriğine dair bilgi içermemektedir. Başlık sadece işsizlik ile ilgili raporun yayınlandığı bilgisini duyurma amaçındadır.

Hürriyet Gazetesi'nin internet sitesinde ağustos ayı işgücü verileri ile ilgili 2 haberden 1'i analize uygun bulunmuştur ve haber şu başlıkla yayınlanmıştır:

- “*Ağustosta işsizlik yüzde 12,1 oldu*” (11.10.2021).

Hürriyet, raporla ilgili haberinde ağustos ayı verisini önceki aylarla kıyaslamaya gitmeden; işsizlik oranında yükseliş olduğu bilgisini vermeyen bir başlık kullanmıştır. Başlığa taşınan veri, dar tanımlı işsizliği göstermektedir. Geniş tanımlı işsizliğin yüzde 22 seviyesine ulaştığı ve işsizliğin arttığı bilgileri başlığa alınmamıştır. Başlık TÜİK'ten bahsetmemekle birlikte işsizlik ile ilgili yeni bir raporun yayınlandığı haberini iletmek amacındadır.

Yeni Şafak Gazetesi'nin ağustos ayı işsizlik verileri ile ilgili 1 haberi bulunmuştur ve başlık şu şekildedir:

- “*İşsizlik rakamları açıklandı*” (11.10.2021).

Görsel 5: Yeni Şafak Gazetesi'nin Ağustos Ayı İşsizlik Raporu İle İlgili Haber Başlığı

İşsizlik rakamları açıklandı

Kaynak: <https://www.yenisafak.com/ekonomi/agustos-2021-issizlik-rakamlari-aciklandi-3706368> (erişim tarihi: 12.10.2021)

Yeni Şafak haber başlığında işsizlik rakamlarına dair bir bilgi vermemiş, sayısal veri veya yükseliş olduğu bilgisi başlığa taşınmamıştır. Başlık, TÜİK'in rapor yayınladığına dair duyuru yapmak amacındadır.

Birgün Gazetesi ağustos ayı işgücü verileri ile ilgili 2 haber girmiş, bunlardan 1'i veri gazeteciliği kapsamında incelenebilir bulunmuştur. Söz konusu haberin başlığı şöyledir:

- “*İşsizlik karmaşası*” (12.10.2021)

Birgün Gazetesi, haber başlığına TÜİK verilerini taşımamış ve yeni bir raporun açıklandığı bilgisini vermemiştir. Bunlar yerine haberde, raporun yayınlanması ile birlikte başlayan TÜİK verilerinin Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) verileri ile çelişkili olduğu tartışmalarına gönderme yapan bir başlık kullanılmıştır. İŞKUR ağustos ayı başvurularına ilişkin raporunda kayıtlı işsiz sayısının 199 bin 385 kişi arttığını

duyurmuş ancak TÜİK bu artışı 11 bin olarak göstermiştir.²⁵⁷ İki kurumun verilerinin birbiriyle uymamasına dair tartışma, haber başlığında “*karmaşa*” olarak nitelendirilerek verilmiştir. Haber başlığına sayısal veriler ve işsizliğin yükselişine dair bilgi taşınmamıştır.

Duvar Gazetesi’nin ağustos raporu ile ilgili yayınladığı haber sayısı 3’tür ve 2’si veri gazeteciliği kapsamında değerlendirmeye uygundur. Bu başlıklar şu şekildedir:

- “*Geniş tanımlı işsizlik yüzde 22 olarak açıklandı*”(11.10.2021)
- “*DİSK-AR: TÜİK verilerinde inanılmaz tuhaflıklar yaşanıyor*” (11.10.2021)

Görsel 6: Duvar Gazetesi’nin Ağustos Ayı İşsizlik Raporu İle İlgili Haber Başlığı

Geniş tanımlı işsizlik yüzde 22 olarak açıklandı

Kaynak: <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiyede-issizlik-yuzde-kac-haber-1538086> (erişim tarihi: 12.10.2021)

Duvar, ilk haber başlığında geniş tanımlı işsizlik verisine yer vermiştir. Geniş tanımlı işsizlik verisini başlığa taşımış olan tek gazetedir. Haber başlığında işsizliğin yükselişte olduğuna dair bilgi yerine, önceki ayla kıyaslamaya gidilmeden sayısal veri kullanılmıştır. İkinci haberde ise TÜİK verileri ile ilgili tartışmayı, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi (DİSK-AR)’nin açıklamasından alıntıyla başlığa taşımış ve başlıkta söz konusu tartışmaya dair gazetenin kendi yorumuna yer verilmemiştir.

Sözcü Gazetesi’nin ağustos ayı işsizlik raporuna ilişkin 2 haberi bulunmuştur ve başlıklar şöyledir:

- “*Ağustos ayı işsizlik rakamları açıklandı*” (11.10.2021)
- “*DİSK-AR: TÜİK ve İŞKUR’un işsiz sayıları arasında uçurum var!*” (11.10.2021)

²⁵⁷ DİSKAR <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2021/10/ISSIZLIK-VE-ISTIHDA MIN-GORUNUMU-EKIM-2021.pdf>

Görsel 7: Sözcü Gazetesi'nin Ağustos Ayı İşsizlik Raporu İle İlgili Haber

DISK-AR: TÜİK ve İŞKUR'un işsiz sayıları arasında uçurum var!

Başlığı

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/disk-ar-tuik-ve-iskurun-issiz-sayilari-arasinda-ucurum-var-6700300/> (erişim tarihi: 12.10.2021)

Sözcü Gazetesi'nin başlıklarını incelediğimizde rapora ait sayısal verilerin başlığa taşınmadığı ve işsizlik oranında gerçekleşen yükselişe dair bilgi verilmediği görülmektedir. Birinci haber başlığı TÜİK ağustos raporunun açıklandığına dair bilgi vermeyi amaçlamaktadır. İkinci haberde ise TÜİK verileri hakkındaki tartışma başlığa taşınmış ve DISK-AR'ın açıklamasından doğrudan alıntı yapılmıştır.

Tüm haber başlıkları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde Sabah, Yeni Şafak, Birgün ve Sözcü gazetelerinde sayısal verilerin başlığa taşınmadığı görülmektedir. Başlığında sayısal veriler kullanan Hürriyet ve Duvar ise işsizliğe dair farklı verileri kullanmışlardır. Hürriyet dar tanımlı işsizlik oranı olan yüzde 12,1'i başlığına taşıırken Duvar geniş tanımlı işsizlik oranı olan yüzde 22'yi başlığında kullanmıştır. Bu durum farklı ideolojilere ve mülkiyet yapılarına sahip gazetelerin TÜİK'in aynı raporundan farklı sayısal verileri ön plana çıkarmayı tercih etmiş olduklarını, dar tanımlı ve geniş tanımlı işsizlik verilerinden hangisinin gerçek işsizliği gösterdiği konusunda süregelen tartışmada farklı yerlerde durduklarını göstermektedir.

Haber başlığına sayısal verileri taşınmamış olan gazeteler daha yakından incelendiğinde Sabah, Yeni Şafak ve Sözcü gazetelerinin başlıklarında ağustos ayı raporunun açıklandığına dair duyuru bulunduğu ve başlıkların başka bir bilgi veya yorumun içermediği görülmektedir. Birgün Gazetesi ise ağustos verilerinin açıklanmasının ardından başlayan verilerin çelişkili olduğuna dair tartışmayı, haber başlığına taşıyarak ön plana çıkarmıştır. İŞKUR ve TÜİK verilerinin birbirleriyle çeliştiğine ve TÜİK verilerine dair güvenin sarsıldığına dair tartışmalarına ise Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer verilmezken; Birgün, Duvar ve Sözcü

gazetelerinin bu tartışmaları haberleştirdikleri ve başlıklarına taşıdıkları görülmektedir. Medya sahiplerinin iktidara yakınlıkları, bu gazetelerin devlet kurumu verileri üzerindeki tartışmayı görmezden gelmesine yol açmıştır. Ancak muhalif düşünceleri temsil ettiği düşünülen gazeteler ise bu tartışmayı ön plana çıkarmışlardır.

10 Kasım 2021 TÜİK raporuna gelindiğinde, eylül ayı işgücü verilerinden dar tanımlı işsizliğin yüzde 11,5 oranında ve geniş tanımlı işsizliğin yüzde 21,9 oranında açıklandığı görülmektedir. TÜİK raporda, dar tanımlı işsizlikte 0,3 puanlık azalma olduğunu, geniş tanımlı işsizlikte 0,2 puan artış olduğunu bildirmektedir. Başka bir deyişle rapora göre dar tanımlı işsizlikte düşüş, geniş tanımlı işsizlikte yükseliş gerçekleşmiştir.

Eylül ayı raporu haberi ile ilgili taranan 6 gazeteden Sabah Gazetesi'nin 3 haberinden 2'sinin, Hürriyet Gazetesi'nin 2 haberinden 1'inin, Yeni Şafak'ın 3 haberinden 2'sinin, Birgün Gazetesi'nin 3 haberinden 2'sinin ve Duvar Gazetesi'nin yayınladığı 1 haberin veri gazeteciliği kapsamında değerlendirilip incelenebileceği görülmüştür. Böylece eylül ayı işgücü istatistiği raporuyla ilgili toplamda 9 haber incelemeye uygun bulunmuştur. Başlıklar, aynı sıralama ile analiz edilip ardından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Sabah Gazetesi'nin eylül ayı raporlarının yayınlanmasını izleyen tarihlerde yayınladığı 2 haberin başlığı aşağıdaki gibidir:

- “İşsizlik geriliyor: TÜİK Eylül ayı rakamlarını açıkladı” (10.11.2021)
- “TÜİK Eylül ayı işsizlik rakamlarını açıkladı” (10.11.2021)

Görsel 8: Sabah Gazetesi'nin Eylül Ayı İşsizlik Raporu İle İlgili Haber Başlığı

İşsizlik geriliyor: TÜİK Eylül ayı rakamlarını açıkladı

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2021/11/10/tuik-issizlik-rakamlarini-acikladi> (erişim tarihi: 11.11.2021)

Sabah Gazetesi'nin ilk haberinde dar tanımlı işsizlik oranındaki 0,3 puanlık düşüş ön plana çıkarılmış ve yüzde 11,8'den 11,5'e doğru gerçekleşen gerileme işsizliğin gerilediği yorumu ile verilmiştir. Başlığın devamında TÜİK'in eylül ayı raporlarını açıkladığı bilgisi ile işsizlikteki düşüşe dair yapılan bu yorum için kaynağa işaret edilmiştir. Sabah Gazetesi, dar tanımlı işsizlikteki düşüşü başlığına taşımış; geniş tanımlı işsizliğin yükselişine dair bilgiye başlıkta yer verilmemiştir. Video haber olan ikinci haberde, raporun içeriğine dair bilgi verilmemiş ve sayısal bir veri kullanılmamıştır. Haber başlığı yalnızca işsizlik raporunun yayınlandığı bilgisini duyurma amacındadır.

Hürriyet Gazetesi'nin eylül ayı işsizlik verileriyle ilgili haber başlığı şu şekildedir:

- “*Son dakika... İşsizlik rakamları açıklandı*” (10.11.2021)

Hürriyet Gazetesi sayısal bir veriyi haber başlığına taşımamış ve dar tanımlı işsizlikteki düşüşten veya geniş tanımlı işsizlikteki artıştan söz etmemiştir. Başlık yalnızca işsizlik raporunun açıklandığı bilgisini iletme amaçlıdır ve haberin son dakika olarak geçilmiş olması önemine işaret etmektedir.

Yeni Şafak Gazetesi eylül ayı raporu ile ilgili haberlerinde şu başlıkları kullanmıştır:

- “*İşsizlik rakamları açıklandı*” (10.11.2021).
- “*Türkiye’de işsizlik azalıyor Avrupa’da artıyor: İspanya’da yüzde 15’e yaklaştı*” (10.11.2021).

Yeni Şafak’ın ilk haberi sayısal veri ve düşüş/yükselişe dair bilgi içermeyen, raporun yayınlandığı bilgisini duyurmak amacıyla olan bir başlıktır. İkinci haberinde Türkiye işsizlik verileri Avrupa ile kıyaslanmış ve dar tanımlı işsizlikteki düşüşten yola çıkılarak Türkiye’de işsizliğin azaldığı söylenmiştir. İspanya’nın işsizliğine dair sayısal veriye yer verilerek Avrupa’da işsizliğin arttığı yorumu yapılmıştır. Türkiye verilerinin Avrupa ile kıyaslanarak verilmesi, ülkedeki mevcut siyasi söyleme yerleşmiş olan Türkiye-Avrupa veya Türkiye-dış güçler kullanımlardan ileri gelmektedir. Bir anlamda “biz ve diğerleri”nin kıyaslaması olan başlık, bizim “daha iyi durumda” olduğumuz yorumunu içermektedir.

Birgün Gazetesi'nin veri gazeteciliği kapsamında incelemeye uygun bulunan haberlerine ait başlıklar şöyledir:

- “TÜİK işsizlik verilerini açıkladı: Gerçek işsizlik oranı yüzde 21,9'a yükseldi!” (10.11.2021)

- “Ne yaman çelişki” (11.11.2021)

-

Görsel 9: Birgün Gazetesi'nin Eylül Ayı İşsizlik Raporu İle İlgili Haber Başlığı

TÜİK işsizlik verilerini açıkladı: Gerçek işsizlik oranı yüzde 21,9'a yükseldi!

Kaynak: <https://www.birgun.net/haber/tuik-issizlik-verilerini-acikladi-gercek-issizlik-orani-yuzde-21-9-a-yukseldi-365266> (erişim tarihi: 11.11.2021)

Birgün'ün ilk başlığı işsizlik raporlarının açıklandığını duyururken sayısal veri de içermektedir. Başlığa geniş tanımlı işsizlik oranı taşınmış ve ekonomide geniş tanımlı işsizlik oranını ifade etmek için kullanılan “gerçek işsizlik oranı” kelime grubu tercih edilmiştir. Bu tercih, dar tanımlı ve geniş tanımlı işsizlik oranlarının kullanımıyla ilgili tartışmada Birgün Gazetesi'nin tutumuna ilişkin bilgi de içermektedir. İkinci başlıkta, İŞKUR verileri ile TÜİK verileri arasında yaşanan ikinci uyumsuzluğa dair bir yorum almaktadır. Verilerin birbirleri ile çelişiyor olması “yaman” diyerek nitelendirilmiş ve söz konusu çelişkinin alışılmadık veya şaşırarak büyüklükte olduğu iletilmek istenmiştir.

Duvar Gazetesi'nin eylül ayı raporuyla ilgili girdiği habere ait başlık şöyledir:

- “Geniş tanımlı işsizlik yüzde 21,9'a yükseldi” (10.11.2021)

Duvar, ağustos ayı raporuna ait haberde olduğu gibi başlığına sayısal veri taşımış ve geniş tanımlı işsizliğe dair bilgiye yer vermiştir. Geniş tanımlı işsizliğin yükseldiği belirtilmiştir.

Sözcü Gazetesi'nin eylül ayı işsizlik oranlarının açıklanmasına dair haberi şu şekildedir:

- “İşsizlik rakamları açıklandı” (10.11.2021).

Sözcü haber başlığına sayısal veri taşımamış ve işsizliğin yükseldiğine/düştüğüne dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Başlık sadece işsizlik rakamlarının açıklandığı bilgisini iletmek amacındadır.

Eylül ayı işsizlik raporu ile ilgili tüm haber başlıklarına genel olarak bakıldığında, aynı raporla ilgili hem işsizliğin düştüğüne hem de yükseldiğine dair haberler yapılmış olduğu görülmektedir. İşsizlik oranlarının düştüğüne dair haberler Sabah ve Yeni Şafak gazeteleri tarafından; yükseldiğine dair haberler Birgün ve Duvar gazeteleri tarafından girilmiştir. Hürriyet ve Sözcü gazeteleri ise başlıklarında işsizlik oranında yükseliş ya da düşüş olduğuna dair bilgi vermemiş ve herhangi bir sayısal veri kullanmamıştır. İşsizlik oranında düşüş olduğunu belirten gazeteler dar tanımlı işsizlik rakamlarını dikkate almışlardır. Bu oranın yükseldiğini belirten gazeteler ise geniş tanımlı işsizlik oranlarına bakmışlardır. Eylül ayı verilerinde de çelişkiler olduğu yönündeki tartışma, sadece Birgün gazetesi tarafından haberleştirilmiş ve başlığa taşınmıştır.

TÜİK'in 30 Kasım 2021 tarihli üçüncü çeyrek büyüme raporuna gelindiğinde, GSYH'nin yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın üçüncü çeyreğine göre yüzde 7,4 arttığı görülmektedir. Raporda işgücü ödemelerine/emeğin payına ilişkin oranın ise geçen yıl yüzde 30,1 iken bu yıl 29,8'e gerilediği bilgisi yer almaktadır.

GSYH ile ilgili rapora ilişkin Sabah, Yeni Şafak, Duvar ve Sözcü gazetelerinde 1'er haber ve Hürriyet ile Birgün gazetelerinde 2'şer haber veri gazeteciliği kapsamında değerlendirmeye uygun bulunmuştur.

Raporla ilgili incelenen ilk haber başlığı Sabah Gazetesi'ne aittir:

●“*SON DAKİKA | Türkiye ekonomisi yine dünyadan pozitif ayrıştı! Büyüme rakamları açıklandı*” (30.11.2021)

Sabah Gazetesi raporla ilgili haberi son dakika haberi olarak geçmiş ve haberin önemli olduğu vurgulanmak istenmiştir. Üst başlıkta Türkiye ekonomisi ile dünya ekonomisinin kıyasına gidilmiştir. Alt başlık büyüme oranlarının açıklandığı bilgisini içermekte ve üst başlıktaki “*dünyadan pozitif ayrışma*” çıkarımının ekonomik rakamlara dayandırıldığı düşüncesi iletilmektedir. Ekonomide pozitif ayrışma; bir ülkedeki herhangi bir göstergenin, belli bir zaman dilimi içerisinde, aynı grupta kabul edilen başka ülkelerin aynı göstergelerine kıyasla olumlu bir gelişim içinde olmasını

ifade etmektedir.²⁵⁸ Dolayısıyla başlık, Türkiye ekonomisindeki büyüme rakamlarının diğer ülke ekonomisindeki büyüme rakamlarından daha yüksek olduğunu bildirmektedir. Bu bilginin yanında başlığa sayısal bir veri taşınmadığı görülmektedir.

Hürriyet Gazetesi'nin büyüme oranlarına ilişkin raporla ilgili haber başlıkları şöyledir:

- “*Son dakika... Üçüncü çeyrek büyüme rakamları açıklandı*” (30.11.2021)
- “*Türkiye büyümede zirveye koşuyor*” (01.12.2021)

Görsel 10: Hürriyet Gazetesi'nin Büyüme Rakamları İle İlgili Haber Başlığı

HABERLER > EKONOMİ HABERLERİ

Türkiye büyümede zirveye koşuyor

Kaynak: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-buyumede-zirveye-kosuyor-41951048> (erişim tarihi: 02.12.2021)

Hürriyet Gazetesi'nin ilk haber başlığı, raporun yayınlandığını duyurmak amaçındadır ve büyüme oranlarına ilişkin bilgi ve sayısal veriye yer verilmemiştir. Gazetenin ikinci haber başlığı, büyüme oranları ile ilgili sayısal bir veri içermemekle birlikte ülkenin ekonomik büyümesini “*zirveye koşuyor*” yorumu ile birlikte vermektedir. Zirveye koşmak ekonomideki büyümede en üst seviyelere ulaşmaya olan yakınlığı iletirken örtülü şekilde bir kıyaslamanın da göstergesidir.

Yeni Şafak Gazetesi'nin rapora ilişkin yayınladığı 2 haberden incelemeye uygun bulunan haber başlığı şu şekildedir:

- “*Türkiye ekonomisine ilişkin büyüme rakamları açıklandı*” (30.11.2021)

Yeni Şafak Gazetesi'nin haber başlığı, büyümeye ilişkin açıklanan raporun duyurunu yapma amaçındadır ve raporunun içeriğine dair bilgi ve sayısal bir veri içermemektedir. Büyüme oranlarına ilişkin olumlu olumsuz bir yorum başlığa taşınmamıştır.

²⁵⁸ NTV Radyo'nun Mahfi Eğilmez ile Ekonomi Dersleri adlı 6 Nisan 2018 tarihli podcast kaydından aktarılmıştır.

Birgün Gazetesi'nin büyüme raporuna ilişkin başlıkları aşağıdaki gibidir:

- “*Beklentilerin altında kaldı: Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte yüzde 7,4 büyüdü*” (30.11.2021)

- “*Büyümede yakıt emekçinin fakirliği*” (01.12.2021)

Birgün Gazetesi'nin birinci başlığı büyüme rakamlarına ilişkin bir yorumla başlamaktadır. Yorum, büyüme rakamlarının beklentiyi karşılamadığını söylemektedir. Başlığın devamında rapora ilişkin sayısal veri kullanıldığı görülmektedir. İkinci haber başlığı, ekonomik büyümenin olduğunu buna karşılık işçilerin fakirleştiğini belirten bir yorum içermektedir. Seçilen “*emekçi*” kelimesi işçi ve çalışanı ifade etmekte ve gazetenin ideolojisiyle uygunluk göstermektedir. Kullanılan “*yakıt*” kelimesi ile hem ekonomideki büyümenin işçinin emeği sayesinde olduğu kastedilir hem de işçinin ‘yakıldığı’ yani büyümeden kârını alamadığı düşüncesi iletilir. Duvar Gazetesi'nin ise raporla ilgili başlığı şu şekildedir:

- “*Ekonomi üçüncü çeyrekte beklentilerin altında büyüdü*” (30.11.2021)

Görsel 11: Duvar Gazetesi'nin Büyüme Rakamları İle İlgili Haber Başlığı

Ekonomi üçüncü çeyrekte beklentilerin altında büyüdü

Kaynak: <https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi-ucuncu-ceyrekte-beklentilerin-altinda-buyudu-haber-1543640> (erişim tarihi 01.12.2021)

Duvar'ın başlığı üçüncü çeyrek büyüme rakamlarının yayınlandığı bilgisini yorumla birlikte vermektedir. Başlık sayısal veri içermemekle birlikte ekonomideki büyümenin beklentileri karşılamadığı, yeterli büyümenin gerçekleşmediği yorumu iletilmektedir.

Sözcü Gazetesi'nin büyüme oranlarına ilişkin rapor hakkındaki haber başlığı şöyledir:

- “*Büyüme rakamları açıklandı*” (30.11.2021)

Sözcü Gazetesi'nin haber başlığı, yalnızca büyüme raporunun açıklandığı bilgisini duyurma işlevindedir ve rapora ilişkin bilgi ve sayısal veri içermemektedir. Başlıkta büyümeye ilişkin olumlu ya da olumsuz yorum bulunmamaktadır.

3 farklı TÜİK raporu ile ilgili incelenen tüm haber başlıklarını bir arada değerlendirmek, politik açıdan farklı yerlerde duran gazetelerin sayısal verilerle ilgili haberlere ilişkin söyleme etkisini görmek açısından önemlidir. Ağustos ve eylül ayı işsizlik istatistikleri ile ilgili yapılan haberlerin başlıklarında, gazetelerin sahiplik yapılarıyla ve ideolojileriyle paralellik gösteren önemli farklılıklar bulunmuştur. Gazetelerin aynı raporda farklı istatistiklere odaklandıkları ve farklı rakamları ön plana çıkardıkları görülmüş, aynı dönem için işsizliğin düştüğünü ve yükseldiğini söyleyen haberlere ulaşılmıştır. Gazetelerin odaklandıkları ve başlığa çıkarmayı tercih ettikleri veri ile görmezden geldikleri veri, haberin kurgusunu etkilemiştir. Sayısal verilerle ve tablo/grafiklerle hazırlanmış haber başlıkları birbirinden farklı gerçekleri iletmektedir. Özelde veri gazeteciliği genelde gazetecilik için dikkate değer bir diğer nokta, devletin açık verilerinin çelişkili olduğu yönündeki tartışmalardır. Verilerin güvenilir olmaması veri gazeteciliği önünde bir zorlukken, veri ile hazırlanmış haberlerin nesnelliğini engelleyici bir unsur olabilmektedir. Gazetelerin iktidara yakınlık ve muhaliflik durumlarının, verilerin çelişkili olduğu yönündeki tartışmaları haber yapma ve yapmama tercihlerini etkilediği görülmektedir. İktidara yakınlığı ile bilinen Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri söz konusu tartışmalarla ilgili haber yapmamıştır. Muhalif gazete örnekleri olarak alınan Birgün, Duvar ve Sözcü gazeteleri ise bu tartışmaya yer vermişlerdir. Son olarak üçüncü çeyrek büyüme oranlarıyla ilgili rapor hakkında yazılan haberlerin de, gazetelerin ekonomi-politik durumundan etkilendiği ve başlıkların buna uygun olarak oluşturulduğu görülmektedir. Sabah ve Hürriyet gazeteleri büyüme oranlarını “*dünyadan pozitif ayrışma*” ve “*zirveye koşma*” başlıkları ile iletirken; Birgün ve Duvar gazeteleri rakamların “*beklentilerin altında*” olduğunu yazmışlardır. Yeni Şafak ve Sözcü gazeteleri ise sayısal veri, bilgi ve yorum içermeyen başlıklarla, raporun açıklandığı bilgisini iletmişlerdir.

3.2.1.2. Haber Girişleri

Tematik analizin ikinci adımında haberlerin girişleri incelenmektedir. Haber girişleri, haber başlıklarında izlenen gazete sıralamasına uygun olarak gerçekleştirilmiş ve girişlerde hangi verilerin ve unsurların ön plana çıkarıldığına bakılmıştır. İlk olarak 11 Ekim 2021 tarihinde yayınlanan ağustos ayı işsizlik raporu hakkında yayınlanan haberlerin girişleri, ardından 10 Kasım 2021 tarihinde yayınlanan

eylül ayı işsizlik raporu ile ilgili haberlerin girişleri ve son olarak 30 Kasım 2021 tarihli üçüncü çeyrek büyüme oranları raporuna dair haberlerin girişleri analiz edilmiş ve tümü karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Sabah Gazetesi'nin raporla ilgili bir video haberine ulaşılmış ve video haberin TÜİK verilerine dayandırılması, haber içeriğinde tablo ve grafiklerin yer alması ve bunların yorumlanması nedeniyle veri gazeteciliği kapsamında değerlendirmeye uygun bulunmuştur. “Ağustos ayı işsizlik rakamları belli oldu” başlıklı videonun altında yer alan bilgiler haber girişi özellikleri taşımaktadır ve şu şekildedir.

•“Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Ağustos ayı işsizlik rakamlarını açıkladı. Buna göre, Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2021 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre 11 bin kişi artarak 3 milyon 965 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise değişim göstermeyerek %12,1 seviyesinde gerçekleşti.”

Haber girişinin ilk cümlesi, haber başlığı ile uyumlu olacak şekilde ve başlığı detaylandırmak üzere yazılmıştır. Sonraki cümlelerde işsizliğe ilişkin sayısal veriler kullanılmıştır. TÜİK ağustos işsizlik raporunda işsizlik oranının önceki aya göre sabit kaldığı ancak işsiz sayısının 11 bin kişi arttığı²⁵⁹ belirtilmektedir. Sabah Gazetesi her iki bilgiyi de sayısal verileri de dahil ederek haber girişinde kullanmıştır. Ancak haber girişinde dar tanımlı işsizlik tanımına ait oran verilmiş, geniş tanımlı işsizlik oranı verisi girilmemiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin “Ağustosta işsizlik yüzde 12,1 oldu” başlıklı haberinin girişi şu şekildedir:

•“Türkiye'de işsizlik oranı, ağustosta bir önceki aya göre değişim göstermeyerek yüzde 12,1 oldu. Söz konusu dönemde işsiz sayısı 3 milyon 965 bin kişi olarak kaydedildi. Genç işsizlik oranı bir önceki aya göre 0,1 puan azalarak yüzde 22,7 olarak belirlendi.”

Hürriyet gazetesi işsizlik oranının sabit kaldığı bilgisini ön plana çıkarmıştır. Başlıkta olduğu gibi haber girişinde de dar tanımlı işsizlik verisi kullanılmış ve geniş tanımlı işsizlik verisine yer verilmemiştir. İşsiz sayısına yer vermiş ancak önceki ay ile kıyaslamamış; işsiz sayısında artış olduğu bilgisini vermemiştir. Bunun yerine yine

²⁵⁹<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2021-37490> (erişim tarihi: 16.12.201)

oranında düşüş olan genç nüfus işsizlik bilgisine yer vermiş; 0,1 puan azalma olduğunu aktarmıştır.

Yeni Şafak Gazetesi'nin "*İşsizlik rakamları açıklandı*" başlıklı haberine ait giriş şöyledir:

• "*Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ağustos 2021 dönemine ilişkin iş gücü istatistiklerini açıkladı. Açıklanan verilere göre Türkiye'de işsizlik oranı, ağustos ayında bir önceki aya göre yüzde 0,1 artış ile 12,1'e yükseldi.*"

Haberin girişindeki ilk cümle, haber başlığını tamamlamak üzere TÜİK'in ağustos ayı işsizlik verilerini açıkladığını bildirir. İkinci cümle ise, TÜİK raporundaki veri ile uyumlu olmayan bir bilgi içermektedir. TÜİK önceki aya göre işsizlik oranında bir değişiklik olmadığı ve oranın yüzde 12,1'de kaldığını bildirmişken haberde 0,1 artışla 12,1'e yükseldiği yazılmıştır. Verilerin aktarılmasında insan faktörü söz konusudur ve bu durum verinin doğru şekilde aktarılmasını etkileyebilmektedir. Ek olarak, haber girişinde aktarılacak istenen veri dar tanımlı işsizlik verisi olup geniş tanımlı işsizlik verisine ve işsiz sayısına dair bilgi ve yoruma yer verilmemiştir.

Birgün Gazetesi'nin "*İşsizlik karmaşası*" başlıklı haberinin girişi aşağıdaki gibidir:

• "*TÜİK'e göre işsiz sayısı ağustos ayında 11 bin kişi artarken aynı dönemde İŞKUR'a kayıt yaptıran kişi sayısı 199 binden fazla arttı. TÜİK ve İŞKUR arasındaki fark ise işsizlik tablosunun açıklanmasını zorlaştırıyor.*"

Haber girişi, başlığa taşınan "*karmaşa*" ile kastedileni açıklamak üzere oluşturulmuştur. Veri gazeteciliği kapsamında değerlendirmeye uygun bulunmamış ilk haberinde²⁶⁰ Birgün, işsizlik oranının sabit kaldığı bilgisini vermiş, raporla ilgili burada analiz edilen haberde ise bu bilgiyi tekrarlamamış ve haber girişinde işsiz sayısındaki artışa ilişkin veriyi kullanmıştır. TÜİK sitesinde işsizlik verisini, İŞKUR gibi kurumlara yapılan başvuruları da dikkate alarak oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak eylül ayı için açıklanan işsiz sayısının İŞKUR'a başvuru yapan işsiz sayısından az olması tartışmalara neden olmuştur ve haber girişinde bu durum "*işsizlik tablosunun açıklanmasını zorlaştırıyor*" yorumu ile aktarılmıştır. Verilerle ilgili tartışmayı

²⁶⁰<https://www.birgun.net/haber/tuik-e-gore-issizlik-orani-agustosta-sabit-kaldi-361663> (erişim tarihi: 19.11.2021).

aktarmak üzere yazılmış haberin girişinde, işsizlik oranına dair bilgiye yer verilmemiştir.

Duvar Gazetesi'nin "*Geniş tanımlı işsizlik yüzde 22 olarak açıklandı*" başlıklı ilk haberinin girişi şöyledir:

• "*Resmi verilere göre ağustos ayında dar tanımlı işsizlik oranı yüzde 12,1, geniş tanımlı işsizlik oranı ise yüzde 22 olarak gerçekleşti.*"

Haber başlığına geniş tanımlı işsizlik oranını çıkaran Duvar, haber girişinde hem dar tanımlı hem geniş tanımlı işsizlik verilerine yer vermiştir. TÜİK raporunda yer alan işsizlik oranlarından ikisini de ön plana çıkarmıştır. Haber girişinde işsiz sayısına dair bilgi ve veri kullanılmamıştır.

Duvar'ın "*DİSK-AR: TÜİK verilerinde inanılmaz tuhaflıklar yaşanıyor*" başlıklı ikinci haber girişi ise şu şekildedir:

• "*İşsiz sayısının ağustosta TÜİK verilerine göre 11 bin, İŞKUR'a göre ise 200 bin kişi arttığına dikkat çeken DİSK-AR: TÜİK'in aylık işgücü verilerinde inanılmaz dalgalanmalar ve tuhaflık yaşanıyor.*"

TÜİK verileri ile ilgili tartışmaları haberleştirirken yorum içermeyen ve tartışmanın başlıca tarafı olan DİSK-AR'ın açıklamasına yer veren başlıkla aynı özelliklerde haber girişi yazılmıştır. Haber girişi, biri dolaylı ve diğeri doğrudan olmak üzere DİSK-AR'ın iki açıklamasını içermektedir ve işsiz sayısına dair iki kurumun verilerine yer verildiği görülmektedir.

Sözcü Gazetesi'nin "*Ağustos ayı işsizlik rakamları açıklandı*" başlıklı ilk haberinin girişi aşağıdaki gibidir:

• "*Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Ağustos 2021 dönemine ait işgücü rakamlarını açıkladı. İşsizlik oranı önceki aya göre değişim göstermeyerek yüzde 12,1 seviyesinde gerçekleşti.*"

Haber girişindeki ilk cümle, başlığı daha ayrıntılı açıklamaktadır. İkinci cümlede ise raporda yer alan işsizlik oranına ve önceki ayın verisiyle aynı olduğu bilgisine yer verildiği görülmektedir. İşsiz sayısındaki artışa dair bir bilgi verilmemiştir. Haber girişinde kullanılan veri dar tanımlı işsizliğe aittir ve geniş tanımlı işsizlik oranına yer verilmemiştir.

Sözcü'nün ikinci haberi olan “DİSK-AR: TÜİK ve İŞKUR'un işsiz sayıları arasında uçurum var!” başlıklı haberin girişi ise şöyledir:

• “Ağustos 2021’de kayıtlı işsiz sayısı İŞKUR’a göre 200 bin kişi artarken, TÜİK’e göre 11 bin arttı. DİSK-AR, yayınladığı raporunda bu kadar farkın ciddi bir güvenilirlik sorunu yarattığına işaret etti. Diğer yandan veriler, neredeyse her 3 genç kadından birinin işsiz olduğunu ortaya koydu.”

Haberin girişinde, İŞKUR ve TÜİK verileri arasında uyumsuzluk olduğu bilgisi, iki kurumun sayısal verilerine yer verilerek aktarılmıştır. Ardından başlıkla uyumlu bir şekilde DİSK-AR’ın raporundan alıntı yapılmıştır. Girişin son cümlesinde kadın işsizlik oranı hakkında bilgi verilmiştir. DİSK-AR’ın raporundan kadın işsizlik oranı haber girişine taşınmıştır.

10 Kasım 2021 tarihli işsizlik raporu hakkında incelenen ilk haber girişi Sabah Gazetesi’ne aittir. Sabah Gazetesi’nin “İşsizlik geriliyor: TÜİK Eylül ayı rakamlarını açıkladı” başlıklı haber girişi şu şekildedir:

• “Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Eylül ayı işsizlik rakamlarını açıkladı. Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2021 yılı Eylül ayında bir önceki aya göre 70 bin kişi azalarak 3 milyon 794 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise 0,3 puanlık azalış ile %11,5 seviyesinde gerçekleşti.”²⁶¹

Haber girişinde ilk cümle başlığı tekrarlayıcı özelliktedir. İşsiz sayısında düşüş olduğu ve işsizlik oranındaki düşüş ön plana çıkarılmıştır. İşsizlik oranı dar tanımlı işsizlik oranıdır ve geniş tanımlı işsizliğe dair sayısal veriye yer verilmemiştir. Geniş tanımlı işsizlikte gerçekleşen 0,2 puanlık yükseliş bilgisi girişe alınmamıştır. Bu nedenle başlıkta işsizliğin gerilediğini söyleyen haber, girişle uyum içerisindedir.

Sabah Gazetesi’nin ikinci haberinde video açıklaması haber girişi özellikleri taşıması nedeniyle burada incelenmiştir:

• Eylül ayı işgücü istatistikleri yayımlandı. Buna göre Türkiye’de işsizlik Eylül ayında bir önceki aya göre 70 bin kişi azalarak 3 milyon 794 bin kişi olurken, işsizlik oranı yüzde 11,5 seviyesinde gerçekleşti.²⁶²

²⁶¹ Habere, <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2021/11/10/tuik-issizlik-rakamlarini-acikladi> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 21 Kasım 2021.

²⁶² Habere, <https://www.sabah.com.tr/apara/video/ekonomide-bugun/tuik-eylul-ayi-issizlik-rakamlarini-acikladi> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 21 Kasım 2021.

İlk haberde olduğu gibi ikinci haberde de Sabah Gazetesi geniş tanımlı işsizlikteki yükselişe yer vermemiş ve dar tanımlı işsizlikteki düşüşü ön plana çıkarmıştır. Haber girişinde dar tanımlı işsizlik ve işsiz sayısı sayısal verilerle birlikte verilmiştir. Dar tanımlı işsizlik verisine ilişkin düştüğünü ya da yükseldiğini belirten ifade kullanılmamıştır.

Eylül ayı raporuyla ilgili Hürriyet Gazetesi'nin "*Son dakika... İşsizlik rakamları açıklandı*" başlıklı haber girişi şu şekildedir:

• "*İşsiz sayısı 2021 yılı Eylül ayında bir önceki aya göre 70 bin kişi azalarak 3 milyon 794 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise 0,3 puanlık azalış ile %11,5 seviyesinde gerçekleşti. İstihdam oranı ise 0,6 puanlık artış ile %45,8 oldu.*"²⁶³

Hürriyet'in haber girişinde işsiz sayısının ve işsizliğin azaldığına dair bilgi sayısal verilerle birlikte verilmiştir. Ayrıca olumlu olarak yorumlanacak bir başka veri olan istihdam oranındaki artış ön plana çıkarılmıştır. Kullanılan işsizlik verisi dar tanımlı işsizliği göstermektedir ve geniş tanımlı işsizlik verisinin ve yükseldiği bilgisinin haber girişine taşınmadığı görülmektedir.

Yeni Şafak Gazetesi'nin "*İşsizlik rakamları açıklandı*" başlıklı ilk haberine ait haber girişi şöyledir:

• "*Türkiye'de işsizlik oranı, eylülde bir önceki aya göre 0,3 puan azalarak yüzde 11,5 seviyesinde gerçekleşti. Söz konusu dönemde işsiz sayısı 3 milyon 794 bin kişi oldu.*"²⁶⁴

Haber girişinde dar tanımlı işsizlik oranındaki ve işsiz sayısındaki düşüş ön plana çıkarılmış ve geniş tanımlı işsizlik oranındaki artışa dair bilgiye ve sayısal veriye yer verilmemiştir.

Yeni Şafak'ın "*Türkiye'de işsizlik azalıyor Avrupa'da artıyor: İspanya'da yüzde 15'e yaklaştı*" başlıklı ikinci haberinin girişi ise şu şekildedir:

• "*Koronavirüs salgının etkilerinden hızla sıyrılarak ihracat tarafında tüm zamanların en yüksek ihracat rakamlarına erişen Türkiye ekonomisi büyümede elde ettiği rekor rakamları istihdam tarafına da yansıtmaya başladı. Son açıklanan Eylül*

²⁶³ Habere, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-issizlik-rakamlari-aciklandi-41936024> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 21 Kasım 2021.

²⁶⁴ Habere, <https://www.yenisafak.com/ekonomi/son-dakika-issizlik-rakamlari-aciklandi-3710883> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 21 Kasım 2021.

ayı iş gücü istatistiklerine göre işsizlik oranı 0,3 puan azalış ile yüzde 11,5 seviyesine geriledi. İşsizlik tarafında düşüşün sürmesi beklenirken gelen son rakamlar diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin işsizlikte çok da kötü bir noktada olmadığını gözler önüne seriyor. İspanya'da yüzde 14,57, İtalya'da yüzde 9,2, Fransa'da yüzde 8 olarak kayıtlara gerçekleşen işsizlik rakamları Avrupa'nın çok sayıda ülkesinde yüzde 10 bandına yaklaşmış durumda.”²⁶⁵

Haber başlığında Türkiye ekonomisi ile Avrupa ekonomisi kıyaslamasına giden ve Türkiye'deki büyüme oranlarının İspanya'dakini geçtiğini yazan Yeni Şafak, haber girişinde de bununla uyumlu bir söyleme sahiptir. Haber girişindeki ilk cümlede, ekonomide yaşanan olumsuzlukların nedeni olarak örtülü bir şekilde sunulan koronavirüs salgınının etkilerinin hızla azaldığı belirtilerek ihracatta hızlı bir büyüme olduğuna dair yorum yapılmıştır. Ayrıca sayısal veri kullanılmadan “büyümede rekor rakam”lar elde edildiği ve bunun istihdama da yansıdığı belirtilmiştir. Ekonomideki olumlu gelişmelere işaret eden yorum cümlesinin ardından, TÜİK'in dar tanımlı işsizlik oranına yer verilmiş ve 0,3 puanlık düşüş olduğu aktarılmıştır. Bir sonraki cümlede işsizlikte düşüşün devam edeceği yönünde bir beklenti olduğu yorumu yapılmış ve başlıktaki Türkiye-Avrupa ülkeleri kıyaslamasına gidilmiştir. İtalya, İspanya ve Fransa'nın işsizlik oranına dair sayısal veriler, kaynağa ilişkin bilgi verilmeden aktarılmıştır. Avrupa ülkelerinde işsizliğin yüzde 10'a ulaştığı ve “Türkiye'nin işsizlikte çok da kötü bir noktada olmadığı” yazılmıştır.

Birgün Gazetesi'nin “TÜİK işsizlik verilerini açıkladı: Gerçek işsizlik oranı yüzde 21,9'a yükseldi!” başlıklı haber girişi şöyledir:

•“TÜİK verilerine göre mayıs ayında 'atıl işgücü' olarak tanımlanan gerçek işsizlik 2021 yılı eylül ayında bir önceki aya göre 0,2 puan artarak yüzde 21,9 oldu. Verilere göre dar tanımlı işsizlik oranı ise yüzde 0,3 puanlık azalış ile %11,5 seviyesinde gerçekleşti.”²⁶⁶

Haber başlığına geniş tanımlı işsizlik verilerini taşıyan Birgün, haber girişinde geniş ve dar tanımlı işsizlik bilgilerine bir arada yer vermiştir. Her iki orana ilişkin

²⁶⁵ Habere, <https://www.yenisafak.com/ekonomi/turkiyede-issizlik-azaliyor-avrupada-artiyor-ismpanyada-yuzde-15e-yaklasti-3710912> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 21 Kasım 2021.

²⁶⁶ Habere, <https://www.birgun.net/haber/tuik-issizlik-verilerini-acikladi-gercek-issizlik-orani-yuzde-21-9-a-yukseldi-365266> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 21.11.2021

sayısal verileri haber girişine taşımış ve yorumda bulunmamıştır. Birgün’ün “*Ne yaman çelişki*”²⁶⁷ başlıklı haber girişi ise şöyledir:

• “*TÜİK’in eylül verilerine göre işsiz sayısı 70 bin azaldı. Ancak bu veri, devletin bir başka kurumu İŞKUR’un rakamlarıyla çelişti. İŞKUR’a göre kayıtlı işsiz sayısı son bir yılda 219 bin kişi arttı, TÜİK’e göre 160 bin azaldı.*”

Birgün’ün ikinci haber girişinde, başlıkta “*yaman çelişki*” denilerek neyin kastedildiği yer almaktadır. İŞKUR ve TÜİK’in işsizlik rakamlarının birbirinden farklı olduğu bilgisi, sayısal verilerle birlikte aktarılmaktadır.

Duvar Gazetesi’nin “*Geniş tanımlı işsizlik yüzde 21,9’a yükseldi*” başlıklı haber girişi şöyledir:

• “*TÜİK verilerine göre geniş tanımlı işsizlik (eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı) eylül ayında 0,2 puan artışla yüzde 21,9 oldu.*”²⁶⁸

Duvar, başlığına taşıdığı geniş tanımlı işsizlik verisine haber girişinde de yer vermiştir. Geniş tanımlı işsizliğe ilişkin sayısal verinin aktarıldığı haber girişinde geniş tanımlı işsizliğin kapsamına neyin girdiği de parantez içi bilgiyle yazılmıştır.

Sözcü Gazetesi’nin “*İşsizlik rakamları açıklandı*” başlıklı haber girişi aşağıdaki gibidir:

• “*TÜİK’e göre, dar tanımlı işsiz sayısı eylülde bir önceki aya göre 70 bin kişi azalarak 3 milyon 794 bin kişi oldu.*”²⁶⁹

Sözcü haber girişine yalnızca dar tanımlı işsizliğe ilişkin veriyi taşımıştır. İşsizlik oranı yerine işsiz sayısını vermiş ve azalma olduğunu aktarmıştır.

30 Kasım 2021 tarihli büyüme raporuyla ilgili haber girişlerine gelindiğinde ilk analiz edilen gazete Sabah Gazetesi’dir.

Sabah Gazetesi’nin “*Türkiye ekonomisi yine dünyadan pozitif ayrıştı! Büyüme rakamları açıklandı*” başlıklı haber girişi şöyledir:

²⁶⁷ Habere, <https://www.birgun.net/haber/ne-yaman-celiski-365371> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 21.11.2021

²⁶⁸ Habere, <https://www.gazeteduvar.com.tr/genis-tanimli-issizlik-yuzde-219a-yukseldi-haber-1541345> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 21.11.2021

²⁶⁹ Habere, <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/issizlik-rakamlari-aciklandi-25-6759945/> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 21.11.2021

“Son dakika haberi...Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) büyüme rakamlarını açıkladı. Buna göre Türkiye ekonomisi 2021 yılı 3. çeyreğinde yüzde 7,4 büyüyerek yine dünyadan pozitif ayrışma gösterdi. Açıklanan veriyi ekonomistler, Türkiye'nin 2021 yılını çift haneli büyüme ile kapatabileceğinin sinyali olduğu şeklinde yorumladı. Öte yandan Türkiye güçlü büyüme verisi sonrası ilk revize uluslararası dev kuruluş Goldman Sachs'tan geldi. Buna göre Goldman Sachs, Türkiye'nin 2021 için büyüme beklentisini %9,5'ten %10,5'e çıkardı.”²⁷⁰

Sabah Gazetesi'nin haber girişi başlıkla uyumlu olarak Türkiye büyüme rakamlarının açıklandığını ve dünyadan pozitif ayrıştığını aktarmaktadır. Bu cümlede kullanılan “yine” kelimesi söz konusu olumlu gelişmenin zaten tekrarlanan bir şey olduğu düşüncesini yaratmaktadır. Üçüncü çeyrek büyüme oranıyla ilgili sayısal bilginin yanında, Goldman Sachs'ın Türkiye büyüme beklentisine dair verisi de yer almaktadır. Goldman Sachs “uluslararası dev kuruluş” olarak nitelendirilerek kurumun açıkladığı verinin daha önemli görülmesi sağlanmaktadır. GSYH verisi içinde işçinin payını gösteren verilere haber girişinde yer verilmediği görülmektedir.

Hürriyet Gazetesi'nin “Son dakika...Üçüncü çeyrek büyüme rakamları açıklandı” başlıklı haber girişi şöyledir:

•“Türkiye ekonomisi 2021 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 7.4 oranında büyüme kaydetti. Türkiye ekonomisi yılın ikinci çeyreğinde de yüzde 21.7 ile rekor büyüme gerçekleştirmişti. Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan büyüme rakamları ile ilgili yaptığı değerlendirmede, "Vatandaşlarımız müsterih olsun, herkesin büyümeden en iyi şekilde faydalanması temel önceliğimizdir" ifadelerine yer verdi.”²⁷¹

Hürriyet Gazetesi'nin haber girişine büyümeye ilişkin sayısal veri aktararak başlanmıştır. İkinci cümlede bu yılın ikinci çeyreğine dair sayısal veri “rekor büyüme” olarak aktarılmıştır. Böylece ikinci ve üçüncü çeyrekte ekonomide yaşanan büyüme bir arada verilerek ülke ekonomisinin istikrarlı bir biçimde büyüdüğü düşüncesi iletilmiştir. Haber girişinde ayrıca Hazine ve Maliye Bakanı'nın herkesin büyümeden yararlanacağını belirttiği açıklamasından alıntı yapılmıştır. Ancak işgücü ödemelerine ilişkin bilgi ve sayısal veriye yer verilmemiştir.

²⁷⁰ Habere, <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2021/11/30/son-dakika-turkiye-ekonomisi-yine-dunyadan-pozitif-ayristi-buyume-rakamlari-aciklandi>, adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 01.12.2021.

²⁷¹Habere, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-ucuncu-ceyrek-buyuk-rakamlari-aciklandi-41950414> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 01.12.2021.

Hürriyet'in "Türkiye büyümede zirveye koşuyor" başlıklı ikinci haberinin girişi şu şekildedir:

•“Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 3. çeyreğe ilişkin GSYH verilerini açıkladı. Verilere göre Türkiye ekonomisi yılın 3. çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7.4 büyüdü. Türkiye bu büyüme oranı ile G20 ve OECD ülkeleri içinde en hızlı büyüyen ikinci ekonomi oldu. Büyümeye en yüksek katkıyı ise 6.8 puanla dış ticaret verdi.”²⁷²

İlk haberde olduğu gibi bu haberde de girişte büyümeyle ilgili orana yer verilmiştir. Farklı olarak bu haber girişinde ülke ekonomisindeki büyüme diğer ülkelerle kıyaslanmıştır. Rapordan dış ticarete ilişkin veri ayrıca girişe taşınmıştır. GSYH içinde işgücü ödemelerine ilişkin bilgiye yer verilmemiştir.

Yeni Şafak Gazetesi'nin "Türkiye ekonomisine ilişkin büyüme rakamları açıklandı" başlıklı haber girişi aşağıdaki gibidir:

•“Türkiye İstatistik Kurumu üçüncü çeyrek büyüme rakamlarını açıkladı. TÜİK tarafından açıklanan verilere göre Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte yüzde 7,4 büyüdü. Türkiye ekonomisinin büyüme rakamları 2. çeyrekte yüzde 21,7 olarak açıklanmıştı.”²⁷³

Yeni Şafak'ın haber girişinde Sabah Gazetesi'nde olduğu gibi ikinci çeyreğe ilişkin büyüme verisi de yer almaktadır. Böylece ekonomideki istikrarlı büyümenin alt metni oluşturulmuştur. Ekonomik büyümeyle ilgili sayısal veri kullanılmış ancak işgücü ödemelerine dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Birgün Gazetesi'nin "Beklentilerin altında kaldı: Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte yüzde 7,4 büyüdü" başlıklı ilk haberinin girişi şöyledir:

²⁷² Habere, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-buyumede-zirveye-kosuyor-41951048> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 02.12.2021.

²⁷³ Habere, <https://www.yenisafak.com/ekonomi/son-dakika-buyume-rakamlari-aciklandi-turkiye-ekonomisi-yuzde-kac-buyudu-3723731> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 01.12.2021.

•“Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıklamasına göre Türkiye ekonomisi yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 7,4 büyüdü. Ekonomistler, yılın 3. çeyreğinde Türkiye ekonomisinin yüzde 8,1 büyümesini bekliyordu.”²⁷⁴

Birgün'ün haber girişinde başlığa taşınmış büyüme verisi tekrar verilmiştir. Ardından bu verinin ekonomideki büyüme tahminlerini karşılamadığı, beklentilerdeki sayısal veriyle birlikte aktarılmıştır. Üçüncü çeyrekteki büyümenin yeterli olmadığı düşüncesi iletilmiştir.

Birgün'ün “Büyümede yakıt emekçinin fakirliği” başlıklı ikinci haberine ait giriş aşağıdadır:

•“Türkiye üçüncü çeyrekte yüzde 7,4 büyüdü. Ancak büyüme, maaşlı çalışanlar tarafından hissedilmedi çünkü iş gücü ödemelerinin büyüme pastasından aldığı pay önceki çeyreğe göre 2,9 puan azalarak yüzde 29,8'e düştü.”²⁷⁵

Birgün'ün ikinci haber girişi, büyümede işçinin konumuna işaret eden başlığına uygun olarak, GSYH içinde işgücü ödemelerinin payına ilişkin bilgi ve sayısal veri içermektedir. Ekonomideki büyümenin işçi tarafından hissedilmediği yorumu, işgücü ödemelerinin üçüncü çeyrekte ikinci çeyreğe göre düştüğünü gösteren sayısal veriye dayandırılmıştır.

Duvar Gazetesi'nin “Ekonomi üçüncü çeyrekte beklentilerin altında büyüdü” başlıklı haber girişi şu şekildedir:

•“TÜİK verilerine göre Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,4 büyüdü. Beklenti, yüzde 8,1'di. Çeyreklik bazda büyüme ise yüzde 2,7 oldu.”²⁷⁶

Duvar, başlığa uygun olarak büyümede beklenen veri ile gerçekleşen veriyi karşılaştırmıştır ve ekonomideki büyümenin tahminleri karşılamadığını aktarmıştır. Duvar üçüncü çeyreğin geçen yıla göre olan oranının yanında, aynı yıl bir önceki

²⁷⁴ Habere, <https://www.birgun.net/haber/beklentilerin-altinda-kaldi-turkiye-ekonomisi-ucuncu-ceyrekte-yuzde-7-4-buyudu-367558> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 01.12.2021.

²⁷⁵ Habere, <https://www.birgun.net/haber/buyumede-yakit-emekcinin-fakirligi-367651> adresinde ulaşılmıştır. Erişim tarihi: 02.12.2021.

²⁷⁶ Habere, <https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi-ucuncu-ceyrekte-beklentilerin-altinda-buyudu-haber-1543640> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 01.12.2021.

çeyreğe göre büyüme oranına da yer vermiştir. Haber girişine GSYH içerisinde işgücü ödemeleriyle ilgili veri taşınmamıştır.

Sözcü Gazetesi'nin “*Büyüme rakamları açıklandı*” başlıklı haber girişi aşağıdaki gibidir:

•“*TÜİK verilerine göre, Türkiye ekonomisi 2021 yılı üçüncü çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 7,4, bir önceki çeyreğe göre yüzde 2,7 oranında büyüdü. Toplam gelirden işçinin payı azaldı. Sanayi yüzde 10 büyürken, tarım yüzde 5,9, inşaat yüzde 6,7 küçüldü.*”²⁷⁷

Sözcü Gazetesi üçüncü çeyrek büyüme oranı ile ilgili sayısal veriyi hem geçen yılın aynı çeyreği ile kıyaslayarak vermiş hem de çeyreklik bazda büyüme verisini de haber girişine taşımıştır. Ayrıca GSYH içinde işgücü ödemeleri payının düştüğünü söylemiş ancak sayısal veriye yer vermemiştir. Bunlara ek olarak girişe sanayideki büyüme ile tarım ve inşaatteki küçülme verileri de taşınmıştır.

Haber girişleri genel olarak değerlendirildiğinde, başlıklar ile uyumluluk gösterdiği görülmektedir. Haber başlığındaki söylem devam ettirilmiştir. Yeni Şafak'ın sayısal veriyi rapora uymayacak şekilde aktardığı görülmüştür. Bu durum, bir kaynaktan alınan verinin insan faktöründen dolayı da hatalı aktarabileceğini göstermektedir. Başka bir deyişle veriler aktarılırken, ekonomi-politik nedenlerin yanında, ideolojik bir nedene bağlı olmaksızın ve istemeden de manipüle edilebilir. Haber girişlerinde ön plana çıkarılan verilerin ne olduğu gazetelerin yanlılık/muhaliflik durumları ile paralellik içindedir. Büyüme verilerine ilişkin veriler Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde ekonomide önemli bir büyümenin yakalandığı ve pek çok ülkenin geride bırakıldığı düşüncesini aktarırken, Birgün ve Duvar gazeteleri büyümenin beklenenden daha az olduğunu iletmektedir. Birgün ve Sözcü gazeteleri işgücü ödemelerinin payının düştüğünü, çalışanların ekonomideki büyümeden olumlu yönde etkilenmediğini belirtirken diğer gazeteler GSYH içinde işgücü oranı verisine yer vermemişlerdir. Hürriyet Gazetesi Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan'ın herkesin ekonomik büyümeden payını alacağı yönündeki açıklamasından alıntı yapmıştır.

²⁷⁷ Habere, <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/buyume-rakamlari-aciklandi-10-6798562/> adresinden ulaşılmıştır. Erişim tarihi 01.12.2021.

Makro yapıya bağıli tematik analiz içinde haber başlıkları ve haber girişleri analiz edilmiştir. Bir sonraki aşamada haberler şematik analize tabi tutulmuştur.

3.2.2. Makro Yapıya Bağıli Şematik Analiz

Makro yapının ikinci aşamasını şematik analiz oluşturmaktadır. Şematik analizde haberlerde ana olay ve sunuma ve ardalın ve bağlam bilgisine ne şekilde yer verildiğine bakılmaktadır.

3.2.2.1. Ana Olay Ve Sunum

TÜİK'in yayınladığı raporlarla ilgili haberlerde ana olay, işsizlik ve büyümedir. Gazetelerin haberde kullanmayı tercih ettikleri sayısal veriler ile görmezden gelinen sayısal veriler, işsizlik ve büyümenin ele alınış biçimini dolayısıyla haberin sunumunu etkilemiştir. İncelenen haberlerdeki ana zıtlık aynı raporu kaynak göstererek ekonomideki gelişmelerin olumlu ve olumsuz olduğunu belirten haberlerin yapılmış olmasıdır. Bu nedenle analizde “olumlu gelişme olduğunu ileten gazete/haber” ile “olumsuz gelişme olduğunu ileten gazete/haber” ayırımına gidilmiştir.

11 Ekim 2021 Raporu ile ilgili Sabah ve Hürriyet gazetelerine ait haberlerde, ağustos ayı işsizlik oranlarında bir önceki aya göre değişim olmadığı bilgisi ön plana çıkarılmış, bununla birlikte işsiz sayısındaki artışa da yer verilmiştir. Video haber olan Sabah'ın haberinde TÜİK verilerinin açıklandığının söylenmesinin ardından “*İşsizlik oranında bir önceki döneme göre herhangi bir değişiklik söz konusu değil. İşsizlik oranı Ağustosta yüzde 12,1 düzeyinde gerçekleşti. İşsizlerin sayısı ise bir önceki aya göre 11 bin kişi artarak 3 milyon 965 bin olarak kayda geçmiş görünüyor.*” dendiği görülür. Video “*Diğer verilere de bakıldığında istihdam verilerinin bir önceki dönemle paralel bir şekilde ortaya çıktığını görüyoruz herhangi bir değişiklik söz konusu değil işsizlik oranında.*” cümleleriyle bitirilir. Haberin genel sunumunda odak işsizlik oranının bir önceki aya göre sabit kalmış olmasındadır. Hürriyet Gazetesi'nin haberi incelendiğinde, Sabah Gazetesi'nin ana olay sunumu ile benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. İşsizlik oranının sabit kaldığı ve işsiz sayısının arttığı bilgisi üste taşınmıştır. Her iki gazetenin haberinde de atıl işgücü/geniş tanımlı işsizlik oranı haberin sonlarında yer almıştır. Sabah'ın video haberinde atıl işgücü oranı ile ilgili “*Atıl işgücüne bakacak olursak*

orada da yüzde 22'lik bir oran karşımıza çıkıyor ki, 1,7 puanlık bir azalış var, bu da dikkat çekici verilerden bir tanesi.” derken, Hürriyet ise bu oranla ilgili “Zamana bağlı eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı 2021 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre 1,7 puan azalarak yüzde 22,0 oldu.” cümlesine yer vermiştir. Sabah gazetesinde “dikkat çekici verilerden biri” ifadesi kullanılmış ama atıl işgücü oranının aslında neyi gösterdiğine dair açıklama yapılmamıştır. Hürriyet Gazetesi atıl işgücü oranı kapsamına giren göstergeleri açıklamıştır ancak her iki gazete de geniş tanımlı işsizlik/gerçek işsizlik kavramlarından birini tercih etmemiş ve atıl işgücü oranının işsizlik oranı içerisindeki önemi okuyucuya aktarılmamıştır. Yeni Şafak Gazetesi, haber girişinde işsizlik oranı ile ilgili kullandığı hatalı veriyi haberin devamında düzeltmiş ve işsiz sayısı ile dar tanımlı işsizlik oranını şu şekilde aktarmıştır: “Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2021 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre 11 bin kişi artarak 3 milyon 965 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise değişim göstermeyerek %12,1 seviyesinde gerçekleşti.” Yeni Şafak’ın haberinde işgücüne katılım oranının arttığı, genç işsizlik oranının düştüğü, genç istihdam oranının arttığı ile ilgili verileri büyük puntolarla aktarmıştır. Genel olarak 3 gazetenin işsiz sayısının arttığını ilk paragraflarına taşıdığı, ancak haberi işsiz sayısındaki artış üzerinde duracak şekilde kurgulamadıkları; olumlu verilerin metin içinde dikkat çekecek şekilde ara başlıklarla veya büyük puntolarla sunulduğu görülmektedir.

Aynı rapor için Birgün Gazetesi’nin haberi, ön plana ülkedeki işsizlik sorununu çıkaracak şekilde kurgulanmıştır. “Ülkenin en yakıcı sorunlarının başında gelen ve kronikleşen işsizlik ekonomik krizin boyutlarını gözler önüne seriyor. İktidar ise soruna çözüm yaratmaktan çok uzak. Zira Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) aylık olarak yayımladığı verilerden işgücü piyasasında yaşanan gelişmeleri takip etmek zorlaşıyor.” İşsizlik sorununa karşılık iktidarın çözüm üretmediği söylenmiş ve TÜİK verilerinin çelişkili olduğuyla ilgili tartışmalara işaret edilmiştir. TÜİK’in işsizlik oranı ve işsiz sayısına yer veren Birgün ardından “İŞKUR’a göre Ağustos 2021’de kayıtlı işsiz sayısı 199 bin 385 bin kişi artarken TÜİK’e göre sadece 11 bin arttı. DİSK-Ar’ın hesaplamasına göre İŞKUR ve TÜİK verileri arasındaki bir aylık fark 188 bin 385 kişi olarak gerçekleşti.” diyerek verilerle ilgili uyumsuzluğu aktarmıştır. Ana olayın işsizlik sorunu ve verilerdeki çelişki üzerinden sunulduğu görülmüştür.

Duvar Gazetesi'nin raporla ilgili ilk haberinde geniş tanımlı işsizliğe dair verinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ara başlıklara istihdam edilenlerin sayısındaki azalma ve genç nüfus işsiz oranındaki azalma taşınmıştır. Olumlu kabul edilebilecek gelişmeler ile olumsuz gelişmelere bir arada yer verildiği görülmüştür. Duvar'ın ikinci haberi ise TÜİK verileri ile ilgili tartışmayı şu şekilde aktarmaktadır: *“TÜİK verileri ile Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) verileri arasındaki farklılık dikkat çekti. DİSK Araştırma Merkezi (DİSK-Ar), yayınladığı raporla, işsizlik rakamlarını ve iki kurumun verileri arasındaki çelişkiyi gündeme taşıdı.”* devamında DİSK-Ar'ın raporuna ait verilere yer verilmiştir.

Sözcü Gazetesi'ne gelindiğinde Yeni Şafak'la benzer bir hatanın yapıldığı ve işsizlik oranının yüzde 12,1 kalarak önceki ayla oran farkı olmadığı halde önceki aya göre 0,1 puan artarak yüzde 12,1 olduğunun aktarıldığı görülmektedir. Ardından istihdam edilenlerin sayısındaki azalma *“İstihdam edilenlerin sayısı 2021 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre 14 bin kişi azalarak 28 milyon 706 bin kişi oldu. İstihdam oranı ise 0,1 puanlık azalış ile yüzde 45,0 oldu.”* şeklinde aktarılır. Genç işsizlik oranındaki azalış, hizmet sektöründeki istihdamda düşüş ve kayıt dışı işsizlik ara başlıklara taşınmıştır, olumlu ve olumsuz veriler bir arada verilmiştir. Sözcü'nün ikinci haberinde ise TÜİK ve İŞKUR verilerinin çelişmesi ana olay olarak karşımıza çıkmıştır. Bu olay, DİSK-Ar'ın raporundan sayısal veriler ve bilgilerden alıntılanarak kurgulanmıştır. Gazetenin kendi yorumu değil raporun sonuçları aktarılmıştır: *“İŞKUR'a göre Ağustos 2021'de kayıtlı işsiz sayısı 199 bin 385 bin kişi artarken, TÜİK'e göre sadece 11 bin arttığının belirtildiği raporda, ‘İŞKUR kanalını kullanan 200 bin işsiz 189 bini TÜİK verilerine yansımamıştır. İki kurumun işsiz sayıları arasında uçurum var’* denildi. *İŞKUR verilerinin kayıtlara, TÜİK verilerinin ise ankete dayalı olduğunun altı çizildiği raporda ‘İki veri arasında bu kadar büyük fark olması ciddi bir güvenilirlik sorunu yaratıyor’ ifadelerine yer verildi.”* Verilerin çelişkili olması ve bunun doğurduğu güvenlik sorunu doğrudan bir anlatımla değil DİSK-Ar'ın raporundan bilgi ve sayısal verilerle aktarılmıştır. Ara başlıklarla dikkat çekilen konular verilerdeki dalgalanmaların büyük olması, kadın işsizliğinin fazla olması ve işsizlikle mücadele için alınması gereken önlemler olmuştur. Tüm bunlar DİSK-Ar'ın aynı raporundan aktarılmıştır.

11 Ekim 2021 işsizlik verileri hakkında hazırlanmış haberler genel olarak değerlendirildiğinde, gazetelerin işsizlik oranlarında çoğunlukla dar tanımlı işsizlik

oranını ön plana çıkardıkları görülmektedir. Geniş tanımlı işsizlik yüzde 22 ve dar tanımlı işsizlik yüzde 12,1'dir ve işsizlik oranını daha “düşük” gösterecek olan veri öncelikli olarak sunulmuştur. Yine de tüm haberler rapordaki olumlu olumsuz verileri bir arada vermiştir. Önemli bir nokta, TÜİK verilerinin İŞKUR verileri ile çelişmesi yönündeki habercilik açısından önemli bir olayın, Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri tarafından haberlerinde yer vermemeleri/haberleştirmemeleridir. Birgün, Duvar ve Sözcü gazeteleri ise bu olayı haberleştirerek çelişen verileri karşılaştırmalı olarak sunmuş ve DİSK-Ar'ın raporundan tablolara yer vermişlerdir. Haberler içinde bir diğer dikkat çekici nokta, Birgün Gazetesi'ndeki haber dilinin diğer haberlerden farklı olmasıdır. Haberinde “işsizlik sorunu” ifadesini kullanan tek haber Birgün'e aittir ve sorunun çözümü için bir şey yapılmadığını belirterek doğrudan iktidara işaret edilmiştir. Haberde işsizlik verileri aktarılırken işsizlik “iktidarın neden olduğu politik bir sorun” olarak sunulmuştur.

10 Kasım 2021 işsizlik oranı ile ilgili rapora gelindiğinde, aynı raporun verilerinden hazırlanmış haberlerden Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak işsizliğin azaldığını söyleyerek dar tanımlı işsizlik verilerini; Birgün ve Duvar işsizliğin yükseldiğini belirterek geniş tanımlı işsizlik verilerini ön planda tutmuştur. Sözcü Gazetesi haberin ilk kısmına dar tanımlı işsizliği taşımış, ara başlıkta geniş tanımlı işsizlik verisine yer vermiştir.

Genel olarak bakıldığında tüm haberlerde her iki işsizlik oranının da verildiği ancak bunları sunmada önem sıralamalarının gazetelerin ideolojik çizgilerine göre anlamlı şekilde değiştiği görülmektedir. Yeni Şafak Gazetesi'nin ekonomide olumlu bir gelişme olduğunu iletmede diğerlerine göre daha net sunuş biçimi olduğu göze çarpmaktadır: *“Eylül ayı ihracatı geçtiğimiz yılın aynı ayına göre, yüzde 30'luk artışla, 20 milyar 783 milyon dolara ulaşarak Cumhuriyet tarihinin en yüksek aylık ihracatı gerçekleştirildi. Türkiye ekonomisinin büyüme tarafında yakaladığı bu başarı istihdama da yansımaya başladı.”* Haberde geçen ihracat oranı, 10 Kasım 2021 dış ticaret endeksleri raporunda bulunamamış ve veriye ilişkin kaynağa haberde yer verilmemiştir. Söz konusu veriye diğer haberlerde de rastlanmamıştır. Yeni Şafak ayrıca, Türkiye ile diğer ülkelerin işsizlik oranlarını kıyaslayarak, Türkiye'deki işsizlik oranının çok büyük olmadığı mesajını iletme istemiştir. *“İspanya'da İşsizlik Yüzde 15'e Yaklaştı”* ara başlığının altında *“Türkiye ekonomisinin büyüme tarafında yakaladığı ivme işsizlik*

rakamlarına da yansırken, koronavirüs salgının olumsuz etkilerini üzerinden atamayan çok sayıda ülke yaşanan iş kayıplarını telafi etmeye çalışıyor.” denmiştir. Böylece işsizlik sorununun nedeni olarak korona salgınına işaret edilmiş ve birçok ülkenin aynı sorunu daha kötü durumlarda yaşadığı söylenmiştir. Buna karşılık Türkiye’de önemli bir ivme kazanıldığı vurgulanmıştır.

Birgün ve Duvar gazeteleri ise dar tanımlı işsizlikteki düşüşe haberlerinde yer vermekle birlikte, geniş tanımlı işsizlikteki yükselişi ön planda tutmuşlardır. Birgün’ün haberinde *“Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) eylül ayı işsizlik rakamlarını açıkladı. Buna göre 'atıl işgücü' olarak tanımlanan gerçek işsizlik yüzde 21,9’a ulaştı. Zamana bağlı eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı 2021 yılı eylül ayında bir önceki aya göre 0,2 puan artarak %21,9 oldu.”* denmiştir ve geniş tanımlı işsizlik/atıl işgücü oranı ‘gerçek işsizlik’ oranı olarak sunulmuştur. Gerçek işsizlik kavramı da ekonomistler tarafından geniş tanımlı işsizlik yerine kullanılmaktadır ve doğru bir ifadededir. Ancak bu ifadenin tercih edilmesindeki bir neden de geniş tanımlı işsizlik verisi ile dar tanımlı işsizlik verisi arasındaki farka dikkat çekmek; işsizlikteki gerçek oranı hangisinin gösterdiğine vurgu yapmak olarak görülmektedir. Birgün’ün raporla ilgili bir diğer haberi, TÜİK verileri ile İŞKUR verilerinin eylül verileri içinde çeliştiğini aktarmaktadır. Haberde verilerin çeliştiği bilgisi *“İşsizlik İŞKUR’a göre artıyor, TÜİK’e göre azalıyor. TÜİK ve İŞKUR’un işsiz sayıları arasında uçurum var. En yaygın iş arama kanalı olan İŞKUR’a kayıtlı işsiz sayısı artarken TÜİK işsiz sayısını azalmış olarak açıkladı. İŞKUR’a göre eylül 2021’de kayıtlı işsiz sayısı bir yılda 219 bin kişi artarken TÜİK’e göre 160 bin azaldı.”* şeklinde yer almaktadır. Bu paragrafı desteklemek üzere TÜİK’in ile İŞKUR’un verilerinin karşılaştırmalı olarak bir tabloda sunulduğu görülmektedir. Haberin devamında, dar tanımlı işsizlik ve geniş tanımlı işsizlik oranlarındaki ters yönlü gelişme yaşandığı *“Türkiye’de Eylül 2018’de başlayan ekonomik kriz ve 2020 Mart ayından bu yana yaşanan salgınının da etkisiyle işgücü piyasası dışına çıkış eğilimi artıyor. Zamana bağlı eksik istihdamda artış ve iş bulma ümidinin kaybedilmesine paralel olarak dar ve geniş tanımlı işsizlik oranları arasındaki fark giderek açılıyor.”* cümleleri ile açıklanmış, aynı paragrafta 2018’den beri ekonomik kriz yaşandığı ve korona salgını nedeniyle bunun derinleştiği yer almıştır. Birgün işsizliği ve işsizlik oranlarının açıklanması olaylarını ekonomik kriz olduğu gerçeği ile kurgulayarak haberleştirmiştir. Bu anlamda ekonomide olumsuz gelişmeler olduğunu ileten haberlerden en belirginini Birgün Gazetesi’ne aittir. Birgün haberin devamında,

dar tanımlı işsizlik ve geniş tanımlı işsizlik oranlarındaki farkın artmasının nedenine şu şekilde yer vermiştir:

“DİSK-AR’ın İşsizliği Görünümü raporuna göre dar ve geniş işsizlik arasındaki makasın bu denli açılmasının en önemli nedeni salgın dönemindeki işten çıkarma yasağının dar tanımlı işsizliği sınırlı düzeyde tutmuş olması ve işbaşında olunan sürenin azalması. Böylece dar tanımlı işsizlik sınırlı kalırken geniş tanımlı işsizlik fırlamış oldu.”

Disk-Ar’ın raporundan yapılan aktarma ile okuyucu için anlaşılabilir olabilecek bu fark açıklanmaya çalışılmıştır. Verileri okuyucu için daha anlaşılır hale getirmek üzere diğer haberlerde benzer açıklamaların yer almadığı görülmektedir.

Duvar Gazetesi’ne gelindiğinde, başlığa geniş tanımlı işsizliğin çıkarıldığı haber gövdesinde ise dar tanımlı işsizliğin ön planda olduğu görülmektedir. Verilerin sıralamasında TÜİK raporundaki sıralama izlenmiştir. Sabah ve Hürriyet benzer sıralama ile işsizlik oranının düştüğünü ileten bir sunum gerçekleştirmiş; Duvar Gazetesi ise haberi işsizlik oranının yükseldiği şeklinde sunmuştur. Sözcü Gazetesi’nin sunumunda da dar tanımlı işsizlik oranında düşüş yaşandığı bilgisi ön plandadır. Birgün Gazetesi kadar belirgin olmamakla birlikte Duvar Gazetesi de haberin sunumunda ekonomide olumsuz gelişmeler olduğunu iletmektedir. Yeni Şafak Gazetesi kadar keskin ifadeler içermemekle birlikte Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazeteleri de haberin sunumunda ekonomide olumlu gelişmeler olduğunu iletmektedir.

30 Kasım 2021 tarihli ekonomik büyüme raporu ile ilgili haberler incelendiğinde, gazetelerin ideolojik çizgilerinin, aynı verilerle hazırlanmış olmalarına rağmen haberin söylemini dikkate değer bir biçimde etkilediği görülmektedir. Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri haberlerinde genel olarak olumlu gelişmeler olduğunu iletmektedir. Birgün, Duvar ve Sözcü gazeteleri haberlerinde genel olarak olumsuz gelişmeler olduğunu iletmektedir.

Sabah Gazetesi’nin ekonomik büyüme oranlarını ele alış biçimi aşağıdaki gibidir:

• *“Covid-19 yılı olarak anılan 2020 yılını yakaladığı yüzde 1,8 büyüme oranıyla Çin ile beraber dünyada pozitif büyüme kaydeden iki ülkeden birisi olan Türkiye, 2021 yılında gaza bastı. Yılın ilk çeyreğinde yüzde 7 büyüyen Türkiye ekonomisi, ikinci*

eyrekte yüzde 21,7, üçüncü çeyrekte ise yüzde 7,4 büyüyerek, yılı çift büyüme ile kapatabileceğinin sinyalinini verdi.”

Paragrafta, korona salgınının etkilerine rağmen 2020 yılını önemli bir büyüme oranıyla kapatmış olan Türkiye’nin 2021 yılını daha önemli büyüme rakamları ile bitireceği “*gaza bastı*” ifadesi ile aktarılmıştır. Haberde tüm olumlu verilerin ara başlıklar halinde verildiği ve olumlu göstergeleri ifade etmek üzere “arttı/azaldı” kelimeleri ile kullanıldığı; ancak işgücü verilerindeki düşüşün “*İşgücü demelerinin Gayrisafi Katma Değer İçerisindeki Payı %29,8 Oldu*” şeklinde, azalma olduğu belirtilmeden verildiği görülmüştür. İşgücü payını gösteren verinin, ekonomik büyüme içinden çalışanların payına düşen oranı gösterdiğine dair açıklama yapılmamış, işçinin payının düştüğü söylenmemiştir.

Hürriyet Gazetesi’nin haber sunumu da Sabah’ın haberleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Farklı olarak Hürriyet’in haberinde Hazine ve Maliye Bakanı’nı ile Ticaret Bakanı’nın sosyal medya hesaplarından yaptıkları açıklamalar ana olayla birlikte verilmiştir. Bakanların açıklamaları “*Bakan Elvan: Herkes Büyümeden Yararlanacak*” ve “*Bakan Muş: Büyümenin Yüzde 92’si İhracat Katkısıyla Gerçekleşti*” ara başlıkları ile birlikte verilmiştir. Bu açıklamalarla birlikte ana olayı olumlu tavırla ele alış desteklenmiştir.

Yeni şafak Gazetesi’nin haber sunumunun, Sabah ve Hürriyet gazetelerinin haberleri ile paralel olduğu görülmektedir. TÜİK raporundan aktarılan işgücü payı verilerini ilişkin paragraf şu şekildedir: “*İşgücü demelerinin cari fiyatlarla Gayrisafi Katma Değer içerisindeki payı geçen yılın üçüncü çeyreğinde %30,1 iken bu oran 2021 yılında %29,8 oldu. Net işletme artığı/karma gelirin payı ise %54,4’ten %54,6’ya yükseldi.*” TÜİK raporundan aynen alınmış bu bölüm Sabah ve Hürriyet’in haberlerinde de bu şekildedir; büyüme oranı içinde işçi/çalışanların payının düştüğü bilgisi ayrıca verilmemiş ve ön plana çıkarılmamıştır. Yeni şafak Gazetesi’nde farklı olarak ekonomideki büyüme rakamlarından önce büyümeye ilişkin ekonomistlerin beklentilerine haberin sonunda yer verilmiştir: “*Ekonomistlerin 3. eyrek büyüme beklentileri, yüzde 5,3 ile yüzde 13,5 aralığında yer aldı. Ekonomistlerin 2021 yılı büyüme beklentilerinin ortalaması ise yüzde 10 olarak gerçekleşti.*” Bu verinin ardından üçüncü çeyrekteki büyümenin beklentiyi karşıladığı/karşılamadığı yorumu yapılmamıştır.

Birgün Gazetesi'ne gelindiğinde haberin, üçüncü çeyrek büyüme oranının ekonomistlerin beklentisini karşılamadığı yönünde sunulduğu görülmektedir.

“Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021 yılı 3. çeyrek Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) verilerini açıkladı. Buna göre, Türkiye ekonomisi yılın üçüncü çeyreğinde beklentilerin altında kalarak yüzde 7,4 büyüdü.

...
Ekonomistler, yılın 3. çeyreğinde Türkiye ekonomisinin yüzde 8,1 büyümesini bekliyordu. AA Finans'ın beklenti anketi, 18 ekonomistin katılımıyla yapılmış; ankete katılan ekonomistlerin 3. çeyrek büyüme beklentileri, yüzde 5,3 ile yüzde 13,5 aralığında yer almıştı. Türkiye ekonomisi, 2021'in ikinci çeyreğinde yüzde 21,7 büyümüştü.”

Haberde, Yeni Şafak'ın yer verdiği oranlara ek olarak ekonomistlerin beklentisinin 8,1 olduğu ve bunun altında kaldığı bilgisi verilmiştir. Ayrıca, bir önceki çeyrek büyüme oranları da verilerek üçüncü çeyrek büyümesinin yetersiz olduğu mesajı pekiştirilmek istenmiştir. Birgün'ün ikinci haberinde ana olay, ekonomideki büyümenin işçiye yansımadağı düşüncesi temel olacak şekilde ele alınmıştır. Haberdeki ara başlıklar şu şekildedir: *“Tüketim Arttı”, “Tarım Sektörü Daraldı”, “İhracatla saadet olmuyor” ve “Topluma yansımıyor”*. Ekonomideki büyümeden toplumun yararlanamadığı yorumu Ankara Sanayi Odası Başkanı Nurettin Özdebir'in açıklamalarına dayandırılarak yapılmıştır.

Duvar Gazetesi'nin haberi de büyümenin beklentinin altında gerçekleştiği çerçevesiyle sunulmuştur. Buna göre Duvar *“AA Finans'ın gerçekleştirdiği ankete katılan ekonomistler, Gayrisafi Yurt içi Hasıla'nın (GSYH) 3. çeyrekte yüzde 8,1 büyümesini bekliyordu. Ekonomistlerin 2021 yılı büyüme beklentilerinin ortalaması ise yüzde 10 olarak gerçekleşti.”* diyerek büyüme verilerinin ekonomistlerin tahminlerinin altında kaldığını aktarmıştır. Bununla birlikte haber içerisinde büyüme verilerinde düşüş ve yükselişlerin dengeli aktarıldığı görülmektedir: *“Büyümeye en büyük katkı ihracat ve kamu harcamalarından geldi. İhracat üçüncü çeyrekte yıllık yüzde 25,6 arttı. Kamu harcamalarındaki büyüme ise yüzde 9,4 oldu. Sektörel bazda tarım ve inşaatla daralma olduğu görüldü. Emekçinin aldığı pay yüzde 30,1'den yüzde 29,8'e geriledi.”* Haberin devamında Duvar, bu paragraftaki verilere ayrıntılı olarak yer vermiştir.

Sözcü Gazetesi'nin haberinde büyümedeki artışa ve işgücü payının düşüşüne dengeli yer verildiği; büyümenin ekonomistlerin beklentisi ile kıyaslanmadan

sunulduğu görülmektedir. Sözcü'nün kullandığı ara başlıklar şöyledir: “Çeyreklik Büyüme Yüzde 2,7”, “Tüketim Arttı, Yatırımlar Azaldı” ve “İşçinin Payı Azaldı”.

Genel olarak değerlendirildiğinde haberlerde, büyüme ve işgücünün payı verilerine tüm haberlerde yer verilmiştir. Ancak bunların sunumunda gazetelerin mülkiyet yapılarının ve temsil ettikleri siyasi düşüncelerin etkili oldukları görülmektedir. Ekonomide olumlu gelişmeler olduğunu iletme konusunda en açık örneğin Sabah Gazetesi'nin haberinde yer aldığı görülmüştür. Olumsuz gelişmeler olduğunu ileten en net haber ise Birgün Gazetesi'nin haberleridir. Analiz edilen diğer haberlerde olduğu gibi bu haberde de olumlu tavırla yazılan diğer haberler Hürriyet ve Yeni Şafak'a; olumsuz tavırla ele alınan diğer haberler Duvar ve Sözcü'ye aittir. Olumlu ve olumsuz tavır ifadesi, haberlerde ön plana çıkarılmış verilerin gösterdiği ekonomik yükseliş veya düşüşü anlatmak için kullanılmıştır.

3.2.2.2. Ardalan Ve Bağlam Bilgisi

Şematik analizde haberde incelenmesi gereken bir diğer konu, ardalan ve bağlam bilgisidir. Burada, haberlerdeki olay ve olguların arka planında yaşananlara/olanlara ve bunların bağlamına ne şekilde yer verildiği ya da hangi amaçla yer verilmediği ve bağlamın saptırılıp saptırılmadığı analiz edilmeye çalışılır. Ardalan ve bağlam bilgisi, haberin hangi mesajı iletmeyi amaçladığı üzerinde etkilidir ve haberdeki ekonomi-politik yapının çözülmesini sağlamaktadır.²⁷⁸

11 Ekim 2021 ile 10 Kasım 2021 tarihlerinde yayınlanan işgücü oranlarının açıklandığı raporlarda, toplumu ilgilendiren esas bilginin gerçek işsizlik verisi olan geniş tanımlı işsizlik verisi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte dar tanımlı işsizlik ve geniş tanımlı işsizlik ayrımının ne olduğu ve iki verinin arasında neden dikkate değer bir fark olduğu bilgisi haberin ardalanını oluşturmaktadır.

Buna göre 11 Ekim 2021 tarihli raporla ilgili haberlerde Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri haberin bağlamını dar tanımlı işsizlik üzerine kurmuşken; Birgün Gazetesi ve Duvar gazetesi geniş tanımlı işsizlik üzerine ve yine Birgün ve Sözcü gazeteleri verilerdeki çelişkiler üzerine bağlam oluşturmıştır. Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak'ın ise TÜİK ve İŞKUR verilerindeki işsiz sayısının çeliştiği ile ilgili ardalan ve

²⁷⁸ Şadiye Deniz, Doktora Tezi, S. 227

bağlam bilgisine rastlanmamıştır. 10 Kasım 2021 raporu ile ilgili haberlerde ise Sabah, Hürriyet, Yeni Şafak ve Sözcü gazetelerinde geniş tanımlı işsizlik ile ilgili sayısal veriye yer verilmiş ancak haberin bağlamı dar tanımlı işsizlik verisi üzerinden kurulmuştur. Başka bir deyişle işsizlik, dar tanımlı işsizlik verisi bağlamında ele alınmıştır. Haberler geniş tanımlı işsizliğin neyi gösterdiği bilgisi okuyucuya aktarılmadan, yani ardalan bilgisi verilmeden oluşturulmuştur. Böylece geniş tanımlı işsizlik verisi toplumda hissedilen işsizlik oranının arttığını gösterirken, işsizliğin düştüğünü ileten haberlerin yazıldığı görülmüştür. Birgün ve Duvar aynı tarihli raporun haberinde işsizlik oranının arttığı ile ilgili haber yapmış ve ardalan ve bağlam bilgisinde geniş tanımlı işsizlik verisini kullanmış; bununla birlikte haberde dar tanımlı işsizlik verisine de yer verilmiştir. Haberlerde geniş tanımlı işsizlik ve dar tanımlı işsizliğin neyi gösterdiği bilgisi diğer gazetelerden farklı olarak ardalan bilgisi ile verilmiştir.

30 Kasım 2021 tarihli üçüncü çeyrek büyüme oranlarının açıklandığı raporda kamuoyunu yakından ilgilendiren GSYH büyümede işçi/çalışanın payı ile ilgili sayısal verinin ardalan ve bağlam ilişkisinin nasıl kurulduğu önemlidir. Ek olarak, büyüme rakamının hangi bağlamda sunulduğu da haberleri etkileyen politik yapıyı anlamada önem arz etmektedir. Buna göre Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerindeki haberler, büyüme rakamlarını olumlu değerlendirmiş ve ekonomistlerin ortalama beklentilerinin karşılanmadığı ardalan bilgisi haberlerde yer almamıştır. Aynı gazetelerde büyüme oranları, diğer ülkelerdeki büyüme oranları ile karşılaştırılarak verilmiş ve haberlerde günümüz politikasında yeri olan “biz ve diğerleri” söylemine uygun ifadeler yer almıştır. Büyümede işçinin payının düştüğü bilgisi, ardalan bilgisi eksik bırakılarak sadece sayısal olarak iletilmiştir. Haberler üçüncü çeyrekte gerçekleşen büyüme oranının başarısı bağlamında oluşturulmuş, işçinin büyümedeki payının azaldığı ve bu büyümenin çalışanların günlük hayatına yansıyamayacağı ardalan ve bağlam bilgisi kullanılmamıştır. Birgün ve Duvar gazeteleri haberlerini ekonomideki büyümenin ekonomistlerin beklentilerinin altında kaldığı ardalan ve bağlam bilgisine dayandırarak oluşturmuştur. Bununla birlikte iki gazete, işçinin payının düştüğünü gösteren veriyi toplumda büyümenin hissedilemeyeceğini ileten bağlamda kullanmışlardır. Sözcü Gazetesi’nin haberinin ardalan ve bağlam bilgisini GSYH içerisinde işçinin payının düştüğü oluşturmaktadır. Birgün, Duvar ve Sözcü

işsizlik bir sorun olarak ele alınmış ve toplumdaki etkileri haberin bağlamına yerleştirilmiştir. Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak'ta ise haberin bağlamını öncelikli olarak büyüme oranları oluşturmuştur ve GSYH içerisinde işçinin payının düşmesinin toplumdaki etkileri haberin bağlamına dahil edilmemiştir.

Sonuç olarak makro yapıya bağlı tematik ve şematik analizlerde, TÜİK raporuna dayandırılmış ve sayısal verilerle hazırlanmış haberlerin söylemlerinde önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. Söylem analizinin bir sonraki adımında haberler mikro yapıya bağlı olarak analiz edilmiştir.

3.2.3. Mikro Yapıya Bağlı Analiz

Mikro yapıya bağlı analiz, haberde yer alan cümlelerin sözcük dizilimlerine/sentaktığına, sözcük seçimlerine ve haberin retorikğine bakılan bölümdür. Gazetecinin ya da gazetenin bakış açısını ortaya koymanın bir yolu da dilin gramer analizidir. Çünkü cümlelerdeki sözdizimi anlamı değiştirir, olayın taraflarının rollerini veya haberdeki olguların işaret ettiklerini sözdizimi ile değiştirmek mümkündür. Kelimelerin nasıl sıralandığı, özne-nesne ilişkisinin nasıl oluşturulduğu ve cümlelerin aktif ya da pasiflik durumları mikro yapı içinde analiz edilir. Haberdeki gramer yapının çözümlemesi, anlamsal yapının da çözülmesini sağlar. Bunun nedeni ideolojik temelli bakış açılarının bir metinde sözcüklerde ve bunların sıralanışlarında da temsil edilebilir olmalarıdır. Haberın retorikğı ise, habere yerleşik bu bakış açısını desteklemek üzere kullanılan uzman görüşlerinin, istatistiki verilerin, tablo ve grafik gibi görsellerin incelenmesini içermektedir.²⁷⁹ Haber metinlerindeki ideolojik bakış açısının çözümlenmesi için, mikro yapıya bağlı analiz içerisinde haberler sırasıyla sözdizimsel, sözcük seçimleri ve retorik bağlamlarında incelenmiştir.

3.2.3.1. Sözdizimsel Analiz

Sözdizimsel analiz cümlelerin basitlik-karmaşıklık veya aktiflik-pasiflik yönleriyle incelenmesini içermektedir. Literatürde söylem analizi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde cümlelerin aktiflik-pasiflik yönüyle incelenmesinin özellikle çatışma

²⁷⁹ Van Dijk, News Analysis, s.11-12. discourses.org adresinden ulaşılmıştır. (erişim tarihi: 21.11.2021).

halinde olan taraflar; örneğin polis ile göstericiler ile ilgili haberlerin ve toplumdaki azınlıklar veya dezavantajlı gruplarla; örneğin mülteciler, çocuklar ve kadınlar ile ilgili haberlerin analizinde, daha anlamlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Sayısal veri, tablo ve grafikler, ve mesleki terimlerin sık kullanıldığı ekonomik haberlerde ise haber metnindeki cümlelerin basitlik-karmaşıklık yönleriyle incelenmesi, haber metninin ön plana çıkarmak veya gizlemek istediği veri/bilgileri görmek açısından daha işlevsel olacaktır.

Sözdizimsel analiz bağlamında ilk değerlendirilen gazete olan Sabah'ın 11 Ekim 2021 raporu ile ilgili *“Ağustos ayı işsizlik rakamları belli oldu”* başlıklı video haberinde *“mevsim etkisinden arındırılmış istihdam oranı”* ve *“atıl işgücü”* gibi terimlerin anlamına veya tam olarak neyi gösterdiklerine dair açıklayıcı bilgi iletilmediği görülmüştür. Haberde veriler okunurken gösterilen tablo ve grafikleri anlaşılır kılacak açıklamalar yapılmamıştır. Bunlara örnek olarak *“Mevsim etkisinden istihdam oranı ise yüzde 45 olarak açıklandı. Yüzde 0,1 puanlık bir azalış söz konusu istihdam oranında.”* veya *“Atıl işgücüne bakacak olursak orada da yüzde 22lik bir oran karşımıza çıkıyor ki, 1,7 puanlık bir azalış var, bu da dikkat çekici verilerden bir tanesi. Bir de kayıt dışı çalışanların oranına bakalım yüzde 12.1 puanlık var kayıt dışı çalışanların sayısında.”* cümleleri gösterilebilir. Göstergelere ilişkin sayısal veriler aktarılmış ancak bunların gerçek hayatta, halkın yaşantısındaki anlamı ve önemine dair bilgiye yer verilmemiştir. Bu nedenle cümlelerin okuyucu/izleyici için basit olmadığını, bazı noktalarda karmaşık olduğunu belirtmek mümkündür.

Aynı rapor için Hürriyet'in *“Ağustosta işsizlik yüzde 12,1 oldu”* başlıklı haberi incelendiğinde, mevsim etkisinden arındırılmış işgücü göstergeleri için TÜİK raporundan alınan tablonun alt metninde *“15-24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusta işsizlik oranı bir önceki aya göre 0,1 puan azalarak yüzde 22,7, istihdam oranı 0,4 puanlık artışla yüzde 32,6 oldu. Bu yaş grubunda işgücüne katılma oranı ise bir önceki aya göre 0,5 puan artarak yüzde 42,2 seviyesinde gerçekleşti.”* cümleleri yer verildiği görülmektedir. Haberde, başlığa taşınan yüzde 12,1 şeklindeki işsizlik oranı ile metinde yer alan yüzde 22,7 şeklindeki genç nüfusta işsizlik oranındaki farkın nedenine dair açıklama yapılmamıştır. İlk veri başlığa taşınırken diğerinin daha az önemli olmasının nedeninin okuyucuya açıklanmaması karmaşıklık yaratabilecek niteliktedir. Haberde geniş tanımlı işsizliğin kapsamına dair bilgiye yer verilmiştir. Ancak *“Zamana bağlı eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı 2021 yılı Ağustos*

ayında bir önceki aya göre 1,7 puan azalarak yüzde 22,0 oldu.” Cümleleri ile aktarılan geniş tanımlı işsizliğin, basit kelimelerle değil ekonomik terimleri ile açıklandığı ve okuyucu için karmaşık olabileceği görülmüştür.

Yeni Şafak Gazetesi’nin 11Ekim 2021 raporu için yayınladığı “*İşsizlik rakamları açıklandı*” başlıklı haberinde Hürriyet Gazetesi’nde olduğu geniş tanımlı işsizliğe ilişkin TÜİK’ten alınmış aynı metne yer verilmiş ancak okuyucu için daha basit ve anlaşılır olacak şekilde açıklama eklenmemiştir.

Birgün Gazetesi’nin aynı rapor hakkındaki “*İşsizlik karmaşası*” başlıklı haberinde, işsizlik verilerine dair karışıklığı açıklamada şu cümlelere yer verdiği görülmektedir:

“TÜİK’in yayınladığı en tartışmalı verilerinden biri olan işsizlik verisi, önceki aylarda hem işsizliğin hem de istihdamın düştüğü garip bir tablo sunarken, bu sefer İŞKUR’un verileri ile olan çelişkisiyle gündemde. Resmi veri, öncü gösterge olan İŞKUR’un verileri ile açıklanamamakta. Her ay işsizlik verisi altındaki farklı başlıklarda izaha muhtaç dalgalanmaların yaşanması ne yazık ki oldukça sıradan bir durum haline geldi. Aylık verilerde değişmeyen en önemli nokta ise 63,8 milyon seviyesindeki çalışma çağındaki aktif nüfusun yaklaşık yarısının işgücüne dâhil olamamasıdır. Genç nüfustaki pasif kesimi temsil eden ve genç işsizlikten daha fazla bilgi sunan “Ne eğitimde, ne de istihdamda” olan kesim ise bize yaklaşık dört gençten birinin ne okulda ne de işte olduğunu söylüyor. Üstelik Türkiye’deki bu kesim, uzun süredir OECD ülkeleri arasında en kötü performansı sergiliyor.”

Birgün’ün haberinin önceki 3 gazetenin haberinden farkı, TÜİK raporundaki metni kullandıktan sonra bu metni açıklamak üzere ek açıklamalara yer vermesidir. Yukarıdaki metinde genç nüfustaki işsizlik oranının, dar tanımlı işsizlik oranından yüksek olmasının nedeni söz konusu genç nüfusun kimleri kapsadığı ile birlikte açıklanmıştır. Yukarıdaki haber metninin bir diğer farkı, ekonomi raporuna ait metnin -gazetenin kendi anlayışına uygun olan- haber metni özellikleri ile yeniden yazılmış olmasıdır.

Duvar Gazetesi’nin “*Geniş tanımlı işsizlik yüzde 22 olarak açıklandı*” başlıklı haberinde, Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde olduğu gibi TÜİK raporundan doğrudan alıntı yapıp terim ve verilere ilişkin ek açıklamalar yapılmadığı görülmektedir. Duvar’ın “*DİSK-AR: TÜİK verilerinde inanılmaz tuhaflıklar yaşanıyor*” başlıklı haberinde ise cümlelerin okuyucu için daha açıklayıcı ve basit olarak sunulduğu görülmektedir: “*TÜİK ve İŞKUR’un işsiz sayıları arasında uçurum var. İşsiz sayılmak için TÜİK tarafından kullanılan en önemli kriter aktif iş arama kanallarından*

birini kullanmaktır. İŞKUR en yaygın kullanılan iş arama kanalıdır. Ancak İŞKUR kanalını kullanan 200 bin işsiz 189 bini TÜİK verilerine yansımamıştır.” Ancak okuyucu açısından daha basit olan bu cümleler, DİSK-Ar’ın raporundan alıntılanmıştır. Haber metni raporlardan alıntılanmış bilgilerle oluşturulmuştur, yine de ikinci haberin basitlik-karmaşıklık yönünden incelendiğinde daha basit olduğu görülmektedir.

Sözcü Gazetesi’nin aynı rapor için haberi incelendiğinde, “*Ağustos ayı işsizlik rakamları açıklandı*” başlıklı haberi, Birgün hariç diğer gazetelerde olduğu gibi rapordan doğrudan alıntıları içermekte ve bunları basitleştirmek üzere açıklamalar eklenmediği görülmektedir. Sözcü’nün “*DİSK-AR: TÜİK ve İŞKUR’un işsiz sayıları arasında uçurum var!*” başlıklı ikinci haberi ise Duvar Gazetesi’nin ikinci haberi gibi DİSK-Ar’ın raporundan alıntılanmış cümleler içermekte, bu cümlelerin ilk habere kıyasla daha basit yapıda olduğu görülmektedir: “*İŞKUR’a göre Ağustos 2021’de kayıtlı işsiz sayısı 199 bin 385 bin kişi artarken, TÜİK’e göre sadece 11 bin arttığının belirtildiği raporda, “İŞKUR kanalını kullanan 200 bin işsiz 189 bini TÜİK verilerine yansımamıştır. İki kurumun işsiz sayıları arasında uçurum var” denildi.*” İŞKUR ve TÜİK verilerinin ne şekilde çeliştiğini anlatan bu paragrafta, cümleler basit ve açıklayıcı olma amacındadır.

10 Kasım 2021 tarihli raporla ilgili haberler incelendiğinde, Yeni Şafak Gazetesi’nin “*Türkiye’de işsizlik azalıyor Avrupa’da artıyor: İspanya’da yüzde 15’e yaklaştı*” başlıklı haberi ile Birgün Gazetesi’nin “*Ne yaman çelişki*” başlıklı haberi hariç diğer gazetelerin haberlerinde, TÜİK raporunda tablo ve grafiklerin alt metinlerinin aynen alıntılanıldığı ve verileri açıklamak üzere basit cümleler eklenmediği görülmüştür. Yeni Şafak’ın haberinde cümle yapısı şu paragrafla incelenebilir: “*Koronavirüs salgının etkilerinden çok sayıda ülkenin aksine pozitif ayrılarak ciddi bir büyüme ivmesi yakalayan Türkiye ekonomisi için yıl sonu büyüme tahminleri yüzde 10 seviyesine yaklaşırken, sanayide de çarklar hızla dönüyor.*” Metinde olumlu bir kavram olduğu anlaşılrsa da ekonomik bir terim olan “pozitif ayrışma” ifadesi, metnin karmaşık olmasına yol açmasa dahi okuyucu için açıklama yapılması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İşsizlik verilerinin açıklandığı haber metninde, “büyüme ivmesi kazanma” ve “sanayide çarkların hızla dönmesi” ifadelerini destekleyecek veriye haberde rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, cümle yapısı olarak basit cümleler kullanıldığı ancak cümlelerle ilişki kurulacak verilerin sağlanmaması

nedeniyle anlamsal açıdan karmaşıklık doğurabilecek bir haber metninin yazılmış olduğu görülmektedir. Birgün Gazetesi'nin haberindeki metin incelendiğinde geniş ve dar tanımlı işsizlik arasındaki farka tanım olarak yer verilmemiş ancak aralarındaki veri farkının okuyucu için oluşturabileceği anlam karmaşası, DİSK-Ar'ın raporundan faydalanılarak anlatılmıştır:

“Zamana bağlı eksik istihdamda artış ve iş bulma ümidinin kaybedilmesine paralel olarak dar ve geniş tanımlı işsizlik oranları arasındaki fark giderek açılıyor.

...
DİSK-AR'ın İşsizliği Görünümü raporuna göre dar ve geniş işsizlik arasındaki makasın bu denli açılmasının en önemli nedeni salgın dönemindeki işten çıkarma yasağının dar tanımlı işsizliği sınırlı düzeyde tutmuş olması ve işbaşında olunan sürenin azalması. Böylece dar tanımlı işsizlik sınırlı kalırken geniş tanımlı işsizlik fırlamış oldu.”

Birgün Gazetesi'nde, tüm ekonomik göstergeler için olmasa dahi, işsizlik oranları hakkında farklı veriler içeren dar tanımlı ve geniş tanımlı işsizlik arasındaki karmaşa giderilmeye çalışılmış, TÜİK raporundan alınan sayısal veriler doğrudan kullanılmak yerine açıklanmıştır. Dolayısıyla haberin açıklanmamış bazı ekonomik veriler nedeniyle kimi okuyucular için karmaşık olabileceği ancak haberin genel kurgusunun işsizlik oranlarını okuyucuya daha basit hali ile aktarmak amacıyla olduğunu belirtmek mümkündür.

30 Kasım 2021 tarihinde yayınlanan üçüncü çeyrek büyüme rakamlarıyla ilgili haberlerin rapordakiler dışında gazetelerin kendi oluşturdukları tablo/grafikleri içermesi ve haberlerde bakanların, akademisyenlerin ve ekonomistlerin görüşlerine yer verilmesi nedenlerinden dolayı retorik açıdan analiz edilmeye daha uygun olduğu tespit edilmiş olup ilgili başlık altında incelenmiştir.

3.2.3.2. Sözcük Seçimleri

Haberlerde sözcük seçimleri, cümlelerin anlamlarını değiştirir ve habere konu olay/olgunun farklı bakış açıları ile ele alınması sonucunu doğurur. Ekonomik haberler özelinde düşünüldüğünde haberde bir oranla ilgili değişimin hangi kelimelerle açıklandığı, büyüme oranının ve işsizlik oranının ne şekilde sunulduğu ve farklı ideolojiler içinde sıkça kullanılan kelimelerin ve söylemlerin haber metnine nasıl yansıdığı analiz edilmiştir.

Sabah Gazetesi'nin incelenen haberleri bir arada düşünöldüğünde, işsizlik oranlarının açıklandığı haberlerde en önemli veriler dar tanımlı ve geniş tanımlı işsizlik oranları olup bunların aktarılma biçimleri incelemeye değerdir. Buna göre ağustos ayı işsizlik verileri ile ilgili haberde dar tanımlı işsizlik şu şekilde açıklanır: *“İşsizlik oranında bir önceki döneme göre herhangi bir değışiklik söz konusu değil. İşsizlik oranı Ağustosta yüzde 12,1 düzeyinde gerçekleşti.”* Burada, söz konusu oranın dar tanımlı işsizlik kavramı yerine “işsizlik” kelimesi kullanılmıştır. Böylece, son bir aydır iş başvurma kanallarını kullanmayan ancak iş arayan, iş aramasa da çalışmak isteyen, iş bulamaması nedeniyle ümitsizlik yaşayan, mevsim etkisiyle çalışmayan ve 15 yaşın altında olup hem okumayan hem de çalışmayan kişilerin dahil olmadığı bu oranın, tüm işsizliği temsil ettiği düşüncesi iletilmiştir. İşsizlik oranında daha kapsamlı bir gösterge olan geniş tanımlı işsizlik oranına dair açıklama ise şöyledir: *“Atıl işgücüne bakacak olursak orada da yüzde 22lik bir oran karşımıza çıkıyor ki, 1,7 puanlık bir azalış var, bu da dikkat çekici verilerden bir tanesi.”* Cümlede geçen “dikkat çekici” kelime grubunun neyi betimlediğini açıklayan bir cümle kullanılmamıştır. Yani atıl işgücüne dair verinin neden önemli olduğu bilgisi 1,7 puanlık azalıştır. Farklı bir ifadeyle, geniş tanımlı işsizlik oranının asıl önemi daha fazla kategoriden işsiz sayısının hesaplanması nedeniyle gerçek işsizlik verisine en yakın sonucu göstermesidir ancak incelenen cümlede bu verinin önemi, orandaki azalış ile açıklanmıştır. Eylül ayı işsizlik oranları ile ilgili raporun haberinde ise Sabah dar tanımlı işsizlik oranının 0,3 puan azalarak yüzde 11,5 olması *“İşsizlik geriliyor”* ifadesi ile açıklanmıştır. Aynı haberde 0.2 puan artan geniş tanımlı işsizlik oranı için *“Mevsim etkisinden arındırılmış atıl işgücü oranı %21,9 oldu”* dendiğı görölmektedir. Aynı rapor için Duvar Gazetesi *“Geniş tanımlı işsizlik yüzde 21,9'a yükseldi”* ve Birgün Gazetesi *“Gerçek işsizlik oranı yüzde 21,9'a yükseldi!”* başlıklarını kullanmışlardır. Sabah'ın üçüncü çeyrek büyüme rakamları ile ilgili haberi incelendiğinde ise *“Covid-19 yılı olarak anılan 2020 yılını yakaladığı yüzde 1,8 büyüme oranıyla Çin ile beraber dünyada pozitif büyüme kaydeden iki ülkeden birisi olan Türkiye, 2021 yılında gaza bastı.”* Cümlesinin kullanıldığı görölmüştür. Yine Birgün ve Duvar Gazeteleri ile karşılaştırmaya gidildiğinde; Birgün'ün haberinde *“Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıklamasına göre Türkiye ekonomisi yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 7,4 büyüdü. Ekonomistler, yılın 3. çeyreğinde Türkiye ekonomisinin*

yüzde 8,1 büyümesini bekliyordu.” İfadeleri görülür. Duvar’ın da benzer şekilde “TÜİK verilerine göre Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,4 büyüdü. Beklenti, yüzde 8,1’di.” dediği görülmektedir. Görüldüğü gibi ekonomideki büyüme oranları Sabah Gazetesi’nde “gaza basmak” kelime grubuyla aktarılırken Birgün ve Duvar gazetelerinde “beklentinin altında kaldığı” iletilmiştir.

Hürriyet’in haberleri incelendiğinde işsizlik raporları için aynı veya çok yakın ifadelerin kullanıldığı görülmüş, büyüme oranıyla ilgili haberlerin kelime seçimlerinde farklılıklara rastlanmıştır. Buna göre büyüme oranları ilk haberde “Türkiye ekonomisi 2021 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 7.4 oranında büyüme kaydetti.” şeklinde duyurulmuştur. Bu haberde, GSYH içinde işçinin payının düşmesine ilişkin ise “İşgücü ödemelerinin cari fiyatlarla Gayrisafi Katma Değer içerisindeki payı geçen yılın üçüncü çeyreğinde %30,1 iken bu oran 2021 yılında %29,8 oldu.” Sayısal veriler orandaki düşüşü gösterse de kelime tercihinin bakıldığında “düştü” kelimesi yerine “oldu” kelimesinin tercih edildiği görülmektedir. Hürriyetin “Türkiye büyümede zirveye koşuyor” başlıklı ikinci haberinde ise, ekonomik büyümedeki gelişmenin gururla sunulduğu görülmektedir. İkinci haberde işgücü payına dair orana yer verilmediği, bunun yerine Hazine ve Maliye Bakanı’nın işgücü payının arttırılacağına dair açıklaması aktarılmıştır. Haberde, GSYH içinde işgücü oranının düştüğü söylenmeksizin, bu payın arttırılacağına dair alıntı tercih edilerek olumsuz bir oran gizlenirken, olumlu bir siyasi vaat aktarılmıştır. Karşılaştırmalı olarak incelemek için Birgün Gazetesi’nin “Büyümede yakıt emekçinin fakirliği” başlıklı haberinde yer alan “...büyüme, maaşlı çalışanlar tarafından hissedilmedi çünkü iş gücü ödemelerinin büyüme pastasından aldığı pay önceki çeyreğe göre 2,9 puan azalarak yüzde 29,8’e düştü.” cümlesi uygundur. Hürriyet’in büyüme oranı ile işgücü ödeme payı arasından büyüme oranına odaklanarak bunun önemini gösterir kelimeler tercih etmişken Birgün’de işgücü ödemelerinin büyümeden payını alamamış olması ön plana çıkarılmıştır.

Yeni Şafak Gazetesi’nin eylül raporu ile ilgili haberinin girişine “İşsizlik tarafında düşüşün sürmesi beklenirken gelen son rakamlar diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’nin işsizlikte çok da kötü bir noktada olmadığını gözler önüne seriyor.” cümlesi de taşınmıştır. Geniş tanımlı işsizlikteki artışa yer verilmeyen

haberde, dar tanımlı işsizlikte gerçekleşen 0,3 puanlık düşüş, işsizlik oranının düşmeye devam edeceği yorumu ile birlikte verilmiştir. “Düşüşün sürmesi” ifadesi aynı zamanda gerçekleşen düşüşün önemli bir oranda olduğu anlamını doğurmuştur. Haber *“İhracat tarafında elde ettiği başarı ile rekor büyüme sürecine giren Türkiye ekonomisinin elde pozitif ayrışmanın hızla istihdam tarafına yansımaları ve işsizlikte tek haneli rakamlara geri dönülmesi hedefleniyor.”* paragrafı ile bitirilmiş, işsizlik oranında önemli düşüşler yaşanırken, diğer alanlarda da önemli başarılar elde edildiği çerçevesi oluşturulmuştur. Girişte kullanılan *“diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’nin işsizlikte çok da kötü bir noktada olmadığı...”* şeklindeki anlatım, bir yandan günümüz siyasi dilinde sıkça kullanılan biz ve diğer ülkeler ayrımını pekiştirmiş, diğer yandan Türkiye’de işsizlik sorunu olduğu yönündeki tartışmalara yanıt olarak kapalı bir biçimde işsizliğin “çok da kötü” olmadığını söylemiştir.

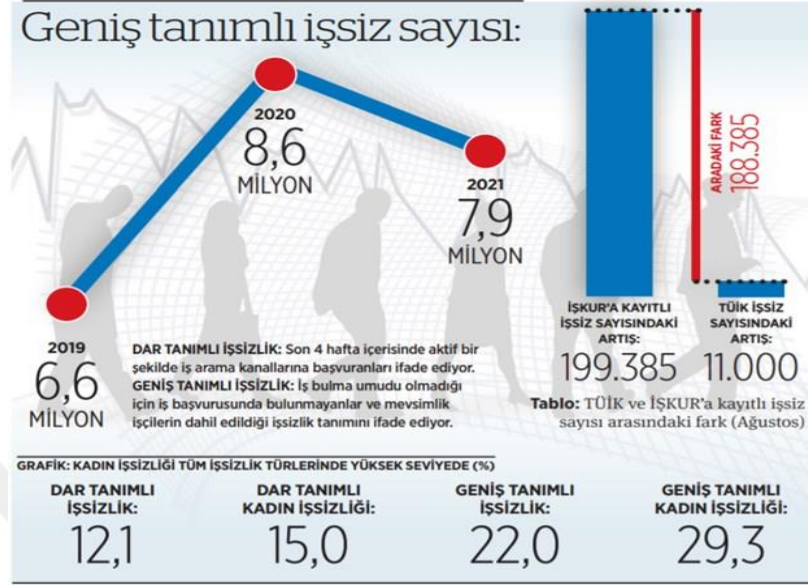
Haberde sözcük seçimlerinin incelenmesiyle, habere yerleştirilen ideolojinin sözcük ölçeğinde çözülmesi gerçekleştirilmiştir. Böylece, haber söyleminin gazeteden gazeteye değişmesinde sözcük kullanımının etkisi görülmüştür.

3.2.3.3. Haberin Retoriği

Mikro yapıya bağlı analizin son adımı olan haber retoriği kapsamında, haberin inandırıcılığını arttırmak ve metnin gücünü pekiştirmek için kullanılan tablo/grafikler ile uzman görüşleri incelenmektedir.

10 Kasım 2021 tarihli ağustos ayı verilerinin yayınlandığı raporda, toplamda 6 farklı tablo/grafiğin kullanıldığı görülmektedir. Hürriyet Gazetesi haberinde, rapordaki grafiklerin tamamını kullanırken diğer gazetelerde grafik kullanım sayıları Sabah’ta 2, Yeni Şafak’ta 2, Birgün’de 1, Duvar’ın ve Sözcünün ilk haberlerinde 1’er, ikinci haberlerinde 2’şer grafik kullandıkları görülmüştür. TÜİK raporundan alınan grafiklere dair açıklama rapordaki metinlerden doğrudan aktarılmış, haber metninde grafiklere dair ek açıklamalar eklenmemiştir. Bu nedenle aynı tabloların ve rapordan doğrudan alıntılanmış açıklamaların yer aldığı haberlerden ziyade, farklı kaynaklardan alınmış veya gazetenin kendi oluşturduğu tabloların yer aldığı haberleri incelemek farklı söylemlerin nasıl oluşturulduğunu görebilmek açısından daha anlamlı olacaktır. Buna göre ilk farklı tablo, Birgün’ün “İşsizlik karmaşası” başlıklı haberinde yer almaktadır. Haberdeki kullanılan görsel aşağıdaki gibidir:

Grafik 1: Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları (2019-2021) ve TÜİK ile İŞKUR Verilerinin Karşılaştırılması

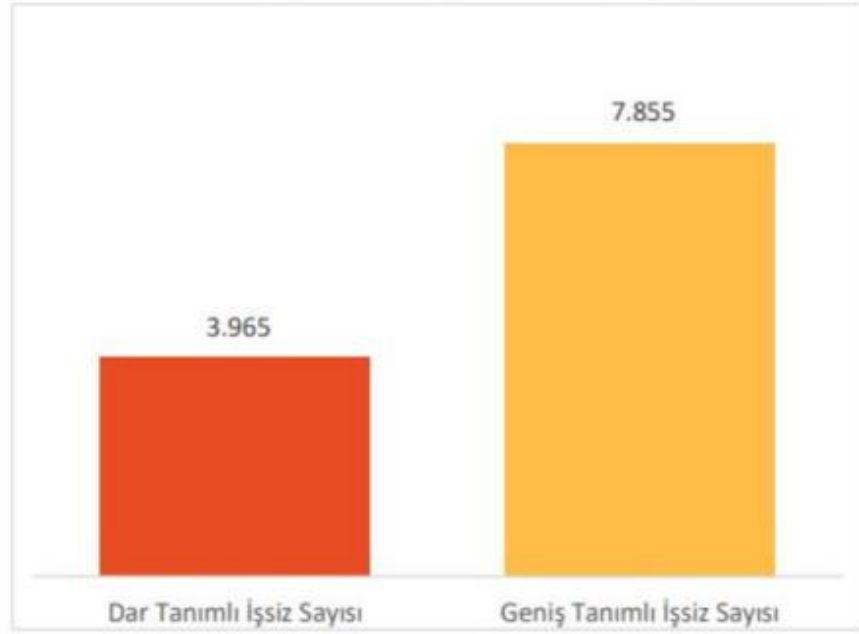

Kaynak: <https://www.birgun.net/haber/issizlik-karmasasi-361782> (erişim tarihi: 13.10.2021)

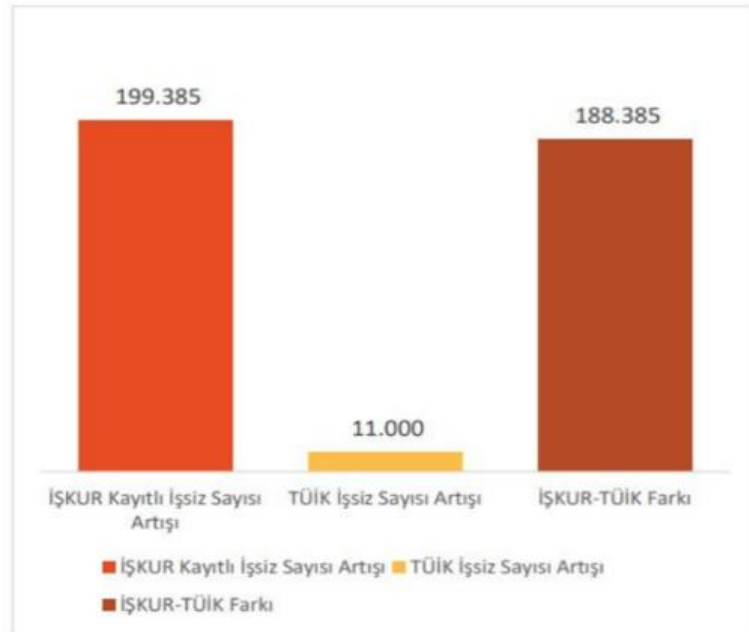
Görselde, dar tanımlı işsizlik ve geniş tanımlı işsizliğin neyi ifade ettiklerine dair açıklama ile; geniş tanımlı işsiz sayısının 2019 ve 2021 yılları arasındaki farkı, İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısındaki artış ile TÜİK verilerindeki işsiz sayısındaki artış ve dar tanımlı işsizlik oranı ile geniş tanımlı işsizlik oranları ve bunlar içindeki kadın işsizliği oranı bir arada verilmiştir. Tabloda, hem göstergelere dair tanım bulunmakta, hem de farklı veriler karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. Bu yönüyle tablonun kendisinin, kendi açıklamasını içerdiği ve kapsamlı olduğu görülmektedir. Tablo, işsizlik verilerindeki çelişkiye odaklanan haberi desteklemektedir.

Duvar ve Sözcü gazetelerinde, TÜİK raporundaki tablodan ve tablo açıklamasının aynısından bulunmakta, farklı olarak DİSK-Ar'ın grafik ve tablolarına yer verildiği görülmektedir. Duvar'ın kullandığı tablolar şunlardır:

Grafik 2: Dar ve Geniş Tanımlı İşsiz Sayıları (Ağustos 2021)

Grafik 3: TÜİK ile İŞKUR'un Dar Tanımlı İşsiz Sayılarının Karşılaştırması

Kaynak: <https://www.gazeteduvar.com.tr/disk-ar-tuik-verilerinde-inanilmaz-tuhafliklar-yasaniyor-haber-1538164> (erişim tarihi: 13.10.2021)

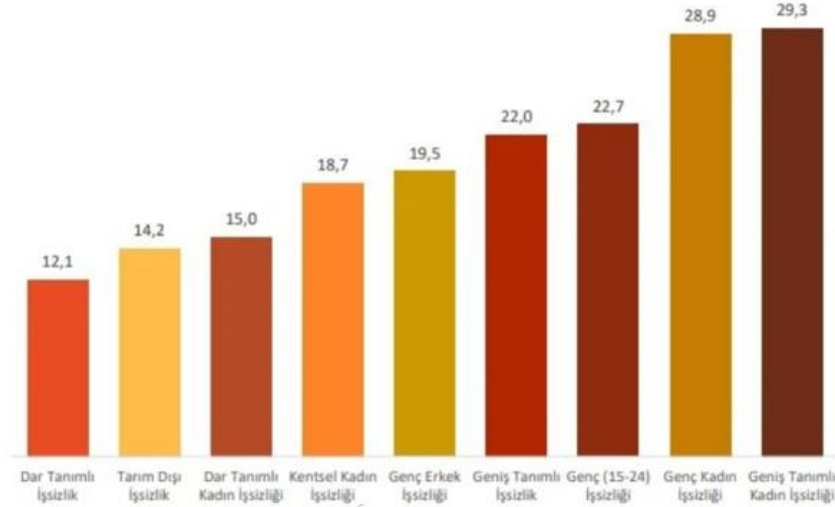
Sözcü Gazetesi'nin haberinde kullandığı tablo ve grafik ise şunlardır:

Tablo 1: İŞKUR ile TÜİK İşsizlik Verilerinin Karşılaştırılması (Ağustos 2021)

	Toplam	Kadın	Erkek
İŞKUR Kayıtlı İşsiz Sayısı Artışı	199.385	101.989	97.396
TÜİK İşsiz Sayısı Artışı	11.000	28.000	- 18.000
İŞKUR-TÜİK Farkı	188.385	73.989	115.396

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/disk-ar-tuik-ve-iskurun-issiz-sayilari-arasinda-ucurum-var-6700300/> (erişim tarihi: 13.10.2021)

Grafik 4: Dar Tanımlı Ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranlarının Farklı Göstergelere Göre Oranları

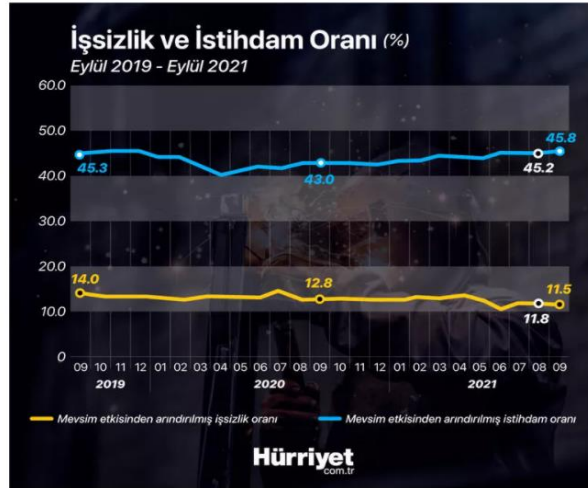
Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/disk-ar-tuik-ve-iskurun-issiz-sayilari-arasinda-ucurum-var-6700300/> (erişim tarihi: 13.10.2021)

Her iki gazetenin haberinde de DİSK-Ar'ın raporundan farklı grafik ve tablolar kullanılmıştır. Kullanılan grafik ve tabloların, haberlerde ön plana çıkarılmış olan TÜİK ve İŞKUR verilerinin çeliştiği söylemi ile dar tanımlı işsizlik ve geniş tanımlı işsizlik verilerinin karşılaştırılmasını desteklediği ve haberdeki anlatımı güçlendirdiği görülmektedir.

11 Kasım 2021 tarihli eylül ayı işsizlik oranlarını gösteren rapora gelindiğinde, TÜİK'in raporunda 6 grafik/tablo yer aldığı görülmektedir. Bunların tamamının alt metinleri de aynı olacak şekilde Sabah Gazetesi tarafından alındığı görülmüşken diğer gazetelerdeki tablo/grafik kullanım sayısı şöyledir: Hürriyet 3, Yeni Şafak iki haberinde 1'er, Birgün iki haberinde toplamda 3, Duvar 3 ve Sözcü 1.

Sabah gazetesi, önceki raporda Hürriyet'in haberinde olduğu gibi raporun metinleri ve tabloları ile aynısını aktardığı ve raporu aynen iletme amacıyla olup haberde özgün haber kurgusu olmadığı görülmektedir. Bu nedenle retorik açıdan metin ve tabloları analiz etmek mümkün değildir. Hürriyet'in eylül oranları ile ilgili haberinde şu tabloları kullandığı görülmektedir:

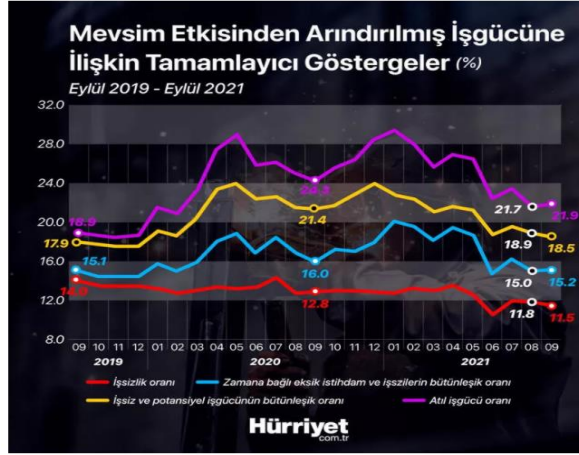
Grafik 5: İşsizlik ve İstihdam Oranı (Eylül 2019-Eylül 2021)

Grafik 6: İşsiz ve İstihdamda Olanlar (Eylül 2019-Eylül 2021)

Grafik 7: Mevsim Etkisinden Arındırılmış İşgücüne İlişkin Göstergeler (Eylül 2019-Eylül 2021)

Kaynak: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-issizlik-rakamlari-aciklandi-41936024>(erişim tarihi: 12.11.2021)

Hürriyet'in haberinde kullandığı grafiklerin, TÜİK raporundaki grafiklerin renklerinin değiştirilmiş hali olduğu ve alt metnlerinin rapordakilerle aynı olduğu görülmüştür. Kullanılan grafiklerin 3'ü de işsizlik oranının düştüğü ve istihdam oranının arttığı bilgisini iletmekte olup haberin kurgusu ile örtüşmekte; metindeki anlatımı güçlendirmektedir.

Yeni Şafak Gazetesi'ne gelindiğinde farklı bir görsel ile karşılaşılır. Türkiye ve Avrupa verilerinin karşılaştırıldığı haber metnini desteklemek üzere kullanılan grafik şu şekildedir:

Grafik 8: Ülkelere Göre İşsizlik Oranları

Kaynak: <https://www.yenisafak.com/ekonomi/turkiyede-issizlik-azaliyor-avrupada-artiyor-ismpanyada-yuzde-15e-yaklasti-3710912>(erişim tarihi: 12.11.2021)

Görselde, Türkiye’de eylül ayı işsizlik oranına ilişkin veri açıklama olarak verilmiş, diğer ülkelerin verisi grafik gösterge ile sunulmuştur. Ancak söz konusu verilerin hangi yıl ve ayı gösterdiğine dair göstergeler bulunmamaktadır; bu yönüyle veriler bağlamında koparılıp verildiği için grafik okumayı imkansızlaştıran görsel olarak değerlendirilebilir. Diğer gazetelerden farklı olarak metnin içinde, grafikteki verilerin kaynağına dair bilgi verilmediği görülmektedir. Kullanılan görsel haberin kurgusunu desteklemekte ancak veri grafiği olarak zayıf durumda olduğu görülmektedir.

Birgün’ün ilk haberinde TÜİK grafiklerinin ve alt metnlerinin aynen kullanıldığı ve kullanılan grafiklerin mevsim etkisinden arındırılmış istihdam oranı, mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı ve genç nüfusta mevsim etkisinden arındırılmış istihdam ve işsizlik oranını gösteren grafikler olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Birgün, TÜİK’ten yalnızca geniş tanımlı hesaplamaları içeren tablolara yer vermiştir. “*Ne yaman çelişki*” başlıklı ikinci haberde yer alan tablolardan ilki gazetenin kendi hazırladığı tabloyu, ikincisi DİSK-Ar’ın tablosundan bir bölümü göstermektedir:

Grafik 9: Dar Tanımlı Ve Geniş Tanımlı İşsizlik Oranları Ve TÜİK İle İŞKUR İşsizlik Rakamları

Tablo 2: Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde Aylara Göre İstihdam Rakamları

BU DALGALANMANIN İZAHİ YOK			
	Temmuz	Ağustos	Eylül
Sanayi	-278 bin	221 bin	218 bin
Hizmet	480 bin	-341 bin	175 bin

Kaynak: <https://www.birgun.net/haber/ne-yaman-celiski-3653718> (erişim tarihi: 12.11.2021)

Haberin kurgusu TÜİK ve İŞKUR verilerinin işsizlik verilerinin uyuşmaması ve geniş tanımlı işsizlik ve dar tanımlı işsizlik oranlarının karşılaştırılması üzerinedir ve kullanılan ilk tablo bu anlamda anlatımı güçlendirmektedir. İkinci tablo ise, DİSK-Ar'ın dikkat çektiği TÜİK verilerindeki dalgalanmanın açıklanamaz olduğu düşüncesini desteklemek üzere yine DİSK-Ar'ın raporundan alınan tablodur.

Duvar’ın haberinde yer alan grafiklerin Hürriyet ile aynı olduğu ve aynı metnin kullanıldığı görülmüştür:

Grafik 10: İşsizlik ve İstihdam Oranları ve İşsiz ve İstihdamda Olanları (Eylül 2019-Eylül 2021)

Kaynak: <https://www.gazeteduvar.com.tr/genis-tanimli-issizlik-yuzde-219a-yukseldi-haber-1541345> (erişim tarihi: 12.11.2021)

Yukarıdaki grafikler, Hürriyet’in ikiye ayırarak ve renkleri değiştirerek sunduğu ilk iki tablosuyla aynı verileri içermektedir. Ancak Hürriyet söz konusu haberinin kurgusunda şunları ön plana çıkarmıştır:

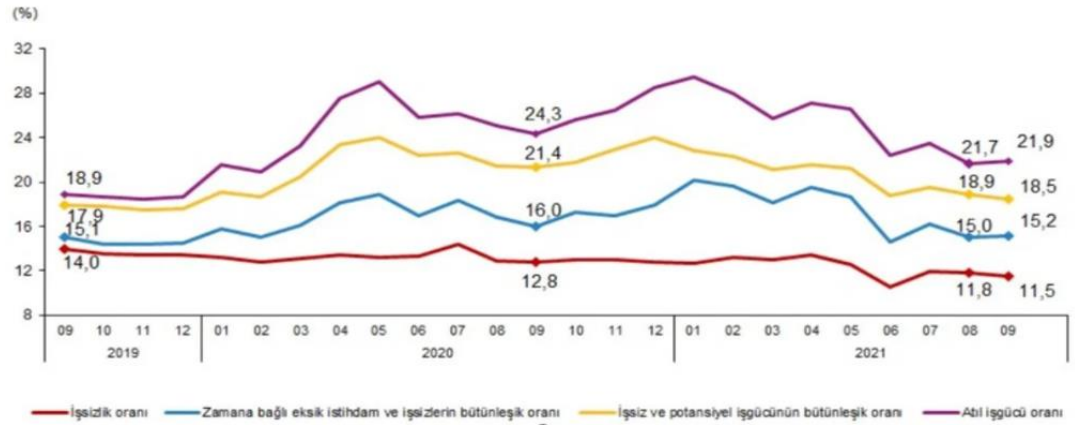
“Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2021 yılı Eylül ayında bir önceki aya göre 70 bin kişi azalarak 3 milyon 794 bin kişi oldu. İşsizlik oranı ise 0,3 puanlık azalış ile %11,5 seviyesinde gerçekleşti.”

Duvar’ın ise aynı grafiklerin kullanıldığı haberde ön plana çıkardığı cümleler şunlardır:

“TÜİK verilerine göre geniş tanımlı işsizlik (eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı) eylül ayında 0,2 puan artışla yüzde 21,9 oldu.”

Sözcü’nün ise haberlerinde kullandığı grafik aşağıdadır:

Grafik 11: Mevsim Etkisinden Arındırılmış İşgücüne İlişkin Tamamlayıcı Göstergeler

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/issizlik-rakamlari-aciklandi-25-6759945/> (erişim tarihi: 12.11.2021)

Tablo alt metniyle birlikte TÜİK raporundan alınmıştır ve Duvar Gazetesi'nde de aynı tabloya yer verilmiştir. Duvar ve Sözcü gazetelerinde böylece, mevsim etkisinden arındırılmış işgücü oranlarını ön plana çıkardıkları haber metni, tablo ile birlikte desteklenmiştir.

Üçüncü çeyrek büyüme oranlarının açıklandığı 30 Kasım 2021 tarihli raporla ilgili verilerin, Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde GSYH rakamlarına ve büyüme oranına odaklanarak sunulduğu; Birgün, Duvar ve Sözcü'nün ise çeyreklik büyümenin beklentileri karşılamadı, yatırımların azaldığı ve işçinin payının düştüğünü gösterir verilere odaklanarak sunulduğu görülmüştür. Birgün, Duvar ve Sözcü gazetelerinin yayınlanan rapordaki 4 tabloya da yer verdiği görülürken, bunlardan Sabah ve Hürriyet'te 3 ve Yeni Şafak'ta 1 tabloya yer verildiği görülmektedir. Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak'ın yer vermediği dördüncü tablo GSYH içinde cari fiyatların 2019, 2020 ve 2021 yıllarında tüm çeyrek dönemlerle birlikte karşılaştırılmasını içeren tablodur:

Tablo 3: GSYH Sonuçları (2019-2021)

GSYH sonuçları, III. Çeyrek: Temmuz-Eylül, 2021

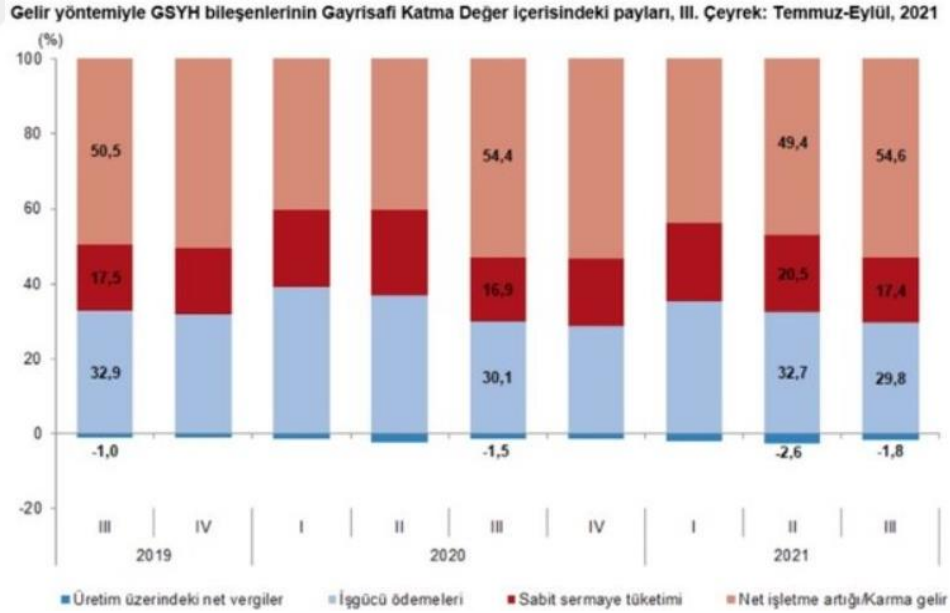
Yıl	Çeyrek	GSYH			
		Cari fiyatlarla (Milyon TL)	Cari fiyatlarla (Milyon \$)	Zincirlenmiş hacim endeksi	Değişim oranı (%)
2019	Yıllık	4 317 787	760 355	176,1	0,9
	I	925 663	172 470	154,6	-2,5
	II	1 030 127	175 523	170,8	-1,6
	III	1 157 446	204 059	187,0	1,0
2020	Yıllık	1 204 551	208 303	192,0	6,0
	I	5 046 883	716 902	179,2	1,8
	II	1 071 223	176 200	161,3	4,4
	III	1 037 692	152 585	153,0	-10,4
2021	Yıllık	1 413 883	196 582	198,8	6,3
	I	1 524 085	191 535	203,8	6,2
	II	1 392 658	188 920	173,3	7,4
	III	1 586 469	189 215	186,6	22,0
		1 915 467	225 497	213,5	7,4

(r) İlgili çeyreklerde güncelleme yapılmıştır.

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/buyume-rakamlari-aciklandi-10-6798562/> (erişim tarihi: 01.12.2021)

Sabah Gazetesi'nin "*Türkiye ekonomisi yine dünyadan pozitif ayrıştı! Büyüme rakamları açıklandı*" başlıklı haberinin retoriği incelendiğinde, toplumda çalışanların/işçilerin ekonomik büyüme içindeki payını gösteren verinin de olduğu tabloya haberin sonunda yer verilmiştir:

Grafik 12: GSYH bileşenlerinin Gayrisafi Katma değer içerisindeki payları (Temmuz-Eylül 2021)

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2021/11/30/son-dakika-turkiye-ekonomisi-yine-dunyadan-pozitif-ayristi-buyume-rakamlari-aciklandi?paging=6> (erişim tarihi: 01.12.2021)

İşgücü payının düştüğüne dair ek bir açıklama yapılmayan haber metninde, TÜİK raporunun kullandığı gibi “29,8 oldu” ifadesi aynen alınmıştır.

Hürriyet Gazetesi’nin de ilk haberinde aynı tabloya ve ifadelere yer verdiği, “Türkiye büyümede zirveye koşuyor” başlıklı ikinci haberinde ise işgücüne dair Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan ile Ticaret Bakanı Mehmet Muş’un açıklamalarına yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla şu şekilde yer almıştır:

“Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan, Twitter hesabından yaptığı değerlendirmede, “Dış talebin verdiği önemli katkıyla 2021’in üçüncü çeyreğinde yıllık yüzde 7.4 oranında büyüdük. Ücretli kesimin milli gelirden aldığı payı arttırmak için gerekli adımlar atılacaktır. Vatandaşlarımız müsterih olsun, herkesin büyümeden en iyi şekilde faydalanması temel önceliğimizdir” dedi.”

“Ticaret Bakanı Mehmet Muş da, “Türkiye, ihracatla büyümeye devam ediyor. Ekonomimiz 3. çeyrekte yüzde 7.4 büyüdü. Net ihracatın büyümeye katkısı 6.8 puan oldu. Büyümemizin yüzde 92’si ihracat katkısıyla gerçekleşti. İhracat, büyümemizin itici gücü olmaya devam edecek” değerlendirmesini yaptı.”

Haberde işgücü verilerine ilişkin sayısal veri ve büyüme içinde işgücü ödemelerinin payının azaldığı bilgisine yer verilemiş ancak ilk alıntıyla birlikte, ekonomideki büyümeye odaklanan haberin olumlu bakış açısı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Haberin retoriğinde, düşüşü gösteren sayısal veri yerine, büyümeden herkesin payının alacağını söylediği açıklamaya yer verilmiştir. Haberde kurgulanan Türkiye’nin ekonomik büyüme anlamında zirveye koştuğu yönündeki yorum ise iktidardan bir başka siyasinin açıklaması alınarak güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Birgün Gazetesi’nin haber retoriği incelendiğinde ise, haber metninde yer alan kurgunun sol ideolojiye yakınlığı ile bilinen iktisatçı Hayri Kozanoğlu’nun görüşüne yer verilerek güçlendirildiği görülmektedir:

“Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu, büyüme rakamlarına ilişkin değerlendirmede bulundu. “Ülkenin üretim kapasitesi yurtdışı talep için seferber ediliyor” diyen Kozanoğlu şu ifadeleri kullandı: Ortalama yurttaşımız bir kez daha kendi yaşamına yansımaya büyümeyi şaşkınlıkla karşıladı. Ülkemizde büyük bir gelir ve servet dağılımı bozukluğu olduğu için pasta büyüye de bunun nimetleri geniş halk kesimlerine yansımıyor. Özellikle Avrupa’dan gelen güçlü talep nedeniyle ihracat artıyor. Yüzde 7,4 büyümenin, yüzde 5 artan ihracat, yüzde 18 daralan ithalat nedeniyle yüzde 6,8’i net ihracattan geliyor. Diğer bir ifadeyle ihracat ile saadet olmuyor. Ülkenin üretim kapasitesi yurtdışı talep için seferber ediliyor. Yatırımların yüzde 2,4 daralması da önümüzdeki dönemde büyüme performansı için olumsuz bir işaret anlamına geliyor.”

Aynı haberde başka bir uzman görüşüne daha yer verildiği görülmektedir:

“Ankara Sanayi Odası (ASO) Başkanı Nurettin Özdebir, yüzde 7.4 olarak gerçekleşen 2021 yılı üçüncü çeyrek büyüme rakamlarına ilişkin değerlendirmede bulundu. Dış talep ve kamu harcamasına dayalı büyüme performansının ön plana çıktığını belirten Özdebir, “Son 5 çeyrektir büyümemize rağmen büyümenin topluma yeteri kadar yansımaması önemli bir konu. Yılı çift haneli bir büyüme ile bitireceğiz ama büyümenin topluma yansımaları daha önemli. Sağlıklı büyüme; üretim odaklı, yüksek katma değer yaratan ve ithalata bağımlı olmayan bir üretim modeli ile gerçekleşir” dedi.”

Hürriyet Gazetesi’nde ekonomik büyümenin olduğunu aktaran haberin iktidar partisinden bakanların açıklamaları ile güçlendirilmeye çalışıldığı, Birgün Gazetesi’nde büyümeden işçinin payını alamadığını ileten haberin muhalif iktisatçıların görüşleri ile güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Sayısal verilerle ve tablolarla hazırlanmış haberlerin, makro ve mikro boyutlarda analizinde önemli söylem farklılıklarına rastlanmıştır. Haberin dili, gazetelerin sahiplik yapıları ile yakın oldukları ideolojik düşüncelerden ve bunlara bağlı olarak haberin nasıl kurgulandığından, ana olayın hangi biçimde sunulduğundan, seçilen sözcüklerin ve kurulan cümle yapılarının özelliklerinden, haberde yer verilen uzman görüşlerinden ve ön plana çıkarılan sayısal veri ve tablolarından etkilenmiştir. Ayşe İnal, ideolojiden bağımsız nötr bir dil oluşturma imkansız olması nedeniyle habercilikte salt bir nesnellik olmasının da olanaksız olduğunu belirtmektedir.²⁸⁰ Hem makro hem de mikro düzeyde adım adım incelenen haberlerin, bu görüşe uygun sonuçlar verdiği görülmüştür. Haberlerde ideolojik bakış açıları ortaya çıkan dil özelliklerine ve sunma biçimlerine önemli bir sayıda/şekilde rastlanmıştır.

İncelenen haberlerle, verilerle ve tablo ya da grafiklerle hazırlanmış olsalar da, dili ve söylemi etkileyen unsurların bu haberler için de geçerli olduğu görülmüştür. Sayısal veri ve tablo/grafikleri aktarmak, gerçekleşen bir olayı aktarmak ile aynı sürece tabidir. Başka bir deyişle gazeteci, gerçekleşen bir olayı aktarırken kaçınılmaz olarak kurgular ve ideolojik yapılardan gazetecinin yetkinliklerine kadar her şey bu kurguyu etkiler. Söz konusu sayısal bir verinin aktarımı olduğunda, gazeteci tüm bu süreçleri tekrarlar; verileri bir kurgunun içine yerleştirir ve bu kurgu sayılan dış etkenlerden muaf değildir.

²⁸⁰Ayşe İnal, Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar, Ankara, Ankara Üniversitesi Yıllığı, 1994, s. 21

SONUÇ

Veri gazeteciliği, haberlerde sayısal verilere yer verilmesinin ve verilerin tablo ve grafiklerle gösterilerek kullanılmasının, haberin nesnelliğine katkı sağlayacağı görüşündedir. İletişim çalışmaları içinde haberde nesnellik tartışmaları düşünüldüğünde, veri gazeteciliğinin bu görüşünde haberin nesnelliğini etkileyen unsurların göz ardı edildiği görülmektedir. Bu yönüyle veri gazeteciliğinin yaklaşımı liberal paradigma içinde değerlendirilmiş ve eleştirel paradigmanın haberde nesnellik olgusuna dair çalışmaları temel alınarak, konu tartışmaya açılmıştır.

Literatürde yer alan veri gazeteciliği ile ilgili çalışmaların, genel olarak eleştirel bir perspektiften uzak olduğu görülmektedir. Çalışmalar yoğunlukla veri gazeteciliğinin tanımı, geçmiş ve yeni örnekleri ve veri gazeteciliğinin teknik aşamalarının öğretilmesi konularına odaklanmıştır. Sınırlı sayıda olduğu görülen eleştirel çalışmalar ise büyük veri ve veri mahremiyeti bağlamında ele alınmıştır. Literatürdeki eleştirel çalışma boşluğunun doldurulmasına katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmanın kuramsal kısmında, haberde nesnelliğin imkanı üzerine tartışılmıştır. Bu amaçla, liberal yaklaşımlar ile eleştirel yaklaşımların haberde nesnellik olgusuna yaklaşımları aktarılmıştır. Ardından veri gazeteciliğinin haberde nesnelliği ele almasına ve nesnellik kavramı yerine tercih edilen şeffaflık kavramının işaret ettiklerine yer verilmiştir.

Çalışmanın araştırma bölümünde, haberleri incelenmek üzere farklı mülkiyet yapıları ve siyasi çizgileri olan 6 gazete seçilmiştir. Medyanın sahiplik yapısı ile temsil edilen ideolojik farklılıkların, aynı verilerle hazırlanmış haberlerin söylemi üzerinden bir fark yaratıp yaratmadığını ortaya koymak amacıyla gazeteler farklı ekonomi-politik yapılardan seçilmiştir. Veri gazeteciliği içinde değerlendirmeye uygun haberlerin çoğunlukla ekonomi haberleri kategorisinde bulunması nedeniyle, TÜİK raporları ile ilgili haberler örneklem olarak belirlenmiştir. TÜİK raporlarına ilişkin haberlerin örneklem olarak seçilmesinin bir diğer nedeni de, aynı kaynaktan alınmış verilerle ilgili haberlere ulaşmayı mümkün kılmasıdır. Araştırmada, üç farklı rapora

ait Sabah, Hürriyet, Yeni Şafak, Birgün, Duvar ve Sözcü gazetelerinden toplam 25 haber analiz edilmiştir.

Genel geçer gazetecilikte haberin nesnelliğini etkileyen haber üretim süreçlerinin, gazetelerin mülkiyet yapılarının ve politik çizgilerinin veri gazeteciliği ile hazırlanmış haberlerin nesnelliğini etkileyip etkilemediği sorusuna yanıt aramak için, farklı ekonomi-politik yapıdaki gazetelerin veri gazeteciliği içinde değerlendirilebilecek ve aynı verilerle hazırlanmış haberlere söylem analizi uygulanmıştır. Haberlerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi ile, aynı sayısal verilerin ve grafik/tablolara kullanıldığı farklı gazetelere ait haberlerde, birbirinden farklı söylemler üretmenin mümkün olduğu belirlenmiştir. Haber sayısal veri ve tablolarla hazırlanmış olsa da haberdeki dilin gazetelerin siyasi görüşleri ile mülkiyet yapılarına göre değişebildiği tespit edilmiştir. Haberin kurgusunu, dilini ve sunumunu etkileyen unsurlar, veri haberleri üzerinde de benzer bir etkiye sahiptir. Örneklem kapsamında tarihinde TÜİK tarafından açıklanan büyüme rakamlarına ilişkin farklı gazetelerdeki haberler incelemeye tabi tutulmuştur. Sabah Gazetesi TÜİK'in büyüme rakamları ile ilgili raporunu "*Türkiye ekonomisi yine dünyadan pozitif ayrıştı! Büyüme rakamları açıklandı*" ve Hürriyet Gazetesi "*Türkiye büyümede zirveye koşuyor*" başlıkları ile verirken, Birgün Gazetesi'nin "*Beklentilerin altında kaldı: Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte yüzde 7,4 büyüdü*" ve "*Büyümede yakıt emekçinin fakirliği*" başlıklarını kullandığı görülmüştür. Üç gazetede de aynı kurumun aynı verileri haberleştirilmiş ancak siyasi ve mülkiyet yapısı yönleriyle birbirine yakın gazetelerin söylemleri benzeşirken, muhalif kabul edilen gazetenin söylemi onlardan farklılaşmıştır. Başlıktaki sunum ve dil açısından ciddi farklılıkların görüldüğü bu haberler, sayısal veri ile hazırlanmış olsalar da medyanın mülkiyet yapısı ile siyasi ilişkilerinin haber üzerindeki etkisini göstermektedir. Fiske'nin farklı yayınların ideolojilerine ve kitlelerin anlayışlarına uygun olarak haber metinlerini şekillendirdiği ve aynı olaya farklı biçimler verdiği yönündeki düşüncesinin²⁸¹, verilerle hazırlanmış haberler için de geçerli olduğu görülmüştür.

Haberlerde kullanılan veriler, TÜİK'in raporlarından alınmıştır ve raporla örtüşmesi anlamında gerçeğe uygundur. Ancak gerçeğe örtüşen verilerin kullanımının

²⁸¹ Fiske, a.g.e., s. 74.

verinin nesnelliği için yeterli olmadığı görülmüştür; verilerden hangisinin öne çıkarıldığı ya da görmezden gelindiği, verinin ne için kullanıldığı, haberin kurgusunda nereye yerleştirildiği ve nasıl yorumlandığı verinin anlamını değiştirmiştir.

Araştırmaya konu edilen bir diğer TÜİK verisi 10 Kasım 2021 tarihinde açıklanan işsizlik oranlarıdır. İncelenen haberlerde işsizlik oranlarını gösteren dar tanımlı işsizlik ile geniş tanımlı işsizlik oranlarından hangisinin ön plana çıkarıldığı, haberin sunumunu değiştirmiştir. Söz konusu raporla ilgili Duvar Gazetesi'nin haber başlığı "*Geniş tanımlı işsizlik yüzde 21,9'a yükseldi*" şeklindedir. Aynı raporla ilgili Yeni Şafak'ın haber başlığı ise "*Türkiye'de işsizlik azalıyor Avrupa'da artıyor: İspanya'da yüzde 15'e yaklaştı*" olarak ve Sabah Gazetesi'nin haber başlığı "*İşsizlik geriliyor: TÜİK Eylül ayı rakamlarını açıkladı*" şeklinde yazılmıştır. Gazeteler, TÜİK raporundaki geniş ve dar tanımlı verilerden her ikisini de haberlerinde kullanmış ancak farklı verileri ön plana çıkararak haber sunumunda baştan farklılaşmıştır. Bu örnekler, haber içinde sayısal veriler kullanılmış olsa da bu verilerin nasıl yorumlandıklarının ve habere ne şekilde yerleştirildiklerinin haberin nesnelliğini etkileyeceğini göstermiştir.

Gazetelerin genel olarak kullanılan tablo/grafiklere ek açıklamalar getirmeme eğiliminde oldukları, TÜİK raporundaki açıklamaların doğrudan kullanıldıkları görülmüştür. Ancak, haberde ardalın ve bağlam bilgisi kullanma yönünden farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri, TÜİK ve İŞKUR raporlarındaki işsiz sayılarında farklılıklar olmasını haberlerinde kullanılmamışken; Birgün, Duvar ve Sözcü gazeteleri haberin ardalın bilgisine bunu yerleştirmiş ve verileri iki raporun çeliştiği bağlam bilgisini kullanarak sunmuşlardır. Bu sonuç, veri gazeteciliğinin haber sunumunu etkileyen faktörlerden muaf olmadığını göstermektedir.

Araştırmanın bir başka sonucu, haberlerin retoriğindeki tercihlerin verilerin anlamını ne şekilde değiştirdiğini göstermektedir. Birgün, Duvar ve Sözcü, TÜİK verilerini, DİSK-AR'ın tablo ve grafiklerini kullanarak değerlendirmiştir ve işsizlik oranındaki artış ile verilerin çeliştiği yönündeki tartışmayı bu retorik ile güçlendirmeye çalışmıştır. Yeni Şafak ise kendi hazırladığı bir grafik ile, Avrupa ülkelerinin işsizlik oranlarına dair verileri göstermiş ve "*Türkiye'de işsizlik azalıyor Avrupa'da artıyor: İspanya'da yüzde 15'e yaklaştı*" başlıklı haberinin kurgusunu güçlendirmeye

çalışmıştır. Seçilen retorikler yönüyle de farklılaşan gazeteler, aynı raporun verilerini kullanarak işsizlik oranının düştüğü ve yükseldiği şeklindeki iki farklı söyleme sahip haberlerini güçlendirmek istemişlerdir.

Haberde retorik kullanımında görüşlerine yer verilen uzmanlar yönüyle de ayrışma söz konusudur ve bu tercihler de haberlerin anlatımlarını güçlendirmek üzere şekillenmiştir. Hürriyet Gazetesi haberlerinde iktidar partisinden Hazine ve Maliye Bakanı ile Ticaret Bakanı'nın sosyal medya açıklamalarına yer verirken Birgün sol ideolojiye yakınlığı ile bilinen iktisatçıların değerlendirmelerini kullanmıştır. Böylece verilere ilişkin farklı kesimlerin görüşleri kullanılmıştır ve veriler farklı bir çerçeveye sunulmuştur. Gazetelerin farklı görüşleri temsil eden haber kaynaklarının görüşlerine bir arada yer vermek yerine kendi yayın politikalarını destekleyen haber kaynaklarının söylemlerini aktarmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, aynı grafikten farklı oranlara odaklanarak farklı söylemler üretmenin mümkün olduğudur. 30 Kasım 2021 tarihli ekonomik büyüme raporu ile ilgili haberlerde, GSYH içinde büyüme oranına odaklanan Yeni Şafak “...Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte yüzde 7,4 büyüdü.” ifadesini kullanırken, Sözcü “Tüketim Arttı, Yatırımlar Azaldı” diyerek farklı bir veriye ilişkin yoruma yer vermiştir. Dolayısıyla, haberde bilgilerin hangi önem sıralamasıyla yer alacağı bir editöryal tercihtir ve bu sayısal verilerin kullanımında da geçerlidir. Sayısal veriler ve tablolarla hazırlanmış olsa da, haberin hangi boyutuna odaklanılacağı gazetenin ideolojik yönelimi ve yayın politikası doğrultusunda gazeteci/editörce belirlenmektedir, bu durum haberde nesnelliği engelleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

Özelde veri gazeteciliği genelde gazetecilik için dikkate değer bir diğer nokta, devletin açık verilerinin çelişkili olduğu yönündeki tartışmalardır. Verilerin güvenilir olmaması veri gazeteciliği önünde bir zorlukken, veri ile hazırlanmış haberlerin nesnelliğini de engelleyici bir unsurdur. Araştırmanın bir diğer bulgusu, TÜİK verilerinin çelişkili olduğu yönündeki tartışmalara, siyasi iktidara yakınlığı ile bilinen Sabah, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer verilmemiş olması; muhalif gazete örnekleri olarak alınan Birgün, Duvar ve Sözcü gazetelerinde ise bu tartışmaya yer verilmesidir. Gazetelerin siyasi ve ekonomik iktidarlara ilişkisinin, verilerin çelişkili

olduğu yönündeki tartışmaları haber yapma ve yapmama tercihlerini etkilediği görülmektedir.

Haberlerin söylem analizi, haber diline yerleşmiş olan ideolojik yapının çözülmesini amaçlayan bir yöntemdir ve çalışmada verilerle hazırlanmış haberlerin dilinin nesnel olup olmadığını görebilmek amacıyla kullanılmıştır. Bunun sonucunda analizin, çalışmanın sorularına yanıt verdiği ve verilerle hazırlanmış olsa da haber dilinin, hem dilin özelliklerinden hem haberin doğasından ötürü nesnel olamayacağı görülmüştür. Farklı yapılara sahip gazelerde çıkan haberlerin dili, gazetelerin çizgileriyle anlamlı olacak şekilde değişmiştir. Sayısal verilerin ele alınış ve yorumlanış biçimleri, haberin sunumunu ciddi ölçüde etkilemiştir. Öyle ki aynı raporlara bakarak işsizliğin düştüğünü ve yükseldiğini duyuran haberlere, ekonomik büyümede zirveye yaklaşıldığı ve beklentinin altında büyüme gerçekleştirildiği haberlere rastlanmıştır. Haberlerde verilerin belli kısımlarına odaklanıldığı, bazı kısımların göz ardı edildiği görülmüştür. Literatürde konuyla ilgili araştırma çalışmasına rastlanmamakla birlikte, Jingrong Tong ve Landong Zuo'nun "Nesnelliğin Uygulanamazlığı: Veri Gazeteciliğinin Çalışmalarını Anlamak"²⁸² olarak çevrilebilir başlıklı tartışma makalesinde, nesnelliğin geleneksel gazetecilikteki gibi veri gazeteciliği için de mümkün olmadığını savunurlar; hangi verinin haberde yer alıp hangisinin yer almayacağına dair kararın bile tek başına nesnelliği etkileyeceğini belirtirler. Bu yönüyle, araştırmanın temel tartışma dayanağı, Tong ve Zuo'nun makaleleri ile benzerlik göstermektedir. Bu tez çalışması ile veri gazeteciliğinin nesnel olamayacağı üzerine tartışma, haber örnekleriyle desteklenmiştir.

Sonuç olarak, haber üretim süreçlerinin, insan faktörünün, gazetelerin mülkiyet yapıları ile ideolojik yapılarla ilişkisinin veri gazeteciliği ile hazırlanmış haberlerin üzerindeki etkisini görmek ve sayısal veri ve veri görselleştirmeleri kullanılmış haberlerin nesnel olup olmadığına bakmak amacıyla gerçekleştirilmiş çalışmada; veri gazeteciliğinin de haberciliği ve nesnelliği etkileyen faktörlerden etkilendiği, analiz edilen haberlere bakılarak söylenebilir.

Türkiye'de veri gazeteciliği çalışmalarının kısıtlılığı örneklem olarak seçilebilecek haberlerin sayısının da kısıtlı olmasına yol açmıştır. Ayrıca çalışmada,

²⁸² Jingrong Tong & Landong Zuo (2019): The Inapplicability of Objectivity: Understanding the Work of Data Journalism, Journalism Practice, DOI: 10.1080/17512786.2019.1698974

açık veri kaynağı olarak TÜİK'ten alınan verilerle hazırlanmış farklı gazetelerdeki aynı haberler incelenmiştir. Bu nedenle veri haberlerinin nesnelliği, verilerin farklı yapılardaki gazetelerde sunulma biçimleri üzerinden analiz edilmiş; veri haber üretim süreçlerinde karşılaşılabilecek zorlukların ve bu aşamadaki seçimlerin haberin nesnelliğini ne şekilde etkileyeceği, hem yeterli sayıda örnek bulunmamasından hem de bunu yorumlamanın kendisinin de veri gazeteciliğinin teknik süreçlerine dair bilgi ve beceri gerektirdiğinden, çalışma kapsamında incelenmemiştir. Dolayısıyla bundan sonraki çalışmalarda, veri ve veri algoritmalarının kapsamlı kullanımıyla hazırlanmış haberlerde, verilere ulaşmak ile ilgili engellerin, veri doğrulama konusundaki zorlukların, gazetecilerin teknik süreçlerdeki yeteneklerinin ve verileri yorumlama konusundaki yeterliliklerinin, gazetecilerin tüm bu aşamalarındaki kararlarının veri gazeteciliğinin nesnelliğini hangi biçimlerde etkilediği çalışılabilir.

KAYNAKÇA

Akdeniz, F. (2015). İstatistikte Yeni Eğilimler ve Gelişmeler. *Social Siences Research Journal*, 4(4), 1-11.

Akgün, A., & Keskin, H. (2003). Sosyal Bir Etkileşim Süreci Olarak Bilgi Yönetimi ve Bilgi Yönetimi Süreci. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 175-188.

Akyazı, A. (2018). Gazetecilikte Dijitalleşme ve Haber Üretimine Yansıması: Robot Gazeteciler. O. Uçak (Ed.) içinde, *Dijital Medya ve Gazetecilik* (s. 15-30). Konya: Eğitim Yayınevi.

Alankuş, S. (2013). Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği. S. Alankuş (Ed.) içinde, *Gazeteciliğe Başlarken* (s. 98-134). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

_____, (2016). *Barış Gazeteciliği Elkitabı*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı.

Alemdar, K., & Uzun, R. (2019). *Herkes İçin Gazetecilik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kırık, A. M.; C.Y.(2017).Değişen Habercilik Pratikleri Çerçevesinde Sosyal Medyada Yurttaş Gazeteciliği. B. Kalsın (Dü.) içinde, *Tüm Boyutlarıyla İnternet Haberciliği* (s. 133-156). Ankara: GeceKitaplığı.

Almedia,F.L.(2017).ConceptandDimensionsofWeb4.0.*InternationalJournal Of Computers & Technology*, 16(7),7040-7046.

Assange, J. (2012). Introduction: A Call To Cryptographic Arms. J. Assange içinde,*Cypherpunks:FreedomandtheFutureoftheInternet*(s.1-6).New York and London: ORBooks.

Atalay,G.E.(2018).EnformasyonAnarşisiVeGazeteciliğinDönüşümü:Panama Belgeler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 143- 157.

Atton, C. (2003). What is ‘alternative’ journalism? . *Journalism Sage* , 4(3), 267-272. doi:doi.org/10.1177/14648849030043001

Aydoğan, A. (2012). *Basın Endüstrisinde Dönüşüm Ve İnternet Gazeteleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aziz, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın.

Bagdikian, B.H. (2016). *Yeni Medya Tekeli*. (E. Eminel, Çev.) Ankara: Akılçelen Kitaplar.

Basın Meslek İlkeleri. Basın Konseyi: <https://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleleri/>. Erişim tarihi: 20.05.2021

Baykara, M. (2019). *Veri Tabanı Yönetim Sistemleri*. <http://web.firat.edu.tr/~mbaykara/vtys.pdf>. Erişim tarihi: 02.10. 2021

Binark, M. (2013). “Mustafa Akgül: Aktivistlere şifreleme tekniklerini öğretmeliyiz!”. A. R. Keleş, & Y. Sal (Dü) içinde, *Hack Kültürü ve Hactivizm* (s. 103-125).

Bounegru, L. (2012). *Data Journalism In Perspective*. *Data Journalism Handbook* (s.22-25) içinde <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/data-journalism-in-perspective>. Erişim tarihi: 10.02.2021.

Bradshaw, P. (2011) *The inverted pyramid of data journalism*. Online Journalism Blog: <https://onlinejournalismblog.com/2011/07/07/the-inverted-pyramid-of-data-journalism/>. Erişim tarihi: 02.18.2021.

_____, (2012). What Is Data Journalism? J. Gray, L. Bounegru, & L. Chambers (Dü) içinde, *Data Journalism Handbook* (s. 9-10). Creative Commons Attribution-ShareAlike. DataJournalism.com. Erişim tarihi: 10.02.2021.

_____, (2014). *Data Journalism*. L. Zion, & D. Craig (Ed.) içinde, *Ethics for Digital Journalists: Emerging Best Practices*. NY: Routledge.

Briggs, M. (2007). *Journalism 2.0: How to Survive and Thrive*. USF Tampa Bay Open Access Textbooks Collection. Book 2. https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=oa_textbooks. Erişim tarihi: 10.02.2021.

Byung-Chul, H. (2019). *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Chakravorti, B. (2018, 12 19). *The Big Question For 2019: Can Democracy Be*

Saved From Datacracy? 02 13, 2021 tarihinde Forbes: <https://www.forbes.com/sites/bhaskarchakravorti/2018/12/19/the-big-question-for-2019-can-democracy-be-saved-from-datacracy/?sh=6aa1e63a35d8> Erişim tarihi 13.02.2021.

Chandler, D. (2015). A World without Causation: Big Data and the Coming of Age of Posthumanism. *Millennium: Journal of International Studies*, 43(3), 833–851.

Chawner, B. (2008). Spectators, Not Players: Information Managers' Use of Web 2.0 in New Zealand. *The Electronic Library*, 26(5), 630-649. doi:10.1108/02640470810910666. 630-649

Coddington, M. (2015). Clarifying Journalism's Quantitative Turn. *Digital Journalism*, 3(3), 1-18. doi:10.1080/21670811.2014.976400

Çakır, H. (2007). Geleneksel Gazetecilik Karşısında İnternet Gazeteciliği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(22), 123-149.

Çelik, S. (2018). *Büyük Veri*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Çelikyürek, H., Karakuş, K., Aygün, T., & Taş, A. (2019). Database Usage and Its Importance in Livestock. *Manas Journal of Agriculture Veterinary and Life Sciences*, 9(2), 117-121.

Çoban, B., & Ataman, B. (2018). Karşı-Gözetim ve Aktivist Yurttaş Gazetecilik. B. Çoban, & B. Ataman (Dü) içinde, *Panaptikon 2.0 Alternatif Medya ve Karşı Gözetim* (s. 104-133). İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Dağ, P. (2015). Gazeteciliğin Geleceği: Veri Gazeteciliği. 1-32.

file:///C:/Users/HUAWEI/Downloads/GAZETECILIGIN_GELECEGI_VERI_GAZETECILIGI%20(2).pdf adresinden alındı

_____, (2016). *Açık Veri ve Veri Gazeteciliği* verigazeteciliği: <http://www.verigazeteciligi.com/son-10-yilda-din-eksenli-egitimin-degisimini-mercek-altina-alan-dagmedyanet-imamhati-pliseleri-projesini-tamamladi/>. Erişim tarihi: . 03.12.2021.

Demirci, Z. (2020). AA ve TİKA iş birliğinde 'Online Veri Gazeteciliği Eğitim Programı' başladı. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa->

ve-tika-is-birliginde-online-veri-gazeteciligi-egitim-programi-basladi/1972870.
Erişim tarihi: 03.12.2021

Demirkıran, P. (2013). Hacktivizm. A. R. Keleş, & Y. Sal (Ed.) içinde, *Hack Kùltürü ve Hactivizm* (s. 27-33). İstanbul: Alternatif Bilişim.

Deniz, ř. (2009). *Türkiye'de Demokrasi Ve Yurttaşlık Düşüncesi Perspektifinden Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili: Kadın Politikacılar Üzerine Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Deniz, ř., Korap Özel, E. (2018). Bana Okurunu Söyle, Sana Manşetini Söyleyeyim: Gazetecilerin, İçerik Hiyerarşisini ve Gündemi Belirlemede Okurun Değişen Rolüne Bakışı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), 916-940.

_____, (2018). Google Gazeteciliği: Dijital Çağda Bir 'Gerekli Kötü' Olarak SEO Haberleri ve Haberin 'Tık' Uğruna Deformasyonu. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*(55), 77-112.

Deuze, M. (2001). Online Journalism: Modelling the First Generation of News Media on the World Wide Web. *First Monday*, 1-21.

DİSK 2021 Ekim ve Kasım İşgücü İstatistikleri Raporu. (tarih yok). <http://disk.org.tr/>. Erişim tarihi: 20.11.2021.

doğrulama sitesi. teyit: <https://teyit.org/> . Erişim tarihi: 13.03.2021.

doğrulama sitesi. Doğruluk payı: <https://www.dogrulukpayi.com/video/izlemedeyiz-faaliyet-alanini-> genişletiyor.
Erişim tarihi: 13.03.2021.

Doğruluk Kontrolü İlkeleri. poynter: <https://www.poynter.org/ifcn-fact-checkers-code-of-principles/>. Erişim tarihi: 15.05.2021.

Dunn, A.(2005).Television news as narrative. H.Fulton, R.Huisman,J.Murphet, & A. Dunn (Dü) içinde, *Narrative and Media* (s. 140-152). Cambridge: Cambridge UniversityPress.

Erdoğan, İ. (2011). Gündem Koyma Ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma GeleneğiVeTasarımıOlarakÇerçeveleme.*ErciyesİletişimDergisi*,2(1), 48-62.

_____, (2020). Yeni Medya Aptallığı: YouTube Videolarında Aptalca şeyler Yapmanın ve Söylemenin Ekonomi Politiği. *TRT Akademi*, 5(10), 742- 765.

Erdönmez, I.Ç. (2019). Dijital Çağda Bilginin Aktarım Süreci. Z. Özdemir, & A. Çetinkaya (Dü) içinde, *Dijital Çağda Habercilik* (s. 21-34). İstanbul: Der Kitabevi.

Erkmen, Ö. (2018). Büyük Veri ve Gazetecilik: Veri Gazeteciliği Demokrasi, Katılım ve Gazeteciliğe Dair Anlayışımızı Nasıl Dönüştürebilir? *Akdeniz İletişim Dergisi*, 322-344.

Ersöz, B. (2020). Yeni Nesil Web Paradigması-Web 4.0. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 2 (1), 58-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bibtet/issue/57253/796030>

Fendoğlu, H. T. (2016). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Ombudsman Denetimi: İdarenin Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Denetlenmesi. *Ombudsman Akademik Dergisi*, 3(5), 13-36. doi:10.32002/ombudsmanakademik.440007

Filibeli, T. E. (2018). Kullanıcı Türevli İçerik ve Yurttaş Medyası: Haberin Dönüşümü, Sınırlar ve Olanaklar. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 453-469. doi:10.31123/akil.456219

Fishman, M. (1980). *Manufacturing The News*. Austin: University Of Texas Press.

Fiske, J. (2014). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Friend, C., Singer, J. (2007). *Online Journalism Ethics: Traditions and Transitions: Traditions and Transitions*. New York: Routledge . doi:10.4324/9781315702025

Fuchs, C., Hofkirchner, W. (2010). Theoretical Foundations of the Web: Cognition, Communication, and Co-Operation. Towards an Understanding of Web 1.0, 2.0, 3.0. *Future Internet*, 2(1), 41-59. doi:10.3390/fi2010041

Fuchs, C. (2020). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*. (İ. K. Diyar Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: NotaBene.

Furuncu, D. (2019). *Haber Üretim Pratikleri Bağlamında Veri Gazeteciliği: Türkiye'deki Gazetecilerin Veri Gazeteciliğine Yaklaşımı*. Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Geray, H. (2019). *Medyanın Yeni Ekonomisinde Kurumsal İletişim*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gezgin, S. (2002). Geleneksel Basın ve İnternet Gazeteciliği. S. Yedig, & H. Akman (Dü) içinde, *İnternet Çağında Gazetecilik*. İstanbul: Metis Yayınları.

Girgin, A., & Özay, S. (2013). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
<https://www.scribd.com/document/356821283/Haber-Yazmak-3-2005-Atilla-Girgin>.

Glasser, T. L., & Ettema, J. S. (2008). Ethics And Eloquence In Journalism An Approach To Press Accountability. *Journalism Studies*, 512-534. doi:doi:10.1080/14616700802114183

Global Report, The World Wide Web Foundation. (2017). 02 11, 2021 tarihinde Open Data Barometer 4th Edition: opendatabarometer.org adresinden alındı

Göktürk Yıldız. (2012). *Dünyada ve Türkiye 'de Barış Gazeteciliği Olanaklar ve Eleştiriler*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Gönenç, E. Ö. (2012). İnternet ve Türkiye'deki Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(16), 87-98.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22881/244683>.

Graefe, A. (2016). *Guide to Automated Journalism* . Tow Center for Digital Journalism.

Gülsoy,D.(2005).Chomsky.N.Rigel,G.Batuş,G.Yücedoğan,&B.Çoban(Dü) içinde,*KadifeKaranlık:21.YüzyılİletişimÇağınıAydınlatanKuramcılar*. İstanbul: SuYayınevi.

Gürcan, H. İ. (1998). Sanal Gazete ve Gazetecilik . *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişimBilimleriFakültesiUluslararasıHakemliİletişimDergisi*,15(15), 143-153.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekurgu/issue/16248/170377>

Gürsakar, N. (2017). *Büyük Veri*. Bursa: Dora.

Hammond, P. (2017). From Computer-Assisted to Data-Driven: Journalism and Big Data. *Journalism*, 18(4), 408-424. doi:10.1177/1464884915620205

Han, J., Kamber. M., Pei, J.(2012).*DataMining:ConceptsandTechniques*.

<http://myweb.sabanciuniv.edu/rdehkharghani/files/2016/02/The-Morgan-Kaufmann-Series-in-Data-Management-Systems-Jiawei-Han-Micheline-Kamber-Jian-Pei-Data-Mining.-Concepts-and-Techniques-3rd-Edition-Morgan-Kaufmann-2011.pdf>. Erişim tarihi: 05.12.2021.

Holovaty, A. (2019). *The definitive, two-part answer to "is data journalism?"* holovaty: <http://www.holovaty.com/writing/data-is-journalism/> . Erişim tarihi: 02.12.2021.

Iggers, J. (1999). *Good News, Bad News: Journalism Ethics and the Public Interest*. New York: Routledge.

İnal, A. (1994). *Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yıllığı.

İnce, M. (2018). *Haber Edinme Aracı Olarak İnternet ve İnternet Haberciliği*. Konya: Eğitim Yayınevi.

İnternews. (2021). <https://internews.org/about/about-us/>.

Işık, U., & Koz, K. A. (2014). Çöp Yığınlarında Haber Aramak: İnternet Gazeteciliği Üzerine Bir Çalışma. *Humanities Sciences*, 9(2), 27-43. doi:10.12739/NWSA.2014.9.2.4C0178.

Joyce Nip. (2009). Citizen Journalism in China: The case of the Wenchuan Earthquake. *Citizen Journalism: Global Perspectives* (s. 95-106). içinde Peter Lang.

Kalseth, K., & Cummings, S. (2001). Knowledge Management: development strategy or business strategy? *Information Development*, 17(3), 163-172. doi:10.1177/0266666014240917

Kalsın, B. (2017). Robot Gazeteciliğinin Yükselişi: Haber Odalarının Yeni Çalışanları. B. Kalsın (Dü.) içinde, *Tüm Boyutlarıyla İnternet Haberciliği* (s. 21-48). Ankara: Gece Kitaplığı.

Karlsson, M. (2010). Rituals Of Transparency. *Journalism Studies*, 11(4), 535-545. doi:10.1080/14616701003638400

Kayser-Bril, N., Valeeva, A., & I.R. (2016). Transformation of Communication Processes: Data Journalism. 414-421.

https://www.researchgate.net/publication/302381355_Transformation_of_Communication_Processes_Data_Journalism.

Kelleher, J. D., & Tierney, B. (2020). *veriBilimi*. (O. Öztürk, Çev.) İstanbul: Tellekt, Can Sanat Yayınları.

Korap Özel, E. Deniz, Ş. (2019). “Tık” ve “Etik” Arasında Sıkışan Gazetecilik:

İnternet Gazeteciliğinin Ortaya Çıkardığı Yeni Etik Sorunlar Ve Gazetecilerin Konuya Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma. *Erciyesİletişim Dergisi*, 6(1),443-465.

Kuçuradi,İ.(2003).Etikve“Etikler”.*TürkiyeMühendislikHaberleri*,48(423),7- 9.

Kuyucu, M. (2014). Çevresel Haber Ortamı Olarak Twitter Ve Twitter Gazeteciliği. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 159-189.

KüçükDurur,E.(2011).İnşacıYaklaşımİçindeÇerçevelemeKuramıVeHaberin Çerçevenişi. *Atatürk İletişim Dergisi*(2),21-32.

Küpelioğlu, G. (2016). *Pınar Dağ: Veri Sizi Daha İyi Bir Gazeteci Yapar-Söyleşi*.0223,2021tarihindejourno:<https://journo.com.tr/pinar-dag-veri-sizi-daha-iyi-bir-gazeteci-yapar>.

Laney, D. (2001). *aiim*. <https://community.aiim.org/blogs/doug-laney/2012/08/25/deja-vvvu-gartners-original-volume-velocity-variety-definition-of-big-data>. Erişim tarihi: 02.11.2021.

_____, (2012, 8 25). *aiim*. <https://www.pucrs.br/en/blog/derrick-de-kerckhove-discusses-the-age-of-datacracy/>. Erişim tarihi: 02.11.2021.

Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları Teoriler ve Yaklaşımlar*. (A. Toprak, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Leimdorfer, A. (2012). Data Journalism at the BBC. L. Bounegru, L. Chambers, & J. Gray (Ed.) içinde, *Data Journalism Handbook* (s. 30-32). Creative Commons Attribution-ShareAlike. <https://datajournalism.com/read>

Lister, M., Dovey, J., Giddings, G. S., & Kelly, I. K. (2003). *New Media: A Critical Introduction*. London: Routledge.

Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları*. (A. Toprak, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Ma, J. (2012). Alternative Data Practices in China. L. Bounegru, & J. Gray (Dü) içinde, *Data Journalism Handbook 2* (s. 44-50). Creative Commons Attribution-ShareAlike . <https://datajournalism.com/read/handbook/two> adresinden alındı

Maigret, E. (2016). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (H. Yücel, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Marr, B. (2020). *Büyük Veri İş Başında*. (B. Gündüz, Çev.) İstanbul: MediaCat Kitapları.

Marshall McLuhan, B. R. (2001). *Global Köy*. İstanbul : Scala Yayıncılık.

Mattelart, M. v. (2017). *İletişim Kuramları Tarihi*. (M. Zıllıoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

McCartney, P. (2015). Robotic Journalism and Nursing. *MCN, The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 40(5), s. 1. doi:10.1097/nmc.0000000000000175

Media Ownership Monitor . (tarih yok). *Türkiye Medya Sahiplik Yapıları Raporu*. 11 17, 2021 tarihinde <https://turkey.mom-rsf.org/tr/medya-sahipleri/sirketler/> adresinden alındı

Merriam, S. (2013). *Nitel Araştırmal Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Narin, B. (2016). İnternet Gazeteciliğinde Hipermetin Üretimi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(43), 118-149.

_____, (2017). *Gazetecilik 2.0 İnternet Gazeteciliğinde Hipermetinsellik* . Ankara: Gece Kitaplığı.

_____, (2017). Uzman Görüşleri Bağlamında Haber Üretiminde Otomatikleşme: Robot Gazetecilik. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (27), 79-108. doi:10.16878/gsuilet.373242

Narin, B., Ayaz, B., Fırat,F., Fırat, D. (2017).Büyük Veri ve Gazetecilik İlişkisi Bağlamında Veri Gazeteciliği. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30),215-235.

Nate Silver makes move to ESPN. (2013). 02 24, 2021 tarihinde ESPN: https://www.espn.com/espn/story/_/id/9499752/nate-silver-joins-espn-multifaceted-role adresinden alındı

Open Data Handbook. (tarih yok). <https://opendatahandbook.org>. Erişim tarihi: 02.11.2021.

Open Knowledge Foundation. (2021). <http://opendefinition.org/od/2.1/en/> Erişim tarihi: 02.11.2021.

- Özçetin, B. (2019). *Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar ve Modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdoğan, O. (2016). *Büyük Veri Denizi Veri Yönetimi Hakkında Her Şey*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Pavlik, J. V. (2013). *Yeni Medya ve Gazetecilik*. (B. K. Müge Demir, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Phlip Meyer. (1998). *Bilimsel Gazetecilik*. (A. A. Bir, & S. Sever, Çev.) Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Podcast Kaydı. (tarihyok). *NTV Radyo, 6 Nisan 2018 Mahfi Eğilmez ile Ekonomi Dersleri*. <https://www.ntvradyo.com.tr/program/mahfi-egilmezle-ekonomi-dersleri/514>. Erişim tarihi: 15.11.2021.
- Ragıp Duran. (2005). Yurttaş Gazeteciliği. S. Alankuş (Dü.) içinde, *Gazetecilik ve Habercilik* (s. 91-105). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Rebekah E.D. McBride. (2016). The Ethics Of Data Journalism. *Professional Projects from the College of Journalism and Mass Communications* (9), 1- 29.
- Rogers, S. (2009). *Welcome to The Datablog*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2009/mar/10/blogpost1> Erişim tarihi: 21.02.2021.
- Rogers, S. (2010). *Florence Nightingale, datajournalist: information has always been beautiful*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2010/aug/13/florence-nightingale-graphics> Erişim tarihi: 23.04.2021.
- Rogers, S. (2011). *Data journalism at the Guardian: what is it and how do we do it?* 02 11, 2021 tarihinde The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/jul/28/data-journalism> adresinden alındı.
- Royal, C., Blasingame, D. (2016). Data journalism: An explication. *The Official Research Journal of ISOJ*, 6 (1). <https://isojjournal.wordpress.com/2015/04/15/data-journalism-an-explication>.
- Salimi, M. (tarih yok). *Data Blog*. maryamsalimi blog: <http://maryam-salimi.blogfa.com/> Erişim tarihi: 24.02.2021

Solanki, M. D. (2016). A Journey of Human Comfort: Web 1.0 to Web 4.0. *International Journal of Research and Scientific Innovation (IJRSI)*, 3(9), 75-78.

Staab, J. F. (1990). The Role of News Factors in News Selection: A Theoretical Reconsideration. *European Journal Of Communication*, 5(4), 423-443. doi:<https://doi.org/10.1177/0267323190005004003>

Stalphy, F. (2018). Classifying Data Journalism. *Journalism Practice*, 12(10), 1-19.

Sütçü, C. S., & Aytekin, Ç. (2018). *Veri Bilimi*. Ankara: Paloma Yayınevi.

Tekinalp, Ş., & Uzun, R. (2019). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tepe, H. (2000). Basın Etiği ya da Basının Etik Sorunları Üzerine. H. Tepe (Dü.) içinde, *Etik ve Meslek Etikleri* (s. 121-136.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Teun A., v. D. (tarih yok). News Analysis. discourses.org adresinden alındı

Thurman, N. (2008). Forums for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media. *New Media Society*, 10(1), 139- 157.

Tokgöz, O. (2020). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tong, J., & Zuo, L. (2019). The Inapplicability of Objectivity: Understanding the Work of Data Journalism. *Journalism Practice*, 1-17. doi:10.1080/17512786.2019.1698974

TÜİK . (tarih yok). *2021 Ekim ve Kasım İşgücü İstatistikleri I 2021 Kasım Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Raporu*. Kasım 2021 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden alındı

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (tarih yok). 02 10, 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>. adresinden alındı

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (tarih yok). 02 10, 2021 tarihinde Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Türkiye Medya Sahiplik Ağı Projesi. (tarih yok). 11 17, 2021 tarihinde <https://graphcommons.com/graphs/09426282-c311-4b39-be2c-1bd4f93b5771> adresinden alındı

Uçkan, Ö. (tarih yok). Hacker'lar: Viral Kültürün 'Semantik Gerillalar'ı mı,

Enformasyon Toplunun Veri Hırsızları mı? A.R.Keleş,&Y.Sal(Dü) içinde, *Hack Kültürü ve Hactivizm* (s. 41-47).

Uzun,R, Korkmaz A. (2019). *Herkes İçin Gazetecilik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Uzun, R. (2006). Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 633-656.
<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/551> adresinden alındı

_____, (2006). Gazetecilikte Yenibir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 633-656.

_____, (2016). *İletişim Etiği: Sorunlar ve Sorumluluklar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Van der Kaa, H. A., & Krahmer, E. J. (2014). Journalist Versus NewsConsumer: The Perceived Credibility of Machine Written News. *In Proceedings of the Computation+ Journalism Conference*, (s.1-4).

Van Dijk,T.A.(tarihyok).DiscourseAnalysisasIdeologyAnalysis.*Researchin Critical Discourse Studies - Website Teun A. van Dijk*, 18-33.
<http://www.discourses.org/>: <http://www.discourses.org/>. adresinden alındı

Venohr,S.(2012).DataJournalismattheZeitOnline.J.Gray,L.Bounegru,&L. Chambers (Dü) içinde, *Data Journalism Handbook* (s. 38-40).
<https://datajournalism.com/read> adresinden alındı

Vinod,B.(2013).Leveragingbigdataforcompetitiveadvantageintravel.*Journal Of Revenue And Pricing Management*, 12(1),96-100.

Vos, T. P., & Thomas, R. J. (2018). The discursive construction of journalistic authority in a post-truth age. *Journalism Studies*, 1-10.
doi:10.1080/1461670X.2018.1492879

Wasko, J., & Erickson, M. (2009). The Political Economy of YouTube. P. Snickars, & P. Vonderau (Dü) içinde, *The YouTube Reader* (s. 372-386). National Library of Sweden.

Weinberger, D. (2009). *Transparency is the new objectivity*. 05 13, 2021 tarihinde hyperorg:

<https://www.hyperorg.com/blogger/2009/07/19/transparency-is-the-new-objectivity/> adresinden alındı

Wilbur Schramm.(1949).The Nature Of News. *JournalismQuarterly*,26(3),259-269.doi:10.1177/107769904902600301

Wölker, A., & Powell, T. (2018). Algorithms in the newsroom? News readers' perceived credibility and selection of automated journalism: Theory, Practice & Criticism. *Journalism Dergisi*, 1-18. doi:doi:10.1177/1464884918757072

Yanık, A., & Batu, M. (2019). Yeni medyada aktivizm hareketleri üzerine zengin medyakısıraaktivizmtartışmaları. *Connectist:IstanbulUniversityJournal ofCommunication Sciences*(56), 179-208. doi:https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2019-0011

Yayıncılık ve Medya Sözlüğü. (2020). Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Yaylagül, L. (2019). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yetişken, H. (2005). Meslek Normlarının Etik İmkan ve Sınırlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 73-78.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yogesh Kumar Dwivedi, M. D. (2011). Understanding Advances In Web Technologies: Evolution From Web 2.0 to Web 3.0. *19th European Conference on Infirmation Systems, ECIS*, 1-1